

СТЕВАН СРЕМАЦ

Поп Чира и поп Стира

НАРОДНА КУЛТУРА



СТЕВАН СРЕМАЦ ПОП ЧИРА И ПОП СПИРА

Превод: Дарко Попов

chitanka.info

М. БОГДАНОВ

СТЕВАН СРЕМАЦ

1855 — 1906

Стеван Сремац, сръбски реалист от края на XIX и началото на XX век, още приживе се е ползвал с огромни симпатии сред читателите в родината си. Колко голяма е била популярността на писателя, се вижда от думите на неговия съвременник, известния сръбски критик Йован Скерлич:

„Ако нашите широки читателски кръгове имаха възможност чрез плебисцит да заявят кого считат за най-голям сръбски прозаик и чии книги представляват за тях любимо четиво, несъмнено най-много гласове би получил Стеван Сремац“^[1]

И тази слава на Сремац не беше плод на времето и модата. Мина точно половин век от неговата смърт, а неумолимият съдник — времето, не помрачи славата му и не постави под съмнение значението и достойнствата на най-хубавите му произведения. Прозвището „най-добрият сръбски хуморист“ от края на XIX век, което той справедливо получи преди няколко десетилетия, мнозинството от читателите без съмнение биха му дали и днес.

Стеван Сремац започна литературната си дейност през 80-те години на миналия век. И я започна твърде неудачно. Преподавател на история по професия, Сремац започнал с разкази с историческа тематика, написани по романтически маниер. Както по начина на отразяване на историческите факти, така и по художествената си изразителност тези разкази нямат никаква стойност. Като историк Сремац е идеалист, романтик. Неговите лекции в гимназията, изнасяни

по впечатления на съвременници, са били истински романтични повествования, подобни на тия, които той пише по онова време. Писателят идеализира историческото минало на сръбския народ, във феодалната средновековна държава той вижда идеала на сръбското самодържавие. Запазени са не малко разкази за това, как Сремац е реагирал на всеки опит да се обори една или друга установена догма по отношение историята на сръбската държава. В спомените си за Сремац сръбският писател Симо Матавул пише, че в него още за пръв поглед личи „фанатическият привърженик на сръбските традиционни догми, последователният и ожесточен противник на всичко, на което «все още не е дошло времето» у нас.“^[2] Тази именно фанатическа вярност на идеалистическите възгледи в разбирането на историческия процес, стремежът да се отстояват и популяризират тези възгледи са подтикнали Сремац да напише първите си разкази.

Своята популярност Сремац спечели с произведенията си, посветени на съвременността. От 1892 до 1906 год. той написва към тридесет такива разказа и повести. В тях с пълна сила проличава яркият му талант на битов писател и хуморист. Все пак и в тези произведения, които по художествена сила стоят на по-високо равнище от ранните му историко-романтически разкази, не всичко е еднакво ценно. Най-малък интерес представляват политическите сатири на Сремац.

Сремац бил активен деец на либералната партия, която през втората половина на XIX век е била една от главните опори на абсолютистическата династия на Обреновичите. Още от юношеските си години Сремац се възпитава в духа на идеите и възгледите, проповядвани от тази партия. Решаващо влияние за духовното развитие на писателя оказва вуйчо му, Йован Джорджевич, академик и професор във Висшата школа (университета) в Белград, виден деец на либералната партия. През време на учението си в гимназията и университета (1868 до 1877 год.) Сремац живее в дома му. Под влияние на Джорджевич и окръжаващата го консервативна среда Сремац става противник на демократическото движение в страната, което се възглавява от известния сръбски революционен демократ Светозар Маркович (1846 — 1875). В идеите на Светозар Маркович и неговите последователи Сремац вижда разрушителната сила, подкопаваща устоите на старото патриархално общество, чийто

защитник той е през целия си живот и което за него е извор на сили за сръбския народ. Рисувайки политическите противници на полицейско-абсолютистичния режим така както налагат партийните му убеждения, Сремац си затваря очите за ужасите на тогавашната действителност, отрича очевидните факти на терор и насилие — затова в политическите му сатири „Лимунация^[3] в село“, „Максим“, „Политически мъченик“, „Лошият поданик“ и някои други има толкова много пресилени и измислени ситуации, отстъпление от реалното изобразяване на действителността.

Все пак в по-голяма част от произведенията си реалистът Сремац се оказва по-силен от политика Сремац. Най-значителните от тях — „Ивкова слава“, „Поп Чира и поп Спира“, „Зона Замфирова“, „Вукадин“ — увенчаха писателя със славата на най-значителен реалист и хуморист в югославската класическа литература.

Обявявайки се за защитник на старото патриархално общество, Сремац разкри много отрицателни страни на новите буржоазни отношения. В разказа си „Почтеният старец“ и в повестта „Вукадин“ Сремац създава сатирични образи на хора от новото буржоазно общество хищни, бездушни, способни на всякаква подлост филистери.

Любовта към хората със старозаветни разбирания му дава възможност да види интересен свят със своеобразен бит и нрави и да го изобрази с такова майсторство, каквото в сръбската литература преди него никой не е достигал. Сремац отразява бита и нравите на средните слоеве от населението търговците и занаятчиите, селската интелигенция, дребното чиновничество, скитащите актьори, провинциалните обитатели, в чиято среда в най-голяма степен са запазени остатъците от старите патриархални отношения Сремац обича този залязващ свят и съжaliaва за гибелта му. В една от статиите си писателят с горчивина пише:

„Старият, исконно сръбски Белград все повече и повече загубва своя облик. От година на година пред очите ни остават все по-малко ония негови чертички, благодарение на които толкова време беше интересен и привлекателен и за нас, и за чужденците. В света всичко се

изменя, но изглежда, че никъде това не става така бързо, както у нас. И улици и къщи се променят и изчезват, а заедно с тях и старото белградско общество, и хората от стария белградски тип, които съставляваха това общество...“^[4]

В „Ивкова слава“ (1895), „Ибиш ага“ (1898), „Зона Замфирова“ (1903) и в други повести и разкази Сремац създаде цяла галерия типове от полуориенталския Ниш — град, току-що освободен от турско иго (1878) и запазил много остатъци от феодалния начин на живот. В повестта „Вукадин“ (1903) Сремац предава атмосферата на изостаналия и замрял живот на малкия провинциален град в Западна Сърбия, а в хумористичната повест „Поп Чира и поп Спира“ (1898) рисува живота в родния си край — Войводина.

Най-хубавите страни от дарованието на Сремац намират в тази книга най-ярка проява. В основата ѝ лежи народната приказка как се скарали двама попове и как единият избил зъб на другия; когато пострадалият искал да покаже в съда избития зъб като вещественно доказателство, оказва се, че зъбът му е откраднат и сменен с конски. Приказката съставя сърцевината на сюжета на повестта, но не тя привлича вниманието на читателя. Главното в повестта са картините на бита и нравите на жителите на Войводина, ярките образи, живописните, точно предадени детайли. Поповете, попадиите, дъщерите им, двамата младоженци, нощният пазач Нича, местната клюкарка Габриела и редица други образи, с които читателят се среща в повестта, са взети от живота, предадени са колоритно. Всеки един от тези герои писателят е рисувал с еднакво увлечение, еднакво подробно, старателно извайвайки всяка тяхна черта.

Художественото майсторство на Сремац се развива по образец на най-хубавите реалистични традиции на сръбската и чуждестранна литература.

В повестта е майсторски използван и художествено разработен огромен жизнен материал. През целия си живот Сремац води бележник, в който записва различни интересни думи, изрази, пословици, характерни фрази, анекдоти. Показвайки веднъж бележника си на известния сръбски писател Светозар Чорович, Сремац

казал: виждаш ли, това е моят, както казват, кладенец. Когато започне писателският ми сърбеж на пръстите, вземам бележника и от него занасям в разказа всичко, каквото е годно.^[5] Сремац се стреми да живее в такива места, където да може да наблюдава интересни типове хора. Разказват, че с месеци изучавал някакъв дребен чиновник, записвал си как той говорел, как жестикулирал и т.н. Благодарение на изключителната си способност да наблюдава писателят разполага с огромен конкретен материал.

Героите на Сремац са дребни хорица с дребни страсти и недостатъци, с нищожни интереси, на които липсват високи стремежи и идеали — типични представители на изостаналия, плесенясал, подъл еснафски свят. В много случаи Сремац не отрича този свят, но той го вижда такъв, какъвто е в действителност, вижда нищожеството, незначителността и безсмислието на жизнените му явления и го рисува неизменно с присъщия си хумор. Като писател-реалист, Сремац не се страхува да нарича нещата със собствените им имена, да ги показва в истинския им вид дори и тогава, когато пише за хора и явления, които може би не иска да осъжда, които са му близки по дух.

В повестта „Поп Чира и поп Спира“ Сремац не си поставя за задача да осмее църквата и нейните служители — самият той по думите на съвременниците си е бил дълбоко вярващ човек; но това никак не му пречи да нарисува поп Чира като поп Хала, а поп Спира като поп Кесия — дребни, нищожни хорица, които се грижат само за собствения си стомах, за домакинството си, за повишението си, за сполучливото омъжване на дъщерите си. Показвайки двете попски семейства и кавгата между поповете, Сремац стои на страната на поп Спира и семейството му. Във вкуса и навиците на това семейство писателят вижда повече близки за сърцето си патриархални черти и по-малко псевдоевропейска „образованост“, която той неизменно бичува.

Но осъждайки семейството на поп Чира, в характеристиките на поп Спира и домочадието му Сремац показва толкова смешни, нищожни, нелепи неща, че това довежда до нула всички опити на писателя да докаже жизнеспособността на патриархалния начин на живот.

Познавайки прекрасно бита и нравите на провинциалното еснафство във Войводина, Сремац правдиво нарисува неговите представители с техния своеобразен бит, вкусове, навици, с

характерната само за тях, наситена с германизми и галицизми и в същото време искряща с действително народни изрази, пословици и поговорки реч. В това се състои силата на реалистичните произведения на Сремац, най-забележителния писател на югославската класическа литература.

М. Богданов

[1] Скерлић. Ј. Одабрани критички списи. Београд, 1950, стр. 197. ↑

[2] Сима Матавул, Сабрана дела, кн. 7, Београд, 1954, стр. 388 — 389. ↑

[3] Илюминация (изопах.). ↑

[4] Цитат от книгата: Скерлић. Ј. Одабрани критички списи, Београд, 1950, стр. 214. ↑

[5] „Летопис Матице српске“, кн. 235, 1906, стр. 80. ↑

ГЛАВА ПЪРВА

В КОЯТО СЕ РАЗКАЗВА ЗА ДВАМА ПОПОВЕ, ДВЕ ПОПАДИИ И ДВЕ ПОПСКИ ДЪЩЕРИ ОТ ЕДНО
БАНАТСКО СЕЛО, ЕНОРИАШИТЕ НА КОЕТО БЯХА ТОЛКОВА НАБОЖНИ, ЧЕ МЕЛЕХА БЕЗПЛАТНО
ЖИТОТО ИМ В МЕЛНИЦИТЕ СИ

Имаше двама попове, но те не бяха ония двама попове, които някога останали сами на света и всеки от които с горчивина си мислел, че много по-лесно би си живуркал, ако го нямало другия — не, разбира се, тия двама попове, а други двама, които живееха в едно банатско село. Няма да ви кажем кое е това село, та хората да не си чешат напразно езиците с него и да не му се присмиват, защото то ни най-малко не е виновно за всичко, което ще се разказва в тази повест. Пък и право да си кажем, то даже не е село, а паланка. Да знаете само колко е дълъг Големия сокак — от единия до другия край, а и още колко малки сокаци има — и всички са широки. Но затова нито един не е постлан с калдъръм, пък и никога не е бил постилан. Вярно, присмиват им се темишварци, че градските крави им изяли тротоарите, но това е само злостна шега, защото истината е, че тротоари селото никога не е имало. Когато завали дъжд и се разкаля, старателните жители постилат покрай оградите царевичак, колкото да мине човек; а кравите минали и като безсловесни същества навярно си помислили, че е поставен за тях, та изяли царевичака, който, както е известно на всички, им служи за храна. Видял това някога някакъв си темишварец и като всеки човек, раздрънкал се, та и сега не оставят на спокойствие хората, току ги закачат за лакомията на кравите им. А заради това какви ли не работи станаха. Имаше и побоища, а, разбира се, и счупени глави. И оттогава по-малко ги закачат. Особено в село никой за нищо на света не смее да спомене за това; нещо повече, сега даже хвалят селото, че било на сухо и отцедно място, та не му трябвали тротоари. А то съвсем не е така. Напротив, пред всяка къща има хендек, който винаги е пълен с вода; тъкмо позасъхне, по бечкеречкия „Велик календар“ от небето току се изсипе благословия и хендекът пак се напълня както преди, пък ако щеш, стой и му се любуйвай и днене и ноще. Денем из водата цамбуркат

съседските дечурлига и си мокрят задниците, а нощем — да ти е мило да слушаш жабешкия хор. Някои певци вече са известни с гласа си на всички съседи. Така например един жабок от няколко години се дере с всичка сила. А има гласище като бик и се чува досред къра. Никой не го закача, дори и палавите дечурлига, които след дъжда с удоволствие шляпат из барата, не го закачат. По всяка вероятност тук той ще дочака дълбока старост и ще поеме пътя на предците си.

Селото беше голямо, а набожните енориаши толкова заможни, че можеха преспокойно да издържат не двама, а два пъти по двама попове заедно с попадите и дъщерите им. Селяните бяха набожни хора и тачеха светците^[1], а поповете режеха колачите^[2] им и получаваха доста пари. В селото имаше добри ергени за женене и хубави моми за омъжване, а къшета за срещи — колко празниците в годината. А всеки празник или неделя през крачка-две се люлееше хоро. И всичко живо се влюбваше до уши. И все пак най-често се събираха да играят хоро под яловата черница на мегдана пред Неда кръчмаря. Цяла година свирджията им свиреше и щом приберяха царевицата, си получаваше своето. Той нито сееше, нито копаеше и пак беше добре. Неговата царевица не беше застрашена от суша. Затова, когато някой нехаеше за нещо, из село казваха:

„Е, грижи се той за това, колкото Совра гайдаря за дъжд“ или: „Еня го е него за това, колкото Совра гайдаря за сушата!“

Той нарамваше гайдата и запитваха ли го: „Къде, Совро?, отвърщаше: Отивам да окопая царевицата!“ А дяволски хубаво знаеше да свири и да намига, макар че беше кривошиест. Когато гуляе — обикновено след изпращане на нови войници, — бечкеречкият нотариус не можеше без него. Веднага: „Доведете тука Совра, доведете нашата дясна ръка!“ — казваше господин нотариусът и залепваше половин десетачка на шапката му, а Совра като луд надуваше гайдата за останалата половина.

А на хорото току застане пред някоя чорбаджийска мома и засвири. Тя знае кой го е изпратил пред нея, сведе поглед встрани и заситни, докато под носа ѝ не избият капчици пот, подобни на

мустачки. Пък и сърцето някак по-иначе лудува, когато свири Совра. А на хорото всички бяха влюбени; всеки си имаше изгора и не даваше друг да се хваща до нея, та всяка неделя се давеха като кучета.

А тия, които се залюбваха, най-често се вземаха. И стигнеше ли работата до сватба, доволни бяха не само момъкът и момата, не само те си получаваха своето, но и всички останали. И щом се забавляваше добре Глиша Сермияш, когото обикновено никой не канеше на сватба (защото, като се напиеше, а това му се случваше редовно, той караше всички да пеят песента:

*Е-е-е, скъпи мой съседе,
искаш ли весел да си ти,
при нас ела и пий —*

и наливаше във вратовете на хората вино — пък и иначе беше непоносим), то, боже пази, да не прекарваше хубаво дядо поп, когото канеха нарочно и му отреждаха най-почетно място на трапезата. Та нали от сватби е останала приказката: „Сватове триста без попа са нищо“.

А дядо поп се намества на челно място на масата, изпява едно „Глас господен на водах“ и след това само иска и благоволява. Яде ревностно и се налива още по-ревностно, а най-ревностно заръчва да му запазят от най-хубавото. Току ще рече: „Братко Мийо, не го разбирайте като заповед, ама я ми подайте, моля ви, трътката от оная чиния. Все се чудя какво ми липсва!“ Или като се обръща към Кипра нотариуса: „Господин доминe^[3], много ви моля, подайте ми някоя поничка от оная чиния там, струва ми се, че те са малко по-румени и по-бухнали!“ А всички попове толкова много обичат понички! Защо е така, един господ знае, но това е неоспорим факт, известен на всеки истински син на светата наша православна църква.

И двамата попове от селото, където се развива нашият разказ, можеха да изядат невероятно много понички. Просто да не повярва човек! За единия от двамата, и то ще да е за поп Чира, разказват, че на една сватба изял цял панер с понички, и то за краткото време, докато очаквал обеди и ухажвал домакинята. Домакинята стояла до огнището зачервена от горещината, развълнувана и доволна, че работата е

нагласена и зетят е лапнал въдицата, изваждала поничките и ги мятала в панера зад себе си. И докато се занимавала с тази, която цвърчала в дълбокия чугунен тиган и я обръщала, попът вземал от панера другата.

— Ах, отче, какъв сте дявол! Че къде са поничките? — питала го учудено домакинята.

— Хе-хе! Изядох ги, уважаема!

— Не може да бъде, шегувате се! Къде ги скрихте?

— Ами изядох ги, уважаема!

— Ох, тежко ми! Нима толкова понички?!

— Хе-хе, нали е от вашите ръце, човек не знае насита!

Домакинята си замълчала, но какво му пожелала в ума си, разбира се, по-добре е да не знае смъртният човек. Това обаче никак не му пречеше (нито на него, на поп Чира, нито пък на поп Спира) да седне после на масата и заедно с останалите гости да яде подред: навярно, като добър пастир, той и тук не желаше да се отделя от повереното му паство. Оставаше неподвижен на мястото си като стълб или маяк, докато всичко край него се люлееше като вълни на бурно море. На масата край него всички се сменяха, само той седеше неподклатим. Някой стане да поиграе, друго отвеждат, а трети самичък, без ничия помощ, се смъква под масата. Сетят се за него и го намерят чак когато го потърси жена му: „Че къде се е дянал моят човек? — пита жената, докато не го открие под масата. — Ох, ти, тегло мое!“ — вика тя и го повдига. А дядо поп все си седеше. Може да стане веднъж в денонощието, да видел, казва, конете или хармана около месеца и накъде са обърнати рогчетата му, или какво ще бъде времето утре. А след това наново сяда. И пак се сменят чиниите, донасят чисти чаши и студено, току-що наточено вино. И така продължава до благата ракия на сутринта, когато дядо поп крадешком се измъква, да не би пияните сватове в знак на уважение да му натрапят Совра гайдаря да го изпраща чак до дома.

А всички, които се венчаваха в село, отлично знаеха какво правят: известни им бяха и задълженията, и задачите на брачния живот, и крайната му цел. И двамата попове имаха предостатъчно работа, а съобразно с това и приходи от кръщаването на новородените деца в село.

Едва ли минаваше ден да не дойде клисарят Аркадие при единия или при другия поп и да не започне приблизително така:

— Отче, молят ви да дойдете... Чакат ви пред църквата, за да кръстите новородения младенец от мужески пол на Неца Прекаец (Аркадие, както и поп Чира, мразеше Вук^[4] и неговите реформи, поради които човек не може да се различи от селяндурите).

Дядо поп отива в църквата на кръщение, а след това се отправя към къщата на новороденото, където бащата го поканва на обяд. На вратата го посреща Неца, гологлав и малко позасрамен, целува му ръка и казва само: „Ех, както знаете, отче, грешни сме ние хората!“ А попът, като се нахрани добре, какво ли не занася у дома си: и пешкири, и кърпички, и пъстри торбички, и пари. Попът брои парите и се ухилва под мустак, брои и хвали детето, че било добър и истински християнин. А попадията е радостна и тъй обича попа, божичко, като че едва вчера са се взели, па си мисли: „Не бих се сменила аз и с вицегубернаторшата!“

Случва се понякога дядо поп да се позачуди, когато клисарят Аркадие дойде да го вика за кръщаване.

— За кого ми рече ти? — ще запита дядо поп понякога клисаря.

Аркадие покорно навежда глава, усмихва се, като лекичко търка ръцете си, сякаш ги мие от нещо, па казва:

— Хе... та... да дойдете, отче, да кръстите, такава... на Вуя Ирош... от мужески пол е... синче. Роди му се синче, хубаво като ябълка и здраво като дрян. Бабата, фрау Цвечкенмайерка, разправя, че през живота си не е виждала такава здраво и гласовито дете... Тежи, казва, тринадесет и половина фунта, а реве като биче... Чак от къщата на винаря се чува гюрултията им. Същинско чудо!

— Брей! Наистина чудо! Как толкова бързо? — учудва се попът.

— А че няколко дни, откакто е родено — бърза да заглади работата Аркадие.

— Знам, знам и все пак... Кога беше това? През януари... хм, а сега сме юли. Хе-е-е! — заканително върти глава дядо поп. — Я ги виж ти! А-а-а, мътните ги взели! Ако е Ирош^[5], има за какво да му викат така! Нехранимайковци такива! Но нейсе! Каквото станало, станало. Можеше и по-лошо да се случи! — извинява дядо поп своите овчици.

— Хе-хе... деца... дяволи! Какво да правите! Чувал с бълхи, хе-хе! — казва Аркадие, като услужливо и покорно му подава шапката и бастуна, който има формата на протоиерейските бастуни. Този бастун

му беше донесъл преди двадесетина години сладкарят-майстор Лек-са като подарък от един панаир.

Случи ли се пък някакво нещастие в село, да кажем, че умре някой — тогава за другите не зная, но дядо поп пак си е добре. Ако умре някой по-богат, бият всички камбани и го опяват и двамата попове, а ако е някой по-беден, разбира се, само единият поп. Отива и пее малко той, малко клисарят, малко учениците — на смени. Докато учениците и клисарят пеят, дядо поп мисли или разговаря за състоянието и имуществото на покойния, за завещанието и наследниците, за процеса и адвокатите или за нещо подобно. След погребението клисарят занася одеждите и требника, а попът угасява свещта и я увива в получената басмена или копринена кърпа. (Той получаваше различни кърпи, но най-много се радваше на копринените.) И още тук, на гробищата, купува всички кърпички и панделки от децата, които също са участвували в процесията — носили са кръста, свещниците, хоругвите: купува ги, кажи-речи, без пари, по четири крайцера едната. „Хайде, деца — казва им дядо поп, — дайте вие това на по, а дядо поп ще ви даде по грошче-две!“ Купува и ги изпраща в къщи. От тия неща след това подията избере, каквото ѝ хареса, а останалото получава във вид на заплата някоя Жужа или Ержа (маджарка, разбира се), а сетне, като мине из улицата, пъстрее от панделките — да ти е мило да я гледаш! Минава тя и прави нещастни хората, и то най-вече слабичките и фризирани бръснарски калфи. Е, не може, от камък да е сърцето ти, ще се обърнеш след нея да „изплакнеш“ очите си. Шаренее се тя от ярките панделки като свободно международно пристанище от знамената на разни ескадри. Нека всички да знаят, че е попска прислужничка!

А дядо поп най-често не се прибира у дома, ами от гробищата — право в къщата на „усопшия“ на аупокойка. Тук са се събрали опечалените съседи и безутешните роднини — и тия, които са доволни от завещанието, и тия, които се готвят да започнат дело; за да го оборят, та по тоя начин да спасят душата на милия покойник от един такъв голям грях, какъвто е несправедливото завещание. И пак настаняват дядо поп на най-почетното място. Всички сядат и започват да ядат. Никой не говори: мълчат, ядат и пият опечалени, както подобава при истинска мъка и тъга. Пият за успокоение на душата.

— Ах, Проко, мой Проко (или както е името на покойника) — въздиша Глиша Сермияш и поднася опразнената чаша да му я напълнят, а ръката му трепери. — Проко мой — продължава Глиша, а от скръб главата му е увиснала на гърдите, — де това щастие ти да пиеше тъй за метека за успокоение на душата ми, а не аз за тебека! Че ти имаше писани още дни, защо ме остави да се мъкна по света без тебе, без своя най-близък, така да се каже, брат и приятел! Пък и тоя господ, боже прости, прибира най-доброто! Ето например ние с дядо поп още сто години ще живеем, да теглим! Проко, добри приятелю, къде си да видиш как се измъчва твоят Глиша! — въздиша той, изцежда до капка чашата и оборва глава на масата.

Всички поклащат натъжено глава и хвалят покойния. Изреждат куп негови достойнства, много от които никой от живите не е знаел досега. За тях най-много разказва някаква си швабка^[6], някаква Вавика или Бетика, която някак си е попаднала тук и помага на обърканите домашни. Говори тя на своя изкълчен език и внася шеговитост и веселост в натъжената компания.

Пък и дядо поп казва на тръгване няколко добри думи за покойния:

— Честна дума — казва той, — дълго време в селото няма да се роди друг като него; това ще кажа: няма лесно да заменим Проко!

Ей така горе-долу си живееше дядо поп на село. И мисля, че досега не беше необходимо да се каже точно кой от поповете, защото отдавна е известно, че всички попове си приличат като две капки вода. Пък и правилата на „поетиката“ казват, че трябва да се събуди колкото е възможно по-голям интерес у читателите. Мисля, че в това отношение е постигнато достатъчно. И сега вече бих могъл да кажа как се наричаха двамата попове. Това са същите попове, с чиито почтени имена, във вид на заглавие, украсих повестта си: поп Чира и поп Спира. Но и двамата си имаха прякори: поп Чира се наричаше и поп Хала, а поп Спира — поп Кесия. Защо нарекоха първия поп Хала, вече чухте, а защо втория нарекоха поп Кесия — ще чуете.

Поп Спира получил отдавна този нещастен прякор, от който се оплакваше така, както се оплакваше и поп Чира от своя. Ако можеше да се вярва на Попчировица, която е близка приятелка на Попспировица (а това авторът чу от собствените й уста и го записа), той е получил прякора, защото на времето, като млад поп още,

пренебрегнал расото и сана си и се смесил с тълпата, която обикновено връхлита върху колата на кума и крещи: „Куме, празна ти е кисията!“ И което е най-страшното и същевременно най-странното в цялата тая история, разправяха, че той се блъскал юнашки, когато кумът на няколко пъти хвърлил сред множеството по пълна шепа крайцери, грошове и дори няколко сексера. Много силно полетял върху един от хвърлените сексери и така блъснал човека пред себе си, че нещастникът полетял в някаква баричка и забил глава в нея като празлук. Тогава, казваха, му турили прякора поп Кесия, та и до ден-днешен го наричат така зад гърба му, макар че отдавна е станал друг човек.

И единият, и другият поп отдавна живеят в това село — още от женитбата си; а ожениха се, щом завършиха семинарията в Карловци, която пък завършиха преди повече от двадесет години. Жените им бяха от същото село, където попуват и до ден-днешен. Поп Чира взе попската дъщеря, а поп Спира — дъщерята на църковния настоятел, но нито един от тях не се ожени по любов. В обявената ваканция за енорията имаше много други условия, но за това — за женитбата — чуха едва когато се кандидатираха.

И двамата бяха вече навлезнали в години — бяха станали коскоджамити брадати семинаристи. Те приеха и това условие, което им беше съобщено устно, и се ожениха, защото дори и клисарят, предшественикът на днешния клисар Аркадие, знаеше, че енорията ще се даде само на тия, които ще склонят да се оженят за двете хубавици. И какво друго оставаше на завършилите семинаристи и кандидати, освен да се оженят за тях. Девойките хубави, хубави и енориите — взеха ги и не се разкаяха.

Оттогава си живееха прекрасно. Много неща се промениха през това време, само тяхната съпругеска привързаност си остана същата, старата. Както виното от мазата на поп Спира или ракията от мазата на поп Чира ставаха по-хубави с течение на времето — така и вниманието и любовта съпругеска ставаха по-трайни. И все пак някои неща се промениха. Промениха се телесно и поповете, и попадиите. Когато преди двадесет и повече години завършиха семинарията и дойдоха на село, и двамата бяха постали като богословско подаяние, а сега и двамата затлъстяха като народни фондове. Не можеш разбра кой е по-дебел — попът или попадията. И едната, и другата попадия са ниски, широки и масивни като фигурата, в която господин нотариусът държи

тютюн. Тя стои върху масата на господин нотариуса и прилича на някаква жена — широка, но ниска; горната ѝ половина се вдига, а в долната стои тютюнът и се запазва влажен.

А как бяха угоени поповете! Расото едва не се пукваше под мишниците им, а поясът по никакъв начин не можеше да застане върху шкембето, все бягаше под брадата и към врата. Понякога някой от по-близките познати се осмеляваше да закачи например поп Спира за това и ще му рече:

— Отче, защо поясът ви не си стои на мястото?

— Хе-хе! Защо? Как защо? — отвръща му поп Спира. — Че къде да стои? Мястото му е точно тук, дето го виждате. Не шкембето ми е отличено, че на него да стои поясът, а мойто чисто сърце е наградено, затова така е отскочил, сърцето ми да покрие и отличи. Нали медалите висят на гърдите; видели ли сте някой да ги носи на шкембето си?

А наистина беше награден поп Спира, защото носеше червен, докато поп Чира имаше само син обикновен пояс. И това беше истинската „ябълка на раздора“ между поповете и особено между попадиите. Защото мъжете, както вече е известно и не се нуждае от доказване, могат и да се въздържат и да се отнасят „политично“ един към друг, но жените, жените, честна дума, не могат! Колко пъти само Попчировица казваше, когато ѝ споменаха червения пояс на поп Спира.

— Червен пояс! Ух, целият ми изглежда червен, като го видя, както и тоя, дето го споменава. Та кой ли още няма да получи червен пояс!

А ако може да се вярва на Попчировица, по странен начин ще да го е получил. Тя казва, че поп Спира бил награден, защото веднъж, сред малка компания, в която бил и негово преосвещенство дядо владика, пял и свирил на тамбура някакви „светски“ песни. Пял, казва, „Вино пие Дойчин-Петър“ и „Катице чудесна, на света известна“. Поп Спира майсторски свиреше на тамбура, а и сега, след толкова години, имаше прекрасен глас.

— Ето това е пял — казва Попчировица. — Никакви други заслуги няма! Пял пред негово преосвещенство някакви песни, такива, знаете ли, за „спуснати перденца“, а те се харесали на преосвещенството и когато се завърнал в резиденцията си, той му изпратил червен пояс. Вместо да му натрият мутрата, както толкова

пъти си е заслужил, те го наградиха!... Но можеш ли да очакваш нещо друго от преосвещенството! — ядосано казва Попчировица и бърше ъглите на устата си.

Така тя приказваше често, сърдеше се и добавяше, че невероятно много му върви на тоя поп Спира. Каквато и беля да го сполети, все ще му намери колая. Тя имаше пред вид оня случай, когато негово преосвещенство владиката обикалял своята епархия и не заварил поп Спира в църквата.

А това станало така.

Една неделя съвсем неочаквано в село довтасал дядо владика. Отишъл направо в църквата на утрenna и макар камбаната да била ударила отдавна, попа го нямало. Влязъл дядо владика в олтара и почнал да служи. Клисарят Аркадие слязъл от камбанарията и като видял кой е в олтара, вцепенил се човекът, също както тогава, когато му се явил насън свети Никола и му заповядал да каже на Яни гърка да купи трети полилей за църквата и да му повиши заплатата. Аркадие беше виждал най-различни чудеса: с покойници беше разговарял, познаваше няколко вещици от селото и околните места, беше посредник между божи угодници и грешни хора, но такова чудо за пръв път виждал!... Съвзел се тутакси и помолил стария ковач Орестие да го замести за малко на клироса, докато се върне. Орестие, който пееше извънредно хубаво и при пеенето вдигаше веждите си чак до темето, с удоволствие се съгласил, а Аркадие полетял като луд към Попспировата къща, която е наблизко, и още от дворната врата се развикал:

— По-скоро, отче, беля... нещастие, голямо нещастие!...

— Не думай! Какво нещастие? — изтичал поп Спира. — Какво, какво се случи? Да не се е откъснал езикът на камбаната, та да изпотрепе нещастните дечица?

— Не — задъхвал се Аркадие, — нещо по-лошо! Дойде негово преосвещенство дядо владика... Влязоха в самия олтар и започнаха богослужението, сами започнаха да служат утрешна.

— Вла-вла-владиката! Ами сега! — едва изрекъл поп Спира и се вкаменил с опулени очи. Къосавият католишки свещеник Инокентий от Темишвар да беше пуснал брада и мустаци и да си беше метнал калимявка по предписанията на ордена „Свети Василий“, пък да застанеше пред него и да го помолеше да го покръсти и преведе в

нашата православна вяра, поп Спира не би се зачудил повече. Гръм, същински гръм от ясно небе!

— Побързай, отче, побързай! — подтиква го Аркадие и хукнал обратно към църквата, а поп Спира — след него. И двамата тичали право към църквата.

— Така е, предчувствах си аз — пухтял поп Спира и тичал след Аркадие, като придържал с ръце шкембето си, за да не му пречи. — Ах ти, нещастен Спира, ами сега? Отиде ти брадата, все едно че не си я имал! Отидоха и брадата, и мустаците!

— Бог ще се смили, може и да се размине! — утешавал го Аркадие.

— Ех, лесно ти е на тебе, ти не зависиш от него. Но я ми кажи какво да правя аз?! Кажи ми, ти сега си по-умен от мене!

— Нищо не знам! От страх и името си забравих, отче — отвърнал Аркадие. — Но все нещо може да ми хрумне из пътя — добавил той и изпреварил попа.

— Ами сега какво ще правим, братко Аркадие? Помогни, за бога — силно задъхвайки се, казал поп Спира, когато стигнали в църковния двор.

— Е, аз се сетих, но не знам дали ще помогне — рекъл Аркадие. — Какво ще стане, отче, ако кажете, че уж аз съм болен и съм закъснял — нали и без това не завися от негово преосвещенство и имам с него вземане-даване, да ме простите, колкото вятърът с опакото на шубата — и че вие не сте ме заварили в църквата, та сам сте се качили на камбанарията и сте били за утрenna!

— Ах, господ да те поживи! — отдъхнал си поп Спира. — Чудесно, така ще кажем.

Така и направили.

И поп Спира се измъкнал благополучно от клопката, а бил, кажи-речи, издъхнал. Не е шега, владика е това, пък и какъвто е строг!

Владиката го изслушал и му повярвал, а на туй отгоре и го похвалил за неговата смиреност и за старанието му в служба на олтара и камбанарията. Дори го нарекъл „стълп на православието“. И сетне при всеки удобен случай хвалел добрия селски пастир отец Спира. Веществено доказателство за неговото задоволство и благосклонност беше червеният пояс, срещу който Попчировица толкова много викаше.

— Заради песните, за нищо друго — казваше госпожа Чировица, щом станеше дума за пояса. — За нищо друго, мила моя. Колкото съм заслужила например аз червен пояс, толкова и поп Спира! — завършваше шепнешком тя.

Въпреки че говореше попадията така, грях му на душата, ако някой помисли, че те се мразеха. Живееха си много добре, както в края на крайщата подобава на попски семейства, които трябва да служат за пример и на останалото стадо, и на енорияшите.

Живееха си, както вече казах, много добре. Когато поп Спира заколи прасето и устрои „диснотор“ (което ще рече за помен на свинята), първо изпраща на поп Чира и кожичка, и масчица, и наденица, и кървавица от закланото прасе, а понякога и пача, макар и съвсем малко парче. Точно така постъпва и поп Чира. А примера на своите съпрузи следваха и домакините. Когато в едната къща приготвеха нещо точено, пращаха от него и в другата със забележка, че не е станало точно така, както са искали, и с молба искрено и безпристрастно да оценят харесва ли им козунакът, тортата, щруделът, кексът и тям подобните специалитети.

— Ах — ще възкликне, сияеща от щастие, госпожа Чировица, редейки в чинията козуначеното руло, за да го изпрати на госпожа Спиновица, — знам, че ще се пукне от мъка госпожа Сида само като види колко е хубава моята мая! Пък козуначеното руло е бухнало и меко като душа! Виж само как е отхвъркнало, като пружина в канапе. Ах, че е хубаво! Божичко, ще ми се сама да го занеса, за да видя какво лице ще направи, като го зърне! А нейният козунак от миналата неделя беше сплеснат като просеник, сякаш беше печен на месечина. Ей толкоз ще подскочи от завист кучката дебела само като го види — казва госпожа Чировица, сочейки необикновената височина, до която Попспиновица ще подскочи от злоба, и подава на дъщеря си чинията да я занесе у съседите.

А веднага след обедата отприпква отсреща, за да ги завари на масата и с очите си да види ефекта, който е предизвикала със своя козунак.

— Искам за нещо да ви помоля, мила госпожа Сида, дори да ми се разсърдите — ще рече госпожа Перса, нежната половина на поп

Чира, обръщайки се към другата попадия, — все се каня да прескоча някога за половин ден до вас, че да ми покажете как правите вашите прочути маслени понички. Чудно хубаво ги правите и надалече сте се прочула с тях. А на мене, дявол знае защо, никак не ми се удава. Какво ли не правя и все не ги улучвам! Не ги улучвам нали виждам!

— Ами, ами, отде пък го измислихте! — скромничи госпожа Сиди.

— Не, не, сериозно ви казвам. Колко пъти съм плакала заради това. Вечно ми подмята моят съпруг. Даже веднъж, когато започна да ми подмята, че не мога да ги правя като вас, сериозно се разсърдих и му казвам... това нещо искам и вие да го знаете, мила госпожо Сиди, дори и да се засегнете: „А тогава ти защо — казвам му аз — се ожени за мене! Да беше взел госпожа Сиди, щом като толкова те боли сърцето за нея. Таман щеше да има кой да ти прави тулумбички... пък тя е и по-хубава, и по-дебела от мене.“

— Маслени понички навярно искахте да кажете? — поправи я госпожа Сиди, поразсърдена, че се споменава дебелината ѝ.

— Та, разбира се, маслени понички, дявол да ги вземе, прости ми, господи! Ядосана съм, миличка, и не зная какво говоря. Отде ще зная всичко; като не ми е дадено от бога да правя маслени понички. Че така де, какво се е пък нахвърлил върху мене? А на него очите му се напълнили със сълзи, току намества пояса и скуфата си и ми вика: „Е де, е де — казва, — накъде я откара пък ти? И през ума, казва, не ми е минавало такова нещо, Персо, съпруго моя. Обичам те аз повече от всички маслени понички в света!“ А на мене тогава ми дожалява, че така съм го огорчила, та проклинам и себе си, и тулумбичките.

А на госпожа Сиди ѝ е толкова драго, та току се намества на стола; шкембето ѝ се тресе от удоволствие и тя утешава гостенката си:

— Ех, госпожо Перса, така е на този свят. Всекиго е надарил господ с по нещо; и в маслените понички не е всичкото щастие. Но щом сте се толкова амбицирали и сте рекли, че аз ги правя по-добре от вас, заповядайте, когато на вас ви е удобно. Елате например една неделя преди обед, пък вземете със себе си и Мелания. И тя е вече голяма: днес-утре ще ѝ се яви някакъв случай... трябва и тя да знае, и нея ще я науча. Но, миличка, за услугата — услуга: искам и вие да ми се отплатите с нещо.

— Моля, моля, да чуя.

— Ще ви науча, ако ми покажете как се прави мелшпайзето^[7], дето му викат „медена пита“, защото вие, трябва да призная, в туй отношение сте истински майстор. А моят поп само това обича; обича го, като че ли е, прости ми, господи, швабско дете.

— Хе, миличка моя — гордо отвърща госпожа Перса, — не е то на всеки подадинè. За такова нещо трябва добър учител, а аз го имах! Моята покойна майка, бог да я прости, беше такъв майстор, че правеше всякакви теста и мелшпайзета. Когато направеше „медена пита“, можеше, дето се казва, да нагости и самия цар! Когато господин Еротей Драганович написа прочутата си „Готварска книга“, на нея искаше да я посвети. Така де!

— Вярвам, миличка.

— И както мене ме учеше майка ми, така сега аз уча моята Мелания.

— Миличката! И моята Юца е същата. Всичко знае. Ама повярвайте ми, скъпа моя, само веднъж да види как се прави нещо, веднага ще изтича в къщи, миличкото ми, да опита. Има една книга, цялата е изписана. Кориците ѝ са красиви и на тях пише Poesie. Подари ѝ я за спомен господин Шандор, юрист от Кикинда, а вътре само бели листа — няма нищо напечатано. А тя, сладкото ми дете, седнала, че записала всички рецепти за сосове, ястия и десерти. Изчертала и изписала цялата книга, кукличката ми. Пише като някакъв канцеларист — също като баща си! Който я вземе, миличка, ще знае поне, че е случил добра домакиня.

— Знам, миличка, знам. И аз, скъпа моя, никога не я дяля от моята Мелания. Винаги ѝ казвам само с нея да дружи и от нея да взема пример.

Ей така разговаряха попадиите.

[1] Всяко сръбско семейство има свой покровител-светец, когото най-тържествено чествува. ↑

[2] Специални питки, които се приготвят за деня на „слава“. ↑

[3] Господин (лат.). ↑

[4] Вук Стефанович Караджич (1784 — 1864) — най-значителният сръбски филолог и реформатор на литературния сръбски език и правопис на основата на тяхното сближение с живата народна реч. ↑

- [5] Конте, женкар (сръб.). ↑
- [6] Немкиня (сръб. простов. презр.). ↑
- [7] Десерт от тесто (нем.). ↑

ГЛАВА ВТОРА

В КОЯТО ПОСТЕПЕННО ЗАПОЧВА САМАТА ПОВЕСТ, МАКАР ЧЕ МОЖЕ ДА СЕ ВЗЕМЕ И КАТО
ПРОДЪЛЖЕНИЕ НА ГЛАВА ПЪРВА

Както си живееха попадите, така хубаво живееха помежду си и поповете. Едва ли минаваше вечер поп Спира да не отиде при поп Чира или пък обратно. И на едните, и на другите им се струваше, че са пропилили деня, ако поне вечерта не се видят и не прескочат един до друг. Така беше и лете, и зиме.

Точно в петък вечерта, когато започва и нашият разказ, щом вечеряха, поп Спира се надигна, дограби големия зимен шал на попадията, с който обикновено си служеше цялата къща и с който напоследък започнаха да покриват и тестото за козунаците и поничките, и се запъти през улицата нагоре към поп Чира; след него тръгнаха попадията и дъщеря му Юца.

— Хайде — каза попът — да поседим малко; рано е още за лягане!...

— О-о-о! — разнесе се из къщата на поп Чира, щом гостите престъпиха прага. — Какво щастие, какво щастие — казва поп Чира, вдига се от масата, за да ги посрещне, и бърше брадата си от гозбата. — Добре, че се сетихте и се наканихте, а то, кажи-речи, бяхме задрямали.

„Кучка недна — мисли си госпожа Перса, — трябва навсякъде да завре носа си! Дошла е само за да види какво вечеряме. И как случи!“ — изяжда се отвътре госпожа Перса, но се усмихва и казва:

— Браво, също като по поръчка; много хубаво!

— А ние чакахме, чакахме няма ли да тръгнете към нас — казва поп Спира. — Па като не дойдохте вие, ето че дойдохме ние; сега може и да не ви е драго, но!

— И таз добра, отче Спиро, какво приказвате! Че ние с моя поп тъкмо си говорехме и му викам: „Ех, божичко, къде тоз късмет да се сетят, че да ни дойдат. Къщата ми се вижда глуха и пуста без тях!“ Че

заповядайте де, седнете! Разположете се като у дома си! Юцо, душичко, седни тука до Мелания; знам, че има какво да си кажете.

Всички седнаха.

Поповете си попийват и играят някаква старинна игра фирциг^[1], а попадиите плетат или надплитат сини чорапи, от чиито горница сетне много често се правят удобните и широко известни кесии за тютюн, които бичкиджиите занасят дори и в Сърбия.

А младите — фрайла^[2] Юла и фрайла Мелания — само се мляскат и разсмиват помежду си. Какво си приказват, един господ знае. Нешо си шепнат и се заливат от смях, облягат се една на друга, поклащайки се, и се кискат, докато мамичките не им напомнят, че това не е хубаво. А когато момичетата се разбъбрят, майките им удрят на сплетни и поповете на пиене, току-виж, превали среднощ. И се чуе някакво шумолене, покашлюване, някакво предсмъртно хриптене, а сетне нещо като удари. Стенният часовник бие. Всички броят, поп Спира дори на глас:

— Седемнайсет! Охо! — учудва се поп Спира. — Колко пъти удари?

— Седемнайсет, но всъщност са дванайсет... Винаги трябва да махате пет — казва поп Чира — и тогава се получава точният час.

— Нали прели махахте четири?

— Е, преди беше така, а от известно време се измени. Сега така започна, какво да го правиш! — казва поп Чира.

— А защо не го дадете да се поправи? — пита поп Спира. — Добър часовник изглежда... би могъл още да служи.

— Да върви по дяволите! — казва госпожа Перса, като се прозява и закрива с ръка устата си. — Че какво ли не опитахме и къде ли не го працахме — и пак нищо.

— Непоправим е! — казва поп Чира.

— Не може да се поправи, кара си своето: „Каквото баба знае, това си и бае“ — казва госпожа Перса. — Идва ми понякога да го грабна, че да го изхвърля на улицата!

А наистина беше особен този стенен часовник. Същинска антика, както казваха нашите. Беше малко по-малък от иконата на свети Георги (светеца^[3] на поп Чира), с неизменните рози между арабските цифри на отдавна пожълтения циферблат. И тъй като сред компанията отдавна би настъпила гробна тишина, ако не се чуваше

неговото цъкване, мисля, че няма да е излишно да кажа за часовника няколко думи като за едно, така да се каже, поне за тая вечер действащо лице и да го запозная с читателите. Часовникът беше отколешен. Госпожа Перса го помни още от детските си години, когато го донесоха; оттогава те не са се разделяли. А в този дом тя го донесе като част от чеиза си. Тогава той все още бе здрав и работеше точно, а днес не можеш го позна — ни се води, ни се кара. Сега остаря, та се озлоби и подлудя; или се разсърди и замълчи като някоя зла свекърва, или се разбъбри и трака, както му дойде. Хрумне му и, кой знае за какво, се разсърди и млъкне, не бие по няколко дни наред; млъкне, сякаш се е изпокарал с всички в къщи. А има дни, когато започва така лудо да бие, че се забравя; чука като ковач в ковачница, бие като за тревога, сякаш селото гори.

— Какво има, старо? — пита го поп Чира. — Станал си приказлив нещо нощеска, а? Изглежда, че го е обхванало безсъние, та бие. Не знам само докога ще е в такава добро настроение.

— Докога? Докато не го прихванат пак! Човек не може да го разбере — казва попадията. — Цяла мъка е с него, а лек няма!

И наистина кой ли не беше го поправял и нагласявал, но безрезултатно! Поправя го и пьдарят Лала, който беше научил занаята като войник в Италия, и ковачът Нова, който знаеше и тази майстория, тъй като всичко му идеше отръки, и един пътуващ часовникар от благодарност към поп Чира, който го спаси от бой в затвора, където беше попаднал заради кражба по време на просия. А на няколко пъти и селяните го носиха чак в Темишвар, когато отиваха на житния пазар; пък и всички в къщи го нагласяваха, но нищо не ставаше. Ето и сега — висят по него безброй джунджурии, само да работи като другите порядъчни часовници. Всички тия неща са закачени върху двата му топуза. Какво ли няма тука! И рамо от стара ножица, с която някога са подрязвали крилете на гъските, за да не прелитат у съседите, и два огромни пирона, и чукче от хаванче, и парче от подкова, и половин ютия — и нищо не му помага, той все си знае своето. Когато го прихванат дяволите, млъква; сякаш девизът му е: „Всичко или нищо“, та звук не издава, дори към всичките му тежести да прибавиш и госпожа Перса, както тя самичка толкова пъти казваше отчаяно: „Идва ми да се окача до ютията, та да му се намести сърцето, да видя тогава ще лавне ли негодникът неден!“

А щом изпадне в добро настроение, той първо започва да хрипти, сякаш се готви да кашля. Колко пъти нощем е лъгал поп Чира.

„Вие, майко, пак не пихте чай от трици и сега ще кашляте цяла нощ!“ — упреква загриженият Чира попадията, която спеше спокойно. А това, което поп Чира е чул, идва от часовника, който се готви да бие. Когато пък забие, вдига такава врява, че всички кокошки из двора се разбягват коя, накъдето види.

„Ето го, пак се дере дъртото магаре!“ — ядосано казва попът.

Така направи и тая вечер. Четвърт час след като удари седемнайсет пъти, той отброи още седемнайсет — и млъкна. И сега само махалото стържеше като дърводелец, който рендосва нещо.

Всички се изсмяха, а след това отново настъпи тишина.

— Боже, дванайсет часът! Време е да си ходим — каза поп Спира. — Хайде, ставайте да си ходим.

— И таз хубава! — възпира ги госпожа Перса.

— Та нали виждате, че вашият часовник ни подсеща. Седемнайсет часът! Ако и това не е късно — здраве му кажи!

— Я го оставете него! — казва госпожа Перса.

— Трябва, миличка — казва госпожа Сида. — Утре трябва да станем раничко, имаме голямо пране; толкова се е насъбрало, че не зная откъде да започна... днес нали не можахме заради петъка.

— Тогава по-добре беше да не бяхте идвали! — натяква ѝ госпожа Перса.

— Знам, мила — брани се госпожа Сида, — но дойде ли човек у вас, вие се забравяте; просто го хващате в плен! Хайде, деца, стига вече бърборене, оставете нещо и за утре — прекъсва тя разговора на девойките, които точно си шепнеха за Шаца-хирурга, за дяволия му поглед и контешката му фризура. „Мине ли, цялата улица се размирисва на фини цигари и ароматен сапун“ — казва фрайла Мелания.

— Довиждане, довиждане — казват си те. — Лека нощ! Приятни сънища!

— А нощес като че ли ще валне дъждец; виждате ли как се е стъмнило откъм Бачка? Черни облаци пълзят — казва поп Опира.

— Тъкмо за царевицата, като по поръчка — казва госпожа Перса, като се прозява и повдига свещта. — Внимавайте, отче Спиро, да не се спънете в греблото. Да пукне дано тая мързелива мома, пак го е

оставила тук. Докато се обърнеш, наопаки са обърнали къщата тия слугини!

— Е, хайде, лека нощ! — казват си девойките и се целуват, като че ли утре няма да се видят пак.

— Мелания, приятни сънища! — казва Юца. — Само да не сънуваш нещо страшно, знаеш... дето си говорихме...

— Е де, е де! Стига вече, кречетала такива! — скарва им се поп Спира. — Хайде, лека нощ!

— А, тъкмо детето спомена за сънища — казва госпожа Сида. — Да знаете какво сънувах нощес, още не мога да дойда на себе си. Чудя се отде наде да сънувам такива неща. Хайде да беше сънувал моят поп, хич да не ми е чудно.

— Че какво толкова сте сънували? — пита я госпожа Перса и излиза чак на улицата.

— Ах, оставете, знам, че ще ми се подигравате. О, света Богородичке, представете си само, цяла-целеничка нощ сънувам, че играя на кегли, и то все с някакви слуги и прислужнички. Отде наде пък аз да играя на кегли, милинка?!

— На кегли сте играли?! — учудва се госпожа Перса и започва така да се смее, че изгася свещта.

— Гледам на сутринта в съновника (госпожа Сида всяка вечер скришом от попа слагаше съновника под възглавницата си), а то и за игра на кегли, и за слуги и прислужнички — все едно и също пише: „Ще те посети някой отдалеч“ или: „Ще имаш гости.“ Както виждате, все едно и също. Па си мисля, божичко, кой ли ще ни дойде на гости и кому е до гости по това, време, в най-усилната работа!

— Ха-ха-ха! — смее се госпожа Перса. — Какво ме избива на смях. Просто си представям и ви виждам как вие, такава дебелана, хвърляте топките! Ах, жена, жена!

— Сънища — глупости! Ще ти дойде утре Глиша Сермияш да се поразшъта из мазата. Ето ти гости! — казва поп Спира.

— Е, лека нощ!

— Лека нощ!

[1] Игра на карти — „четирийсет“ (нем.). ↑

[2] Госпожица (нем. извр.). ↑

[3] Свѣтец-покровител, когото чествува всяко сръбско семейство.

↑

ГЛАВА ТРЕТА

ОТ КОЯТО ЧИТАТЕЛИТЕ ЩЕ СЕ УВЕРЯТ, ЧЕ НА СЪНИЩАТА ТРЯБВА ДА СЕ ВЯРВА, А СЪНОВНИЦИТЕ ДА СЕ КУПУВАТ И ЧЕТАТ, МАКАР ЧЕ УЧЕНИТЕ ХОРА НЕ ВЯРВАТ НА СЪНИЩА И СА ПРОТИВ СЪНОВНИЦИТЕ, ЗАЩОТО ВСИЧКО СЕ СЛУЧИ ТОЧНО ТАКА, КАКТО БЕШЕ СЪНУВАЛА ГОСПОЖА СИДА И КАКТО Й ПРЕДСКАЗА СЪНОВНИКЪТ

В селото N и до ден-днешен не са станали бог знае какви промени. Дните си приличат един на друг. Животът протича доста монотонно и сънно, подобно на живота на стара баба край печката. И днес е така, а да не говорим за преди толкова години, когато нямаше още нито „зонентарифи“^[1], нито железници, нито пък други превозни средства. За крупни и най-значителни събития все още минаваха тия, които ставаха в неделя, когато по време на хорото някой счупи някому главата или когато на някого откраднат коня, пък хвърлят вината върху бачванци^[2], че уж те преминали през Тиса и направили тази поразия. Иначе кой знае откога няма никакви новости. Най-новото, което занимаваше селото засега, беше, че в близки дни на мястото на стария учител щеше да пристигне нов. Всеки ден очакваха той нов учител, млад семинарист. Старият учител, господин Трифон, отдавна се готвеше за пенсия, пък и право да си кажем, заслужаваше я. Сега вече е пенсионер. Когато му съобщиха, разплака се човекът, макар че я чакаше. И сега, въпреки че е ваканция, той всеки ден прави разходка до училището, шляе се из двора и вика децата за калабалък; по-леко му е, като чуе врявата, с която беше привикнал от толкова години. А беше добър учител. Около четирийсет години беше учителствувал тук. Всички в село, които знаят да четат и пишат, от него са се научили. Помощник-общинският началник Мила и ханджията Нова и днес се гордеят, че са били негови ученици, защото сами, без да им помага някой, се разписват в общинската платежна ведомост. Наистина буквите в подписите им приличат на върволица деца, които, пързалаяйки се по леда, хвърчат едно след друго и падат по гръб, а краката им стърчат във въздуха. Но досега никой не се е отказал от подписа си: „Какъвто ще да е — заявявал Нова, — мой си е.“ Впрочем

не само мъжете, а и толкова много жени в селото знаеха да пишат, така че наред с устната литература, която така великолепно и така обилно твори тази по-хубава и по-словоохотлива половина на човечеството, в село те творяха и писмена литература. Днес се броят на пръсти жените, които прибягват до чужда помощ, когато трябва да напишат писмо — колкото за толкова всяка е грамотна! А преди да дойде същият този учител, Трифон, беше същинска мъка, когато станеше нужда да се напише нещо.

И ако днес е по-добре, заслугата е на стария учител, който биеше и учеше. Едва ли има някой да не е бит от него, но всеки понасяше боя, защото знаеше, че е за собственото му добро; и макар местните жители да бяха отмъстителни хора, никой не му отмъсти, т.е. не запали къщата му, нито му открадна конете.

Ето защо аз мисля, че при пенсионирането му за побелялата глава на стария учител Трифон не може да се сплете по-хубав венец от малката картина на онова, което беше преди него.

До идването на Трифона едва двама-трима знаеха да пишат. Още има стари хора, които добре помнят колко трудно беше да се напише писмо, да кажем, до сина-войник или пък до някой друг.

Образован човек тогава беше някой си Ача — той умря, бог да го прости, по-скоро от пиене, отколкото от наука; селяните го наричаха „шлайбер“ — което ще рече писар. Беше закоравял пияница, но чудесно умееше да съчини и напише писмото, та си заслужаваше парите. За писмо му плащаха по два сексера и каквото изпие, докато пише и напише писмото. Потрябваше ли някому, той си даваше труд само да го намери, повикваше го у дома си, слагаше пред него на масата хартия и кана с вино, а перо и мастило Ача винаги носеше със себе си. Ача сядаше на масата, поразклащаше малко дивита, надигаше капата и одобряваше виното, а сетне изпробваше перото върху нокътя на левия си палец и питаше:

— Какво искате и на кого искате да пишете?

А те му кажат само:

— Искаме — например — на тоя и тоя в Галиция или в Италия. А сетне оня, който поръчва писмото, се обляга с лактите си на стола и диктува:

„Пишете — казва — на Прока Белеслиин (или, да кажем, на някой друг), императорски кавалерист в Галиция, че всички, сполай на бога, сме здрави, че ние го поздравяваме и се молим на всевишния и той да ни се завърне здрав и весел и че ние с нетърпение чакаме да видим него, родния си син. Девойка сме му намерили от добра къща, а за зестрата няма да се посрами нейната фамилия. И пишете още, че всички сме здрави; тате кашля и хрипти както по-рано, но все пак е добре; когато се обличаше да ходи на утрenna, счупи хубавата си лула от морска пяна и сега само мърмори и псува и покашлюва, но сега, слава богу, е по-добре. А ние всички сме здрави; братецът така напълня, че не може да закопчава копирената си жилетка, дето я купи есенес от Сенчанския панаир. Пишете още, че му изпращаме пет форинта сребро, за да му се намират, кога ходи в неделя в кръчмата, и нека не излага Белеслииния род, да не пуши качак като селяндурин, а само фини цигари като фелдфебела си, та да се знае, че е от чорбаджийска къща, и да не жали парите, които всевишният, сполай му, ни е дал достатъчно, и го поздравяваме всички: и татко, и майка, и брата, и Ката комшийката, която е вече голяма мома и започнаха да я припяват за Пая Кицош.“

Така се диктуваха и пишеха някога писмата. Ача Шлайберът получаваше два сексера за труда си, опразваше каната и „напълняше“ главата си, вземаше пет форинта, които за доброто представяне на Проковия чорбаджийски род слагаше в писмото, а писмото изпращаше в Галиция или до тоя и тоя пехотинец в Италия, а на подателя казваше:

— Е, сега нямайте грижа, а напълнете и тази кана за добър път на петте форинта на нашия Прока. Ах, неговата веричка! Пишат ми оттам, че бил първият момък в Италия! Че може ли да е друг чорбаджийският син!

А подателят, доволен, донасяше още една кана. И нея опразваше Ача, пък отиваше да пусне писмото в пощата; а домакинът оставаше в

къщи и с удоволствие си мислеше, че няма нищо по-хубаво от учения човек и че всичко върви като по мед и масло.

Ето така се пишеше и такива трудности си имаха хората с учените преди години, когато император беше ефрейторът, защото в селата имаше само по един Ача. Но, слава богу, от трийсет и повече години всичко тръгна на добре, така че понякога тази прекалена грамотност почти ни пречи; по-рано дори бащите не знаеха да пишат на синовете си, а сега и момите пишат писма, и то какви писма, пък и да знаете на кого! Ето из ония дни бащата извардил дъщеря си точно като пишела в килера писмо на изгорника си от хорото. Чува бащата, че нещо скимти в килера, и тръгнал да види да не би плъх да се е хванал в капана, та така скимти, а то, какво било — седи неговата миличка дъщеричка, та плаче и пише на някого писмо. И не пише, както се пише, а реди някакви стихове, които е запомнила от сладките питки на последния панаир. И как да не побеснее бащата, когато взел писмото и видял какво е написала; па като грабнал вилата (за щастие дървената), че като я погнал, тя — беж у съседите! Свряла се в сламата им и докато не докарали кравите в къщи, не посмяла и носа си да покаже.

А през това време на бащата попреминал ядът, пък и майката се заела да го успокои, като му напомнила неговите лудории на млади години; а бащата си спомнял всичко, засуквал доволно десния си мустак и казвал:

— Ама какъв ергенин бях! Какво ще кажеш, а? В три околии нямаше равен на мене!

И тъй като всяко нещо на този божи свят си има две страни — добра и лоша, то въпреки всички деликатни страни на грамотността, хората все пак се убедиха, че трябва да получат образование. Свикнаха с училището и учителя. И щом всички уважаваха и обичаха стария учител Трифон, който носеше дълго до глезените пепеляво вталено палто и жилетка, закопчана догоре с два реда копчета, който увиваше врата си няколко пъти с пъстро басмено шалче, кашляше и непрекъснато ядеше небет-шекер, а мустаците си винаги подстригваше и засукваше — можеха ли тогава да не очакват нетърпеливо новия учител, за когото всички, които го бяха видели, вече говореха, че бил млад и хубав, току-що завършил семинарията, че дрехите му седели като кавалерийски мундир, че носел контешки шалчето си, имал

хубави мустачки и пеел хубаво! С какво нетърпение го очакваха и млади, и стари! Много бащи и особено майки правеха вече разни комбинации, но майките хитро се прикриваха една от друга, като се преструваха на крайно незаинтересовани.

Най-сетне дойде и този ден — пристигна и новият учител.

Беше събота след обед. Камбаната биеше за вечерня, когато по Големия сокак мина една кола с един млад човек. Баба Пела, която седеше под акациите пред къщата си и наплиташе чорапи, видя как пътникът в колата свали шапка и се прекръсти и нали си беше възглуха, тутакси се досети, че бие за вечерня, та остави работата и също започна да се кръсти, като шепнеше: „Господи, прости мене, грешната!“ А че пътникът се прекръстил няколко пъти, потвърди и една друга бабичка, от другия край на селото, която живееше на кръстопътя срещу Великия кръст. И тя го видяла, че свалил шапка и се прекръстил, като минавал край Великия кръст. Тия две баби постигнаха съгласие с други бабички и заключиха, че пътникът не е нито евреин, който закупува храни, нито шваба-машинист, разбиращ от парни вършачки, които вършеят житото по чифлиците, а човек от нашата вяра. Девойките пък разправяха, че са го видели, като минавал с колата, че по всяка вероятност не е женен, защото носел контешки шалчето около врата си — единият му край се развявал над лявото му рамо като дим на параход.

Колата спря пред „Голямата механа“, в която отсядат само господа и евреи, а от местните хора я посещават само поповете, и то много рядко; там ходят още: господин нотариусът, аптекарят, хирургът, писарят на господин нотариуса, но само в дните, когато господин нотариусът не е в село. Иначе той ходи на гроздова в питиепродавницата на евреина Шолем. Идват и неколцина чиновници и търговци на жито, които си поръчват масло и кифли. С една дума, това не беше същинска кръчма, а чиновническо заведение, в което малко се говори и малко се пие. Никой в село не помиеше някой да е счупил някому главата или да са се сбили, или пък поне, ей тъй, за адет, да са изхвърлили някого от тая кръчма (докато в останалите кръчми рамката на вратата никога не оставаше здрава). Всичко тук беше спокойно, фино и градско, та можеше ли да бъде другояче, щом

никой не пие с кана или с половница, а с хилави просяшки шишета. Донесат пред госта шише с вино и половница с вода, а той смесва виното с вода — четвърт чаша вино и три четвърти вода, па сръбне и почете вестника, пак посръбне и продължава да чете вестника. Докато прочете вестника и изпие шишето с виното и половницата с водата, минават два часа, а сетне стане, плати и като си разменят поклони с кръчмаря, излиза от кръчмата трезвен, както е влязъл. Кръчмата държеше един шваба — шишкав дюстабанлия с кадифена шапка, на която виси златен пискюл; той се разхожда из кръчмата, гледа наред ли е всичко, непрекъснато сверява стенния с джобния си часовник и се покланя на гостите при влизане или излизане, а винаги след обед държи в ръцете си една дъсчица, ходи от ъгъл на ъгъл и убива с нея мухите; по тоя начин пъди съня си, защото се бои от сърдечен удар и не смее да спи след обед.

И така пред тази къща спря колата и кочияшът свали два сандъка — единия по-голям, а другия по-малък. Те изглеждаха смешни и по вида им можеше да се заключи, че доста са се блъскали и пътували и че са сменили много стопани, и че мястото им не беше в стаята. Кочияшът свали и завит в хартия чадър, малко по-малък от панаирна въртележка, един опакован креват, който, види се, някога е бил полиран и е стоял в гостната стая; след това и един балтон с изтъркана кожена яка и разпорен хастар и накрая голям кафяв зимен шал с дълги ресни. Всичко беше свалено от колата в присъствието на пътника и беше внесено в кръчмата.

Щом се изми и изчетка, пътникът попита кръчмаря-шваба къде е къщата на поп Спира. Швабата го осведоми и извика от улицата едно дете да заведе господина и да му я покаже. Измит, изчеткан и сресан, пътникът тръгна, но по пътя се размисли и реши да не ходи у поп Спира. Той даде на детето три крайцера, а то така хукна, че забрави да каже „благодаря“. Мятайки от радост и бързане петите си на гърба, то отприпка да се похвали на другарчетата си (защото да получиш три крайцера наведнъж — такова нещо досега не беше се случвало на село), а новият учител забърза към църквата за вечернята, която според него още не бе завършила.

Като влезе в църквата, той се поклони поред на всички, които стояха по троновите — а те не бяха кой знае колко — неколцина старци и баби, които снахите им бяха изпратили на църква, та поне един

следобед да си поотдъхнат от тях, — и се упъти към клироса, където пееше клисарят Аркадие; на другия клирос стоеше старият учител, с когото Аркадие се надпяваше и, разбира се, винаги излизаше победител, тъй като старият учител на времето пееше много хубаво, но сега старостта много му пречеше. Докато старият учител пееше, повият се представи на Аркадие, който го посрещна радушно.

— С такова нетърпение ви очаквахме — каза Аркадие. — Мине ли някоя кола, казваме си: „Ето го!“ А то излиза, че не сте вие, а някакъв евреин от тези, които купуват пух, жито или царевица.

— Ще ми разрешите ли да ви отменя малко? — попита пътникът.

— О, моля... на драго сърце!... — каза Аркадие и сложи книгата пред него.

Дойде ред да подхване новият учител. Когато си отпусна гласа и запя, всички се обърнаха към левия клирос, за да видят кой пее. Дори и старият учител повдигна очилата на челото си, за да види по-добре отсреща, а старият сладкарин Лекса стана от трона и се приближи към клироса, за да може по-добре да чуе и по-отблизо види тоя, както сам се изрази, сладкопойния. Стана от трона и не се върна вече, докато не свърши вечернята. Така беше пленен от пеенето. „Истински херувимски глас“ — изрази се той, като излезе от църквата. Пък и самият поп Спира от олтара (той служеше днес) се учуди, когато чу новия, непознат глас, приближи се към северната врата на олтара и надникна, за да види кой пее.

Така се представи на вечернята повият учител на своите бъдещи съграждани. И първите му стъпки в село, и първата му проява се харесаха на всички; всички бяха пленени, абсолютно всички — от поп Спира в олтара до дечурлигата, които по цял ден киснеха на камбанарията и които служеха по някакъв начин на църквата и олтара, като помагаха на Аркадие; те се юрнаха презглава, като научиха за пристигането на новия учител.

Само за половин час цялото село знаеше, че пътникът, който така набожно се кръстел, когато биела камбаната и когато минавал край Великия кръст, както забелязаха бабите, и който контешки носел шалчето около врата си, както разказваха девойките — че именно този пътник е отдавна очакваният учител.

Тази вест с невероятна бързина разнесоха из село децата от камбанарията.

След привършването на вечерната учителят причака поп Спира в църковния двор и му се представи:

— Петър Петрович, завършил семинарията, назначен и утвърден за учител в селото ви! — каза пътникът, като се поклони на поп Спира и му целуна ръка. Това хареса на поп Спира. До тоя момент той нямаше особено добро мнение за днешната младеж или по-точно за омладинците^[3], които предлагаха на всички да говорят на „ти“: ти, братко, и ти, сестро или: сърбине братко, а на госпожиците сестро сръбкиньо — нещо, което поповете не можеха да проумеят. Начинът, по който се отнесе господинът, го успокои и той си помисли: „Благовъзпитан младеж! Като мене!“ А след това добави гласно:

— Приятно ми е. Тукашният свещеник Спиридон. Е, разбира се, мога да си представя колко трудно ви е било да се разделите и да дойдете тук. Това не е Карловци; тук няма нито отбрано общество, нито разкош. Село е това, млади господине, село. Трудничко ще бъде, докато свикнете, особено пък ако сте бекарин. Женен, както и да е, ядва се, но за бекарин наистина е трудно!

— О, моля, моля! Навсякъде е добре — отвърна Пера, а косата му просто настръхна, когато се сети за отбраното общество и за своя охолан живот в Карловци. — Знаете как е казано: „Добрият пастир не бива да мисли за себе си — където овцете, т.е. повереното му стадо, там и той.“ А нали и аз съм един вид пастир, ха-ха — засмя се той, — ще пазя повереното ми стадо от младите и буйни селски ярета.

— Да, да, точно така, както чудесно благоволихте да се изразите. Засега като учител на децата, пастир на яретата, както се изразихте, а сетне, ако е рекъл господ, като свещеник — пастир на богобоязливите овце. Само че постепенно. Защото вие, убеден съм, имате намерение с течение на времето да се запопите, нали така?

— Непременно. Това беше както мой идеал, така и на родителите ми. Но това, разбира се, зависи от случая, от късмета... Ако имам щастието да дочакам да се освободи някоя добра енория.

— Ех, да можехте да получите някаква добра, по-тлъста енория, каквата е, да кажем, нашата. По-добра не мога да ви пожелаая. Ето например моят препочтен приятел господин Кирило, се ожени за попската дъщеря, за дъщерята на своя предшественик, а после, като дойде времето — зае неговото място. Аз съм толкова доволен тука, че

не бих пожелал да се сменя дори и с крушедолския архимандрит; вярвам, че и моят заместник ще оцени така енорията ни.

— Е, нищо друго не ми остава, освен да чакам — отвърна господин Пера, — всичко останало, както се казва, е в божии ръце.

— Разбира се, разбира се! Всичко е в божии ръце. Но все пак... — каза поп Спира. — Нали знаете приказката за тоя, дето се давел и викал: „Свети Никола, помогни ми!“, а светият отец Никола му отвърнал: „Ех, синко замахни и ти с ръце и моята помощ не ще ти липсва!“ Та такава е и вашата работа! Разбира се, всичко е в божии те ръце, но и вие не трябва да седите със скръстени ръце Хубава е енорията, да ме прости господ, като добра и хубава девойка: „Който изпревари, негова е девойката“ — завърши поп Спира и многозначително го погледна. А много му хареса младежът. „Чудесен поп ще да стане от него“ — мислеше поп Спира, а като добър баща той не можеше да пожелае на своята Юла по-голямо щастие от това да стане и тя попадия като майка си.

— Но нали знаете, би означавало да си огреша душата, ако още отсега желяех подобно нещо. Човек трябва да се приучва към търпение, това е първото ни задължение, мисля аз — добави господин Пера.

— Ама, разбира се, разбира се! Всичко това е хубаво — каза поп Спира, — това е хубава християнска добродетел, знам аз, но все пак си мисля, че това, което можеш да свършиш днеска, не бива да го отлагаш за утре — както казват селяните. Както сте оженен, можехте веднага...

— Извинете — прекъсна го господин Пера, — още не съм, не съм още...

— Какво, не сте ли още?! — учуди се поп Спира, макар да му бе добре известно, че господин Пера не женен.

— Не, още не съм си избрал спътница в живота.

— Така ли! Я вижте, моля ви! Какво приказвате! — престорено се учуди поп Спира. — Значи, вие пристигнахте самичък?

— Сам-саменичък.

— И навярно сте отседнали в кръчмата?

— Разбира се.

— Ех, „разбира се“! Какво се разбира!? И таз хубава!

— Защо, за бога?

— Ами защото никак не е редно. При толкова попски къщи да отседате в кръчмата...

— А, не, само след един-два дена ще се настаня в училището... а дотогава все ще изтрая.

— Виж, за квартирата, пак разбирам, но да се храните в кръчмата, при швабата... а, това в никакъв случай няма да допуснем. Попе аз не съм свикнал така. Я го виж ти него! Но да оставим това засега настрана, какво ще кажете, ако ви поразходя през село до училището, а?

— О, моля, моля.

— Аз ще се отбия малко до дома, то ни е на път, та с един масраф ще видите къде живея, за да можете утре да ни намерите, ако аз, тъй да се каже, се позабавя след службата; защото се надявам, че ще бъдете така любезен да ме удостоите утре с посещението си за обяд.

— О, моля! Колко сте внимателен! На драго сърце! — рече господин Пера и учтиво му се поклони.

— И така, моля ви, да тръгваме! — каза поп Спира и напуснаха църковния двор.

[1] Мито за превоз (нем.). ↑

[2] Бачванин — жител на областта Бачка. ↑

[3] Омладинци — членове на популярната културно-просветител на организация „Обединена сръбска младеж“, създадена върху основата на младежките кръжоци от разни градове през 1866 г. и изиграла прогресивна роля в обществения живот на Сърбия. ↑

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

КАКВИ ЛИ ОПИСАНИЯ НЯМА В НЕЯ! ОПИСАНИ СА И СТАРИЯТ ШАРО, И КРАДЕЦЪТ-КОТАРАК, И МЛАДИТЕ ГЪСЕНЦА, И СТАРИЯТ ПАТОК, И ПОПСКАТА ДЪЩЕРЯ, И ПОСЕЩЕНИЕТО НА УЧИТЕЛЯ. С ДРУГИ ДУМИ, ОПИСАНА Е ЕДНА ИДИЛИЧНА ПРИВЕЧЕР СРЕЩУ НЕДЕЛЯ В КЪЩАТА НА ПОП СПИРА

Къщата на поп Спира беше съвсем близо до църквата — в съседната улица. Хубава голяма къща, без грош задължение. Към улицата гледаха пет прозореца, на които бяха поставени цветя, а между цветята — два кафеза с канарчета. Посетителите влизаха през портичката, а колите — през кафявата порта, нагъсто обкована с дълги гвоздеи с върховете нагоре — заради крадците, но повече заради прислужничката-маджарка. Пред къщата един ред акации и две големи ялови черници, под които беше пейката. На пейката, под гъстата сянка, предразполагаща към разговори и всевъзможни одумки, често и охотно седяха двете попадии.

Ето че стигнаха пред къщата. Поп Спира откряна портичката и направи път на госта, който след известни възражения влезе с едното рамо напред.

Поповите вече бяха чули за пристигането на учителя; дотича да им съобщи един хлапак, който по цял ден киснеше в църковния двор и помагаше на Аркадие — биеше камбаната и духаше в кадилницата, а в отплата редовно получаваше по половин просфора. Изпрати го Аркадие. Те, както казах, знаеха, че учителят е пристигнал, но, разбира се, никак не очакваха да ги посети веднага. Пръв на двора го забеляза Шаро — грозно и рунтаво едроглаво куче, с рунтава опашка, пълна с бодли. Отдалече, като си отваряше устата, кучето изглеждаше засмяно, но тази негова външност лъжеше, защото беше зло като същинско куче, както се казва. Щом зърна чуждия човек, то така страшно залая и задърпа синджира, че за малко щеше да изскубне кола, за който беше вързано. Чак когато зърна поп Спира, то разбра какво става и се поуспокои. И през цялото време на визитата лая по малко. Лавне, погледне подозрително към госта и от време на време изръмжи, като че иска да каже: „Хайде, от мене да мине!“ А след това се успокои,

легна и продължи да спи „лентяят неден, дето напразно яде хляба“ — да си послужи с думите, с които попадията често го ругаеше; тя го мразеше и много му се сърдеше, че е станал вероломен и не лае срещу многобройните обожатели на Жужа.

В двора пред гостенина се разкри чудесна гледка. Същинска идилия, прекрасна идилия на селско имение! Ах, какво ли нямаше тук! Цял чифлик, такова богатство — че човек не знае къде по-напред да спре погледа си. Както разговаряха, домакинът и гостенинът се спряха на портата. Докато те разговарят, читателят ще има възможност да разгледа двора.

Дворът се беше проснал нашироко като поле — ако извикаш на единия му край, едва ли ще те чуят на другия. А в него такова изобилие, такова богатство, да му завидиш. Имаше разни бараки, хамбари, гълъбарници. Три купни слама, камара от тезек и царевични кочани, от които се получаваше хубава жарава за ютията, с която се гладеха белите шевичени фусти на фрайла Юлия, и купчина отрязани лозови пръчки, приготвени за печене на агнета, с които поп Спира честичко облажваше мустаците си. По-навътре в двора беше кладенецът с чудесна студена вода, в която поп Спира изстудяваше виното и любениците. Край кладенеца беше поставено новото дървено корито, около което постоянно се блъскаха и крякаха домашните птици, особено патиците и патетата, а старото, изпотрошено корито беше завързано на долния край на геранилото, та по-лесно да се изтегля грамадната кофа от кладенеца.

Както на улицата, така и на двора имаше ред акации и две големи черници, но не ялови като тия на улицата; всяка година те раждаха и стократно награждаваха някогашния труд на поп Спира. Под черниците вечно се разхождаха бърбиви патици, патета и други домашни птици, а по тях се катереха дечурлигата и си похапваха черници. Нямаше нужда попадията да излиза на улицата и да обръща глава наляво и надясно, за да открие някое дете и да го накара на работа. Достатъчно беше да се покаже от кухнята и да извика: „Ей, Нецо, Перо или Раде!“ — и от клоните веднага политаха шапки, а подир тях като маймунки по дънера се свличаха децата, тупваха пред нея по две-три и обхванати от голяма услужливост, се скарваха и надпреварваха кое първо ще изпълни желанието ѝ. А в уредната попска къща винаги имаше работа и нужда от помощ. Трябваше или да

се плеви градината, или да се тъпче някоя гъска, или да се пази от кокошки проснатата на слънцето тархана, или пък да се свърши нещо подобно в домакинството; в отплата попадията им отрязваше по парче хляб и им разрешаваше да се покатерят на черницата, за да си натръскаат черници. Можеха да ядат до насита, дори да напълнят шапките си и да ги занесат в къщи на бедните си родители. Затова и детските шапки в селото бяха отвъртре като калайдисани. Обикновено след туй родителите благодаряха и бог знае как ли не се извиняваха заради децата си, които, слава богу, имат какво да ядат у дома, но които, казваха те, са безсрамни като всички деца, та всеки ден досаждат на дядо поп. А попът ги извинява и им казва:

— И таз добра! За какво ще ми благодарите? Голяма работа, че си хапнали! Всичко съм спечелил, казва, благодарение на народа — та нека сега да яде тоя народ! Да не понеса, казва, черниците на оня свят?! Каквото направиш тука на земята, това си е! „Безумец — рекъл евангелистът, — още тази нощ ще взема душата ти“... „А човек, дето се казва, нищо не понася със себе си, освен скръстените си бели ръце и праведните си дела!“

„С една дума — отвърщаше селянинът, — запазвате си, така да се каже, място за душата!“

Откъм двора се виждаше хубав чардак, на който есени поп Спира, Аркадие и Жужа ронеха царевицата, а лете, по време на големите горещини, спеше домакинът, покрит с мрежа против комари. Поп Спира беше от селска, макар и чорбаджийска къща и не можеше да отвикне от тези, по израза на поп Чира, селяндурски привички лете да спи пред къщата под комарник. Впрочем това имаше своите добри страни не само за охраненото тяло на поп Спира и за удобството му, но и за сигурността и на неговата, и на съседските къщи. Колко пъти само крадецът се е спирал и не е знаел в кой двор да се вмъкне, защото е чувал някакво хъркане, но не е могъл да разбере в коя къща хъркат — и не се е решавал да прескочи нито една ограда! По такъв начин със своето спане под комарника, със страхотното си чорбаджийско селяндурско хъркане поп Спира често спасяваше и себе си, и поне още пет-шест съседски къщи.

Още на пръв поглед личеше, че къщата е богата. Нека читателят пресметне сам: колко души в селото е трябвало да се родят, да се венчечат и разведат и да умрат, за да се създаде такова домакинство! И

при това само по-едрите неща, които досега споменахме, а още колко дребосъци имаше! Например домашните птици! Какви ли домашни птици нямаше по двора! Същински Ноев ковчег! Имаше така угоени гъски, че когато поп Спира ги видеше по двора, устата му се изпълваше със слюнки; имаше надуты пуйки и между тях един глупав и горделив пуяк, с когото се забавляваха съседските деца. Макар че той пазеше авторитета си и се държеше величествено, съседските деца се отнасяха с него като с некадърен педагог. Много често го дразнеха по улицата, та обикновено самата госпожа Сида трябваше да се намесва и да се застъпва за него: „Не ви е срам, нехранимайковци недни! — караше им се тя. — Нямате ни душа, ни сърце! Че какво ви прави, та го дразните така? Мамичко, какво ли пък правите с другите пуяци в чуждите улици, щом сте такива харамии пред попската къща?!“

А децата се оправдаваха и си прехвърляха вината едно на друго.

Имаше и едри кокошки със своя петел — един едър гърлест ленивец, който с чудесния си гребен приличаше на яacobинец с червена шапка. Сам сред толкова кокошки! Същинско мормонско^[1] семейство!

А колко много бяха патиците и патенцата! И всички бяха дамазлък, семейство на един красив, но много сладострастен паток. Този недостатък го компрометира дотам, че той стана пословичен сред местните жители: „Хашлак като попския паток“ — казваха за някой човек, който се ползува с лошо име. Това стигна до ушите на поп Спира и той, разбира се, силно се засегна, че патокът не държи никаква сметка за попската къща. Вместо да служи за пример на селото, от нещастен любовен копнеж той изсъхна като провансалски трубадур. Оттогава поп Спира не иска да го види и постоянно се разправяха заради него с госпожа Сида, която като добра домакиня и опора на къщата проявяваше само икономически съображения. Попът нареди да заколят патока, а попадията все отлагаше смъртта му.

— Ах, тежко ми! — казваше тя. — Та може ли домакинство без паток! А ако заколим тоя, ще трябва да намерим друг, че закъде сме без паток!

— Който и да е друг, само този да го не гледат очите ми повече; да не гледат този... то-то-то-то-зи ту-ту-турчин! — заеква, пламнал като люта чушка, поп Спира. — Този, този ага-га-га-гаряин!

— Пак-пак! Пааак-пак-ак! — дере си гърлото патокът, готов за кавга: като чуваше заекването на домакиня, той мислеше, че някой от

пернатите му събратя е готов да се кара с него — защото поп Спира отглеждаше и луксозни птици, които не са за ядене, като например Гага — един едроглав гарван, който беше страшен кавгаджия и опасен крадливец в къщи и чието „га-га“ винаги дразнеше патока. А поп Спира най-сетне се развеселяваше, настроението му се подобряваше и той казваше: „Върви по дяволите!“ Тогава госпожа Сида засияваше от щастие, животът на нейния любимец се продължава до следващото стълкновение. Но за да не се стигне дотам, тя не жалеше труда си и от своя страна направи последен опит, с който се надяваше да спаси живота на своя скъп и полезен любимец. Направи му престилка от кожата, която отрязва от един стар фотьойл; в него баба ѝ отмаряше старите си кости, а в последните пет-шест години преди смъртта си почти не ставаше оттам. От тази кожа направи престилка и я опаса на патока, който заприлича на някакъв бъчварски калфа. Сега патокът се държи добре и в къщи всички са доволни от него, особено поп Спира. Настроението му се подобри и той не иска вече да пролива кръвта му. Нещо повече — всеки ден с удоволствие наблюдава патока и му се смее, когато той се спъне в своята въздлъжка кожена престилка и запака своето „пак-пак“.

Освен гъски имаше и гъсенца. Тъкмо в тоя момент ги хранеше една млада румена девойка — попската дъщеря фрайла Юла. Всецяло вгълбена в работата си, тя неочаквано трепна, защото зад гърба ѝ старият гъсок засъска срещу гостенина, който, след обширния разказ на поп Спира, как е издължил всичкия си борч за къщата, се приближи към девойката, спря и като си свали шапката, ѝ се поклони.

— Приятно ми е, госпожице! Петър Петрович, тукашният учител... тоест току-що пристигналият, новоназначеният. Господин баща ви има добрината да ме покани и доведе тук и негова е, ако смея, разбира се, така да се изразя, вината, че ви обезпокоих във вашия виртшафт — тоест в домакинствуването ви.

— О, ни най-малко — отвърна Юла, която бързо се изправи и в смущението си задържа в ръце едно хубаво жълто гъсенце, което беше най-срамежливото, и затова останалите му братя не му позволяваха да се доближи до тавата с кашата, — напротив, ако трябва някой да се извинява, то ние следва да се извиним, че посрещаме гостите си в такава неразбория.

— А, напротив, госпожице: винаги съм жадувал да се наслаждавам на подобна картина — рече смутеният гостенин и се наведе да помилва едно кривоного гъсенце, но старият гъсок връхлетя върху него и със съскането си го смути още повече.

И Юла съвсем се обърка и пусна гъсенцето на земята. Двамата стояха известно време така и с чувство, подобно на родителско умиление, наблюдаваха гъсенцата, които се блъскаха и падаха по опашка край тавата с кашата.

— А къде е майка ти? — запита поп Спира.

— При кравите е.

— Иди, дъще, извикай я; тя не знае, че имаме гостенин.

Госпожа Сида беше отишла там, където обикновено се дояха кравите. Доеше прислужничката Жужа, здрава дунда с едри бузи, за каквито хората казват: ако я удариш по едната, ще се пукне другата! Така казват, но никой досега не беше я ударил, всеки предпочиташе да я щипне или дори да я целуне по бузата и тъй като тя никога не се противеше, твърде често ѝ се случваха подобни неща. Само госпожа Сида никога не я щипеше по бузата, нещо повече, тя често ѝ се караше и я наричаше мързеливо момиче, което по цял ден дреме, а нощем, когато всички в къщата заспят, краде мас, скришом пече курабии и се угощава с подобните на себе си — да си послужи със собствените думи на госпожа Сида, която, щом чу за госта, тутакси си спомни оназвечерния си сън и се запъти към къщи.

Като се приближи, тя се поклони на госта, а и той ѝ се поклони.

— Моята съпруга... Господин Петър Петрович, повият ни учител — запозна ги поп Спира.

— Приятно ми е — каза госпожа Сида. И наистина ѝ беше приятно! Щом го видя, тя го хареса; особено беше доволна, че се случи гостенинът да свари и нея, и дъщеря ѝ заети с работа. Знаеше тя, че той е учен човек и че му е известна поговорката: „Гледай майката, пък не питай за дъщерята!“ А той ѝ хареса още от пръв поглед — учтив и скромен, пък и косата си сресал на път; също като нейния поп на времето, когато завърши семинарията в Карловци и беше влюбен в нея, та ѝ пееше:

Ах, Венера, ужасна богиньо,

за смъртните свирена княгиньо!

Ах, каква чудесна двойка щяха да бъдат, ако се вземеха! Той, хубав и висок, а тя — хубава и малко по-ниска; но жената и без това трябва да е малко по-ниска, така е много по-хубаво, отколкото и мъжът, и жената да са високи или пък, пази боже, мъжът да е къс, а жената щръкнала високо! Виж колко е грозно, когато Арсо гъркът тръгне някъде с жена си — тя дълга като камбанария, а той дребен и нисичък като паток. Хванат ли се пък под ръка, отдалеч ти се струва, че някаква жена се е натоварила от пазара с пълна торба и я влачи у дома си. Така си помисли госпожа Сида и наруши мълчанието.

— Точно вчера си говорехме с моя съпруг дали ще пристигнете. Мислехме, че няма изобщо да дойдете. „Навярно се е отказал, викахме си, да не е луд да дойде, че да се закопае в нашето кално село, когато има толкова хубави градове и толкова градски фрайли. Само това му липсва на младия и учен човек, който обича компании, пиано и разговори на немски — да дойде между нас, че да се поселянчи!“ Та щяхме ли и ние да останем тука, ако не бяхме принудени!

— О, уважаема госпожо — прекъсна я гостенинът, — вие никак не цените селото и неговите красоти, щом говорите така. О, и в село може да се живее хубаво, повярвайте ми!

— То си е така, господине — поправи се госпожа Сида, — но все пак, мисля си, друго е в града, друго на село. Всичко тук е по-друго. Че да вземем например девойките. На село са несръчни, срамежливи; с клещи не можеш да измъкнеш дума от устата им. Кажеш ли й нещо, ще пламне до ушите и ще потъне в земята, а да не говорим за унтерхалтунга^[2]. И не да кажеш, че са прости или пък вързани в езика, та не знаят, ами ей така! А в града са фини, решителни, лични, немски арии свирят на пиано; хе, а това нещо по се харесва на младия човек. Признайте, не е ли така?

„Пак-пак!“ — намеси се в разговора патокът и наруши мълчанието, настъпило след въпроса на госпожа Сида. Гостенинът погледна престилката му и се усмихна.

— Е, Сидо — каза поп Спира, стига си досаждала на господина!

— О, напротив! — каза гостенинът. — Не зная как е с другите, но на мене, повярвайте, винаги ми е харесвала повече и винаги ми е

импонирала една хубава, простичко наредена къщица със скромна и работлива домакиня, която знае да се грижи за домакинството и служи за пример, да кажем, на дъщеря си, та с време и тя да стане добра къщовница и домакиня и да помага на майка си в кухнята, да... да... и тям подобни — каза гостенинът, като се позаплете.

— Какво приказвате! — учуди се госпожа Сида. — Кой би могъл да допусне, че това ви харесва?!

— Да, уважаема госпожо, повярвайте. Това е моят идеал. Една къщичка с градинка. Проста кухня, скромни, обикновени, по вкусни гозби; например пилешка чорба, яхния с кнедли и една сръбска баница — аз не искам една домакиня да готви на мъжа си повече.

— Какво приказвате?! — отново се учуди госпожа Сида. — Кой би помислил такава нещo! А, да, като споменахте за обед — каза тя и се обърна към попа, — ти, Спира, покани ли господина утре на обед? Защо да скита насам-натam? Нима ще обядва при оня шваба, за чиято готвачка казват, че била чифутка. Бива ли точно в неделя да обядва там, да яде хляб с ким и други чифутски гозби?

— Поканих го, разбира се, и господинът беше така добър да не ми откаже — не без гордост заяви поп Спира.

— О, моля, моля — поклони се гостенинът, — вие сте премного гостолюбиви.

— А точно утре се пада на Юла да готви — каза госпожа Сида. — Тя хубаво запомни всичко, което господин гостът обича. Виж, за четене и писане я няма, но за готвене, в туй отношение никоя от връстниците ѝ не може да се мери с нея. Юцо, дете мое, върви в кухнята, че след малко трябва да вечеряме; нали знаеш, че баща ти обича да вечеря по-рано.

— Юцо, сипе, щом отиваш, донеси ни по една ракия, ако смея да ви покана — каза поп Спира и се обърна към гостенина. — Донеси и един стол, не, два донеси. Имам чудесна сремска сливова. Как се изрази католишкият отец Иноценц, когато изцеди до капка чашата, а, Сидо? „Айн варес гетлихес гетренк, айн варер нектар, дизе слинговиц.“^[3] Изпрати ми я един приятел от Фрушка^[4]... Само една чашка.

— Не, благодаря ви.

— Ама само една.

— Не, не, повярвайте ми, не пия.

— Само чашчица.

— Ах, нито капка, нито капчица — отказа гостенинът, стана от стола, поклони се и благодари. — Никога не пия. Повярвайте...

— Ама никога ли не сте вкушали?

— А, не, не че не съм... Пил съм, доколкото си спомням, само като противоотрова след ядене на сливи... и то, знаете ли, само за да се предпазя от треската...

— Значи, заради сливите пихте, пък заради нас не искате? — каза госпожа Сида, като побутна Юла и ѝ подшушна: — Кажете: „А заради мене, господине?“

— А заради мене, господине, не искате, ли? — каза Юла, погледна го смутено, изчерви се до уши и му подаде подноса с ракията.

— Е, на вас вече не мога да откажа — отвърна гостът, — но, вярвайте ми, че постъпвам против принципите си! — Той взе чашата, изпи я до половина и като се поклони, постави я пак на подноса.

— Нима толкова чашка, и то до половина? — възрази госпожа Сида.

— Повярвайте, не мога повече. Веднага усещам как вредно влияе на организма и на конструкцията на тялото ми. — След това той стана и учтиво се поклони. — И така, довиждане и моля да ме извините, загдето ви попречих на работата.

— Е, щом пък толкова бързате, няма да ви спираме, но утре? Утре, значи, да се надяваме, че ще ни удостоите с посещението си — каза госпожа Сида.

— Ще бъда толкова дързък...

— Какво приказвате? Има си хас! — прекъсна го госпожа Сида. — Как дързък?! Да не сме някакви чужди хора, някакви шваби...

— Довиждане. Моите уважения, милостива госпожо, моите уважения, госпожице — господин Пера целуна ръката на майката, а на дъщерята учтиво се поклони.

— Покорна вам! — отвърна Юла и му се поклони така, както се кланят обикновено селските моми, тоест по-протегна врата си като костенурка.

Гостът си отиде. Всички останаха доволни от посещението му и по-специално от щастливия случай, че завари Юла на работа.

— Колко красив, колко фин млад човек! — каза госпожа Сида. — Как хубаво приказва само, като по книга! Има с какво да се похвали нашата семинария, такава възпитана младеж излиза от нея. Фин младеж, сякаш в институт е възпитаван, в институт — повтори госпожа Сида. — А как учтиво се извинява! Вика: „Ще ми навреди на конструкцията!“ Едва изпи половин чашка! Горкият младеж, намери се в небрано лозе.

— Разбира се! Още го съжалявам — иронично подхвърли поп Спира, — че може ли семинарист да пие ракия?! Едно време, спомням си, и аз така се докарвах, а, Сидо, помниш ли? А сега, виж сега...

— И таз добра! Отде наде ще сравняваш себе си с него? Неговата конструкция и твоята... беше някога!

— Измисляш си ти. Конструкция! А знаеш ли ти, Сидо, че мършавите нилски крави са изяли тлъстите?! И как само се преструва! Аз ли не познавам семинаристите! Да не би да не съм бил в семинарията, да не съм учил в нея! Хайде де, Сидо, приказваш си като, като... Боя се, че той смуче като смок, затова е такъв сух, помни ми думата.

— Как пък не! — защищаваше го госпожа Сида и не даваше дума да се каже против него.

— Хайде, хайде! Аз пък ти казвам, че много добре познавам всички тия преструвковци. Точно такива са истинските пияници.

— Ти какво захвана пред детето! Юцо, дъще, не слушай баща си. Понякога го прихващат и мед му капе на сърцето, като ядосва човека.

— Ти слушай аз какво ти казвам — отвърна поп Спира.

И не се излъга опитният поп Спира, който никак не се смути от това, че господин Пера се оправдаваше с конструкцията си. Като всеки семинарист и господин Пера обичаше сливовата. Колко пъти само е пял с чашка в ръка добре известния на всички семинаристи тропар за сливовата: „Пресветая мъченице, препеченице“. Често си попейваше той и сам, и в компания с другари и често изпадаше в меланхолия като всеки семинарист.

[1] Мормони — религиозна секта, възникнала в миналия век в Северна Америка, която разрешавала многоженството. ↑

[2] Разговор, развлечение (нем.). ↑

[3] Истинско божествено питие, истински нектар е тази сливова (нем.). ↑

[4] Фрушка-Гора — планина и област в Срем. ↑

ГЛАВА ПЕТА

В КОЯТО Е ОПИСАН РАПОРТЪТ, С КОЙТО ПРИСЛУЖНИЧКАТА ЕРЖА СЕ ЯВИ ПРЕД ГОСПОЖА ПЕРСА. В НЕЯ ЧИТАТЕЛЯТ ВЕЧЕ ЩЕ ПРЕДУГАДИ КОНФЛИКТА И ЗАВРЪЗКАТА, БЕЗ КОИТО ВСЯКА ПОВЕСТ Е СКУЧНА

Още същия ден по същото време с Попспирови и Попчирови се научиха, че е пристигнал новият учител. И тъй като в селото както във всяко село не се отбиваше никой, никак не е чудно, че новината за пристигането на отдавна очаквания нов учител в миг гръмна навсякъде. А и Ержа, прислужничката на Попчирови, която точно в тоя момент стоеше на портата и следеше с похотливите си очи Лацка писаря — най-младия писар и по години, и по служба, добре видя как поп Спира въведе в къщи един непознат човек и тутакси докладва на госпожа Перса.

— Видя ли! Какво разправам аз! — каза ядосано госпожа Перса. „Оня селяндур го хвана вече на въдицата. Урсуз такъв!“ — добави тя в себе си и се замисли. Измъчваше я такова любопитство, че не можеше да се побере в кожата си. Как да научи кой е гостенинът, как изглежда и какво ще си приказват! Да прескочи сега, когато доят кравите — някак не върви, няма смисъл. Лукава е госпожа Сида, веднага ще се досети. Не, не върви! Какво да прави? И тъй като бяха съседи — през три-четири къщи, — госпожа Перса, като всяка загрижена майка, която има дъщеря за женене и която е така сериозно застрашена, се досети, че може да изпрати Ержа, уж по работа, за да поразгледа и обади.

— Ержа, надеждо моя — извика госпожа Перса, — я прескочи до Попспирови и кажи на госпожа Сида: „Поздравява ви, кажи, моята господарка и ви моли да ни дадете за малко, или по-точно за нощес, вашия котарак.“ Кажи, че от съседния хамбар е изскочил един грамаден плъх и е направил големи поразии в килера — изгризал ботушите на господаря, изгризал ги, кажи, целите, останали са само ушичките и токовете. Така й кажи и я помоли да хванат и да ти дадат техния котарак, той майсторски лови плъховете. Хайде, върви сега! Стой! Ти ще забравиш и туй, както запушалката. Я, какво ти казах?

Какво ще кажеш? — запита я госпожа Перса и я изпита дума по дума. А това беше необходимо, защото Ержа беше много разсеяна, и затова госпожа Перса ѝ натякваше за запушалката на шишето, която тя постоянно забравяше в дюкяна на гърка.

Ето това измисли госпожа Перса и трябва да признаем, добре го измисли. Може би тук някой читател ще спре, ще поклати недоверчиво глава и учудено ще попита:

„Та няма поп Чира нямаше котка?! Нима богатата попска къща нямаше един такъв пазач?!“

Въпросът е съвсем уместен, но няма да смути автора, защото той си има готов отговор.

И Попчирови си имаха котарак. Но поп Чира нямаше късмет с котарака си. Защото, макар че беше от малък при него, макар че беше възпитаван да стане, така да се каже, стълб на къщата — той все пак се отплесна в нещо друго, съвсем противоположно. С течение на годините у него се развиха пагубни и извратени душевни наклонности. Беше вероломен. Същинско олицетворение на всички пороци, между които и на двата най-пагубни — лентяйството и кражбата. Беше страхотен мързеливец и сънливко. По него можеха да се разхождат и да тичат преспокойно, колкото си искат, не само плъховете, но и мишките, той пазеше само спокойствието си. От плъховете се боеше, а мишките, изглежда, смяташе за дребосъци. На всичко отгоре беше безкрайно лукав и дързък крадец. Крадеше, каквото му попадне, и в къщи, и у съседите. Ако можеше да се вярва на оплакванията на съседите, нахвърлял се и върху кокошките, давел пилетата им, дебнел гургулиците, а гълъбчетата изстребвал като някакъв стар пенсионер. Ето защо всички съседи бяха против него и го дебнеха да го убият. И беше чудно, че въпреки всичките тия заплахи и опасности той все още беше жив, макар една съседка дори да се закле пред кандилото, в което гореше най-чист зехтин, да не остане жива и да не бъде госпожа презекуторовица^[1], ако от кожата му не си направи маншон за зимата.

Това, че крадеше от съседите, госпожа Перса все някак можеше да му прости, но той крадеше и у дома. Дето се казва, не беше откраднал само това, което не бе закачено на небето. „От домашния крадец не мож се опази!“ — казваше госпожа Перса. Мушне се в кухнята, свие се на кълбо, замижи и се престори на равнодушен към всичко, а всъщност само дебне и хвърли ли око на нещо — негово е. А

докопа ли го, бяга като луд, бяга право на тавана, на покрива или на друго някое безопасно място, където ще може спокойно да облажи мустаците си. Налиташе и на по-едри неща; не се отказваше и от топли колбаси, посягаше на цели бутове варена шунка, премерваше сили и с цяла оскубана гъска, само да му паднеш! Наричаше се Марко, но госпожа Перса му викаше само крадец. „Крадец неден, дето ми трови живота!“ — казваше тя сърдито.

А и самият той, изглежда, знаеше добре, че освен Марко, го наричат и така. И щом чуеше думата крадец, дори и да се отнасяше за друго, дори да ставаше дума за някой конекрадец, той нали винаги беше гузен и знаеше вината и греховете си, веднага изтичваше от кухнята на някакво високо и сигурно място, сядаше там с подвита около краката опашка, замижаваше и се спотайваше. А госпожа Перса го намираще и започваше да му се кара:

— Не искаш ли гургулица, дърти крадецо!

Той мълчеше, затваряше очи, разтваряше уста, изплезваше език и се прозяваше като надут аристократ, когото нищо на света не засяга, а госпожа Перса се изяждаше от мъка.

— Я го виж ти, разбойника, как се преструва на светец! Па се и прозява, мошеникът адски! Фу, кучета те яли! — и го замеряше с метлата или с четката, но метлата падаше на главата ѝ, а котаракът не се и помръдваше от мястото си, продължаваше спокойно и кротичко да се облизва и да тъкми тоалета си.

Но ние като че се поувлякохме в описанието на този крадец и се отклонихме от темата. В живота обаче така се случва! Право казват, че добрата дума стига далече, а лошата — още по-далече; затова за котарака на поп Чира се говори повече, отколкото за Попспировия, за когото и ние ще бъдем много кратки. Той беше съвсем друг. Беше олицетворение на истински добър котарак; речеше ли да улови мишка или плъх, той забравяше и ядене, и пиене и по цели часове го дебнеше; впрочем така го бяха научили.

— Няма да му дам, я, ей му мишките, тях да лови! — казваше госпожа Сида, когато режеше месо; само когато чистеше риба, му хвърляше вътрешностите ѝ. А котаракът не се даваше дори на касапските плъхове, които са добре известни с дързостта си.

За него, значи, изтича Ержа.

— Моята господарка ви поздравява и ви умолява, един плъх ни направи големи бели в килера, изгриза ботушите на господаря, та ме изпрати да ви помоля да ни дадете само за нощес вашия нотариус... такава... вашия котарак. (Котаракът наричаха помежду си нотариус, защото и селският нотариус не сучеше мустаците си, а ги разчесваше, та приличаше на котарак, а и котаракът се разхождаше по покрива господарски и величествено — правеше крачка-две и спираше както господин нотариусът, когато отива някъде по служба.)

Ержа улучи най-подходящия момент. Пристигна тъкмо когато разговаряха с госта. И докато търсеха и ловяха котарака, тя има достатъчно време да огледа добре госта и да запомни и ръста, и лицето, и косата, и очите, и дрехите му и да чуе със собствените си уши, когато го поканиха за утре — в неделя — на обед. Щом се върна и донесе котарака, когато веднага пуснаха и затвориха в килера, тутакси я отрупаха с въпроси и майката, и дъщерята — госпожа Перса и госпожица Мелания. Ержа едва смогваше да отговаря. Каза им, че е висок, че е хубав като ангел, че има малки мустачки и малка брадичка, хубава кестенява коса, която по младежки е разпиляна по раменете му и по богословски е сресана на път, и че когато приказва, гледа в земята.

— Утре — завърши рапорта Ержа — той ще бъде у тях на обед.

Майката и дъщерята се спогледаха.

— Виждаш ли, моля ти се, оная лукава селяидурка си мълчи — ядосано каза госпожа Перса. — Виж я ти, моля те, къде ще удари къоравото! Слушай, Ержа, дете мое, а какъв е в лицето, слаб ли е, или пълен?

— Слаб, с бледичко лице — отвърна Ержа, — такава, с господарски цвят. Като на Шаника, аптекарския калфа.

— Какъв ти калфа, селяндурко такава! — кресна госпожа Перса. — Той не е калфа, а господин асистент! Пълна ти е главата с калфи, затова все забравяш тапите от шишетата в дюкяна! Само за едно си мислиш, жабо маджарска! — скара й се госпожа Перса, като не знаеше на кого да излее яда си.

— Недей, мама! — успокояваше я Мелания.

— Ух! — викна госпожа Перса и не я сдържа на едно място, така я прихванаха, че всичко в къщи й пречеше. — Ето, какво разправям аз! Щом чух за нейния сън, веднага си рекох, че пак ще направят някаква магария. Всичко си нагласили хората отпреди. А уж сънувала, че играе

на кегли, очаквала гости и какви ли не още врели-некипели! Само като я погледна, отгатвам мислите ѝ! Цялата я виждам, сякаш е от стъкло! Та, казваш, че е хубав и бледичък момък! Такъв момък за нейния чукундур ли е! Той блед, а тя с нейните селяндурски зачервени бузи, пък и с просташкото си име! Юца, фрайла Юца! И тя е една Юца! Чучело такова!

— А каза също така и какво обича да яде — продължи да докладва Ержа.

— Какво ще прави, бедният, като вижда, че е попаднал сред селяндури! — каза госпожа Перса.

— Господжата го пита — продължи Ержа — обича ли покенес.^[2]

— О, селяндурката! И тя разбирала от покенес!

— А той казва, че обичал баница със сирене! — продължи Ержа.

— Какво да прави бедният! Вика си, дай да кажа каквото и да е, само да не остана гладен. Разбира се, няма да му приготви бишкоти! И как се случи така, че беше негов ред да служи, а не на поп Чира!? Че той го хвана и право в къщи! Ух, идва ми да се отровя, виках си, че ми е в кърпа вързан!

— Боже мой, мама, защо се ядосвате толкова! Какво има толкова страшно! Е, слава богу, не са се свършили неделите, може и у нас да дойде!

— Ах! Ти поне не ме ядосвай! — сопна ѝ се госпожа Перса. — Не си се още женила, дъще, затуй така приказваш. Сегашните младоженци са като змиорки — таман го хванеш на въдицата и кажеш „Слава богу!“, той се изхлузва като змиорка.

Госпожа Перса си припомни някогашните уловки, с които си послужиха (въпреки благоприятните обстоятелства), за да уловят младия семинарист Чира. Само каква скуфа му изплете собственоръчно — първото нагледно доказателство за нежна привързаност към него.

— С това не бива да се шегуваме — продължи госпожа Перса. — Ти, душо, не познаваш оная дърта вещица. Всичко можеш да очакваш от тяхната фамилия. Но, нейсе, ще я наредим някак! — утеши се госпожа Перса.

[1] Жена на съдия-изпълнител. ↑

[2] Приготвена по особен начин пържена кокошка. ↑

ГЛАВА ШЕСТА

В КОЯТО Е ОПИСАН НЕДЕЛНИЯТ ДЕН НА СЕЛО И КОЯТО МОЖЕ ДА СЕ ПРЕСКОЧИ ИЗЦЯЛО, ЗАЩОТО
Е САМО ЕПИЗОД В ПОВЕСТТА

Изгря светата неделя, едно от най-хубавите и най-полезните дела на преблагия творец. Самият той е заповядал този ден да не се работи и набожните хора от селото на поп Чира и поп Спира не съблюдаваха нито една писмена заповед така усърдно, както тази устна заповед.

Хубава е неделята навсякъде по божия свят; хубава е и в града, но мисля, че никъде не е така хубава, както на село. На село още в събота след обед се забелязва приближаването ѝ. По-друго е и в къщи, и пред къщите. Вътре мият дъските и почистват. В събота дори и децата се чувствуват по-свободни: могат да играят и да се цапат, колкото си искат. „Нищо, и без друго утре е неделя, ще се преоблекат“ — казват възрастните за мръсните деца. Момите стягат шевичените си фусти за хорото, момците мажат ботушите си, за да омекнат, бабите търсят копчета и наливат зехтин в кандилото, запалват го и когато ударят камбаните за вечерня, се кръстят и разпитват кой поп ще служи утре и нареждат да се намажат с мас и добре да се разтъркат ботушите на бащата, защото миналата неделя той се оплакал, че го убивали и трябвало да ги събуе още пред църковния двор.

Хубав летен ден беше и днешната неделя. Литургията завърши, народът заизлиза от църква. Двете попадии се връщаха от литургия, отиваха си у дома. На връщане от църква те си говореха за много неща: че денят е хубав, а пък през нощта изглеждало, че ще вали дъжд. Но за госта не обелваха нито думичка. Госпожа Перса бе решила да не споменава за него, а госпожа Сида си мълчеше или пък говореше за съвсем други неща.

„Виж я ти чумата! — мислеше си госпожа Перса. — Как се инати, нито думичка не обелва! Поне на шега да ни покани след обеди!“ — Тя беше цялата позеленяла, но не даде да се разбере, че е сърдита.

Любезно се разделиха и се прибраха.

Ех, колко хубава е неделята на село! Хубава е от ранно утро, та чак до сутринта в понеделник. И в града има разлика между работния и неделния ден, но далеч не такава, както на село! Още от сутринта някаква тържествена тишина подсказва, че е празник. Пред всяка къща е почистено и напръскано с вода и всичко мирише на мокър прах. Селото е чисто като умито лице.

Тук-там пред къщите се виждат групи деца, облечени чисто; те стоят и не играят, за да не се изцапат. На краката им ботушки, на гърба, върху ризките от тънко сръбско платно, копринени жилетки със сребърни копчета, а на главите им — нови чисти шапки (децата на поголемите чорбаджии носят копринени и мъхнати шапки), в които още не са пили вода от Тиса, нито пък са брали черници, нито са играли на шоркапа^[1]. Затъкнатото в шапката жълтеникаво коило цъфти на слънцето и я обвива цялата. Всички деца са умити и сресани, а косичките им са намазани със зехтин. Всичко по тях е чисто, а често пъти и ново, затова и децата имат тържествен, празничен вид. Самите те се чувствуват някак неловко, някак ограничени, не смеят да се боричкат, нито да се катерят по дърветата и да ядат черници, не смеят да тичат и да ровят с краката си праха, който, необезпокояван от шепите им, спокойно си лежи на пътя. Те стоят мирничко и гледат чия жилетка е по-хубава и кой има повече сребърни копчета. Но щом свърши литургията, те веднага се разсъбличат; още в църковния двор събуват ботушките си и тичат в къщи боси, с ботушките в ръце.

Някоя девойка изтичва до съседите, под стария жакет се белее ризата ѝ и шумолят чистите ѝ бели фусты. Тя ще блесне в пълната си красота чак след обед на хорото, а сега е изтичала до съседите да вземе за малко точилката — тяхната се счупи завчера, когато майка ѝ беше ядосана, а баща ѝ точно в тоя момент се сети да се меси в работата ѝ и да я учи как да готви някаква гозба.

Старците седят пред къщи и димят с лулите си; един се оплаква от чибука си, тюхка се, че снощи забравил да го изчисти, та гърлото го заболяло от дърпане и цялото удоволствие му излязло през носа.

Девойките са се разпъргавили и работят из къщи; ще се съсипят от работа. Всичко търпят и думичка не отвръщат, само да ги пуснат след обед на хорото. Ех, ще се пъстрее улицата след обед от моми и ергени; ще се разлее аромат на вратига и мащерка по мегдана, където се вие хорото. Тук всяка девойка ще види либето си, но и всички ще

видят Тима, писаря на нотариуса, който, си живее царски на село със своите трийсет форинта месечна заплата.

И той се радваше на неделата, особено ако се случеше да бъде хубава, без вятър и дъжд, защото тогава можеше да обуе белите си панталони и да сложи на главата си единствената в село сламена шапка, която собственоръчно чистеше със сяр. В хубаво време той обличаше кадифено сако и обуваше лачени обуца, а косата си сресваше, както казват, „ефектно“; разхождаше се из село, тананикайки: „В седем улици седем изгори имам“ и с погледа си правеше нещастни момите наляво и надясно и по тоя начин си бе навлякъл омразата на селските ергени.

В неделя преди обед той се разхождаше свободно, защото преди литургията нищо не можеше да му се случи. Поне досега такова нещо не се помни. Дори старият бръснар Йефта, през четирийсетте години, откакто бръсне и лекува на село, не помнеше да е умивал главата и спирал кръвта някому в неделя преди обед. Такива работи ставаха само след обед.

А това нещо Тима знаеше много добре, може би от собствен горчив опит, защото се носеха слухове, че една привечер бягал по улиците с все сила. И навярно има нещо такова, иначе отгде нагде щяха точно за него, щом минеше по улицата, да пеят онази, напоследък доста разпространена и известна песен:

*Писарушките се пишат кавалери,
но не смеят нощем да лудеят —
ергените в село шури-пошурели:
вили грабват, писари налагат,
вили бляскат, писарите кряскат!*

Тази песен се роди в село, но благодарение на добрината (потошно на злостта) на Шаца бръснарят беше публикувана във „Великия бечкеречки календар“ и така се спаси от забравя и стана известна „от Пеща до Черна гора“.

Наистина Тима писарят вътрешно се ядосваше, но убеждаваше всички, че песента не се отнася за него, защото на него никога в живота не му се е случвало подобно нещо, макар че е голям любовник.

От дълго време той само се шегувал, но в никой случай нямал намерение да се зароби и да си върже ръцете тук на село, а чакал да умре някаква стара богата стринка и като я наследи, веднага щял да замине за града и там щял да ги върти по десет на пръста си. Знаел счетоводство, щял да си търси работодател, от когото да получи хубава практика и хубава чорбаджийска дъщеря, и тогава, както се казва, всичко щяло да тръгне по мед и масло. Защото той не познавал женско същество, което е в състояние да му се опре, ако го погледне дяволски, както той си знае. А знаеше кога и как трябва да погледне. Срецне ли гражданка, само я поглеждала и въздъхваше, а на селянките намигваше и очите му така жестоко святкаха, че понякога дори сламената шапка падаше от главата му. Той и днес се беше проявил с лудориите си. Една девойка беше успяла да му каже: „Ей, чешит!“, но това никак не го засегна. Знаеше, че е по-добре жената да се сърди, отколкото да се преструва на светица, и не се страхуваше; страхуваше се само от дряновиците, които през деня се продават по дюкяните, а нощем се раздават безплатно по улиците. Но днес беше неделя преди обед, той не се страхуваше и отиде в църква.

А беше ударила и първа, и втора камбана. Чу се, че е пристигнал новият учител и, разбира се, всички очакваха, че гостът ще изпее днес „Херувикото“, затуй хората вървяха на групи една след друга. Още щом удари първа камбана, старците изтърсиха лулите, мушнаха ги в кончовите на ботушите си, прекръстиха се, дадоха последните си разпореждания в къщи и като потропваха с бастуните, величествено тръгнаха на църква.

Народът тръгна на литургия и улицата запъстрия от красота. Ту тук, ту там се разтваряха портите и от тях като цветя излизаха нови групи; те се вливаха в общия поток и колкото се приближаваше към църквата, потокът ставаше все по-голям. Мъжете вървяха величествено напред; нито един не държеше лула в устата си, всички носеха в ръце бастуни, вървяха и си говореха. След тях вървяха жените и дъщерите им. Жените държаха в ръце кърпички, сгънати на триъгълник, бабите — кърпи със завити в тях китки босилек, от които късаха стръкчета и ги даваха на невестите, когато им целунат ръка, а после ги целуваха по бузите; момите пък носеха чадъри за слънце, завити по средата с кърпички, за да не ги изцапат. Целият тоя човешки поток вървеше бавно и тържествено към църквата, да се помоли на

бога, да си поприказва, да поседи в църковния двор, да разгледа коя как е облечена — може ли някой да знае и да изреди защо хората всяка неделя ходят на църква.

Тази неделя обаче всички бяха тръгнали с една цел: бабите да чуят новия учител, а момите да го видят. Само старата гъркиня Соса беше тръгнала на църква не за да види и чуе новия учител, а за да чуе внучето си Савица, което тази година два пъти бе зарадвало баба си: преди три месеца за пръв път обу панталони, а сега за пръв път щеше да чете „Апостола“! От две седмици насам, въпреки годините си, бабата го изпитваше знае ли наизуст целия „Апостол“. Тя молеше бога да доживее и това, пък тогава да склопи очи. Но зет ѝ Палчика, бащата на малкия Савица, казваше, че бабата само така си приказва, тя все си намирала предлози и причини, за да остане колкото може повече на тази грешна земя. Такива били желанията ѝ и за първото внуче, много по-големия брат на Савица — Гавра. Когато се родило, разказваше Палчика, бабата рекла:

— Сполай на бога, дето дочаках внук; сега само му се моля да не ме прибира, докато не му ушие баба панталонки.

А като му ушила панталонки, тя пак казала:

— Дано ми даде господ дни да го видя калфа.

А когато Гавра станал и калфа, тя отново рекла:

— О, божичко, подари ми още някой и друг ден, да го ожени баба хубаво!

А когато доживяла и това — да ожени Гавра, тя го зарязала, сякаш Гавра не е съществувал, и започнала да се моли на бога да доживее да види как средният брат Джура ще отвори собствен дюкян. Слава богу, дочака и това. Сега пък се захванала с най-малкия внук Савица и чака да ожени и него.

— Ще видите — казваше Палчика на приятелите си, — аз съм нещастен човек, всички ни ще надживее тя — ще ожени Савица и ще ушие панталонки и на правнуците си, — а според завещанието, докато е жива, всичко е нейно и никой няма право нито да продава, нито да дели. Не иска да умира бабата, и туй то!

Приблизително така се оплакваше Палчика на приятелите си, а бабата си беше здрава, ходеше на църква на всички утрени, всички литургии, всички вечерни и всички погребения; така и днес, още повече че нейният Савица щеше да прослави рода им.

Всички бяха тръгнали на църква, само „дежурните“ останаха в къщи да готвят; повечето от тях бяха, разбира се, баби. Те се молят на бога в къщи; когато камбаните ударят за „Достойно“, те стават, прекръстват се и прочитат „Отче наш“ или само „Верую“ — последното, разбира се, никога цяло; ще прескочат много части, но все пак ще го кажат и ще нагласят края.

Службата отдавна свърши. Всички очаквания се изпълниха: и Савица чете „Апостола“, и новият учител пъ „Херувикото“, дори извън очакванията и поп Спира произнесе изповед. Когато Савица четеше „Апостола“, очите на госпожа Соса гъркинята се напълниха със сълзи и тя започна да си шепне „Апостола“, но се чуваше само как подсмърча от обилните сълзи. Тя беше безкрайно щастлива и с нетърпение чакаше след ден-два да подари на внука това, което му бе обещала, ако се представи добре. А в къщи бяха обещали да му купят ботушки с шпори, да му подарят жребчето, когато се ожреби старата Пирош, и да му дадат дълъг камшик с къса украсена дръжка. Когато новият учител запя, всички мъже се превърнаха в слух, а девойките в зрение — слушаха го и го гледаха, наслаждавайки се на пеенето и на вида му. Както вчера на вечернята, така и днес всички похвалиха гласа му. А когато поп Спира започна проповедта си за мирния живот, някои си пошушнаха: „Я го виж поп Спира!“ Всички бяха изненадани и се питаха: „Какво му стана? Нали никак не обичаше да говори! Та нали поп Чира едвам го склоняваше да каже някоя дума по време на големите празници!“ Ето защо, щом поп Спира поде „Обичай моето стадо!“, мнозина се примъкнаха по-близо, не вярвайки просто на очите и на ушите си; други пък се полуобърнаха към олтара, като заслониха с ръка ухото си, та да чуят по-добре. Когато всичко приключи, запяха „Многая лета“ и започнаха да раздават нафората, новият учител се приближи и взе три парчета: за домакинята, у която ще обядва, за фрайла Юля и за себе си.

Народът се изрина от църквата и изпълни църковния двор. Хората минаваха едни край други, поздравяваха се, измерваха се от глава до пети, за да не остане незабелязана нито една подробност. Особено се отличаваха в това отношение жените. Коя как е сресана и облечена, дали е по-бледа, или по-румена, отколкото в делник — тия наблюдения започваха в църквата и завършваха на двора или на улицата. Бабите си говореха за „дежурните“ и за това, че лете е много

по-лесно да се сетиш какво да стотвиш за обед, отколкото зиме; мъжете си приказваха за полската работа и за всевъзможните кражби на пъдарите, а момците и девойките мълчаливо минаваха едни край други и скришом се поглеждаха, но тези погледи говореха много повече от най-дебелите книги и най-бъбривите езици. Ето че църковният двор се опразни. В него останаха само новият и старият учител да чакат поп Спира, който се позабави с църковните настоятели да брои парите в дискоса, в който се намериха доста крайцери, двугрошникът на госпожа Соса и даже един сексер. Като свърши и тая работа, поп Спира излезе и се поздрави с учителя, който го чакаше.

[1] Детска игра, при която шапката служи за топка. ↑

ГЛАВА СЕДМА

ОТ НЕЯ ЧИТАТЕЛЯТ ЩЕ УЗНАЕ КАК МИНА ОБЕДЪТ У ПОПСПИРОВИ, КОЙТО ЗАВЪРШИ НЕ ТАКА,
КАКТО ОЧАКВАШЕ ГОСПОЖА СИДА

Гостът седеше в църковния двор, на пейката под ореха, който селските деца винаги поглеждаха жадно, но който Аркадие пазеше като очите си, и разговаряше със стария учител, който му предлагаше емфие; той хвалеше беседата на поп Спира, когото сравняваше с някакъв си стар свети отец и с ерихонска тръба.

— Извинявайте, че трябваше да ме чакате, но какво да правя — позабавих се заради църковните сметки.

— Нищо, нищо — оправдаваше го старият учител. — Прекрасно ви разбираме... И от словото сте поразвълнуван.

— А, ваше преподобие, много ми е приятно, че мога да ви поздравя.

— Значи, слушахте?

— О, много внимателно! Чудесно, чудесно!

— Аз така, честичко... Знаете ли, когато човек се залови с някаква работа, трябва да влага душа. Ако ще съм пастир на паството, поне да бъда истински пастир.

— Разбира се, разбира се. Повярвайте, че ви слушах с голямо внимание — каза господин Пера.

— О, моля, моля, вие ме надценявате — доволно отвърна поп Спира. — Много съжалявам, че трябваше толкова дълго да ме чакате.

— О, нищо, нищо. Впрочем аз се забавлявах добре. Господин предшественикът ми има добрината да ми даде някои сведения за църковната община и църковния имот. И естествено може да ви поздравим; общината, както виждам, е добре.

— Да, много е добре. Слава богу, от година на година е по-добре. Хе, стараем се и пестим, пък и енориашите не жалят средствата, дават. Когато ние, тоест аз и господин Кирило, пристигнахме в енорията, не се знаеше кой пие и кой плаща. По четири диска се разнасяха в неделя и хората отбягваха църквата заради огромните даждия, а днес,

както видяхте, носиха само един. Скоро и от него ще се откажем. Можем, слава богу. Църквата е богата: има толкова дюкяни, земя, лозя, а и доста суха пара. Хайде, заповядайте.

Тръгнаха. Поп Спира продължи да разказва за състоянието на църквата. По пътя той показа на госта много интересни неща. Спираха се в някакви касапници, от които църквата получавала тлъстичък наем, макар че касапите се оплаквали от плъхове. По този повод поп Спира разказа за един стар плъх без опашка; преди много години касапинът го издебнал и му отсякъл опашката; оттогава плъхът станал ужасно предпазлив и пръв бягал от пъна, така че опитите на касапина да го хване оставали безуспешни. Господин Пера му препоръча някаква отрова против плъхове. Поп Спира му показа някакви празни места, също църковни, на които догодина щели да строят разни дюкяни и житни складове, и това, разбира се, интересуваше господин Пера, защото той непрекъснато възклищаваше: „Така ли!“ или „Та какво приказвате!?!“, или „Нима е възможно!?!“

Вървяха бавно, крачка по крачка. По-нататък поп Спира му показа всички по-хубави къщи и домакини, без да споменава, разбира се, за девойките — кандидатки за женитба, макар че имаше и такива. Когато стигнаха пред попската къща, седнаха на пейката отвън, поседяха и си поговориха, докато не ги поканиха да заповядат, тъй като супата била сложена на масата.

Господин Пера тутакси извади нафората от чистата тънка джобна кърпичка и даде едното парче на госпожа Сида, а другото на госпожица Юла.

— Госпожице, виждате ли как се грижа за вашата душа — каза ѝ той. — „Тело Христово примите, источника бессмертного вкуса!“

А госпожица Юла му рече:

— Благодаря! — взе нафората, веднага я глътна и се зачерви до уши.

Масата беше наредена в най-хубавата и най-просторната, така наречена гостна стая. Мебелите бяха хубави и солидни, но старомодни.

Всичко беше здраво, просторно и удобно: креватите бяха широки, двойни, юрганите бяха също двойни: такъв бе и чадърът, защото поп Спира, каквото и да купи, купуваше го за двама. В стаята като малки параклиси стояха два тежки орехови шкафа, а в тях бяха наредени порцеланови сервизи и буркани с всевъзможни компоти. На

стените бяха закачени картини, повечето от които бяха от миналия век. Това бяха стари картини в черни рамки; кацнали птици с естествена полепена по тях перушина; една изшита с пулчета и поставена в рамка картина, представляваща някаква тържествена трапеза с ярко открийващи се кръстове и свещници със свещи — старо ръкоделие на фрайла Юла, когато тя, още като дете, посещаваше пансиона и зарадва баща си по случай именния му ден с подаръка и с предварително подготвеното слово, което забрави и завърши с плач; а над нея имаше една снимка на семейството: поп Спира и госпожа Сида седят, а помежду им с албум в ръцете стои малката Юла, облечена в къса поличка и дълги гащички с шевици, същински малък гащат гълъб; до тях беше снимката на добрия император Йосиф, който е взел плуга на един селянин и оре, а селянинът-шваба, вдигнал ръце и вперил благодарствен телешки поглед в небето, казва: „Дай, боже, всеки народ да има такъв монарх!“ До него стоеше образът на другия Йосиф — на прекрасния Йосиф от Стария завет, който се отскубнал от сладострастната жена на Пентефрий^[1] и бяга, глупакът, през прозореца, оставяйки в ръцете и мантията си, която скоро след това ще ѝ послужи като *corpus delicti*^[2]. По-нататък имаше още няколко старозаветни и други картини, които, види се, бяха купени без всякакво предназначение; но тъй като фрайла Юла, пламнала от горещина и зачервена, донесе чорбата и я постави на масата, господин Пера прекъсна разглеждането на картините.

— Заповядайте, господине — покани го поп Спира, — седнете тук — и му посочи място. — Ти, Сидо, ще седнеш там; аз тук, а Юца там, по-близко до вратата, нали ще става.

Прекръстиха се и седнаха всички. Поп Спира извади от джоба си една чекийка и започна да я точи на бруса, който винаги поставяха до чинията му.

— Никак не мога да свикна с нож — каза поп Спира, — все с чекийката си служа. Тъй съм свикнал; по ми е сладко с чекийката. Повече от двайсет години си служа с нея, чиста английска стомана, реже като бръснач. Заповядайте да се уверите! — И той я подаде на господин Пера.

Гостът се учуди на стоманата и каза едно многозначително „О!“, а след това поп Спира обърна разливната лъжица към учителя:

— Заповядайте, сипвайте си, не обичам много да подканям.

— О, моля, моля — каза господин Пера и обърна лъжицата към госпожа Сида.

— А, не — на госта се пада голямата лъжица — рече госпожа Сида и обърна лъжицата към господин Пера.

Господин Пера си сипа в чинията и започна да яде. Чорбата беше пилешка, тъкмо по неговия вкус, и му хареса. Много бързо той опразни чинията.

— Ето ви и краката, да ви обича тъщата, както казват — пошегува се госпожа Сида и ги сложи в чинията му.

— Благодаря — поклони се господин Пера. — Изрядна, великолепна супа!

— Е, това е заслуга на Юца, тя е днес домакиня.

— О, госпожице, трябва да призная... на тая възраст така майсторски да готвите! Че вие можете да откриете гостилница — изтърси господин Пера и след като го изрече, се сепна и изчерви; той видя, че е прекалил, та побърза да се поправи и додаде: — готвачките в гостилниците са същински чираци пред вас.

Като умни хора родителите се престориха, че нищо не са забелязали, пък и самата Юла като че не дочу всичко; тя се бе заела със супата, сърбаше и всяка минутка бършеше ту устата си със салфетката, ту лицето си с престилката.

— Заповядайте от паприкаша, ако ви харесва. Сложете си още — покани го поп Спира.

— Благодаря, благодаря — отказа гостът.

— Чудесно, и аз бих постъпила така. Трябва да се остави място и за покенеса — каза госпожа Сида. — Вижте само как е зачервен! — каза тя и го сложи пред госта.

Поп Чира не обичаше панираното пилешко; като сърбин и син на православната църква той мразеше това швабско ястие и чакаше баницата, любимото си ядене.

— Не ги обичам аз тия покепеси-мокенеси, как им казвате там! Никога не знаеш какво ще измъкнеш! Търсиш бяло месо, а когато го извадиш, то шия с глава! Швабска далавера и нищо друго, взели ги мътните, да ме простите за израза. От едно пиле сто души искат да нагостяг; хем искат да те нагостят, хем с малко да минат! Няма нищо по-хубаво от готвеното по сръбски: още от кухнята виждаш къде му е главата и къде му е, с извинение, трътката!

Донесената баница получи всеобщо одобрение. Даже поп Спира, който постоянно твърдеше, че истинският родител не бива да хвали детето си в негово присъствие, отстъпи от своите принципи и похвали баницата.

— Хубаво е изпечена и е мазна, е това се вика ядене! — каза поп Спира. — Аз не обичам тортите и разните там тинтири-минтири. Виж, друго нещо е баницата! Но преди това да има само едно ястие — и веднага след него баница. Не признавам никакъв десерт, щом не е мазен и по брадата ти не тече мас. Ама хубаво било, казват — не, не го признавам аз.

— Точно така, напълно сте прав. И аз предпочитам хубавата сладка баница пред всеки сладкиш — каза гостът.

С баницата завършиха обедата и започнаха оживен разговор. Докато ядяха, говориха малко, по сега разговорът продължи на вино.

Поп Спира беше и без друго мълчалив, но хранеше ли се, той се придържаше към златното правило на Доситей^[3]: „Когато ядеш, яж и не говори с никого“. Виното беше чудесно, а поп Спира го хвалеше и изреждаше качествата и въздействието му.

— Според мене — заяви поп Спира — човек трябва да е весел. А как ще бъде, чоджум, весел без вино, когато „вино веселит сердце человеческое“, както е казал цар Давид^[4] в един псалм. А такова вино накрай света не ще намерите. Ето, господин нотариусът разбира от хубави вина и щом му се припие хубаво винце, току идва у нас: „И да се сърдите, и да не се сърдите, казва, аз дойдох да пийна една чашка.“ А то каква ти една чаша! И десет не му стигат!

— И двадесет! — добави усмихнато господин Пера.

— Точно така, точно така, дете казвате, и двадесет! А че какво си мислите!? Още не сте го видели, да знаете само какъв е червен носът му! Така, заповядайте...

— Не, благодаря!

— Опитайте мъничко! Не, не мога да търпя срамежливите!

— Хайде, пък най-сетне — съгласи се гостът, — но само с вода, както древните гръцки философи.

— Да вървят по дяволите философите! Каквото си надробили, такова си и сърбали. Това е било по Стария завет, а сега е Новият! — пошегува се поп Спира. — Хайде пък вие си сръбнете чисто вино, по християнски, по сръбски като нашия Крали Марко! Опитайте само!

Господин Пера взе чашата и я изпи до половина, а поп Спира се облегна на дясната си ръка, хвана с лявата брадата си и го загледа доволно и втренчено.

— На кого разправям аз, а? Какво ще кажете?

— Прекрасно — каза господин Пера, като зацъка с език и изгледа възхитено домакините. — Ей богу! А колко още имате в мазето?

— Хе-хе! Колкото имам, имам! Мисля, че днес няма да го изпием, дори да извикаме в компанията си и самия Крали Марко.

— Аз, да си призная, много не разбирам от вина — каза господин Пера, — но уверявам ви, че такова досега не съм пил. Такова — не!

— Вярвам ви, вярвам — усмихна се доволно поп Спира. — Нали ви казвам, че е чисто натурално... без „кръщавки“, а вие все се докарвате. Ех, такива сте сега младежите! На туй отгоре и се чудят защо толкова умират от анемия! Когато бях на вашите години, можех на гладно сърце да изпия толкова, колкото трима като вас след най-тлъсто ядене.

— Е, Спира, как можеш да приказваш така!? Който не те познава, ще помисли, че всичко е истина! — прекъсна го госпожа Сида.

— Че да не е лъжа! Па като му викнем:

*Всяка сутрин рано,
светнат ли простори,
Старина Новак^[5] потайно
напуска родни двори.*

— Ха така, чудесно! Сега намери да приказваш за глупостите си.

— А ти какво искаш? Ако тази песен не ти харесва, по това време пеехме и други.

— Много ми е притрябвала песента ти — защитавахте се госпожа Сида, — свободни сте били да пеете, каквото си искате.

— Пеехме и тази — подкачи я поп Спира и запя:

Безобидна гълъбицо,

*о, невинна птицо!
Ти почиваш и нехаеш
и, разбира се, не знаеш
как сърцето ме боли!...*

— Няма ли да млъкнеш най-после! — разсърди се госпожа Сида.
— Или пък тази! — продължаваше да я ядосва поп Спира и запя:

*Спомняш ли си оня час
как врата ми ти обви тогаз
с белите си две ръце
и скривайки нежното лице,
твърде скоро...*

— Че какво те прихванаха дяволите! — сърдито го прекъсна госпожа Сида. — Ах, извинете, господине. Юцо, дъще, я иди в кухнята и пригответи кафе. Знаем, че гражданите го обичат. А пък аз една чаша да изпия, по три дена не мога да мигна.

Кафето малко позакъсня, защото едва намериха мелничка; в Попспировата къща рядко пиеха кафе и не им трябваше.

След известно време Юла донесе кафето и подаде на всички. Кафето беше тъкмо по мярка топло и черно и учителят сърбаше и го хвалеше, като изплюваше едро смлените зърна, които плуваха по повърхността.

— А къде е вашето кафе, госпожице?

— Аз не пия! Татко каза, че възбуждало кръвта и пречело на съня.

— Кафе с мляко поне пиете ли?

— Да.

— А пунш?

— Не.

— А гефроренес^[6]?

— Да.

— А айскафе^[7]?

— Не.

— Чудно наистина! Кой би повярвал!? — учудваше се гостът, като не знаеше за какво още да запита Юла.

— Е — предложи поп Спира, — ще си поизплакнем ли гърлата с вино?

— Много ли вино имате в мазето, забравих да ви попитам — каза господин Пера.

— Че имам към трийсет бурета. И нито едно не е под пет години, пито пък е по-слабо от това, което сега прием. А него го прием през лятото. Но имаме едно и по години, и по качество — цената му няма. Налято е в бурета още във време оно, когато се взехме със Сида. По-хубаво от него едва ли ще намерите. По-хубаво може да е било само виното, което, прости ми, господи, в старо време са пили сватове в Кана Галилейска^[8].

— А това вино — прекъсна го госпожа Сида — моят съпруг реши да отвори, когато омъжим нашата Юца; за нейната сватба да се похарчи. Казваме си, щом е хубава зестрата, и виното да е такова. Щом младоженецът взема работлива девойка и хубава зестра, нека и сватове да видят хаир. А то, кажи-речи, работата е опечена, обаждат й се добри момчета, ето например...

— А-а-а, така ли било?! — чу се от кухнята гласът на госпожа Перса. — Я ги виж ти! Поканили си гости и думичка не обелват! А-а, ще я видим ние тая работа! Гледай ги ти тях!

Я си представете, драги читатели, че сте на мястото на госпожа Сида, когато в самото начало я прекъсна от кухнята госпожа Перса.

Авторът си представя това много добре, но безсилно е перото му, слаби са писателските му средства, за да го нарисува вярно; затова той моли читателите сами да се помъчат да си го представят, тъй като е много по-лесно човек да си представи нещата, отколкото да ги опише с перо.

Авторът ще добави само, че щом Попчирови влязоха в стаята, госпожа Сида се измъкна в кухнята и там се прекръсти три пъти от смайване. И наистина беше за чудене! С тази изненада можеше да се сравни само изненадата от преди година и нещо, когато ги нямаше огромните гвоздеи на капията. Влизайки веднъж неочаквано в стаята на Жужа, госпожа Сида завари там един Жужин любовник; разположил се синковецът, сякаш е дошъл да се фотографира. До него стоеше пълна кана с вино, а, той, нахалникът неден, пускаше гъсти

кълба дим от скъпата Попспирова лула от морска пяна с дългия чибук. И тогава, както и сега, госпожа Сида се смая и не можа да продума. Ако някой отвън беше хвърлил през прозореца тухла и счупеше порцелановия ѝ сервиз, госпожа Сида нямаше да се слиса така, както сега, като чу гласа на госпожа Перса. „Щом вчера не ме удари дамла — казваше по-късно госпожа Сида, — ще живея поне петнайсет години повече от покойната си майка.“

— Ние, да си признаем, не искахме да чакаме бъклица, ами си тръгнахме сами — каза госпожа Перса, като влезе, последвана от поп Чира и Мелания. И щом каза това, тя се сепна, но продължи: — Ах, извинете! Ние не сме разбрали! Казват ми, поп Спира имал гости и аз си помислих, че е дошла Лалика от Перямош с децата си, а то виж... О, извинете, сто пъти извинете...

— Нищо, нищо — каза поп Спира доволно и стана. — Не е Лалика, а друг, по-рядък и по-скъп гост. Заповядайте, отче Чиро, седнете, госпожо Перса; Мелания, дъще, ти седни до Юца.

Мелания се запъти нататък, но госпожа Перса я дръпна и бързо я бутна на другия стол точно до господин Пера, така че сега от дясната му страна беше Юла, а от лявата — Мелания.

— Е, много добре, много добре направихте, че дойдохте — каза госпожа Сида, — а аз тъкмо мислех да ви съобщя да дойдете или да ни чакате у вас.

— А то, виждате ли, така се случи, че и едното, и другото ще стане. Защото мисля, че и сега няма да ни откажете да дойдете на кафе.

— О, на драго сърце, на драго сърце, стига, разбира се, да се съгласи и господин Пера — каза госпожа Сида, а в тоя момент госпожа Перса ѝ се виждаше по-черна от дявола.

— О, това е чест за мене — съгласи се господин Пера, — на ваше разположение съм, моля, както кажете.

— Е-е — доволно каза поп Спира, — много добре, че дойдохте. Сидо, я дай по-скоро чисти чаши и по-студено вино.

След това той се обърна към поп Чира, за да му отговори колко пари са събрали днес с дискаса. После похвали „Херувикото“, а учителят пък — проповедта.

Докато поп Спира и поп Чира разговаряха, господин Пера седеше като на тръни между двете хубавици. Господин Пера не беше от ония салонни контета и глупаци, които веднага умеят да се нагодят

и харесат на жените с няколко дузини заучени наизуст досадни и изтъркани фрази, които пленяват ограничените умствено жени; на поумните жени обаче те скоро стават досадни, защото издекламирват наведнъж всичко, което знаят, и в истински занимателен разговор не могат да вземат участие. Не, той принадлежеше към хората, които отначало изглеждат нескопосани мълчаливци, но които в течение на живия и интересен разговор стават и по-живи, и по-интересни. А такава беше и госпожица Юла.

Езикът на господин Пера се върза и той не можа да продума, а взе да разглежда оставения на масата нож и прочете името на фабриката, в която е бил направен. Приборите бяха запазени, но старомодни. Донесла ги беше госпожа Сида като зестра на своя поп и ги изваждаха от бюфета, косато в гостната стая се сваляха кретонените калъфи от столовете, фотьойлите и канапетата, а това ставаше само при пристигането на гости.

Фрайла Юла можеше да мълчи, но фрайла Мелания никак и затова тя започна:

— Е, харесва ли ви нашето село, господине?

— Извънредно, госпожице.

— Ех, вие само от любезност! — възрази Мелания. — Как е възможно предварително да ви харесва?! Да дойдете от Карловци, от тоя романтичен край, в тази лишена от красиви местности равнина.

— Ех, госпожице, кому няма да харесва такава красива местност!? — Той посочи двете девойки.

— Ех, господине, вие много бързате! — каза Мелания.

— Защо пък не, това винаги става за един миг.

— Повярвайте, не допусках, че карловацките семинаристи са такива ухажъори — каза Мелания и скришом побутна Юла е ветрилото.

— Повярвайте, аз съм един от най-лошите или по-точно, не съм никакъв ухажъор, нито ласкател, но истината си е истина...

— Нали, Юла, нали господинът е ласкател?

— Разбира се — потвърди Юла.

— Какво, и вие ли мислите така!? Та аз съм попаднал, значи, между врагове.

— Их, нима ние сме ви врагове? Кажете, Юла — попита я Мелания зад гърба на госта, като се поклащаше на стола, — враг ли си

на господин Пера?

— Не съм... за какво да му бъда враг? — отвърна Юла, която се обля в руменина и за да не седи така, мислеше си каква работа има в кухнята или на някое друго място.

— Ето, виждате ли — каза Мелания.

— Но вие — положително.

— Не, засега още не. Но с течение на времето може и да стана — отвърна Мелания.

— Ех, госпожице — каза Пера, като за храброст гаврътна две чашки до дъно, — никак не допусках, че сте толкова жестока.

— Ах, не, не, аз мисля да стана само ако си заслужите.

— Тогава, моля ви, кажете ми предварително, за да се пазя! А с какво бих заслужил вашата омраза?

— Ами с това... Ако, да кажем, хвалите пред нас градските госпожици. Нали, Юла?

— Така е — съгласи се Юла.

— Повярвайте ми, честна дума давам — каза Пера, — досега може да съм ги хвалил, но от днес ще трябва да престана и да променя мнението си.

— А как да разбираме това? — кокетно го запита Мелания и така започва да маха с ветрилото, че въздушната струя докосна и Перовата коса. — Моля, да чуя. Как мислите?

— Как мисля? Та как мога да мисля, като ме гледате така?

— Е, добре де, тогава аз ще гледам Юла, а вие ми кажете. Нали, Юла?

— Ами така... мисля... Мисля, значи, че градските госпожици не могат да се сравняват с госпожиците на село — каза Пера, щом му се поразвърза езикът. — Или по-точно, в сравнение със селските градските са като... като онова лишено от мирис дюкянско цвете спрямо ухаещото натурално и естествено цвете от градината или цветарника.

— Охо! — възкликна Мелания. — Какво чудесно сравнение! Стига да беше истина!

— Лесно се правят сравнения — каза Пера, — щом са истински.

— Юла, попитай господина какви цветя сме аз и ти. Как ще ни нарече?

— А че защо аз да го питам? — отвърна Юла объркана и зачервена. — Питай го ти.

„Ех, щастие мое“ — прошепна си госпожа Перса, която внимателно следеше как успешно води Мелания офанзивата.

— Непременно ли искате да ви кажа? — попита Пера.

— Ах, слад... пардон... господин Перо, много ви моля — каза тя и склочи ръце — и аз, и Юла.

— Ами ето... вие сте роза, облагородена роза; а пък госпожица Юла е скромна теменужка.

— Ух — кипна госпожа Сида, — тия пусти мухи.

„Добре, че не й каза чукундур!“ — помисли си госпожа Перса, която също бе наострила уши. Тя беше доволна; виждаше, че нещата се развиват благополучно.

— Ах, вие мъжете! Как майсторски умеете да се подигравате, но ще има да вземате! — каза Мелания и му се закани със затвореното ветрило.

След това между Мелания и Пера се подхвана много оживен разговор, в който участвуваше повече Мелания, а Юла само добродушно и кротко се усмихваше и от време на време казваше „да“ или „не“, или „така е“. Не по-малко оживен разговор се поведе и между поповете. Те си говореха за реколтата, за банатската и за влашката пшеница.

— Хем е добре, хем не е, драги съседе, че е така плодородна годината — каза поп Чира. — Пълни са хамбарите с жито, а котарките^[9] очакват царевицата, пък тя — чудесна, избуяла, вчера я гледам; кавалерист на кон да мине през нея, няма да го видиш, а мамулите дълги като климии. Ще побеснеят селяците, тяхната веричка! Хем е добре, хем: не е! Много добре съм запомнил, че когато годината е била плодородна и когато храната е била евтина, винаги е имало война. Какво ни очаква сега, не знам! Изглежда, че й царете побесняват както селяците. Ще видите, че Батюшката^[10] пак ще захване нещо! Ще има „ха сега“!

— Ей богу, ако се намеси оня, северният ни чичо, ще има настъпвай-отстъпвай, така ми се струва. И аз преценявам така — съгласи се поп Спира. — Ето, гледам новобранците: какви ли не прибират в аскера. Просто си казват: „Нека да има повече пушечно месо!“ Сега и джуджетата, и мелезите са добре дошли; няма вече

неспособни. Ето например Перовият пелтек няма два предни зъба, не знае един сексер крайцери да преброи, пък и него го взеха в кавалерията. Не е добре, никак не е добре! Ще има кръвопролитие, както казваха старите, ще има, да!

Докато поповете си говореха, чашите непрестанно се пълнеха и празнеха. Пиеха двамата попове, но добре си попейваше и гостът, който забрави древните философи и пиеше неразредено вино. Той послуша поп Спира, който каза: „Ако водата беше хубава, хора щяха да крякат в нея, а не жаби.“ Всички разговаряха оживено и приятно, само между попадите нещо се запъна, не вървеше гладко. И едната, и другата се извиняваха, че били уморени и им било горещо. Така продължи до пет часа. Тогава госпожа Перса подсети компанията, че няма да е лошо да отидат малко и у тях.

А това дойде тъкмо навреме. Защото, ако бяха почакали още мъничко, щеше да се разтвори вулканичният кратер, препълнен с гняв: искам да кажа, че госпожа Сида щеше да избухне и да забрави вежливостта, която трябва да показва една гостоприемна домакиня. А причини за това имаше препалено много. Преди всичко тя бе недоволна от Юца и Мелания. Този следобед едната беше стеснителна до неузнаваемост, да не кажа вързана; а другата, тоест Мелания, така се впусна в разговор с госта, сякаш беше насаме с него. „Че то не приличаше на разговор в къщи — разказваше по-късно госпожа Сида, — а все едно че някаква бечкеречка чифутска фрайла се разхожда по улицата с улански лейтенанти под звуците на военна музика. Виждала съм — казваше тя — всякакви чудеса, но такава — никога!“ А другото, което дори повече разсърди госпожа Сида, беше поведението на госпожа Перса. Него, разбира се, не забеляза никой, но госпожа Сида го забеляза и това бе достатъчно. Тя видя как госпожа Перса избърса със своята чиста носна кърпичка чашата, сякаш чашата бе мръсна!

„А чашата беше чиста като диамант“ — уверяваше госпожа Сида. И това така я разсърди, че насмалко не избухна и не я наруга в собствения си дом. Но за щастие госпожа Перса подкани да тръгнат и поповете вече ставаха. И така бе отложено избухването на гнева на госпожа Сида.

[1] Пентефрий — по библейското предание един от придворните на фараона, чиято жена се опитала да прелъсти целомъдрения Йосиф.

↑

[2] Веществено доказателство (лат.). ↑

[3] Доситей Обрадович (1742 — 1811) — сръбски просветител от XVIII в., автор на басни и на книгата „Съвети на здравия разум“. ↑

[4] Давид — полулегендарен древноеврейски цар (края на XI и нач. на X в. преди н.е.), създател на вдъхновени религиозно-нравствени песни и псалми. ↑

[5] Старина Новак — хайдутин, герой в сръбския епос. ↑

[6] Сладолед (нем.). ↑

[7] Замразено кафе (нем.). ↑

[8] Кана Галилейска — градче в Палестина, в което според преданието по време на брачно тържество Христос превърнал водата във вино. ↑

[9] Специални хамбари с решетъчни стени, за да съхне царевицата. ↑

[10] Има пред вид руския цар. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ОСМА

ИЛИ ПРОДЪЛЖЕНИЕ НА ГЛАВА СЕДМА. В НЕЯ СЕ РАЗКАЗВА ЗА ЗАКУСКАТА У ПОПЧИРОВИ, ПО ВРЕМЕ НА КОЯТО СТАНА СКАРВАНЕТО И ЗАПОЧНА ОТКРИТАТА ВРАЖДА МЕЖДУ ПОПАДИИТЕ, А ПО-КЪСНО, РАЗБИРА СЕ, И МЕЖДУ ПОПОВЕТЕ

Къщата на поп Чира беше наистина по-бедна, в нея се забелязваше по-малко богатство, но и повече вкус.

Всички влязоха в гостната стая, която ухаеше на тоалетен сапун и кумонига, докато у Попспирови миришеше на прясно сирене и босилек. Диванът и столовете бяха без кретонени калъфки, а по дивана и фотьойлите бяха наредени плетени възглавнички и гоблени с изшити по тях голи амурчета с колчани, докато у поп Спира имаше тънки покривчици от везано сръбско платно. На полиците бяха наредени порцеланови и стъквени съдове, а по стените — няколко картини: някаква битка, някакви репродукции от Геснеровите^[1] идилии и сцени от живота на блаженопочивщата Мария-Терезия. Тук беше и портретът на бащата на поп Чира, стария майстор на пелерини Аверкие, нарисован с маслени бои. Лицето му имаше благ израз, а до него бяха нарисовани няколко дебели книги, макар че той едва четеше. Като човек, който уважаваше учените хора и който се движеше все сред спомоществатели на нови книги, той пожела край него да се намират колкото може повече книги. И художникът изпълни желанието му; така се наредиха до него четири дебели тома от Раич^[2], „Макробиотика“ на Хуфеланд^[3] и „Собрание вешчей“ от Доеитей, а „Совети здравого разума“ от същия автор Аверкие държеше в ръка. Но това, което най-много изненадваше гостите, беше пианото. Пиано на село по онова време! На село дори кринолинът бе още твърде рядко или поне непопулярно нещо. Колко девойки в село ядяха бой и бягаха по бараките или в зелените метли, спасявайки се от татковците, които се вбесяваха при споменаването на кринолина! Никак не е чудно тогава, че хората се удивяваха, когато виждаха пиано на село, където от музикалните инструменти бяха познати само устните хармоники, кавалът и гайдите. Но когато узнаете историята на това пиано, няма

толкова да се чудите. Поп Чира го взе от един свой извънредно неизправен длъжник, като се утешаваше с поговорката: „По-добре с нещо, отколкото без нищо“, пък и от делото му писна главата. Фрайла Мелания често дрънкаше някакви арии на пианото. Когато беше в добро настроение, поп Чира я слушаше с удоволствие, макар че тя свиреше швабски мелодии. Но когато нямаше настроение, Мелания оставяше пианото и не смееше да свири дори любимата песен на баща си: „Ясен месец зад горите“, защото в яда си поп Чира много пъти се бе заричал, че ще го раздробя на парчета с брадвата или ще го продаде ма някой латернаджия.

— Моля, заповядайте, седнете. Заповядайте тук на дивана. Мелания, гълъбче — каза госпожа Перса, — махни тези твои книги; не може човек да се обърне от тези нейни книги, къщата е заприличала на битпазар. Прибери тази от дивана, за да седне господин Пера.

И наистина имаше няколко разтворени книги: една на дивана, друга на фотьойла, а трета на прозореца.

— Нищо, нищо; не се безпокойте, госпожице, ще я вдигна самичък — каза Пера, взе книгата и започна да я разглежда. Това беше немска книга, тридесет и седмата брошура на „Риналдо Риналдини“^[4] — интересен роман из живота, на разбойниците, който по онова време много се четеше.

Мелания бе получила доста добро възпитание; учи се в пансиона на една стара госпожица в Бечкерек и там научи много и твърде полезни за една млада девойка неща, на първо място, между които немски език. Така владееше тя немски, че според твърденията на госпожа Перса нощем „бълнувала само на немски“.

Докато гостите се наместваха и цареше мълчание, влезе Ержа с поднос, върху който бяха сложени порцеланови канички, чаши и сребърни лъжички. Започна закуската, започна и разговорът, все едно че не беше спирал. И пак всичко вървеше добре и при поповете, и при младите. Най-напред пиха кафе с мляко; Мелания наля на всички, като питаше всекиго как го обича — с повече кафе или с повече мляко, с повече или с по-малко захар.

— Господин Пера, какво кафе обичате — по-сладко или обикновено?

— О, госпожице Мелания, от вашите ръце всичко е пресладко.

— Ух — избухна госпожа Сида, — на всички ли ви е топло като на мене?

— Колко сте любезен. Ето ви и каймак. Знам, че го обичате! — каза тя, сложи му още две бучки захар и седна до него.

„Как не, в семинарията все с каймак са го хранили“ — искаше да каже госпожа Сида, но както казват: „Да са живи предни зъби“ — въздържа се.

Насядаха и започнаха да закусват. Настъпи продължително мълчание. Всички се заловиха с работа. Чуваше се само сърбането на кафето; всички сърбаха сякаш под команда. Двете попадии бяха сложили под чашите си кърпички и пиеха кафе, а изпод око гледаха девойките и учителя. Госпожа Перса беше доволна, щастлива! Още у Попспирови тя забеляза, че работата тръгна добре и ако знаеше латински, можеше още там да извика подобно на древния римлянин: „Veni, vidi, vici!“^[5] А госпожа Сида беше кисела, защото, кажи-речи, бе предугадила и своя, и Юциния провал.

Впрочем никак не беше чудно, че тя бе започнала да се съмнява в успеха, защото не за пръв път се случваше така с нейната Юла. Все я сполиташе нещо. Но уви, както толкова пъти преди това, и сега тръбваше да признае, че Мелания е и по-щастлива, но и по-изкусна.

„А че, разбира се, то толкова зло винаги ще си намери по-рано късмета, отколкото моята! — често обичаше да казва госпожа Сида. — Я виж, моля ти се, как го заглежда в очите, като някаква чифутка. Моята, разбира се, нито умее, нито пък иска да направи такова нещо. А днешните момци са кърави, нищо не виждат. Те не харесват скромните и тихи девойки, харесват ей такива фръцли, чиито очи играят на четири. В наше време само такива имат успех!“

Мисля, че ще бъде най-удобно тук, докато гостите пият кафето и закусват, да запозная малко по-подробно читателите с двете девойки, иначе казано, да ги „представя“. Не направих това миналата вечер, когато бяха заедно, защото ги гледахме осветени от свещ, а отложих за днес, на дневна светлина. При светлината на свещта човек може да се излъже, пък и жените са такива майстори в издокарването, че човек никога не може да научи истината. А през деня всяка се показва точно такава, каквато е; тук не помагат много никакви хитрости и аптеки.

Юца беше дребна, закръглена, румена и здрава, като откъртена от скала, а Мелания беше висока, кръшна, с бледичко лице и все се

оплакваше, че нещо не ѝ е добре. Юца умееше хубаво да готви, а Мелания — да критикува гозбите. Юла обичаше светли и пъстри рокли, а Мелания носеше само рокли с тъмен цвят. Юла с удоволствие прекарваше времето си в градината, поливаше и плевеше, а Мелания гледаше само кактусите и романите си. Мелания бе прочела много сръбски и още повече немски романи — във фотьойла, на прозореца или скрита зад закачалката; а Юла много малко — прочела беше „Любомир в Елизиум“^[6], „Аделаида, алпийската овчарка“ и „Многострадалната Геновева“. Вика я майка ѝ, че си дере гърлото, а тя се захласнала и не чува — пролива сълзи и се отвращава от безбожния Голос, който измъчва и клевети невинната Геновева.

— Ти пак си чела онази проклета книга!

— Не съм — лъже Юла.

— Чела си, чела си! Я виж как си се измацала от плач! — казва госпожа Сида, претърсва я и ѝ отнема „Аделаида“, една стара книга, която още бабата на Юла донесла зестра на дядо ѝ. На последната страница на книгата всеки, който я беше прочел, бе написал името си и най-горещо я препоръчваше. Мелания знаеше немски, знаеше да свири на пиано; а Юла едва сричаше и подрънкваше на китара. А когато госпожа Перса запиташе поп Спира защо не купи пиано и на Юла, той все ѝ отвърщаше, че ѝ е купил пиано от пазара.

„Ето го в бараката — казваше той, — нека от време на време да свири на него дуети с майка си!“

Мелания често посещаваше балове в Темишвар или Велики Бечкерек и там играеше немски танци, които бе научила в пансиона, флиртуваше, покоряваше сърцата и щастлива и предоволна, напускаше бала късно през нощта; а от швабските танци. Юла знаеше само полка-екосеза и един танц, който майка ѝ, когато беше в добро настроение, ѝ показваше под черницата. На бал отиваше по веднъж в годината, на Свети Сава, но там никак не ѝ вървеше. Два пъти да я завърти кавалерът из залата, непременно ще ѝ се случи нещо — ще ѝ се спуска роклята под мишницата. Току ще чуете госпожа Сида, щом кавалерът довежда дъщеря ѝ и я предава, да казва: „Ех, тегло мое, нещастие мое — пак ли беда!“

А нещастната Юла след това не можеше да танцува, седеше до майка си между жените, а след известно време — хайде в къщи, точно когато балът беше в разгара си, когато и самите майки се разпалваха и

канеха танцьори, когато и Шаца се развихряше, тропаше на хорото и подвикваше: „Иху-ху!“ По целия път тя плачеше и проклинаше часа, в който се беше родила такава дебелана.

Мелания се отличаваше с известна мечтателност и сантименталност, а Юла беше такава, как да кажа, малко ограничена. Юла с удоволствие пееше: „Расти, расти, бяла лилия!“, а Мелания от сръбските: „Кой сърце ти нарани“, а от немските пееше все такива, в които се заклемяват с презрение мъжете и се пита защо съществуват по света.

И накрая Юца беше скромна и богобоязлива девойка, без собствена воля, която слушаше всички в къщи и на баща си казваше татко, а на майка си мамо. А Мелания казваше на родителите ей папа и мама, думата ѝ се слушаше, всички бяха задължени да се съобразяват с нея и винаги ставаше това, което искаше тя.

Госпожа Перса трепереше над нея и се страхуваше, че ако я разсърди, ще направи нещо, защото нервите ѝ не издържаха и беше много чувствителна. Често припадаше и беше склонна, както твърдеше госпожа Перса — към самоубийство. Колко пъти само е хуквала към кладенеца да се удави, но за щастие там все се случваше клисарят Аркадие, който я настигаеше и спасяваше. А веднъж за малко не облече госпожа Перса в черно: хукналият след нея Аркадие се спъна в коритото и падна на земята и докато да дойде на себе си и да се подигне, тя можеше преспокойно да скочи в кладенеца, ако за щастие не беше припаднала досами него.

След това винаги купуваха някакъв подарък: нова шапка, нова рокля или я завеждаха на бал в Бечкерек „малко да се поразвлече детето и да се изпарят от главата му тия черни мисли“, както обикновено казваше госпожа Перса. Дори и споменатото преди малко пиано беше купено след три-четири такива припадъка.

Та такива бяха двете попски дъщери. И тъй като знаем как стават работите на тоя свят, мисля, че не ще има читател, който предварително не би се досетил коя от двете ще възтържествува и който не би се съгласил, че точно така и трябваше да стане.

— А вие, госпожице, както виждам, обичате да четете! — каза Пера, като прелистваше книгата.

— О, вървайте ми, аз съм влюбена в четенето.

— Оставете я, моля ви — намеси се госпожа Перса, — когато вземе книга, не спира. Просто забравя и да яде, и да пие, намери ли по-интересна книга.

— Ех, вие, мама, винаги преувеличавате! — защити се Мелания.

— Тя всичко е прочела, драги господине — каза госпожа Перса, — всички сръбски, а да не говорим за немските книги! Грабне книгата след закуска и казва:

„Хайде, мама, днеска вие ще бъдете в кухнята!“ — и току изчезне.

Викам аз: „Мелани, о, Мелания!“ Напразно, няма я никаква! Търся я по всички стаи и по целия двор и изпращам да я потърсят у госпожа Сида, а тя отвърща:

„От сутринта изобщо не е идвала.“

Продължавам да я търся, а тя, какво мислите? Скрила се зад закачалката и цяла се унесла в четенето, а през нощта в съня си все по книгите бълнува:

„О, Едмонд, ние трябва да се разделим навеки!“

Питам я:

„Какво ти е, пиленце? Ти си пак изстинала!“ — а тя продължава в съня си.

„Жестоката ми съдба, казва, другиму ме обрече!“

И всичко приказва на немски, та звучи много по-хубаво. Не минава нощ да не говори така по книгите, а аз седя в кревата, плача в тъмното и кълна тия проклети писатели и техните книги. Гръм да ги удари! Седне там някакъв си гладник, дето го мързи да работи или не може да си намери служба, че пише, прибира парата и подлудява младите.

— То... знаете ли, уважаема госпожо — каза Пера, — вие имате право, но само до известна степен. Навярно имате пред вид онези сензационни романи, в които всичко е измислено и лъжливо.

— Точно така! — прекъсна го госпожа Перса. — Ето преди малко Мелания ми четеше как един кораб потънал в морето и всички се удавили, а само един се спасил върху една дъска, пък и той след това се удавил. Че сега от къде на къде в книгата ще се пише какво е правил и какво си е бърбил, щом след него не е останал жив човек, пък и самият той подир три дена се удавил далече от бреговете; само дъската останала след него!

— Да, да, имате право — каза Пера и продължи по-нататък. — Вие имате пред вид ония романи, в които се описват хора, каквито не съществуват, и събития, които са нереални; образите, които не са нищо друго, освен плод на болна писателска фантазия. Против такива книги съм и аз, както и всеки, който знае какво се изисква от добрия роман. Но има, вярвайте, и полезни произведения, в които като в огледало е отразена картината на обществения живот; има романи, които с бича на безмилостната и неподкупна сатира шибат страшната обществена поквара.

— А бе то... не казвам, че няма и такива; чест и хвала им — отвърна госпожа Перса. — Но аз все пак завиждам на другите майки, чиито дъщери не са така пристрастени към науката и четенето, и си викам:

„Божичко, колко щастлива майка е например нашата госпожа Сида!“

И колко пъти съм казвала на моята:

„Защо не се поучиш, викам, от своята другарка Юца?! Ха ми кажи кога си я видяла да вземе книга и да чете!? Тя все си седи до своята опитна майка и се учи да ѝ помага в домакинството както всяка примерна дъщеря; всичко работи в къщи: и кисели краставици приготвя, и помия за свинете прави, и сапун вари, и птици скопява, и с какви ли още домакински работи не се занимава, учи се на домакинство о време“.

— А, чете и моята Юла, нищо, че е по-малка! Е, не мога да кажа, че се завира по гардеробите, но все пак чете, и то в мое присъствие! Да, да, чете тя; горчиво се лъжете, мила, ако мислите, че само вашата Мелания чете! — злобно я прекъсна госпожа Сила, която отгатна намеренията на госпожа Перса. — Чете тя и още как, на глас!

— Щом сте толкова страстни читателки — намеси се досетливият Пера, обръщайки се към Мелания, — мога да ви услужа с много интересни романи, за които съвременната критика се изказа най-ласкаво.

— Много ще ви моля — каза Мелания.

„Искай и ти една, дръвник такъв!“ — бързо пошепна госпожа Сида на Юла и скришом я побутна.

— Ако искате „Морски труженици“^[7] или „Последните дни на Помпей“^[8], или пък „Пътеводна звезда“^[9], която издаде „Сръбска

омладина“.

— Ще ви моля третата книга да дадете на моята Юла — побърза да каже госпожа Сида.

— О, на драго сърце — каза Пера.

— Ако са написани на немски — намеси се госпожа Перса, — по-добре ще е да ги дадете на Мелания; тя много добре говори немски и щом ги прочете, може да ги преразкаже и изтълкува на Юла на сръбски.

— Не, не, уважаема госпожо! Всички са на сръбски, скоро са преведени. „Тружениците“ са преведени от Джордже Попович, а „Помпей“ — от Лаза Костич. „Пътеводна звезда“ е пък оригинална; в нея има един чудесен разказ, „Карловацкият ученик“ от Коста Руварац^[10].

„Ах, зловна кучка такава, все да ухапе!“ — негодуваше в себе си госпожа Сида, а очите ѝ все в Пера и Мелания, които бяха седнали един до друг и разглеждаха албума.

— Персо, я налеј винце — каза поп Чира. — Господин Пера, не се притеснявайте, нищо, че се е променила обстановката. И в моята къща, и в къщата на отец Спира е все същото. Да не се оплаквате сетне от скука.

— Благодаря ви. Чудесно се забавлявам, разглеждам албума — отказа Пера, по челото, на когото беше избила пот и комуто всичко наоколо изглеждаше двойно.

— Хайде още по една — настоя поп Чира. — Разговорът, както виждам, секва.

Донесоха вино и чисти чаши и започнаха да наливат. Госпожа Сида стана зла като усойница, защото виждаше, че всичките ѝ сметки са отишли на вятъра; в безсилната си ярост тя беше готова на всичко.

И това, от което авторът се опасяваше в миналата глава, се случи в тази. Защото, както наливаха чашите, госпожа Перса изведнъж побледня и като вцепенена се вгледа да види какво прави госпожа Сида. Това забеляза и Мелания: предусещайки бурята, тя толкова се доближи до Пера, че както разглеждаше с него албума, косите ѝ докоснаха лицето му. Пера прелистваше албума, гледаше и разпитваше, а Мелания му обясняваше. Какви ли снимки нямаше тук. Имаше жени, мъже, различни по възраст и по обществено положение, но най-много бяха снимките на Мелания. В различни пози, в различно

настроение, в различно облекло, през всички годишни времена; а срещу всяка нейна снимка се кипреше ту млад юрист, ту студент-медик, ту лекар, ту офицер-улан, хусар, пехотинец, та даже и един — просто невероятно за Банат! — морски офицер! На една снимка Мелания задълбочено чете, а отсреща, от другата страница, я гледаше млад медик; на друга тя беше с камшик, а срещу нея мустакат улапски офицер; на трета беше на морски бряг с миди на фона на скала, а пред нея снимка на обръснат морски офицер; на четвърта мрачен есенен пейзаж, а тя, облегната до някакви руини, беше също мрачна и мислите ѝ блуждаеха някъде в далечината; на пета с ръце в маншон и цялата в снежинки; на шеста беше с лале и зюмбюл в ръка; на седма беше в леко, съвсем леко облекло, със сноп житни класове, като древната богиня Церера. Следваха безброй снимки. Някакви полицейски началници със засукани и търговци с отпуснати надолу мустаци; бабички с букли, с каквито обикновено рисуват испанската кралица Изабела; свахи в широки кринолини и моми за омъжване, до които стои по някой Амур от гипс; омладинци с дълги коси, облечени в душанки^[11], с разтворени на масата пред тях „Застава“ и „Даница“^[12]; вдовици с медальончета, в които са поставени снимките на незабравимите покойници; някакви групи с лица като порцеланови супници без носове и устни, с изрисувани с мастило очи и накрая като завършек на колекцията снимката на прочутия мошеник Роже Шандор, който изтърпяваше наказанието си в Куфщайн.

Докато те разглеждаха снимките, госпожа Перса не сваляше очи от госпожа Сида, а госпожа Сида беше вдигнала срещу прозореца една празна чаша, обръщаше я и я разглеждаше, а след това духна в нея два-три пъти и започна да я бърше с чистата си басмена престилка. Дали наистина чашата беше мръсна, или пък не, авторът не може да ви каже, защото такива дребни неща може да забележи само острото женско соколово око, а госпожа Сида беше наблюдателна, много взискателна и голяма чистница.

— Проклетите мухи! — каза сякаш на себе си госпожа Сида, — затуй аз все разправам, че през зимата е по-добре.

— Какво ви прихваща сега, госпожо Сида?! — попита я госпожа Перса, цялата позеленяла от стаена злоба.

— Да се не видят дано тия слугини! За нищо не може да им се довери човек!

— Знам, знам мила госпожо Сида — каза госпожа Перса и устните ѝ побеляха и засъхнаха, а гласът ѝ затрепера, — но все пак не трябваше точно вие да правите това, скъпа госпожо Сида!

— Хе, отде ще зная предварително какво ме чака!... Пък аз да знаех, та да взема със себе си, заради черните ви очи, една прислужничка! — отвърна госпожа Сида и скръсти ръце на корема си.

— Хайде, хайде, оставете... знам ви аз, знам... може ли вие да не си покажете...

— Хм, така ме е възпитавала покойната ми майка, така и аз възпитавам дъщеря си Юца — каза госпожа Сида, като гледаше Пера, — по-добре е да ѝ кажа сега, отколкото свекървата или мъжът ѝ сетне. Пък и свикнала съм в къщи всичко да ми е чисто — каза госпожа Сида, цялата пребледняла, с побелели ноздри, като скръсти ръце и отново погледна в Пера, който остави албума и започна да чете „Риналдо Риналдини“, сякаш го питаше с очи: „Нима не е така?“

— Странно, госпожо Сида, щом сте такава умница-чистница, странно как, освен носните кърпички не сте взели със себе си и някакъв парцал.

— Вие сте научена да бършете чашите с носни кърпички, ако искате да знаете! — каза госпожа Сида и пак стрелна с очи Пера, който постоянно се обръщаше ту към едната, ту към другата попадия.

— Та-та-та, госпожо Сида, Перса. Какво ви стана? — попита поп Чира, който, унесен в разговора с поп Спира, едва към края на тая сцена забеляза, че става нещо.

— Какво е пък това сега? — попита поп Спира, който беше пропуснал развитието на диалога, защото разказваше на поп Чира докога мисли да храни шопара и кога мисли да го заколи. — На какво прилича туй? Какво сте се захванали като деца!

— Нали виждате — отвърна госпожа Перса, — пак я прихванаха както обикновено; отдавна не бяха...

— Юцо! — скочи госпожа Сида, цялата позеленяла, като се загръщаше с големия си шал. — Ставай да си ходим, време е, ще докарат кравите.

— Ама, госпожо Сида, оставете тия комедии! — спираше я поп Чира.

— Че оставете я! — каза поп Спира. — По-добре в къщи да се навика. Току-виж, утре пак дошла...

— Не, не, кракът ми няма да стъпи вече в тая нечестива къща! Спиро, тръгвай веднага и ти!

— Ама че го каза! — отвърна поп Спира. — Седни, Юцо, седни, дъще, нека майка ти си иде сама.

— Юцо, тръгвай! — ревна госпожа Сида, тръшна вратата и плю след себе си.

Какво можеше да направи Юца, освен да тръгне. Тя кротко и тъжно погледна Пера и последва разярената си майка.

— Щом сте такава чистница, госпожо Сида — изтича подире ѝ госпожа Перса, — елате тогава утре след обед да помогнете и да покажете на моята Ержа как...

— Викай ти покойния си дядо, кучко чифутска! — забоботи сред двора госпожа Сида.

Поповете не чува последните думи, защото Мелания, за да заглади всичко, веднага скочи до пианото и засвири и запя любимата песен на баща си: „Ясен месец зад гората“. И така те не отдадоха голямо значение на разправията. А тъй като това не се случваше за пръв път, те бяха сигурни, че няма да бъде и за последен; пък след обяда и единият, и другият поп бяха винаги миролюбиво настроени, затова и след тая сцена те продължиха — като че нищо не беше станало — да пият и да разговарят за стопанството.

— Моля ви, господин Пера, никак не се смущавайте — каза госпожа Перса, — вие сега за пръв път я виждате, затуй може да ви е чудно. Такава е тя, прихващат я и... но иначе, вярвайте, има добро сърце, до утре всичко ще забрави. Затова ви моля, забавлявайте се спокойно. Слушайте! Харесва ли ви гласът и изпълнението на Мелания? За село стига и толкова. Това е любимата песен на татко ѝ, по тя знае и модерни песни, нали, Николаевич? — Така се обръщаше госпожа Перса към своя поп пред чужди хора.

— За какво стана всичко това, Персо? — запита поп Чира.

— А че за нищо, ей богу; госпожа Сида се разсърди просто, загдето я поканих два пъти с компот, а нали знаеш, че когато е горещо и когато мухите ѝ досаждат, тя е винаги такава.

— Божичко! Само за туй ли?

— Ах, чудесна песен! — каза Пера и поправи с ръка буйната си коса.

— Изостави тя музиката. Както рядко свири, и толкоз е добре. А как хубаво свиреше преди! Свири някакви парчета и пет пари не дава. Сега само пред гости се съгласява да свири, иначе не можем я склони. А с такова удоволствие я слушаме и аз, и Николаевич. (При тези думи Николаевич се почеса по врата, но не каза нищо.)

— О, тогава би трябвало по-често да имате гости — каза Пера.

— Ами ето, много щастливи например бихме се чувствували, ако ви виждаме по-често у дома — каза госпожа Перса, — и тя ще свири както по-рано.

— О, моля, да знаете с какво желание бих идвал — каза Пера. — Бих се чувствувал така свободен.

— Ще ни бъде много приятно! Заповядайте! Заповядайте всякога, когато не сте зает с науката — продължи госпожа Перса.

— Чудесно! И без друго утре ще трябва да донеса на госпожицата обещаната книга.

— Да вървят по дяволите жените! Ние като мъже трябва да сме по-умни. Та нали заради тях пропадна и нашето царство, дето се казва. Хайде, господ да ни закриля! — каза поп Чира на поп Спира, па се чукнаха и пиха.

— Тъкмо това ми беше на езика! Хайде, господ да ни помага! Но да си вървя вече — каза доволно поп Спира, като стана. — Познавам я аз добре! До довечера ще ѝ мине ядът! Е, сега довиждане! — Той се ръкува с всички и излезе с поп Чира.

— Добре, че всички в къщи са по-умни от нея и не ѝ дават да се отпуска много — каза госпожа Перса. — Простачка такава; жал ми е само за детето, за Юла; че какво възпитание ще му даде тя!

— О, госпожица Юла е наистина симпатична девойка — съгласи се Пера, комуто стаята се стори празна след излизането на Юла. Нейният поглед се вряза дълбоко в сърцето му. — Как кротко гледа и колко е скромна и срамежлива!

— И на вас това ви харесва!? — учуди се явно поуплашена госпожа Перса. — Божичко, господин Пера, ама че сте... ама че е днешната младеж! Всички жени им харесват!

— Ама не, но вярвайте ми, сетих се за песента: „И Милица с дългите ресници“. Пък тя е толкова чувствителна, идеална сръбкиня! Пък и тая срамежливост...

— Простотия, по-добре кажете простотия — каза госпожа Перса. — Не искам, разбира се, да кажа, че тя е виновна — тя е чудесно дете, добро дете, обично дете. — Пера понави косата зад ушите си и внимателно я заслуша. — Но всичко това е само за първите две-три минути. По дяволите хубавото лице (а тя не е грозна), колко струва то, щом няма възпитание! Хубостта минава, а възпитанието трае, дето казват, до гроб. А когато умният човек вече е решил век да векува с някого, той гледа, разбира се, първото, но ей богу, повече гледа второто. Не е ли така?

— То вярно, че е така...

— Ах, вие, вие! — закани му се с пръст Мелания и го замери с цветето, с което дотогава беше закичена. — Знаете ли, че нито един ваш поглед към нея не убягна от моето остро око! Пазете се, господин Пера! Вие знаете ли какво значи до смърт наранена суета? Вие знаете ли на какво е готова една отчаяна жена! Поне да ви беше отвърнато със същото внимание, а то...

— Е, няма тя, горката, е виновна, че се е родила такава, че майка ѝ я е възпитала така — намеси се госпожа Перса. — Само „да“ и „не“ знае да казва и нито думичка повече. Пази боже да се падне такава на някой мъж, който се занимава с наука и комуто е необходимо да си поговори и да се поразвлече малко...

— О, пардон! — прекъсна я Пера и скочи от стола. — То вече всички се разотидоха! Извинете, че толкова ви задържах. Първа визита, а толкова продължи...

— За пръв път, но да не бъде и последен — каза госпожа Перса.

— Господин Пера, цяла нощ ще мисля за вас, че ми обещахте книга. Докато не ми я донесете, все за вас ще мисля, само за вас.

— Ах, госпожице, ако не горя от желание по-скоро да ви видя, дълго време не бих я донасял, та по-дълго да мислите за мене.

— А за да не забравите, заповядайте този букет. Нека той ви подсеща за моята молба и за вашето обещание — каза Мелания.

— Ще ми напомня за вас...

— Наистина, господин Петрович — прекъсна го Мелания, — разбирате ли езика на цветята?

— Езикът на цветята? Не, госпожице.

— Жалко! — каза Мелания и го погледна с черните си очи така многозначително, че благият Юлин образ изчезна завинаги от сърцето

му. Пера наведе очи. — Ах, тия висши училища!

— Вярно — съгласи се Пера. — Омилетика^[13], догматика, ех!

— Колко работи само можехте да прочетете от тези няколко цветенца!

— Вие навярно знаете? — попита Пера, като гледаше в земята. — Че защо не ме научите?

— Е, ще ви науча, но когато получа от вас букет; тогава ще ви го изтълкувам и ще ви науча, но при едно условие: да не споделяте с никого, дори и с най-добрата ми приятелка Юла.

— Ах, какво приказвате — каза той тъжно и махна с ръка, впил поглед в нея.

— Недейте, недейте — прекъсна го Мелания, — познавам аз коварния мъжки свят.

— Уверявам ви...

— Ще ви повярвам, но дайте ми основания, доказателства и време.

— Тогава да не ви безпокоя тази седмица.

— А, не, не. Утре ви чакаме.

— Добре — каза Пера. — И така, моите почитания, уважаема госпожо — каза той и целуна ръка на госпожа Перса. — Моите почитания, госпожице Мелания — ръкува се той и окуражен, като всеки семинарист, когато е в подобно настроение, добави плахо и тихичко: „Лека нощ, мила... скъпа.“

Мелания му отвърна със сърдечно ръкостискане, а Пера, сияещ от щастие, излезе, съпровождан от госпожа Перса и Мелания.

— Ах, не зная какво бих дала да можех да се мярна у Попспирови и ей тъй, от някое ъгълче, да зърна и чуя как подскача и креци оная селяндурска кучка! — каза госпожа Перса, прибирайки чашите от масата след закуската.

— Божичко, горките, как бързо си отидоха! — каза Мелания.

— А какво беше това, Персо, за бога? — запита поп Чира, влизайки в стаята.

— Какво беше?... Аз съм й виновна, че дъщеря й не умее и да се обърне! А откога я съветвам: „Възпитавайте детето, госпожо Сиде, това се изисква днеска, без немско възпитание си за никъде“, а тя отбира ли от дума! Ето й сега! Моето предвиждане се сбъдна; защото аз никога не приказвам на вятъра. Пиано, ръкоделие, валс и немски...

— Стига, стига, ще видя и твоя акъл — отегчено махна с ръка поп Чира.

— Излизай отгук с това лулице — каза госпожа Перса, — че да проветрим стаята.

— Какво ли ще си помисли тоя млад човек!?

— Каквото си помисли, той го каза, а ти излизай — каза госпожа Перса.

— То може ли без скандали — подхвърли поп Чира, напълни лулата и излезе навън.

— А ти сега, скъпо дете мое, внимавай какво ще правиш! Всичко тръгна както трябва! Взе му акъла и сега не го изпускай нито за миг!

— Не се кахърете, мама. Вие оставете на мене. Та няма напразно съм била в пансион!... Ще го подлудя аз него, както доната Игнация дон Мариано в „Любовния еликсир“^[14].

— Ех, тегло мое! — каза госпожа Сидата, когато пристигнаха у дома. — По-добре да бях родила дърво, отколкото тебе! От дървото поне бих имала някаква полза, на старини ще седна на него да си почивам, а от тебе — никаква!

— Мамо, да стопля ли яденето? — смутено я попита Юла.

— Божичко, и можеш да мислиш за вечеря! — кресна госпожа Сидата и я загледа. — Друга да беше на твое място, щеше да вика: „Отвори се, земьо, че ме прибири!“, а ти, все едно че нищо не се е случило.

— Нали знаете как се ядосва татко, когато не е готова вечерята?!

— Защо не говореше?

— Нали говорих — отвърна Юла.

— „Нали говорих“... Какво си говорила? Кажете ми, какво?

— Ами каквото ме попита.

— Момчето учено и възпитано, дошло от град, от Карловци, клетнице! И си казва: „Ако не водя разговор с дъщерята на попа, че с коя друга!“ А тя, гледам я, седнала като банатска невеста, гледа пред себе си и само: „Да“... „Не“.

— Но, мамо...

— Махни ми се от очите, не искам да те виждам!

— Само не ми се карайте, мамо! — помоли я Юла, закри лице с престилката си и се заплака.

— Пита я момчето, а тя се вдървила като... света Бона в католишката черкова — нито думичка...

— Ами като ме пита разни глупости — каза малко упорито Юла.

— Глупости му и отвърщай! — ядоса се госпожа Сида. — Разни глупости я питат!... Глупости говорих едно време и аз с татко ти, па, слава богу, ето, днес нищо не ни липсва!? Да не бяхме говорили глупости, нямаше да се вземем! Да не сме говорили случайно за Доситеевите философии! „Глупости ме пита“! Да не искаш да те пита колко прасенца е опрасила свинята ни!?

— Да, но той ми се присмива.

— Махни ми се от очите, посмешище такова! Да беше друга на твоето място, щеше да се скъса от плач.

— Отивам при Жужа...

— Отивай по дяволите, щом не те бива за нищо!

На вечерята мълчаха и ядоха. Поп Спира беше изморен, госпожа Сида ядосана, а Юла като убита, че всичко стана така. Господин Пера на няколко пъти я погледна така хубаво и тя се почувствува така добре, но не умееше и не знаеше нищо да каже. Затова всички мълчаха. Юла едва чакаше да остане малко насаме и да се наплаче до насита както всяка нещастна девойка, на която никак не ѝ върви. Когато Юла отиде да приготвя креватите, Сида едва се стърпя да не се обади:

— Видя ли само каква е оная чифутска кучка?

— Коя кучка? — попита уморено поп Спира.

— Твоята мила госпожа Перса!

— Че какво има да видя?

— Божичко, Спино, и ти всичко вече забрави!

— Ах, да! Е, не биваше да си толкова чувствителна!

— Ето сега, пак аз чувствителна! Та не видя ли как само се хвърлиха върху нещастното момче и не дадоха на нашата Юца да каже думичка.

— Нищо де! Какво от туй! Утре, другиден може да си поговори, колкото иска. Ако е за разговор, то вие всякога имате време.

— И таз добра, и това ми било баща! Та нима може нашата да се сравнява с онази, нейната! Така е и по баловете, така е навсякъде, навсякъде! Все нашата остава зад вратата. Нали я виждам и по баловете! То бива, бива, но пък това нейното... също като щерката на Иродиада, която, прости ми, господи, погубила она прекрасен светец.

— Хайде, стига си дрънкала врели-некипели.

— Ти дрънкаш врели-некипели.

— Ами аз не говоря нищо; нали виждаш, че съм почти задрямал, спи ми се.

— Да се не събудиш дано! — измърмори госпожа Сида. — Виж го ти, сякаш е пощурял, така приказва! Махай се навън, какво си запушил тука с това твое лулице!

И този поп изгониха да пуши на двора.

Тъкмо когато Нича пазачът мина под прозореца на поп Спира и като изсвири единадесет пъти с рога, обяви на почти заспалата улица и на цялото село, че вече е единадесет часът, госпожа Сида, която се оплакваше от горещината, повдигна глава и от стаята извика на поп Спира:

— Спиरो! Хей, Спиро, спиш ли?

— А?

— Спиш ли, казвам?

— Спя, остави ме.

— А трябва ли господин Пера, щом е назначен за учител, непременно да вземе Попчировата Мелания?

— А?

— У! — ядоса се госпожа Сида. — Трябва ли учителят да вземе Мелания?

— За какво са му на стареца две жени?

— Их, ама не старият, а новият учител, господин Пера.

— А, той ли? Не е задължително.

— Нали може да вземе, която си иска?

— Може, и нашата Жужа може, стига да иска... Остави ме да спя.

— Да, точно пък нея ще вземе! О, боже, боже — прозявайки се, каза госпожа Сида, като се прекръсти и намести по-добре бонето, което нахлупваше на главата си скришом в тъмното, защото поп Спира ненавиждаше тези швабски дамски бонета. Отвън се чува тромавите стъпки на селския пазач Нича, който се отдалечаваше с топуркане и високо се прозяваше.

С това приключи този наистина бурен ден.

-
- [1] Геснер Соломон (1730 — 1788) — швейцарски поет, живописец и гравьор, известен с идиличните си сюжети. ↑
- [2] Йован Раич (1726 — 1801) — сръбски историк и писател. ↑
- [3] Кристоф Вилхелм Хуфеланд (1762 — 1836) — проф. по специална патология и терапия. Автор на „Макробиотика“ или „Изкуство да продължим живота си“. ↑
- [4] „Риналдо Риналдини“ — роман от Хр. Авг. Вулпиус (1763 — 1827). — Б.пр. ↑
- [5] Дойдох, видях, победих! (лат.) — съобщение, направено от Юлии Цезар през 46 г. пр.н.е. до сената след победата му в Мала Азия. — Б.пр. ↑
- [6] Роман от първия сръбски романист Милован Видакович (1780 — 1840), без всякаква художествена стойност. — Б.пр. ↑
- [7] „Морски труженици“ — роман от именития френски писател В. Юго (1802 — 1885). ↑
- [8] „Последните дни на Помпей“ — роман от англ. писател Булвер-Литон Едуард Джордж (1803 — 1873). ↑
- [9] „Пътеводна звезда“ — младежки алманах. ↑
- [10] Коста Руварац (1837 — 1864) — сръбски писател и критик, известен деятел в младежкото движение. ↑
- [11] Горна национална дреха. ↑
- [12] Прогресивни по това време вестници. ↑
- [13] Омилетика — наука за църковни проповеди (гръц.). ↑
- [14] „Любовен еликсир“ — опера от Гаetano Доницети (1797–1848). ↑

ГЛАВА ДЕВЕТА

ОТ КОЯТО ЧИТАТЕЛЯТ ЩЕ СЕ УБЕДИ КОЛКО Е ВЯРНО КАЗАНОТО ОТ ДРЕВНИТЕ ПОЕТИ И ФИЛОСОФИ, ЧЕ ВСИЧКИ ЗЛИНИ ПО СВЕТА — ОТ АДАМА ДО НАШИ ДНИ — ИДВАТ ОТ ОНАЯ ПОЛОВИНА, КЪМ КОЯТО ПРИНАДЛЕЖАТ ГОСПОЖА СИДА И ГОСПОЖА ПЕРСА; ЗАЩОТО С МЕХОВЕТЕ НА ЗЛОБАТА И НЕНАВИСТТА СИ ТЕ РАЗДУХАХА ЕДНА НИЩОЖНА ИСКРА В УЖАСЕН ПОЖАР. В НЕЯ ЩЕ СЕ ИЗНЕСЕ ВСИЧКО, КОЕТО СТАНА НА ДРУГИЯ ДЕН И ПРЕЗ СЛЕДВАЩИТЕ ДНИ, ПОДИР ОБЕДА И ЗАКУСКАТА, КОИТО НИ СА ИЗВЕСТНИ

Другия ден поп Спира прекара на работа сред къра, на лозето и по нивите и, изглежда, съвсем забрави за станалото вчера, защото след вечеря взе лулата и кесията с тютюна и каза на попадията:

— Ще отидем ли отсреща?

— Не отсреща, ами през девет баира оттук! — отвърна му госпожа Сида. — Боже, Спиросе, какво ти е дошло на ума за отсреща! Не ти ли стигна вчерашното?

— А, отрезнях, щом излязох на полето! Пък и не е задължително всеки ден да прием, а ей така, ще се видим и ще си поприказваме.

— Ох, тежко ми! Какъв разговор те патил сега, дявол да те вземе...

— Виж я ти, само как говори!

— Разбира се! Че каква майка ще съм тогава, горката аз, ако днес отида там?

— Защо пък да не отидем?

— Та нали под носа ти го грабна, че сега ни се присмиват и те, и оная кучка чифутска! И ние, ние да идем!?

— Как са го грабнали?

— Грабнаха го, здравата го хванаха и не ще го изпуснат. Не ще се отскубне той, като селянин от лапите на бирника.

— Че няма да се бием заради него я?

— Да си мълчим ли тогава?! Ех, Спиросе, Спиросе, язык ти за расото, гдето го носиш!

— Какво пък, момината врата е отворена за всекиго. А той нека да избира. Няма сега да му я натрапвам като фалшива пара!

— Е-е-ех! Не ме е яд, че ще я избере, ами дето ще ми се надува оная кучка. И без това знам какво приказват за нас...

— Ти пък всичко знаеш!

— Всичко, всичко! Всичко знам, Спирос, всичко виждам, Спирос, и всичко чувам, Спирос! Но пусто нали съм жена, трябва като жена да си мълча.

— Ти си, значи, първата жена, която мълчи!

— Мълча си, Спирос, и само се топя отвътре, нали не съм някоя кавгаджийка. Слушам и преглъщам. Само слушам какво приказват за нас.

— Е, какво приказват? — сериозно запита поп Спира и седна; той беше станал да ходи у Попчирови.

— Какво приказват! Приказват, че си селяндур! Че не те бива за звънар, камо ли за поп.

— Това знаеш само ти и никой друг.

— Това знаят и чуват всички, само на теб ушите ти са запушени с памук.

— Че кой приказва?

— Те приказват. И то откога! Аз се преструвам на глуха. Казвам си: „Съседи сме, не е хубаво да се караме пред паството, дано да млъкнат най-после.“ А то от ден на ден става по-лошо.

— Хм — ядоса се поп Спира. — Че щом си чула, защо не си ми казала веднага?

— Аз не съм госпожа Перса, да сплетнича. Но вече не се търпи. Като си помисля само как го връхлетяха, как му продъниха ушите! Горката Юца, за нея само ми е мъчно. Тя, разбира се, не умее да се заглежда в очите на мъжете и да ги върти както онази, тяхната комедиантка.

— Ама, Сидо, все ми се струва, че ти...

— Ето! Защо не идва у нас, а у тях беше и преди, и след обед! Дойде след обед още когато Жужа отиде да купи синка, а излезе, когато докараха кравите! Излязоха пред къщата и цял час се разхождаха. Гледам я аз, а отвътре ми ври. Трябваше сам да видиш, Спирос, аз не умея да ти разправа всичко! Разхожда се с него пред къщата, пък взела, че изнесла голямата топка, която получи за спомен от она шваба — капитана на кораба „Maria-Anna“; играе с нея и всяка минута нарочно я изпуска, топката се търколва и тя го моли да ѝ я

донесе. А щом ѝ донесе топката, тя му благодари, върти очи и му стиска ръка. Че кога пък успяха... ха де, кажи ми? И ужасно се смеят за нещо, особено тя. Той, както и да е; стеснява се, горкото момче, и се чуди какво го е сполетяло. А тя се смее, божичко, смее се и ти се струва, че цялата улица звъни от смеха ѝ. Говори му нещо и гледа все насам, към нашата порта — това видях много добре през дупката на избития чвор на портата, — а той само ѝ се усмихва. Тя все се смее, божичко, смее се, отметнала назад глава, подскача и рови пръстта с крака, а като вирнала нос в небето, сякаш е Венера, сякаш няма втора като нея! Фу! За малко не изтърчах на улицата, сетне майка ѝ щеше да събира разните топлийки и фуркети по улицата и буклите ѝ из съседите; щеше да ѝ приседне и играта на топка, и кикотенето! Изглежда, че на нас се присмиваше, да, Спиро, сигурна съм като две и две четири: каквото видя аз, видно е, Спиро, и толкоз!

— Хм, хм! — въртеше глава поп Спира.

Изминаха няколко дни, а отношенията не само те никак не се подобряваха, напротив, все повече се объркваха. Пера всеки ден редовно идваше у Попчирови, а само веднъж или най-много два пъти да е ходил у Попспирови. Госпожа Сида твърде скоро се убеди, че за нейната Юла няма никаква надежда. Защото Юла продължаваше да е все така кротка и затворена в себе си, особено пък след сцената в дома на поп Чира.

Госпожа Сида се ядосваше и се чудеше на това спокойствие, както се чудят и читателите, но авторът обещава, че скоро всички читатели ще разберат каква е работата. Ще им я разкаже той на съответното място и знаей, че тогава ще им стане още по-чудно как не са могли да се сетят по-рано, когато в романите отдавна е казано, че на сърцето не се заповядва, а в песните се пее:

*Не е мило ни сребро, ни злато,
най е мило, що сърце ѝ пленило...*

И така, докато Юла като звезда слизаше и залязваше зад хоризонта, Мелания все повече и повече се издигаше. Тя така опитно

се умилкваше около Пера, че той и половин ден не можеше да изкара без нея. И не знам защо, още отсега се мяркаше в главата му страшната мисъл: колко голямо нещастие ще бъде, ако остане вдовец като поп, ако, не дай си боже — му умре такава попадия! Чувствуваше, че не би бил в състояние да понесе такова нещо. И образът на Мелания му ставаше все по-скъп.

Пък и тя от своя страна много го задължаваше с жертвите си. Махна от албума всички мъже под петдесет години: и уланският, и пехотинският, и артилерийският, дори и морският офицер отстъпиха място на завършилия семинарист Петър Петрович, чиито четири снимки се изкиприха в албума срещу нея.

Той ги посещаваше всеки ден и носеше книги, които четяха заедно в градината под ореха, и имаше ли тъжни неща и двамата въздишаха; на трогателните места Перовият глас потрепваше, а Мелания бършеше с тънка кърпичка носа си, за да предотврати потока от сълзи. Госпожа Перса седеше, наплиташе чорапите на попа и слушаше. И макар да не плачеше, тя все пак се учудваше как могат хората така хубаво да измислят и съчиняват всичко, сякаш са били там!

След четенето ги чакаше закуската, а след това излизаха пред къщата, разхождаха се и си говореха, а приказките на влюбените никога нямат край. Разхождаха се, докато не се стъмнеше. По няколко пъти Ержа излизаше да събщи, че масата е наредена. Пера искаше да си тръгне, но Мелания не го пущаше, а казваше на Ержа:

— Кажи на мама, ей сегичка! — и пак продължаваха да се разхождат.

— Пфу! Тази пък няма срам! — казваше си учудено госпожа Сида, като ги гледаше през дупката на портата. — Виж я само каква е: вкопчила се е в момчето като кърлеж и не го изпуска! Че тя, каквато е, би могла и да осъмне на улицата. Да не ми е жал за момчето, ще го попитам цяла нощ ли мисли да се разхожда, та да му изпратя позвантски рог, поне да знаем през нощта колко е часът!

Ержа отново излизаше и поканваше за вечеря и господин Пера, а той или приемаше поканата, или се извиняваше учтиво, покланяше се, ръкуваше се и си отиваше. А Мелания стоеше на откренатата портичка и гледаше след него, докато той не завие по другата улица; като завие, той още веднъж поглеждаше към вратата, а тя още стоеше, махаше му с кърпичка и се прибираше; а той ѝ махаше с шапката,

скриваше се в другата улица и беше толкова щастлив, че или никого не забелязваше, или пък поздравяваше всички подред. А госпожа Сида се кръстеше зад дупката на портата, кръстеше се учудено и си казваше:

— Мамичко, това пък на какво прилича!

Госпожа Сида не можеше да понася това, то ѝ пречеше или по-точно объркваше досегашния ред и навиците ѝ. И тя беше свикнала всяка привечер да седне на пейката пред къщи, да се поздравява с минаващите, да дава съвети на Юла, която седи до нея, или на Жужа, която по това време обикновено поливаше улицата или плевеше троскот, за да се намира на работа, защото безделието, казваше госпожа Сида, е извор на безброй пороци. Така беше свикнала тя от толкова години и сега, откакто Мелания започна да се разхожда пред къщи, трябваше да се откаже от навиците си! Но да отстъпи, когато има право и когато е господарка чак до средата на улицата пред собствения си дом — това госпожа Сида за нищо на света не искаше да направи. Тя мисли, мисли как да им се наложи и най-сетне измисли, майсторски измисли.

На село няма бог знае какви полицейски наредби, по-точно, има, колкото искаш, но никой не ги спазва. Улицата или дворът — на село това е едно и също. Затова и в нашето село не беше рядкост да се опъне въже и да се прострат дрехи през улицата. Наистина хората псуват и въжето, и собственика му, но това никак не променяше нещата: всеки си прави, както му е удобно. И щом е така, никак не ще ви бъде чудно това, което направи госпожа Сида. А тъкмо сега беше най-удобният момент да изпълни замислите си: нямаше нужда да пита някого, можеше сама да го направи, защото и поп Спира, и поп Чира отсъствуваха от село. Още оня ден заминаха и кой знае колко време ще прекарат на път. С една дума, прекрасен случай — като по поръчка.

Още на другия ден приготвиха вейчката — едно решето за жито — и започнаха да работят от ранни зори до късна вечер. Вдигнаха се облаци прах и плява и понесени от попътния вятър, започнаха да се стелят върху къщата на поп Чира, точно когато влюбените излязоха да се разхождат. Решетото така страшно затрака, че буквално запуши устата на Мелания и тя не можа да каже думичка.

— А-а, това е непоносимо! — извика Мелания.

— Наистина непоносимо. Налага се да отложим разходката за утре. Всичко най-хубаво, госпожице! — извика Пера.

— На вашите услуги! Много съжалявам. Но за утре трябва да ми обещаете, че ще дойдете по-рано и ще останете по-дълго, та да наваксаме загубеното днес.

— С удоволствие! Моите уважения! — каза Пера, целуна ръката ѝ и си отиде.

Но и на другия ден не беше по-добре. Пак изнесоха решетото и пак започнаха да работят точно по това време, когато беше най-хубаво за разходка пред къщи. Това се повтори и през следващите дни и досади не само на Мелания, която се развличаше, но и на всички съседни, дори и на баба Тина, която се е развличала още преди петдесет години. Разходките бяха преустановени за цяла седмица и в къщата на поп Чира бълваха огън и жупел срещу госпожа Сиди. Госпожа Чирова беше като отровена и чакаше с нетърпение да се завърне поп Чира, за да му се оплаче, защото, според думите ѝ, нямала намерение „да се разправя с хлевоусти жени“. Не по-малко отровена беше и госпожа Сиди, защото от Попчирова все още никой не протестираше, а седмицата почти се изтърколи!

ГЛАВА ДЕСЕТА

С НЕЯ СЕ ВРЪЩАМЕ НЯКОЛКО СЕДМИЦИ НАЗАД, КОГАТО Я ПРОЧЕТАТ, ЧИТАТЕЛИТЕ ИЗВЕДНЪЖ ЩЕ РАЗБЕРАТ ВСИЧКО И НЕПРЕМЕННО ЩЕ ВЪЗКЛИКНАТ: „Я ВИЖ, Я Я ВИЖ ТИ ЮЛА!“, ЗАЩОТО ПОВЕДЕНИЕТО НА ЮЛА ЩЕ ИМ СТАНЕ СЪВСЕМ ПОНЯТНО. И ТЕ ЩЕ ПРИЗНАЯТ, ЧЕ Е ЦЕННА И УМЕСТНА ИЗВЕСТНАТА НАРОДНА ПОГОВОРКА: „ТИХА ВОДА БРЯГ РОНИ“

Знам, че когато са чели предишната глава, мнозина от читателите (дори и да не са критици), са поклащали недоверчиво глава, защото им се е сторило странно и неправдоподобно, че Юла се помири така лесно, докато майка ѝ все още беснееше, озлобена от успеха на Мелания. Ще упрекват автора, че не познава добре хората, по-точно жените, а ако сред читателите се намери и критик, той непременно ще добави, че цялото по-нататъшно поведение на Юла не е достатъчно мотивирано.

„Нима една млада девойка — на тия години (впрочем на колко години бяха Юла и Мелания, авторът не можа да научи), дори да е от камък, може да остане безчувствена към ласкавите думи на един толкова хубав и приятен учен момък и да прояви такова равнодушие, когато, току-речи, под носа ѝ отнемат щастието?!“ — ще кажат те. Така е! Това е истина! Но истина е също така, че много неща на тоя пъстър свят не могат да се мотивират — и все пак стават. Авторът обаче ще се постарее така да осветли работата от всички страни, че всичко да бъде мотивирано и ясно. И всички да останат доволни.

И тъй, Юла не беше безчувствен камък. Тя беше едра и здрава, беше чувствителна, кръвта течеше буйно в жилите ѝ, сърцето ѝ туптеше силно, бузите ѝ пламтяха от огъня, който лумва веднъж в живота и вече никога не се връща. От известно време мислите ѝ често блуждаеха извън къщи, а от няколко седмици насам бяха заети с един мил и скъп за нея образ. Но това все още се пазеше в дълбока тайна. За нея знаеха малцина: те двамата — младите, старата леля и оня, който знае всички хорски работи.

Градината на поп Спира, която беше голяма, допираше до градината на леля Макра, която цялото село наричаше леля, макар

фактически да бе леля само на Шаца-хирурга. Шаца се наричаше хирург, но това все още си оставаше само негово желание, защото той не беше никакъв хирург, а най-обикновен бръснарски калфа. Но всичко, което не е станало, може да стане, казват умните хора, а това особено важи за нашия Шаца, който още, от ранни младини се чувствуваше призван за медик; затова го бяха и дали в гимназия, но още в четвърти „латински“ той бе изключен заради някакъв вид атеизъм и какво друго оставаше на сърбина и на чорбаджийския сръбски син, освен да го дадат да се учи за бръснар. А щом вече казах какъв е по професия, не е необходимо да отбелязвам, че имаше хубаво лице, нежно телосложение и кротък характер, с поетични наклонности, с една дума, че бе изискана натура, както казват. Излишно е също така да отбелязвам, че се обличаше добре, че решише косата си по последна мода, че беше учтив и се ползуваше с успех сред женския свят. Достатъчно беше да мине по улицата и да разлее упоителния мирис на тоалетен сапун и помада и току-виж, на портата затропала някоя босонога мома, която точно в тоя момент решила да вика съседката си отвъд улицата, само за да му подсказе, че е тук и че го следи с очи. Разбира се, това никак не се харесваше на селските ергени и те дебнеха удобен момент да си разчистят по някакъв начин сметките с него, но тъй като той не изпитваше някакво особено удоволствие от героичните подвизи, пък и му беше известно селското грубиянство, Шаца все гледаше да не даде някакъв съществен повод.

Много моми бяха припети за Шаца, а след това бити в къщи и обратно — тоест, първо бити в къщи, а след това припети в песен, което в края на краищата е едно и също.

Но да се върнем ма темата. И така, Шаца-хирургът имаше леля, чиято градина допираше до градината на поп Спира. Както знаят читателите, които се бръснат, и в града бръснарниците работят не всеки ден, а главно в събота и неделя. Така беше и на село. През цялата седмица Шаца, бръснарският калфа, се занимаваше с други неща. Или удряше тамбурата, или преписваше песнопойката, или търсеше червеи, за да ходи на риба. През есента той ловеше кадънки, а напоследък ходеше при леля Макра.

Тук един прекрасен ден му се удаде да види през градинската ограда Юла, която беше се заруменила, плевейки градината, и да я чуе как пее. Така днес, така утре, и той дотам свикна, че денят му се

струваше мрачен, ако не прескочеше до леля си Макра поне за минутка-две или ако Юла я нямаше в градината, за да я види или чуе.

Рядко се случваше да не дойде. Вземаше зехтин и половин дузина бръсначи, сядаше в градината и започваше да ги остри, като си тананикаше през зъби. Понякога донасяше и тамбурата и щом Юла запееше, той я съпровождаше.

Отначало Юла като че се стесняваше и се поразсърди, защото ѝ се стори, че Шаца се държи прекалено свободно. „Това пък на какво прилича?“ — запита се Юла. На другия ден, когато тя дойде и запя, тамбурата не се обади. Сега тя разбра, че вчера просто не е била в настроение: защо в края на краищата момъкът да не може да пее и да свири на тамбура в собствената си градина? Днес в никакъв случай нямаше да се сърди. Е, не че имаше кой знае какво желание да го слуша, но нямаше да се сърди. Така си мислеше тя и продължаваше да копае с мотичката, която баща ѝ специално поръча на ковача Орестие. Копаеше и си мислеше. Изведнъж ѝ се стори, че хлопна градинската портичка. Ослуша се. Нищо. Тя остави мотичката, приближи се до оградата и занаднича. Нямаше никого, така ѝ се беше сторило. А толкова ѝ се искаше поне малко да чуе тамбурата — днес беше в добро настроение. Занаднича в градината. Беше тихо — нямаше жива душа. Появяваше вятър и, изглежда, той беше тръшнал градинската портичка. Поклащаха се филизите, дърветата и цветята.

„Я гледай! Божичко, като че са живи!“ — казваше Юла и със сладка усмивка гледаше как цветята — щърковият клюн и розата — се покланяха едно на друго и се доближаваха, падаха в обятията си и сякаш се целуваха. А сетне отново се отделяха, заставаха по местата си и мълчаха, сякаш се ослушваха дали някой не ги гледа и дебне; сякаш крадешком от хората, те отново се поклащаха и падаха в прегръдките си и пак се целуваха. „О-о!“ — удивяваше се Юла.

На втория ден преди обед, когато дойде в градината и започна да плеви, Юла, както винаги, запя. Песента бликна от настроението, което се създава от младостта и здравето, а не от някаква любов, защото Юла не бе още влюбена, макар че това е десетата глава на повестта. Все още тя не мислеше за никого и не сънуваше никого — нито дене, нито ноще. Обичаше своите пилета и гъсенца и своята Милка, която баща ѝ ѝ бе подарил още като юница и получените крайцери и сексери от продажбата, на чието мляко тя пускаше в глинената си касичка.

И все пак много ѝ стана драго, когато чу тамбурата откъм градината на баба Макра. Така драго ѝ стана, така весело започна да плеви лехите, че ведно с треволака изскуба и всичката мерудия, та на другия ден трябваше да искат от съседите мерудия за киселите краставици, обвинявайки дечурлигата на Ракла, които вършеха поразии из всички съседни градини. А след един ден така се пристраши, че запя същата песен, която преди това Шаца свиреше на тамбурата. Ах, какво почувствува Шаца, когато чу, че от съседната градина му отговарят. И щом тя завърши; Шаца дрънна тамбурата и сам запя:

*Чия ли е оградата,
чия ли е вратата,
а чия е таз изгора,
дето гука из двора?*

Не мина време, колкото да прочетеш и едно „Отче наш“; и откъм Попспировата градина (явно от приличие) се чу изпървом старинната песен:

*Тъмни поля и планини,
кажете на мен горката,*

а след тази песен и след една малка пауза откъм градината на поп Спира, подобно на черковен припев се чу и втората строфа на песента, която бе започнал Шаца:

*Мамина е оградата,
мамина е вратата,
а моя е таз изгора,
дето гука из двора!*

Това беше своего рода отговор на предишния въпрос, поне Шаца, който познаваше, както се казва, лабиринта на женското лукавство, така го разбра.

Оставям фантазията на моите читатели да си представи — ако изобщо някога в живота си така, през ограда и тараби, са започвали или пък преживявали някакъв роман, — нея оставям да си представи какво изживяваха в този миг и Шаца, и Юла, защото то е невъзможно да се опише, човек трябва да го преживее и почувствува, а сетне да го помни до края на живота си.

Радваха се и тя, и той. „Не ще и съмнение — мислеха и единият, и другият, — за мене се отнася това!“ Шаца се радваше, защото знаеше, че не пее госпожа Сида-попадията, а пък Юла, защото също така беше сигурна, че на тамбурата не свири старата леля Макра.

И тъй в продължение на няколко дни те си говореха чрез тамбурата, а сетне нагазиха в прозата; с една дума, започнаха и да поразговарят.

— Всеки ден ли сте така работлива, фрайлице? — осмели се един ден да я запита Шаца.

Юла не отвърна и продължи да работи. Настъпи кратка пауза.

— Фрайла Юлица — започна отново Шаца, — все така ли сте, казвам, работлива... хе-хе, както днеска?

— Какво ви интересува това? — отвърна Юла и продължи да копае.

— А помага ли ви поне някой?

— Това никак не ви интересува! — отвърна Юла и започна да разбива буца пръст.

— Ха, че може пък да ме интересува! — каза Шаца.

— А защо пък ще ви интересува?

— Та ще се уморите, фрайла Юлиана! Ето, изпотили сте се, ще настинете и...

— Е, нека настина!

— Е, ама може и да се разболеете!

— Е, голяма работа, нека да се разболея!

— Е, но тогава може и да умрете!

— Че какво, нека умра: слава богу, има кой да ме оплаква. Да не ме оплаквате случайно вие! — каза Юла и престана да копае.

— И още как! Точно аз ще тъгувам най-вече. От горе до долу ще се обвия с креп, повярвайте, фрайла Юцо! Вие още не знаете колко съм чувствителен, фрайла Юцо!

— Олеле! Ама че е нахален! — Юла престана да работи и го изгледа. — Не ви е срам! Махайте се веднага оттук! Ма... Сега ще извикам мама.

Настъпи пак пауза. Юла продължи да копае, тя беше сериозно разсърдена и се упрекваше, че започна разговора.

„Той ще ме жали! — сама си отговори Юла. — Я го виж ти него! Глупак такъв! Ама хубаво му казах! Няма го!“ — каза Юла, като слухтеше към съседната градина. „Ох, кръста ми! Не го усещам вече!“ — каза тя и се подпря върху мотиката, за да си поотпочине малко. „Защо сега не се обади, чешит бръснарски!?“

А откъм другата градина долетяха първо звуците на тамбурата, а след това и песента:

*Ех, да легна, че да се не вдигна,
но смъртта си с очи да не зърна;
па да видя кой ще ме зажали.
Ще ме жали милата ми майка.
Ще ме жали милото ми либе.*

*Майка жали дор една година,
седем дена стигат на любима —
но за тия седем дни любими
давам мамини и сто години!*

„Мамичко, ама е нахален!“ — прошепна Юла, щом Шаца започна песента, но все пак я изслуша внимателно до края! „Ех, че е нахален!“ А сетне въздъхна и продължи да копае. „Че бръснарин ли е туй... безделник!“ — каза Юла и окопаваше всичко, което попаднеше под мотиката ѝ.

— Фрайла Юла — осмели се отново Шаца и пак нагази в прозата, — не се ли изморихте? Искате ли да ви помогна?

— Я ме оставете на мира! Какво сте се захванали с мене! — сопна му се Юла.

— Нима казвам нещо лошо!? Казвам малко да ви помогна. Ако не ви помогна аз, като най-близък съсед, кой друг!? „Дърво на дърво се обляга, казват селяните, а съседката — на съседа!“

— Опитайте само, ако искате да пусна нашия Шаро от синджира! Няма да се свъртите и във вашата градина.

— Охо, фрайла Юца, не знаех, че сте толкова жестока! Хе-хе, няма, няма да направите това, знам аз! Познавам, фрайла Юцо, вашето добро сърце! Я да опитам! — рече Шаца и се хвана за оградата, сякаш искаше да я прескочи.

— Ох! Ма... — дръпна се Юла и понечи да извика майка си. — Само да посмеете, сега ще извикам татко! Я го виж ти! Веднага се махайте от градината!

— Че какво ме заплашвате с негово преподобие татко си и с Шаро в собствената ми градина!?

— От къде на къде пък градината е ваша? — каза объркано Юла.

— Тази градина е на моята леля, а аз съм лелин, както вие сте таткова.

— Не съм аз таткова.

— Тогава сте мамина.

— Не съм мамина.

— Че на кого сте тогава?

— На никого не съм! — отвърна Юла, като че се сърдеше.

— Наистина ли? Чудесно! Ох, фрайла Юлиана, хайде тогава да станете моя!

— Мамичко! Ама че сте нахален! — извика слисана Юла. — Не ви е срам! Виж го ти, безделник такъв! — каза Юла, цялата запотена и изчервена; тя още не можеше да дойде на себе си от учудване; подпираше се на мотиката и гледаше зачудено дърветата около себе си, сякаш ги призоваваше за свидетели на това страшно нахалство на Шаца. — Ако още веднъж се покажете на тарабата, ще ви цапаросам с мотиката. Махайте се от оградата! Благодарете на бога, че баща ми не си е в къщи! Не ви е срам!

Отново настъпи пауза. Юла копаеше, а Шаца се умълча, отдръпна се и не се обади. Беше тихо. И двамата се разкайваха: и той, и тя — Шаца, че беше дързък, а Юла, че бе толкова сурова. Откъм градината не се дочуваше нищо, само зелена жабка се обаждаше от едно дърво и гълъби гукаха в нечий двор. Юла сериозно съжаляваше.

Ту се упрекуваше, ту се оправдаваше и все пак, когато в края на краищата помислеше сериозно, виждаше се, че той не беше казал чак толкова страшно нещо; та ето и в песните, дори и в печатаните, се говори какво ли не и никой не се обижда!

„Ах — мислеше си Юла, — как страшно го наругах Изглежда, че се засрами и избяга чак на другия край на градината. Навярно ушите му са червени като чушка от големия срам! Я да надникна!“ — каза си Юла и като притича лекичко до тарабата, започна да се заглежда през дупките в градината на леля Макра.

Погледна в градината. Не виждаше никого; само дървета и цветя, висока зелена метла, стърчащи високо пера от кромид. Тишина, истинска предобедна градинска тишина; чуваше се само жуженето и пърхането на водните кончета около едрите лучени пера из лехите и тупането на подплашеното Юлино сърце.

— Няма го... отишъл си е — прошепна Юла. — Безделник такъв!... Мисли ме за някаква селянка от улицата... Отишъл си е! — рече тя високо.

— Хе-хе! Фрайла Юло, вие като че ли надничате? Като че ли търсите мене! Много сте любопитна! Тук съм, тук — демонски се засмя Шаца.

— Ох! — писна Юла и като опарена се дръпна от тарабата, щом съгледа Шаца, който със своето присмиване ѝ се стори черен като дявола, макар че беше хубав момък.

— Ха-ха! Тук съм, тук! — повтори Шаца.

— Не ви е срам! — извика Юла, като объркано скриваше буйните си коси под синята басмена кърпа, с която си беше вързала главата.

— И таз добра! Вие трябва да се срамувате, а не аз! Аз и да надничам, поне съм мъж, та ми подхожда, ами вие, вие! Фрайла, а на туй отгоре и попска щерка! — каза Шаца, сияещ от щастие, че си отмъсти за предишната обида. — Свещеническа щерка, а занича през дупките на оградата!

— Че от къде на къде пък дупка! — опита се да се защити Юла, като не знаеше какво да му отвърне. — Няма тук никаква дупка! Това още ни остава, към вашата градина да оставим дупка^[1]!

— Та както започнахте, може и дотам да стигнем!

— „Та както започнахте, може и дотам да стигнем.“ Ама че го казахте! Остава още да ви чуят и да се понесе песен за вас по улицата.

— Опитайте само! — каза Юла и продължи да копае, но какво правеше и какво окопаваше и самата тя не знаеше.

А Шаца, доволен, взе тамбурата и запя ей тъй, за собствено удоволствие, тази песен:

*Малка Юцо, не гледайте,
много сте ми смешна!
Не обикнете ли мене,
повярвайте, ще сгрешите!
Просто чета мислите ви,
щом се усмихнете!
Страх ви е да кажете,
че ме обикнахте.*

— Олеле! Леле, мамичко! — писна Юла, хвърли мотиката и се хвана с ръце за главата, поразена от страшната дързост на Шаца. „Мамичко, колко е безсрамен!“ — Тя хукна из градината, която се въртеше пред очите ѝ. Толкова силно се затича, че се удари в едно дърво като заек, когато търти да бяга и от страх не вижда дори и най-големите предмети пред себе си. Щом стигна до двора, тя се разплака от срам и от силните болки от цицината, която ѝ изскочи.

По това време в село пристигна господин Пера и стана онова, което вече е известно на читателите от предишните глави.

Няколко дни не идваха в градината нито Юла, нито Шаца. Първа отстъпи Юла. Оттогава тя отново започна да идва всеки ден, като преди обед плевеше, а след обед поливаше градината. Ослушваше се — но по никакъв начин не се решаваше да надникне в съседната градина. Някак чудно ѝ се струваше, че не чува оттатък нито песента, нито тамбурата.

„Че какво пък толкова лошо направи? — питаше се Юла. — Нищо лошо! Просто ме попита дали ми помага някой! Какво неучтиво има в това?“

Тя се разкайваше, че бе така груба, когато той я питаше така мило, и гореше от желание Шаца да се покаже поне още веднъж на

оградата, за да го посрещне по-добре.

„Ха, да не е луд да дойде, щом го посрещам така. Тъй ми се пада, като бях луда! Може пък да забрави!“ — утешаваше се Юла, но Шаца го нямаше никакъв и изминалите няколко дни се сториха на Юла цяла вечност.

Една заран Юла се събуди много мрачна и разсеяна. Причина за това бе сънят, който сънува през нощта, по-точно не през нощта, а призори. И как можа да сънува такова нещо! Да сънува него! А сънува го много хубаво; като попско дете, възпитано, разбира се, в страх към кога, тя сънува един сън, за който, може да се каже, че е до известна степен набожен.

Тя сънува, че уж се разхожда из градината и че уж я няма вече оградата между тяхната и леля Макрината градина. А в градината не е весело както преди, всичко е някак мрачно, потънало сякаш в мараня и здрач — и птичките спят, и пъстрите пеперуди са се полепили върху дърветата като мъртви, — всичко мълчи и крее; чува се само тихо хълцане и плач, прекъсван от граченето на врани откъм съседния люляк. Когато се доближи до люляка, тя видя под него черен, голям колкото човек гарван, техния Гага! А след малко гарванът се превърна в Шаца, който плачеше под люляка. На един клон до него кацал техният Гага, старият гарван, колкото си е голям в действителност, и скръбен, отпуснал криле, мълчи и я гледа натъжено. А Шаца като че не е облечен в своите убави контешки дрехи, а в нещо като расо и калимявка; има някаква дълга брада и се моли на бога. Юла се разхожда край люляка, а той я гледа тъжно и й казва:

„Юла, виждате ли, че съм черен като този гарван!“

„Така е — отвърща гарванът. — Досега бръснеш чужди бради, а отсега няма да посмее да обръсне и своята.“

А Шаца продължи:

„Юла, нека бог ви прости, вие ме доведохте до тука, но аз пак ще се моля на бога за вас!“ — казва й той, а сетне тихо и тъжно като сурова клонка, която пращи на огъня, запява нейната любима песен:

*Че те любя, аз го скривам,
твой да бъда, аз не мога;
но да бъдеш с друг щастлива,*

ще се моля аз на бога!

А сетне заплакват и той, и черният гарван, заплаква и Юла. И трябва дълго и високо да е плакала, защото майка ѝ се събуди, пропъди Гага от вратата, а нея извика, събуди я и я запита защо плаче. Юла ѝ каза, че сънувала нещо страшно.

— А ти, пиленце, си пийни малко вода, то помага — веднага ще ти мине страхът — каза майка ѝ и я посъветва да се прекръсти и да прекръсти и възглавницата. Юла я послуша: изпи чаша вода, прекръсти възглавницата, но веднага я обърна от другата страна, че и Шаца да я сънува.

Затуй сутринта тя дълго седя на кревата и разсеяно и замислено оглежда своите чехлички. Шаца ѝ стана много по-мил. Не я обиждаше както досега, а с горък плач ѝ нашепваше нежни слова. Тоя ден тя мисли само за него; и тоя, и на другия, и на третия ден само той изпълваше сърцето ѝ, но не дойде в градината! Само веднъж се срещнаха на улицата. Той мина и я поздрави, но учтиво, студено я поздрави и си отмина. Юла се учуди, че Шаца се преструваше на човек, който нищо не разбира — в съня ѝ той бе толкова мил, искрен и тъжен, а сега беше в доста добро настроение. Това я засегна дълбоко. И тя започна да става все по-мрачна, в главата ѝ постоянно бръмчаха думите и песента от съня, пред очите ѝ изплаваше тъжният му поглед. Много съжеляваше, че постъпи така.

Ах — мислеше си тя, — само да се срещнат веднъж, няма вече да се държи както досега.

Всеки ден ходеше в градината.

Един ден тя си работеше в градината и изведнъж чу, че в съседната градина пропълзява нещо, че листата шумолят. Цялата изтръпна; сърцето ѝ затупа по-силно, а бузите ѝ се обляха с лека руменина.

„Той е!“ — помисли си тя, като бързо заоправя косата и дрехите си.

След това чу някакви стъпки, но пак не се обърна, престори се на погълната от работата, макар цялата да се бе превърнала в слух и да чакаше кога той ще я запита нещо.

„Ух, какъв е мухльо! Какъв е туткав!“ — мислеше си тя и гореше от желание да чуе поне тамбурата.

Но нищо подобно не се случи. Затова тя започна да тананика през зъби някаква песен, но нещо стегна гърлото ѝ, така ѝ беше мъчно и обидно. Загуби търпение, пък и моминската ѝ гордост бе засегната.

„Какво се колебае тук по цял ден!“ — каза си тя и като не може повече да издържи, безшумно притича до оградата, огледа се страхливо наоколо, пък се примъкна и надникна в съседната градина. Добре видя бурето, оставено на слънце сред градината, видя също, че някой се беше навел зад бурето, шаваше, но не можеше да се изправи.

„Виж, моля те, как се крие; ама че е нехранимайко! Дебне, иска да ме изплаши!“ — каза си Юла зарадвана.

— Ох, тия мои кости! — чу се отвъд зад бурето.

— Кой ли е пък това? — тихичко каза Юла и се повдигна на пръсти, за да види по-добре.

— Ах, старост, старост! — чу се гласът на леля Макра, която беше дошла в градината, за да нагледа буренцето и да си наточи оцет.

Каква неприятна изненада! Значи, не е бил той! И Юла усети в гърдите си нещо тежко, каквото усеща човек, когато глътне хапка топъл мек хляб.

— Добър ден, лельо Макра! — заговори я Юла.

— Господ да ти помага, дете! — зафъфли оттам баба Макра.

— А какво правите, мила лельо Макра? Къде се загубихте?

— Ето, обикалям аз, старата, оцета, дъще. Сънувах нощес разни работи, а добре съм запомнила, душо, че когато сънувам нещо такова, все ще ми се случи след това някаква беля в къщи; та затуй дойдох, да видя да не се е пукнал чепът или да не са минали онези дяволи, Раклините, и да са отвъртели чепа. А рядко идвам в градината, дете. Нещо не ме бива, едва се влача.

— Ама, разбира се — каза Юла, — никой не наглежда това буре.

— А, наобикаля го понякога моят Аца.

— Да, май че го видях аз онези дни.

— Така е, душо, няма го вече седем-осем дена. Чорбаджията му първо ходил из бачките села да слага вентузи, а след това отишъл на блатото да лови пиявици, та на него оставил дюкяна. Но утре си пристига, душко.

„Слава богу, щом е само заради това!“ — каза си Юла, а сетне добави на глас:

— Че поздравете го, мила леля Макра, поздравете го!

— Е, ще оздравея аз, душо, когато ме понесат по Големия сокак — отвърна леля Макра, като си отиваше. — Когато ме закопаят.

След това Юла весело продължи работата си в градината и реши, когато той дойде при оградата, да му отговори, че засега е на татко и на майка, а че преди му е говорила в яда си.

За да не бъда дълъг и отегчителен, ще кажа само, че разговорът се възобнови пак. Шаца задаваше въпроси, Юла отговаряше, но този път толкова меко и нежно!, накрая се свърши с това, че Шаца беше почерпен с черници, с едрите „испански“ черници, каквито нямаше далече наоколо и които Юла набра със собствената си ръка, избираше ги като гълъб зърна и като ги слагаше една по една върху широки лозови листа, подаваше му ги през дупката, която този ден за пръв път се появи върху оградата на градината. А Шаца от благодарност изряза върз едно дърво в тяхната градина сърце с две букви в него Ю и Ш.

— Ах, фрайла Юла — каза ѝ Шаца, сияещ от щастие, — кога ще имам щастиято самият аз със собствената си ръка да бера в тази градина и да ви поднасям!

А след това ѝ говори, като я държеше за ръка, че той е от голям и богат род и че няма за дълго да остане на село. Ще замине за Пеща или Виена и там ще изучи хирургия. А родът му е голям: само нотариуси и окръжни началници, та дори и двама архимандрити има в рода им, за какво ли още не разговаряха. И докато единият говореше, другият не дишаше и не потрепваше, преизпълнен с внимание и любов.

Разделиха се предоволни. Шаца си отиде блажен. Беше поетически настроен. Цял ден преписва някаква песнопойка, като избираше песни, които отговаряха на настроението му.

След тази среща те много често се виждаха и си говореха. Колко пъти само Юла си правеше оглушки, когато я викаше майка ѝ.

— Ти пък да не се заемеш с нещо — забравяш се! — укоряваше я госпожа Сида и я заплашваше, че ще даде градината под аренда, ако все така продължава да се занимава с нея. Пък и градината беше подредена: всичко беше окопано, оплевено, винаги полято, като същински булевард! И за срещите им не знаеше никой, освен баба Макра, но тя, горката, недовиждаше и недочуваше от старост.

„Божичко, дали поне се целуваха, като стърчаха и разговаряха на оградата?“ — ще запита може би някоя любопитна читателка, която, щом като се е пожертвувала да мълчи и се е накарала да чете, иска изведнъж да намери всичко в една книга. „Че кой ги знае; пък и кой им е светил, дето казват!“ — отвръща авторът.

Шаца не беше дотолкова свит, а и дъските на оградата не бяха толкова нагъсто, та по всяка вероятност са се целували. Пък и какъв ще е този роман без целувки чак до десетата си глава!

Така започна и се завърза един роман в къщата на поп Спира повече от месец преди пристигането на господин Пера и няколко дни след това. Пристигането на господин Пера не измени нищо — а много лесно можеше да стори това. Ако господин Пера беше обърнал достатъчно внимание, ако беше отворил очите си за чистото злато и беше затворил ушите си за гласовете на сирените, всичко щеше да бъде другояче. Нашите стари хора казват, че детското сърце е като восък и че от него можеш да направиш, каквото си искаш, а пък аз добавям, че и сърцата на младите девойки са като восък. Така беше и с Юла. Защото Юла само веднъж разгледа по-добре Пера: когато пиеше полека вода от голямата чаша, тя го погледна през чашата, както правят скромните девойки, и веднага го хареса. И ако господин Пера имаше по-набито око, за да различи чистото злато от изкуствения варак, и беше малко по-внимателен, образът на Шаца щеше да изчезне от сърцето, на Юла, като че никога не е съществувал! А така Юла се почувствува поизместена от другарката си. И веднага тя гордо отстъпи; и веднага намери утеха от поражението си в самотата, в мислите си за Шаца и в мислите, с които така охотно се занимават младите, влюбени за пръв път девойки — в мислите за смъртта. Най-охотно си мислеше кой ще тъжи за нея, ако умре, и как ли ще тъгува Шаца! И дали от голяма скръб по нея няма да се застреля с пистолет или пък да скочи в Тиса? И как щяха да ги погребат един до друг, как всички щяха да тъгуват по тях, как щяха да засадят цветя на гробовете им и как селските девойки щяха да стъкмят песни за тях, за тяхната любов — че не са могли да живеят на тоя свят един без друг. А как силно се вряза в съзнанието ѝ оня сън за Шаца! След тоя ден Шаца ѝ стана много помил, защото едва в съня си тя разбра колко тежко ще ѝ бъде, ако го

загуби. Не би могла да понесе такава загуба — мечтаеше Юла; щеше да се убие, мислеше си тя — щеше да се застреля с пистолет или пък щеше да скочи в Тиса. След този сън Шаца не излизаше от мислите ѝ. Затова той никак не беше прав, когато един ден укори Юла, че господин Пера ѝ донесъл обещаната книга „Пътеводна звезда“. Шаца беше ревнив и сърдит; Юла му изповяда как е станало всичко. Но той не ѝ повярва и така безмилостно я упрекна, че тоя ден горката Юла напусна разплакана градината.

— Е, какво има, какво си се разхленчила! Защо плачеш? — запита я госпожа Сида.

— Щом съм лоша за всички — отвърна Юла, като хълцаше, — по-добре да не съществувам, да не бях се раждала.

— Е де, е де! Не бива чак дотам да си чувствителна! Миличката ми! Я виж само какви ти са очите! — утешаваше я госпожа Сида и я целуна. — Върви веднага на кладенеца, че се наплискай със студена вода.

Юла ѝ целуна ръка и отиде.

„Колко е нежна и чувствителна, горката! Кога ѝ се карах, а тя още не е забравила! — каза госпожа Сида и очите ѝ се напълниха със сълзи. — Съвсем си прилича на нашия род!“

[1] На оградата между две близки сръбски семейства се оставя пролез за минаване. Скарат ли се съседите, пролезът се затваря. ↑

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

В КОЯТО СЕ РАЗКАЗВА ЗА ЕСТЕСТВЕНИТЕ ПОСЛЕДИЦИ ОТ ЧЕСТИТЕ ОТИВАНИЯ И СРЕЩИ НА ЮЛА В ГРАДИНАТА ДО ОГРАДАТА, КОИТО ОЩЕ ПОВЕЧЕ ЗАПЛЕТОХА РАБОТИТЕ И ДОВЕДОХА ДО КАВГАТА, ЗА КОЯТО СЕ НАУЧИХА ЧАК В ТЕМИШВАР. НАКРАТКО, ЦЯЛАТА ГЛАВА Е ПЪЛНА С МНОГО ИНТЕРЕСНИ НЕЩА: МЕЖДУ ДРУГОТО ТЯ ЗАВЪРШВА С ДЪЛГИЧЪК МОНОЛОГ И ЕДИН ВЪЛШЕБЕН МНОГООБЕЩАВАЩ СЪН НА НИЧА, НОЩНИЯ ПАЗАЧ

Отдавна бяха се прибрали кравите от полето и всяка бе влязла в своя двор с напращяло от мляко виме; отдавна вече бяха ги издоили и домакините вече бяха се похвалили помежду си колко много мляко са надоили, толкова много, че нито една от тях не вярваше на другите. Над селото се спускаше тиха лятна нощ и както хубаво се изразяват поетите в подобен случай, обвиваше в тъмния си воал цялото село с къщите и градините, с хамбарите и дворовете, само високите геранила сякаш бяха пробрили с върховете си този воал и стърчаха високо в звездите. Из попската улица отдавна бе минала и последната каруца и прахът, вдигнат високо над къщите, леко се спущаше и кротко се стелеше в пласт от две педи, който наесен щеше да се превърне в дълбока кал. Който имаше да върши и да купува нещо в магазинчето на гърка — свърши и си купи — и гъркът вече внесе всичко, което стоеше пред дюкяна му: и буците сол, и катрана, и лулите с чибуците, и камшиците, и дряновиците, и огнивата, и кремъците, и праханта в пакетчета, и дамаджаната с оцета, и огромния буркан с туршия, и завчерашните хлебчета, и парчето сланина от четвърт свиня, закачено на завидна височина, около което по цял ден обикаляха, гледаха и чаткаха със зъби комшийските котки, които мяукаха, докато не прегракнеха и докато очите им не посърнеха.

Жива душа не минаваше по улицата. Заглъхнаха постепенно и мъжките стъпки, и конският тропот, и дрънченето на каруците, и женската врява. Една по една се опразваха пейките под акациите пред къщите. След вечеря домакините седяха пред къщи и разговаряха за най-различни неща.

Говореха си за холерата, за големите войни и за топовните гюллета — колко големи са били в старо време и колко големи са сега;

говореха за лунатиците, които се движат по висока двуетажна къща като по улицата, и по тоя повод споменаваха, че и Глиша, който прослужи дванайсет години като войник някъде из Буковина, е или лунатик, или крадец, или нещо подобно, защото, дори и да няма месечина, броди из селото; спомняха си и за гладните години, когато мелеха и ядяха царевични кочани и от тяхното брашно правеха коледни питки и василици^[1]; за скакалците и за плъховете, и за италианските майстори, които с някаква вълшебна свирка примамват плъховете от всички къщи и хамбари и ги водят подире си — плъховете тичат след тях като на задушница; майсторите не престават да свирят, докато не ги изведат до голямото блато извън града или до Тиса, а плъховете вървят един след друг и като хора скачат в блатото или в Тиса.

Пред друга къща пък приказваха за руснаците. Един разказва, че руснаците имат най-голямото царство, че воюват с всички и побеждават всички; а господ им помага, защото съблюдават всички пости, постят дори и на втория ден на Коледа, ако се случи да се падне в сряда или петък. Докато трае лятото, те се въздържат, мълчат си, но запомнят всичко и чакат зимата, защото разправят, че лете били отпуснати; а щом засвири севернякът и се надигнат виелици, цялата им сила се възвръща и тогава техният цар се прекръства с три пръста като нас, маха шапката си и пита другите царе от други вери (защото той е от сръбска вяра): „Кой иска да се бие с мене? Готов съм, нека ми излезе насреща!“ А те се спотайват като мишки.

Пред трета къща пък седеше баба Савка, една наперена баба, и разказваше на своята съседка, друга една баба, че снощи ѝ се присъпил нейният покоен Лала. „Застана пред мене — разказва Савка, — но никак не мяза на Лала, докато беше жив. Кучетата на всички съседи лаят, та се късат, а аз ги разгонвам с ръжена и браня покойния си мъж. А той отслабнал, божичко, почернял в лицето, на главата му някаква разкъсана стара шапка, като че я е свалил от плашилото, опанджакът му целият в кръпки и като застанал, гледа ме и тъжно поклаща глава. Аз не мога веднага да го позная, а той се разплака и ми каза:

«Ех, който идва оттам, откъдето идвам аз, трудно го познават. Ето, вика, и мене дори моите не ме познават».

«Ти ли си това, Лала? — викам му аз. — О, Лала, отде наде пък ти?»

А той ми отвърща:

«Е, Савке, Савке! Не ме питай — казва — откъде съм дошъл! Идвам отдалече, от чужда страна, от друг свят, където петли не пеят, нито камбани бият, където комини не пушат; аз, Сваке, идвам от оня свят — казва ми той, — където няма роднини за мене.»

А аз го питам:

«Какво искаш, мили, защо не седнеш?»

А той отвърща:

«Не ми е до сядане, нито до приказки, нямам време, страхувам се, казва, от петлите, но съм дошъл да те видя, да те нагледам и да ти кажа, Савке, добре да запомниш това: търси си другар, търси си стълб на къщата; с мен каквото станало, станало, поне ти не се измъчвай и не тегли на тоя ваш свят! — казва. — А аз, казва, ще изтърпя и ще те дочакам!»

А аз го питам:

«Гладен ли си, покровителю и спасителю мой; да ти приготвя, душко, гълъби с кашичка, ти много ги обичаше?»

А той ми отвърща:

«Не са вече тия неща за мене, упование мое, но ти направи, каквото ти казах; ти слушай само мене, аз винаги, казва, съм ти мислил доброто!»

А аз, сякаш не зная, че е умрял, пак му викам:

«А кой ще те гледа, мили, и кой ще ти чеше петите, ако аз, не дай боже, се омъжа за трети път, както ти ме съветваш?»

А той ми отвърща:

«Е, Савке, не ми трябва на мене жена! Там, казва, не зная мъж ли съм, или не! Ти се омъжи, че може, казва, и да не ми потребваш вече!»

А сетне изведнъж изчезна и вместо него остана само някакъв опанджак — разперил ръкави и върви към мене. Аз трепнах и се събудих. И сега думите му не излизат от главата ми, та се пека на голям огън. От едно нещо не мога да се отърва: ако послушам него, така да се каже, неговия завет, ще разсърдя хората. А ако послушам хората, ще огорча пък него! А докато бе жив, винаги съм го слушала, мила моя, бива ли сега да не го послушам!? Ех, Лала, Лала! Тежко ми е без тебе, без своя, така да се каже, другар! Напразно е тук Арса, напразно е пълна къщата! Какъв ми е Арса? Зет! Зетят, дето викат, е

чужда монета! Ех, Лала, Лала! Все твоите думи и твоето завещание бръмчат в главата и в ушите ми.

А пред четвъртата къща разказват, че някоя свекърва вампирясала, нахвърлила се върху снахата, скарала я с мъжа ѝ и идвала всяка нощ; и докато била в къщи, отдалеч постоянно долитало тънко, несръчно свирене на гайди, а тя я душела и все ѝ казвала: «Ти ме предаде на тия нечисти сили, казвала, и аз изгубих душата си!»; затичвала се от вратата към кревата, скачала върху гърдите ѝ, решила се с гребен и я душела. И правела това всяка нощ, докато пропеели петлите, а после изведнъж изчезвала, сякаш потъвала в земята.

Пред пета къща се бяха насъбрали около един каруцар, който току-що се бе завърнал от Бечкерек, където бе закарал някакви евреи — прекупвачи на жито; той им разказваше много нови и странни неща. Разказваше им, че в Бечкерек чул от един господин, който бил прочел много книги, пък и сега по цял ден се занимавал с вестници, че неотдавна, лани или по лапи, някакви хора, някъде оттатък морето, в Америка, се готвели да стрелят с топ срещу месеца. И всичко изчислили с тебешир: колко голям да бъде топът, колко снаряди и колко барут ще им са необходими и за какъв срок снаряждът трябва да стигне там и да експлодира върху месеца. И точно когато били готови да подпалят топа, един банатчанин, който бил май от Иджош и случайно попаднал там, се сетил, та свалил шапката си, махнал с ръка и рекъл:

«Моля, моля, господа! — рекъл. — Сега вие, така да се каже, тъй, като хора сте решили да стреляте горе в месеца. Всичко това е хубаво, чудесно и остроумно — казал иджошчанинът, — но правите ли сметка какво ще стане с ушите ни, когато тоя топ ревне като сто магарета; та няма да остане здраво ухо отгук до Иджош. За това нещо помислихте ли? Пък остави туй, по дяволите нашите уши, и магарето не е прокопсало с дългите си уши — казал. — Но какво ще правим без месечина? Колко конюшни ще се разбият и колко коне ще се изпокрадат, щом и на месечина човек едва опазва врания си кон от крадците? Ей туй ви питам аз!»

А те, казва, хванали ушите си, зинали и се замислили, пък сетне го попитали:

«Откъде си ти, приятелю?»

А той отвърнал:

«Аз съм от Иджош!»

«От Иджош ли?» — попитали го.

«От самия Иджош!»

«Че къде е това?»

«Иджош ли — отвърнал той, — нима не знаете Иджош?! Между Саян и Кикинда.»

«Е — казали му те, — благодарим ти и за ушите, и за лунната светлина. Няма да стреляме; само жалко, че толкова се охарчихме! Добре го каза; как се сети за това? Чули сме — казват те, — че всички иджошчани са умни като тебе! Да си жив и здрав!»

И оттогава — продължава разказа си каруцарят, — щом отидеш в Америка, кажи, че си от Иджош, па си накриви шапката, защото банатци спасиха за света лунната светлина и месечината остана на старото си място. И оттогава всеки иджошчанин минава без такса по всички каици и мостове, дори може да няма позволително, когато купува барут за скорци и зайци и не му се налага да пуши качак, нито пък му искат позволително, когато продава коне. Оттогава са иджошките привилегии.“

Така разказва оня, а хората около него са зяпнали и го слушат; някои остават дълго зяпнали от учудване, докато не им кажат да си затворят устата и да идат да спят. Така се прочул един наш банатчанин в далечния свят, а на иджончани обещали една камбана от оня топ.

Така си приказват за най-различни неща на пейките пред къщите. Отначало разговарят по-живо, а сетне, когато се уморят и разказвачът, и слушателите — все по-тихо и по-тихо; а започнат ли да им се затварят очите и да се прозяват, настъпват чести паузи. Лека-полека разговорът по цялата улица затихва и се заменя от кучешкия лай и жабешкия концерт от локвите пред къщите.

Само тук-там ще чуеш как иякой се прозява и говори:

— Ха-а-а-йде, хайде да си поспим, и утре ще има време за приказки!

— Лека нощ! — викат от една страна.

— Ваша по-лека! — отвръщат от друга.

— Нима толкова рано? Жалко, ноцта е толкова хубава!

— Стига вече приказки, наситихме се, и без друго утре трябва да се става по-рано, ще ни дойдат изполичари — казва някой.

— Вярно бе! Ей сега и ние се прибираме. И ние трябва да ставаме рано — чува се пак нечий глас отсреща, — трябва да се ходи за тръстика в блатото, да покрием покрива, защото вече ме е срам, на нищо не прилича. Станал е чорлав и раздърпан като овчарска гугла! Лека нощ!

А след малко ведно с изчезването на силуетите пред къщите всичко се умълчава. Но из дворовете все още има живот, от време на време оттам се чува кудкудякането на кокошки, които се катерят по дърветата, или пък скърцане на геранила. Изваждат вода, за да си умие бащата краката и докато ги мие, той се кара и дава наставления за утрешния ден. След това се чува как се затваря портата и как рунтавото куче влачи синджира си из двора и от време на време лавва по навик, докато накрая не изчезне и това.

Мракът е притиснал и забулил всичко. Няма месечина. Пък и за какво е, щом тази вечер Шаца се готви за нещо велико и смело; а за това са достатъчни и малките звездички, които светят и дяволито намигат от небето на заспалото село и на будния Шаца. Той се е забързал нанякъде, но изведнъж се закова на място. Чу стъпки отдалече и се скри в сянката на акациите.

Това бяха стъпките на селския пазач бай Нича, чиято служба беше да съобщава на селото колко е часът и да го пази от крадци, макар да го клеветяха и набеждаваха, че и самият той понякога им бил съдружник. Шаца чуваше как Нича лениво влачи краката си из улицата, как се прозява и удря с огнивото праханта, как пали лулата и псува евреина, че му дал ситен тютюн; а след това ругае някой чорбаджия, че имал зло куче, което драскало портата, щом мине той, и лаело срещу представителя на властта.

Пазачът вървеше из попската улица, свърна в друга, а след това и в трета и тук извири точно дванайсет пъти със своя рог; след четвърт час извири още веднъж и като открадна по тоя начин цял час, легна като всеки изморен човек, комуто всевишният е отредил нощта за почивка и сън. Захърка и не забеляза, когато Шаца зави по попската улица.

Шаца пристъпяше бавно все под акациите и така се приближи до къщата на поп Спира. Тогаваше сърцето му затупа по-силно, както се случва с всеки човек, колкото и смел да е той, когато се реши на дръзка постъпка. Той хвана тамбурата и отдалеч започна да дърпа леко

струните и да свири добре познатата песен „Ти заспиваш, скъпа моя“, но така тихо, че нейните звучи можеше да долови само влюбеното ухо на Юла.

Както вече е известно на читателите от края на миналата глава, преди три дена Шаца и Юла се бяха спречкали край оградата в градината. Три дена Шаца не ходи в градината, зарече се да не стъпи вече там, да не я види и да се махне някъде. Но както се беше зарекъл, така и погази думата си. Колкото и да искаше, не можа да изтрае още три дена и ето, тръгна да се обади на Юла. От леля си бе научил, че Юла питала за него и му беше драго, че я измъчи с ревността си.

Малкото недоразумение се лекува най-добре с една серенада, а така изисква и логиката на събитията. От всички в къщата щеше да го чуе само Юла, защото баща ѝ спеше чак в двора под мрежата, а тя и майка ѝ в стаята откъм улицата, където обикновено спят с най-голямо удоволствие всички моми за омъжване. Майка ѝ не можа да чуе тамбурата. Но Юла я чу и веднага скочи от кревата, изтича към прозореца и през редките капаци забеляза някаква фигура, в която тутакси разпозна Шаца; чу лекия звън на тамбурата и долови думите на добре известната ѝ песен, макар че Шаца, като предпазлив и миролюбив бръснарски асистент, не се осмеляваше да я запее.

Той само леко подръпваше струните на тамбурата и те звъняха тихо като пролетно жужене на пчелите, а тя в себе си, разбира се, редеше думите:

*Ти заспиваш, скъпа моя,
прегръща те сладък сън.
Лека нощ, о, Юло мила,
нека господ те закриля!*

Да, това казваше любимият чрез звънливите струни и сухото дърво тамбурово. Ех! Какво би казала сега Юла, ако смееше, тоест ако не се страхуваше, че ще събуди майка си. Та нима в думите на Юла щеше да прозвучи по-малко поезия, отколкото в тези шаблонни стихове — сега, след полунощ, когато цялото село, заедно с пазача Нича, спеше, когато нощта бе така хубава, звездите така чудесно трептяха на тъмносиньото небе и кръвта клокочеше и кипеше в тези

две будни влюбени същества!? Нима нейният отговор щеше да бъде по-слаба песен, стига да се осмелеше да си отпусне гласа? Сърцето биеше в гърдите ѝ като пиян домакин, който думка по портата, биеше до изхвъркване. Затуй, изглежда, тя притисна с лявата ръка гърдите си, а с дясната повдигна леко завесата, заслуша се в песента и му прошепна през затворените капаци:

— Лека ноц, лека ноц!

— Юцо! — се чу гласът на госпожа Сида. — Юцо, мари!

— Ох, божичко, мама била будна! — прошепна Юла.

— Юцо!... Ти ли си?

— Аз съм, мамо! — плахо отвърна Юла.

— Какво правиш там по никое време? — попита я госпожа Сида, която се събуди от ухапването на комар и от собствената си кашлица.

— Ами... токова... горещо ми е...

— Какво е това вън?

— Ами оня, техният котарак, дошъл под нашия прозорец и вдига шум! Нахалник такъв...

— Каквито са те, такъв е и котаракът им — прозявайки се, каза госпожа Сида.

Настъпи кратка тишина.

— Юцо, още ли стоиш на прозореца?

— Да, мамо!

— Отвори за малко капаци! Стаята е като пещ, горещо ми е. И запали малко оман, ще го намериш, ей там е, на шкафа до ръкоделието, нека поопуши малко. Тези проклетни комари хапят като кучета — непременно са от блатните. Преди малко един ме ухапа толкова силно, че ме събуди от най-дълбокия сън, негодникът неден!

По това време зави кучето на поп Чира, което, както всички свои събратя, не можеше да понася музиката.

— За господаря си! — пошепна Спиновица.

Юла охотно послуша майка си, разтвори широко прозореца и протегна белите си пълни ръчички на тихо промъкналия се Шаца, който (не мислете, че авторът преувеличава, макар че това става на село) ги обсипа обилно и галантно с целувки.

— Лека ноц... стига вече, ще ни видят! — прошепна Юла и издърпа ръцете си, които Шаца беше сграбчил като удавник и не пускаше; и той ѝ отвърна шепнешком.

— А ти какво стоиш все там? — попита госпожа Сида, която пак се събуди, този път от кихането на Юла.

— Нали ми казахте да отворя за малко прозореца!

— Господи, дете! Защо веднага не го затвори?

— Чаках да ми кажете.

— Та няма оттогава все стоиш?! Ех, дете, дете! Хайде, затваряй, стига толкова, пак ще се насъберат комари.

— Ей сегичка, мамо.

— Да не си изстинала, душичке? Да ти дам ли моето боне?

— Благодаря, мамо! Много ми е горещо — рече Юла, затвори прозореца и легна на кревата, но не мигна цяла нощ. Пък и за какво й трябваше да спи, щом будна мечтаеше по-добре.

Скоро се прибра в къщи и Шаца. Преизпълнен с блаженство, той така леко летеше с крилете на щастливата и удовлетворена любов, че просто не усещаше дали докосва земята. За щастие по пътя си не срещна никого, освен бай Нича пазача. Нахлупи бързо шапката до очи и ускори крачките, но остроото око на пазача все пак го позна.

— Добрутро, бръснарино! — закачливо му викна бай Нича и многозначително се изкашля.

— Лека нощ, бай Нича! — бързо и тихо му отвърна Шаца, мушна тамбурата под сакото си и забърза с всички сили.

— А къде сме били нощес, племеннико, а? Че кой е тоя, дете се бръсне ноще в потайна доба, а?

— Никой! — отвърна Шаца отдалеч.

— Хе-хе! — засмя се Нича. — „Все в тъмнина, да му се не случи беда!“ Ааа, племеннико, не ти е чиста работата!

— Я не вдигай много врява, съобщавай си там времето, щом ти плащат за това! — долетя отдалеч гласът на Шаца.

„Хайде, хайде — продължи Нича вече за себе си. — Ще си намериш и ти майстора! Само после да не крещиш, като те заловят някъде, че «бръснеш» и изпишат с вила по гърба ти буквата «ш»! Хе-хе! — продължи Нича, като се наместваше върху пейката пред една къща. — Само да не крещиш после, ти казвам, като започнат да те налагат с някоя климия. Търсите си белята нощем — продължаваше Нича, като се намести удобно на пейката, — а после бай Нича ви е крив, като започнат да играят вилите по гърба ви; бай Нича ви е крив, той не пазел града, като че аз получавам началническа заплата. И ако

не пада нещичко от тия, които влизат в клопката и — «бай Нича, ти баща, ти майка» — трябваше да пуша качак като последния селяндур! Да ми беше потръгнало, че да се ценя пъдар или пазач на лозе, еха! Как щях да си живея сегичка! А аз — не, на държавата ще служа; приискало се на Нича да става «чиновник», макар че нито прадыдо ми, нито пък никой от рода ми някога е ял държавен хляб! Но каквото търсих, намерих си го; така ми се и полага! Сега едва скърпвам за тютюна и сланината!“

„Аа-а-ха-ха, а-ха-ха! — прозяваше се Нича и си мърмореше. — Я да пална едничка“ — рече той, напълни и запали лулата и като всмукна и си плюна простичко, по банатски, унесе се в размисли.

Той дълго смука лулата и мисли за нещо, а сетне отново започна своя монолог:

„Много съм любопитен да зная при кого ли е било нощеска това бръснарче! Колкото и да премислям, не мога да се сетя! При кого може да е бил дотолкова късно, скитникът неден?!... Сигурно при жената на Ачим?! Вчера преди разсъмваме Ачим откара някакви евреи за Темишвар; едва другиден може да се завърне. А неговата Криста е дявол жена! Хубаво го поучавах и му казвах: Ачиме, бре, Ачиме, я ме послушай ти мене! Не съм по-стар от тебе, ама съм по-умен! Всичко това е минало през главата ми и дето се вика, повече свят съм обиколил от тебе. Ачиме, Ачиме! Не взимай млада жена, що ти трябва на баир лозе, Ачиме, магаре такова! За тебе ли е млада жена, минало ти е времето! Ще стане тя като оная, дето я пее свирджията Гига бачванинът:

*Седем невести,
а кавалери двеста!*

А той не ме послуша, искаше да се пише по-умен от мене. Ех, Ачиме, Ачиме! По-добре да си седиш в къщи и да си пазиш жената, и без това господ ти е наспорил всичко. Що ти трябва да се разкарваш натам-насам по белия свят.“

Така завърши Нича своя монолог и пак продължи да мисли; напълни отново лулата, секна огнивото и я запали. И пак запуши, пак заплюва и се замисли, а от многото мисли го заболя глава.

„Дали пък не беше при попа?... Хе-хе, него го няма в къщи, на път е — каза Нича, поклащайки глава. — А защо ли пък си бия главата. В такава хубава нощ никак не е чудно! Чудно щеше да бъде, ако не бях срещнал никого. Ех, да не бях по служба, макар че съм дърт, и аз бих поскитал... Хе-хе! А какво ми пречи?! Не се дава Нича на разни мижитурки! Но ме е убила моята беднотия, та не съм за нищо! Виж, друго щеше да бъде, ако накривях копринена шапка над дясното си око и набрани в голенищата ботуши на краката и ако пуших с лула от морска пяна с дълъг до търбуха чибук. Щяхте да видите вие тогава чичо си Нича! А то така, с тая омаслена шапка и с опанджака, нямам желание дори да погледна някого. Но и такъв, какъвто съм, все се случва някоя да се загледа в мене. Ето например оная от Татичевата улица, Арсовата дебелана, май че ми е хвърлила мерак; защото, мина ли край нея, тя веднага започва да си гласи забрадката и сколуфите, кипри се и ме стрелва с очи, а щом отмина, се поизкашля и ме запитва:

— Как я караш без жена, Нича?

А аз ѝ отвърщам:

— Също като тебе без мъж.

Тя пак се изкашлюва, а аз си викам: каквото търсиш, такова ще си намериш! Хубава жена, няма какво, пък и чевръста! Жалко само, че не е в моята «енория»! Затова съм намислил да се сменя със своя приятел и колега Мича; тя е в неговата «енория», в неговия участък. И да видиш тогава веселба!

Да ме пита човек защо си бяхтам главата заради Шаца бръснарина! Чудо голямо станало! Ами сега ако не поскита, кога друг път! Нима аз бях по-добър на неговите години?! Господ да го убие! Та ако не бях скитал ноще, щях ли сега да съм пазач и като куче да се зъбя и да лая за чуждото имане и за чужда файда? Де да си имах имотец! Но нищо! — махна с ръка Нича. — Ех да си беше останало старото, нямаше да се съглася да стана пазач и в самата Виена, около царските палати, а камо ли в това кално село! Но каквото станало, станало — да благодарим на бога, че не е и по-лошо!

Ха-хаааа! — прозина се той и продължи: — Просто ме заболя глава от толкова мисли. Я да си полегна малко и да подремна, че и петлите пропяха!“ — каза Нича, взе рога и духна три пъти — макар че беше два часът след полунощ, — мушна лулата в каиша на десния си

цървул, легна върху пейката и като се облегна на дясната си ръка, затвори вечно будните си очи и повторно заспа.

Не след дълго бай Нича започна да се усмихва насън. Блажена усмивка потрепваше под мустаците му, които бяха подстригани по банатски и приличаха на стряха от гъст и добре подравнен тръстиков покрив. Това беше усмивката на праведник, който спи и сънува, че получава награда. Сънят започна да уплита в тънката си мрежа хъркащия пазач Нича и бързо издигна край него прекрасна солидна къща, без грошче данъци и дългове, голяма, просторна къща, пълна с всичко. Чудесен сън сънуваше Нича в ранната утрин.

Сънуваше, че е женен за същата тая Арсова дебелана — Савка, и че са вече мъж и жена. Станал Нича чорбаджия и всички в къщи го уважават, работят, а на него нищо не му дават да пипне, само му викат: „Недейте, бай Нича, оставете, ще свършим това сами, без вас!“

Впрочем той много-много не настоява и по цял ден си почива. Не става нужда дори сутрин да нахлузва ботушите си — само се премества от кревата на миндера, който е досами кревата, и по цял ден лежи тук по корем и босоног. А миндерът е малко твърдичък — бай Нича усеща твърдите дъски и недоумява как е възможно да има толкова твърд миндер в такава чорбаджийска къща. Но и така не му е зле. Лежи си по корем, пуши и плюва, без да вади от уста късичката си лула, защото бай Нича, макар и да е станал чорбаджия и да може да запали като околийски началник лула от морска пяна, не се възгордява, а продължава да си пуши със своята евтина лула. Пуши си и се разпорежда. А Савка, сегашната му жена, меси в нощвите хляб и се е обърнала гърбом към него. И току се извие, погледне го ласкаво и продължава да меси пъргаво и чевръсто, а телесата ѝ се тресат; Нича я наблюдава доволен и си мисли: „Колко е работлива.“ А тя отново се обръща, гледа го с умиление и го пита:

— Искаш ли, надеждо моя, да ти направи Савка питка?

А той ѝ отвърща:

— Че защо не, само я намажи с повечко мас; сложи ѝ два пъти повече, отколкото слагаш в светилника. Пък ако искаш да ми опечеш на жарта и малко сланина, няма да е зле за проклетата ми кашлица. Че

и малко кожичка, нали знаеш, че всички от нашия род с удоволствие си похапват изпечена кожичка.

— А колко голямо парче да ти опека, перзекуторе мой? — пита го Савка.

— Че колко... колкото за един цървул — отвръща Нича. — Няма да е лошо, ако е и повечко. Нека и да остане; не е лошо в къщи винаги да има опържена кожица. Пък и за мишките ни трябва; навъдили са се тия поганци, току-виж, носа ни отгризали. Ще я набуча на мишеловата, нали знаеш, че малките налитат на печена кожица, както власите на риба — казва Нича и се обръща на гръб, малко да си почине. А тя все го попоглежда и му отвръща:

— Всичко ще стане, както благоволи да наредиш, мой повелителю! Непременно, упование мое. На кого ще намажа повече, ако не на тебе, за какво сме се оженили тогава?! Моят покоен Лала работеше от тъмно до тъмно спечели достатъчно, така че сега ти можеш да не работиш. Ти, Нича, само се разпореждай! За тебе ще има, дори и да не стигне за Арса, защото ти си най-близкият ми човек.

А на Нича, боже, толкова му е приятно, като я гледа как меси, как се грижи за него, как се е надвесила над нощвите и цялата се тресе. Приятно му е, затова непрестанно я гледа и се усмихва!

Ах, утринни сънища, дяволски, неспокойни сънища Какви чудни и възторжени, какви пъстри и мили картини рисувате призори и как измамвате с тях това слабо същество — човека! Вижте само как е пленен и очарован от тях щастливият и доволен Нича; как се усмихват мустаците му в очакване на горещата, посолена и мазна питка, на печената сланина и препечената кожичка, която всички от техния род с удоволствие ядели; с какво удоволствие гледа своята едра и закръглена Савка, която чевръсто меси и цяла се тресе!

И след малко всички тези чудесни видения за миг ще се изпарят и ще изчезнат! Ще изчезнат като тютюневия дим и пепел, когато бай Нича духне в лулата; тази чудесна, пъстра картина ще се разкъса като тънката паяжина, през която прелетява бръмбар, щом сутринта край спящия Нича мине първият селянин и му подвикне:

„Добрутро, бай Нича!“

[1] Специални хлебчета, приготвени за Васильовден — Новата година. ↑

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

В КОЯТО, КАКТО СЕ КАЗВА, ЩЕ СЕ СТРОШИ ГЪРНЕТО И ЩЕ СЕ СЛУЧИ НЕЩО, КОЕТО НИКОЙ НЕ Е ОЧАКВАЛ И ЗА КОЕТО ДОРИ И НАЙ-ПРОСТИТЕ СЕЛЯНИ, АКО ГО НАПРАВЕХА, БИХА БИЛИ УКОРЯВАНИ

През тези няколко дни, докато с меховете на злобата и ненавистта попадите постоянно раздухваха и разгаряха огъня на кавгата и раздора, нито един от поповете не беше в къщи — и двамата бяха на път. Ако не бяха отсъствували, кой знае дали щеше да се случи всичко, а едва ли щеше да съществува и самата тая повест. Може би нещата нямаше да се развият така печално. А тъй... Впрочем излишни са всякакви декларации — всичко се обърна наопаки и никой вече не можеше да спре нещата.

Всяка от двете попадии чакаше нетърпеливо завръщането на своя поп, за да си излее яда и да му се оплаче от своята довчерашна и така да се каже, най-добра приятелка. Пръв се върна поп Спира, а един ден по-късно — и поп Чира. Госпожа Сида беше успяла вече да подготви поп Спира, като му беше продънила ушите, оставаше само госпожа Перса да се постарее да не остане по-назад от съседката си.

— Ержа, Ержа ма! — извика госпожа Перса, щом чу, че пред портата спря каруца. — Остави това пиле, аз ще го оскубя, а ти тичай по-скоро да отвориш портата; господарят пристигна.

Ержа изтопурка боса и отвори портата; влезе каруцата, в която седеше поп Чира, потънал в прах, с някаква стара шапка, която беше купил още като семинарист.

— Добре дошли!

— По-добре заварил — отвърна поп Чира, като слизаше от каруцата. — Аз се позабавих. Е, какво да правиш — ха туй, ха онуй... и както виждаш, закъснях с цели три дена. Неслучайно казват: „В града, когато искаш, а от града, когато те пуснат!“ Внимавай, Ержа, полекичко... порцелан е, да не го счупиш! Измъчих се по пътя с него.

— Добре, че и сега се прибираш. Бяхме се закахърили къде си. А горката Мелания не можех никак да я успокоя.

„Ах, казва, дали не се случи на папа̀ нещо унангенем^[1]?“

„Не, миличка — отвръщам й, — бог е милостив!“

— Слава богу, не. Нищо лошо не ми се е случило, а навярно и на вас.

— Хм, както го вземеш. Ние сме здрави, но докато си отпочинеш, ще чуеш чудесии неща — кое от кое по-хубави.

— Е, какво де, какво? Защо не ми се похвалите как прекарахте тия няколко дни без мен? Какво ново има в село? Как сте у дома? Я, Персо, я ми подай пешкира — каза поп Чира, след като се уми. — Как прекарахте, как се развличахте?

— Как?! Никак! Като куче на синджир, дето казват селяните. Добре, че си дойде, че ако беше продължило още малко, щеше да ни търсиш по белия свят. По едно време ми идваше да оставя всичко и да бягам, където ми видят очите.

— Ето ти сега! — учуди се поп Чира. — Сериозно ли говориш?

— Е, то се знае, ти все не ми вярваш. А аз откога ти разправам.

— Какво ми разправаш? Кажи де, какво е станало? Да не се е случило някакво нещастие?

— А, напротив, всичко вървеше весело. Жалко, че те нямаше, може би щяха да направят и на тебе серенада — заядливо каза госпожа Перса.

— Нищо не разбирам — недоумяваше поп Чира.

— Че то не е и лесно за разбиране.

— Стига вече де, стига си ми... и без друго главата ми е бръмнала от пътя и от силното друсане.

— Бяхме като арестувани — продължи госпожа Перса. — Мелания се съсипа от плач. Горкото дете, толкова сълзи проля през тия дни, че за цял живот му стигат.

— Е, кажи де, какво е станало?

— Да си в собствената си къща и да не смееш носа си да покажеш през портата. Ето докъде я докарахме, Чиро. Сякаш сме последните в село!

— Ще кажеш ли най-сетне какво е станало?

— Че... оная там, Попспировица, чумата да ги тръшне! Но по-добре не ме питай. Не искам и да си спомням за това, а камо ли пък да ти разказвам.

— Е, какво се заядохте пак?

— Ами нали след оная закуска Сида бълва змии и гуцери връз нас. Иде ми да потъна в земята пред она млад човек! От него ме е най-вече срам!

— Охо! Значи, работата била сериозна!

— Ужасно ни изтормозиха тия дни; никога не бих повярвала, ако ми кажеше някой, че ще се стигне дотам.

— А какво разправя она селяндур? — запита почти разсърден поп Чира.

— Та точно заради това се ядосвам. Насъска оная кучка, а той запраши нанякъде — нея остави да се разпорежда.

— Но ти не ми каза какво е направила.

— Откакто ти тръгна на тоя проклет път — започна госпожа Перса, след като се намести в стария фотьойл — нито аз, Чиро, нито пък Мелания имахме спокоен ден и спокоен сън. Казвам ти, нито денем, нито нощем бяхме спокойни от техните безобразия. Таман свърши едно, започва друго. През деня сложили някакво решето пред къщата, скимнало им да веят жито на улицата; и като се вдигнала една плява, една пушилка, сякаш не стига прахът по улицата; нощем, Чиро, някакви тамбураши, флигорнисти, някакви любовници, някакви серенади, сякаш сме в „Тиса махала“^[2].

— Охо, както виждам, става от хубаво по-хубаво.

— Че какво мислиш ти!? През целия божи ден като трака онова решето и все насам кара плявата; от прахуляк не можеш като човек да излезеш на улицата. През нощта пък се помъкнала една тайфа с някакви флигорни и латерни, цялата улица не може да мигне от тях.

— А на тебе вързана ли ти беше устата? Ти, слава богу, си устата, защо не им каза, че и други хора живеят на тая улица?

— Точно така направих! И мислиш, че ми помогна? Пращах Ержа да й каже, че не е хубаво да изнасят решето на улицата, като имат толкова голям двор, защото пречат на всички и вдигат шум. То не беше тичане, не бяха крясъци — струва ти се, че ще я удари дамла. Като гумена топка подскача тая кучка зла, тая усойница отровна и заръчва по Ержа: „Поздрави, казва, своята уважаема тейшасонка“^[3] и нека не си завира, казва, носа в моето домакинство; комуто е дал господ жито, той ще си го отвее. И кажи й, вика, че я поздравявам.“ И насмалко не набила горката Ержа, която нямаше никаква вина.

— А, такава ли била работата! — сърдито каза поп Чира, а попадията продължи да досипва масло в пламъка на неговия гняв:

— „По-добре — рекла на Ержа — тя — тоест аз — да наглежда своята принцеса — имала е пред вид, знаеш, нашата Мелания, — нека наглежда своята Генофефа, казва, докато селяните не са започнали да пеят за нея песнички по улицата!“

— Охо! — рече поп Чира и вдигна вежди чак до скуфата си. — Охо!

— Виж само, моля ти се, каква подлост и какво нахалство от страна на една усойница, виж какво се е осмелила да каже. Тя се намерила да се грижи за къщата ми; тя, и то за моя дом! Но аз не ѝ останах длъжна — самодоволно каза госпожа Перса. — Поздравих я и ѝ рекох, че ще бъде по-добре да пази своята дебелана да не избяга с някакъв дрипльо от хорото.

— А-а-а! Че дотам ли стигна работата? Не, не бива повече да се търпи.

— Още утре ще се увериш! И утре сигурно ще вдигнат шум по улицата. Оттогава и господин Пера ни поизостави, по-рядко ни посещава. Излезе клетият младеж с Мелания пред къщата, а думичка не може да каже или да чуе от онова проклето решето! Само ядове! Ще видиш.

— А, ще има да вземат! Нека само да се опитат! — люто се закани поп Чира.

— И аз мисля, че е крайно време вече ти, като баща... ех, да бях аз на твоето място, уверявам те, досега щях...

— Е, стига де, стига! И сам зная какво трябва да правя! — сърдито я прекъсна поп Чира. — Ще му прочета аз една молитва.

— Ще му прочетеш, разбира се — окуражаваше го госпожа Перса, — и то още как. Ех, да можех да ти дам моя език!

— И как още ще му прочета! Мигар е хубаво ние — съседни и свещеници — така да се мразим?! Аз ли съм му крив, или пък моето дете?

— Или аз? — добави госпожа Перса. — Нали той го улови пръв и го замъкна у дома си.

— Да го е вардил.

— А момините врати, както казват, са отворени за всекиго.

— Да не е случайно дете или малолетен, че да не знае какво иска?

— Или му трябва опекун, да го защитава.

— А, ще му кажа аз всичко туй! Я гледай, моля ти се, и в собствената си къща да не е спокоен човек! — каза поп Чира и започна сърдито да се разхожда из стаята.

— Ако започне да подхвърля нещо, ти му кажи, че всеки си търси прилика; кажи му, че момчето има очи и достатъчно е учено, за да различи портокал от цвекло.

— Не се грижи ти! Така ще му запуша устата, че докато е жив, ще помни нашия диспут.

— А може и това да му кажеш, че много късно се е сетил. Момчето вече приказва с мен, пък и Мелания ми се довери. Всичко е наред. На празна врата хлопат.

— Не се безпокой. Гледай си ти кухнята, на мен остави да се разправам. Още утре ще се видим с него. И без друго трябва да свършим някои работи.

На другия ден поп Чира и поп Спира се срещнаха и си поговориха по-дълго. Поздравиха се, разбира се, студено. Досега винаги се питаха за здравето си, дори и тогава, когато не бяха помръдвали от улицата, а сега и двамата се бяха върнали от път, но нито единият от тях не обели думичка за това. Когато започнаха служебната работа, те не се поглеждаха в очите, а този, който трябваше да каже нещо, казваше го, като гледаше в акта, въртеше молива, слагаше писеца в перодръжката или вършеше нещо подобно, колкото да се намира на работа. Свършиха и тази работа и по всичко изглеждаше, че поп Чира бе размислил, че няма намерение да започва какъвто и да било частен разговор и ще се разделят мирно. Поп Спира бе вече взел бастуна и шапката си и като я заглаждаше с ръка, готвеше се да тръгне, но изведнъж поп Чира заговори с гневен и треперещ глас и го спря.

— Вижте какво... отче Спиро, искам да си поговорим, ако с вас изобщо може да се говори.

— Така ли!? А отде накъде точно сега се сетихте, уважаеми съседе?! И защо изобщо да не можете да разговаряте с мен, както и

досега, драги съседе и колега?!

— Ами знаете ли — каза поп Чира, като повдигна вежди и две строги бръчки се изрязаха край ноздрите му, — не зная дали правилно се адресирах и струва ли си, така да се каже, да се приказва с вас?

— Как странно произнесохте това „с вас“!? И после, по църковно-обществени въпроси ли искате да приказвате с мен? Ако е така, аз съм на вашите услуги; навярно, няма да приказвате за тях с моята Сида!

— Добре, че не казахте с вашата Жужа!

— Че какво ви пречи, стига тя да...

— Охо! — каза поп Чира.

— Охо! И още как! — отвърна поп Спира и остави бастуна.

— За семейни неща бих искал да си поговорим, уважаеми съседе, за семейни... ако вие, така да се каже, нямате нищо против.

— Моля, заповядайте! — каза поп Спира. — Какви са тия дълги предисловия!

— Та знаете ли, честнейши отче Спиридоне, мисля си, дали си струва да започвам с вас разговор, защото не зная кой е чорбаджия във вашата къща, вие или тя... вашата, вашата съпруга?

— Аз, аз съм, пречестнейши отче Кириле! А какво бихте желали? Хайде, стига сте обикаляли като котка край топъл суджук!

— Е, щом чорбаджията в къщи сте вие, както казвате, то бих ви помолил да се отнесете снизходително към молбата ми и да наредите на ония там, на вашите де, да оставят на спокойствие къщата ми. Знаете ли, нямам никакво желание да се карам с вас, нито пък да намесвам епархията. Ето, това исках да ви кажа. Искам — повиши глас поп Чира, сякаш диктуваше, — искам отсега нататък да съм спокоен пред собствената си къща, отче Спиридоне.

— Ако питате лично мен, отче Кириле — прекъсна го поп Спира, — то вие, ако пожелаете, сте свободен дори да застанете на глава пред своята къща!

— ... и решето да се постави в двора, а не на улицата — продължи поп Чира. — Изнесли сте го сред улицата, като че улицата ви е бащиния, не може човек да излезе пред собствената си къща от тракането, праха и плявата.

— Аз управлявам домакинството си така, както умея!

— Да! Вие управлявате домакинството, както вие си знаете; вашата съпруга — както тя си знае, а пък вашата мила дъщеричка — както тя си знае! Кой през деня, кой през нощта — стигна се дотам, че на порядъчните съседи им идва да се изселят от вашето хазяйничене.

— Охо, охо! Ама вие, отче Чиро, много така...

— Да, ние така, а вие и така, и иначе.

— Охо! — викна учудено и обидено поп Спира и остави шапката си. — Като че само вашата къща е за пример в село.

— Слава богу, така е.

— Вярно, има с какво да се гордеете, както котаракът с обгорялата си лапа!

— Само от вас няма да взема пример!

— Е, за това няма и да имате възможност вече, защото вчера забраних на Юца да приема вашите у дома или пък да идва у вас. Надявам се, че госпожица Мелания ще ни пощади.

— Не се страхувайте, няма и прага ви да престъпи, дори и да я викате.

— Та, разбира се! Тя има доста развлечения и у дома си. Слава богу, оня по цял ден не излиза от къщата ви. И наистина, уважаеми съседе, откога пък станяхте наемодател и започнахте да давате под кирия? — попита поп Спира.

— Че какво, той поне идва през деня, когато са в къщи и родителите! А у вас става иначе, както пеят селяните: „Все в тъмнина, да ми се не случи беда!“

— Това е лъжа! — избухна поп Спира.

— Благоволете да се осведомите от Нича пазача. Той, както ви е известно, най-добре знае тия неща.

— Охо! — викна поп Спира.

— Може да викате „охо“, колкото си искате, но е така. Вечер човек не може да се разхлади и да проветри стаята си от гюрултия и музика; дигнали улицата на главата си!

— Е-ее! Не чувствувате ли, уважаеми съседе, че много надълбоко забраздихте? — пламна поп Спира, който, изглежда, чак сега разбра накъде биеха язвителните думи на поп Чира. — Бих помолил да обясните кого имате пред вид, като приказвате тъй!

— Вашата прекрасна дъщеричка Юца — язвително каза поп Чира, — да ви е жива и здрава!

— Отче Чиро — заповеднически викна поп Спира, — оставете на мира дъщеря ми! Не си плакнете с нея устата! Нея оставете на мира!

— Нека тя остави на мира къщата ми, или по-точно, нека остави на мира селските ергени, тогава и моята къща ще бъде пощадена!

— А какво общо има това с вашата къща?

— Общото е това, че улицата не мирясва от разни серенади. Прозорците треперят от разни флигорни.

— Да не е моята къща единствената в тая улица?

— А, сигурно на баба Тина правят серенади?

— Та както е сляпа днешната младеж, всичко става.

— Че щом серенадите са за баба Тина, какво ще тогава на прозореца вашата Юца, вашата невинна и кротка дъщеричка?! Сигурно се е посветила на астрономия и звездоброене — язвително каза поп Чира — и гадае ще има ли война и кой ще изяде боя.

— Ще има и война, и бой — ревна като разярен бик поп Спира и се нахвърли върху противника.

Какво стана миг след това, читателите ще научат в следващата глава от една добре запозната с всички подробности на произшествието госпожа.

[1] Неприятно (нем.). ↑

[2] Крайбрежието на Тиса или по точно оная част от града, която е разположена край Тиса, населена обикновено с маджари, поради което през нощта е много по-оживено, отколкото през деня. — Б.а. ↑

[3] Млекарка (унг.). ↑

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА

КОЯТО СЪДЪРЖА РАЗКАЗА ИЛИ ПО-ТОЧНО БЮЛЕТИНА НА ГОСПОЖИЦА ИЛИ ГОСПОЖА ГАБРИЕЛА, КОЯТО ВИНАГИ БЕШЕ МНОГО ДОБРЕ ОСВЕДОМЕНА И ЗНАЕШЕ ДО ПОСЛЕДНАТА ПОДРОБНОСТ ВСИЧКО, КОЕТО БЕШЕ СТАНАЛО (ДОРИ И ТОВА, КОЕТО НИКОГА НЕ БЕШЕ СТАВАЛО) НА СЕЛО; И КОЯТО, РАЗПОЛАГАЙКИ С ДОСТАТЪЧНО ВРЕМЕ, ИГРАЕШЕ РОЛЯТА И ЗАДОВОЛЯВАШЕ НУЖДТА НА СЕЛСКИ „ТАГЪЛАТ“^[1] ИЛИ ПО-ТОЧНО ОТ „ИНТЕРЕСАНТЪЛАТ“^[2]

Срещата и разговорът между поповете се състояха, кажи-речи, към девет часа сутринта. Още същия следобед за това произшествие се разказваха странни и невероятни неща. А вечерта цялото село, и вляво, и вдясно от Големия сокак, знаеше и по всички къщи се разказваше за събитието. Заслугата за това принадлежеше изключително на госпожица Габриела. В село тя беше своего рода законодателка на модите. По-просветените хора я наричаха „селски телеграф“, а селяните — „селски глашатай“; и не току-тъй, за щяло и нещяло, я наричаха така, а защото много приличаше и на едното, и на другото. Каквото и да се случеше — добро или зло, хубаво или лошо — на единия край на селото, за миг се узнаваше във всичките му краища — от Швабската мелница чак зад пазарището. Тя знаеше добре немски и това способствуваше за разширяване на нейния обсег и поле на действие при събирането и разпространението на новините. Благодарение на тези свои предимства беше интимна приятелка на местната акушерка, госпожа Цвечкенмайерка, при която ходеше всеки ден на кафе, сложила ръкоделие в кошничката си. Тук взаимно си съобщаваха коя какво е научила, за да могат сетне съвестно и ревностно да разнесат новините из село.

Коя от тях се беше научила първа за това потресаващо произшествие, авторът не е в състояние да отговори, тъй като всяка от тях си приписваше тая заслуга, твърдейки, че тя се научила първа и съобщила на другата.

Щом обядва, госпожа Габриела (умоляваме читателите да ни извинят, че ще я наричаме ту госпожа, ту госпожица, защото и на село

все така бъркаха) грабна кошничката с ръкоделието и хукна да разнася новината по къщите и улиците. Най-напред посети госпожа нотариусшата, след това чиновническите, оттам търговските, а сетне занаятчийските къщи и така нататък, по ранг.

— О, пардон, извинете! Нищо, нищо, обядвайте си — извини се госпожица Габриела, като влезе в дома на госпожа нотариусшата, — аз ще дойда след малко.

— О, нищо, нищо! — отвърна госпожа нотариусшата. — Ние днес малко закъсняхме, извинявайте и вие! Поне да бяхте дошли по-рано, имахме чудесна чорба от риба.

— Моля, моля — смути се госпожа Габриела. — Аз, както казах, мога да намина и малко по-късно. Моят стенен часовник показваше два часа.

— И не ви е излъгал — каза госпожа нотариусшата, — но ние малко позакъспяхме; а по другите къщи, разбира се, много отдавна са обядвали.

— Така си е, навсякъде различно! Кой както е свикнал! — доволно отбеляза Габриела. — А знам, че в дома на отец Чира днес не им е до обед...

— При отец Чира?! — рече любопитно госпожа нотариусшата и тутакси стана много любезна. — Че какво се е случило с тях, мила?

— Какво, нима не сте чули?

— Не, скъпа! Ама, моля ви, разположете се като у дома си.

— Значи, нищо не сте чули?! Ама нищичко ли? Възможно ли е това? — попита Габриела, като свали кърпата си. — А аз прескочих да узная, мисля си: като жена на чиновник, госпожата ще знае най-добре от всички, защото човек не може да се довери на селските клюкарки, гнедиге^[3].

— Нищо, мила! Аз съм тук като в пустиня.

— Как е възможно! Тас ист унмьоглих!^[4] Че цялото село само за това приказва.

— Кипро, ти не си ли чул нещо? — попита госпожа нотариусшата мъжа си.

— Аз?... Абсолютно нищо — отвърна господин нотариусът.

— Ех, моят съпруг е истински чиновник — отчаяно каза дебелата жена на нотариуса, — има лошия обичай от нищо, ама от

нищо да не се интересува, мила, и нищо да не ми казва! Винаги от десето място се научавам какво е станало в село.

— Какво приказвате, уважаема!?

— Никак не се шегувам! Но заповядайте, не се стеснявайте.

— Моля, моля, никак не се безпокойте. Все едно че ме няма! Аз ще седна ей тука, на канапето! — каза Габриела и като седна на едно канапе зад гърба им, извади ръкоделието си.

— Ах, не, не — не ѝ разрешаваше жената на нотариуса.

— Седнете, мила, тук при нас. Заповядайте, вземете си от пъпеша, да знаете само колко е сладък, сякаш не е расъл на селски бостан, а го е правил сладкарин.

— Може едно парченце, колкото да не ви откажа! — отвърна Габриела и остави ръкоделието.

— Е, та какво, какво е станало, миличка? — попита госпожа нотариусшата.

— Минавам покрай къщата ви и си мисля; „Я да се отбия, казвам си, у тях, навярно господин нотариусът ще знае всичко...“ А вие дори не сте чули! И не знаете дори колкото мене!

— Моля ви...

— Че какво ли пък мога и да ви кажа?! Чух, но просто не повярвах на ушите си, пък и мразя сплетните повече от дявола. Вие, слава богу, ме познавате, не обичам после да ми се подхвърля.

— Вярвам, вярвам, мила, и аз съм такава.

— Зная, зная, гнедиге, поне аз не се нуждая от обяснения.

— Ех, каквото знаете, мила, каквото знаете! — настояваше домакинята. — Искате ли да ви сложа малко захар на пъпеша? Има най-различни вкусове. Моят Кипра например обича да поръси пъпеша с пипер или с емфие.

— Благодаря, гнедиге, аз обичам пъпеша съвсем натурален, без нищо. И на лицето си не слагам нищо, освен оризова пудра против изпръхване.

— А че вие и нямате нужда! Такава кожа!

— И така, слушайте!... Но ви моля, уважаема, да си остане между нас. Кой знае дали е истина и никак не искам...

— О, моля, моля, можеше и без уговорка. Ако тази риба на масата проговори — каза домакинята, като показва опашката на сома, — че и аз. Е...

— Е, слушайте! — каза Габриела и се поклони на господин Кипра нотариуса, който беше изпусил лулата си и се готвеше да си полегне, след като се разпореда да не вадят пъпеша от кладенеца, докато не се събуди. — И така, вие знаете, че съм приятелка и на госпожа Сида, и на госпожа Перса; просто не зная, гнедиге, коя обичам повече. Сякаш сме сестри или нещо подобно. Ако си спомняте, още преди две-три седмици аз ви бях казала, че те ще си оскубят косите. А когато аз забележа нещо — забелязано е. Още тогава забелязах, че има нещо. И всичко е заради оня момък, младия господин Пера, който сега е учител тук. Разбира се, съвсем естествено: и едната, и другата имат дъщери; а майката, като всяка майка, желае доброто на детето си. Та кой друг ще се погрижи, ако не нещастната майка?! Ах, аз просто се влюбих в тази ваша басма; приказвам, а очите ми все в нея! Откъде я взехте, гнедиге? Чудесна басма! — възхищаваше се Габриела, разглеждайки роклята на домакията.

— От Бечкерек, на ъгъла при Пишкелесовица, третата къща от аптеката.

— Няма да се успокоя, докато не си купя.

— Да, много хубава басма! Не сте първата, която я е харесала.

— А остана ли още от басмата?

— Какво приказвате, юрна се отбраният бечкеречки свят и я разграби.

— Ах, гнедиге, не ме плашете, за бога! А по колко дават аршина?

— Трийсет и два крайцера, но човек трябва дълго да се пазари.

— Не думайте! Трийсет и...

— Оставете по дяволите басмата — прекъсна я нетърпеливо жената на нотариуса, — кажете по-нататък, по-нататък какво е станало...

— Ах, да, пардон, пардон! Та, значи, дотогава все някак се спогаждаха, но оттогава са на нож. Не могат да се гледат! Собствено те и по-рано не можеха да се търпят. Колко пъти госпожа Сида ми се е оплаквала от госпожа Перса, че била опака жена.

„Тръгне ли на църква Мелания, никога не отива сама, все вика и моята Юла, за да видят хората, че лицето ѝ е бледо като на истинска госпожица, а моята Юла е здрава и румена, каквато господ я е създал. А сетне — казваше госпожа Сида — аз забелязах, че тя винаги ще направи нещо, за да се отличава от моята Юла. Ако Юла тръгне някоя

неделя без ръкавици, пък и за какво ѝ са по това време, Мелания непременно ще си нахлузи ръкавици, за да покаже, че е благородничка; а ако на другата неделя дъщеря ми си сложи ръкавиците, Мелания за нищо на света не ще ги сложи. Тогава пък иска да покаже, че ръцете ѝ са бели и нежни, а мойта Юла ги е намъкнала, за да скрие уж попуканите си от работа ръце! И все оная дърта проклета кучка я подучва — казва госпожа Сиди. — Дълго, казва, си бих главата, докато разбере подлостта ѝ.“

— Така се одумваха и преди. А аз я утешавам и успокоявам, нали знаете, такъв ми е характерът, обичам всичко да е кротко, без кавги, па ѝ викам:

„Че това може да е съвсем случайно, мила госпожо Сиди; така ви се е сторило! Точно на вас мога да кажа откровено и мога да ви уверя, че, напротив, госпожа Перса, доколкото аз я познавам, обича вашата Юла като свое собствено дете. Лично на мене каза преди известно време, че ви завижда за такава работлива и здрава щерка...“

— „Ето“ — казва ми тя... Ах, мила, бих ви помолила за още едно парченце — вашият пъпеш сам се топи в устата.

— О, че кажете! Заповядайте, моля, заповядайте!

— Много ви благодаря! Покойният ми мъж никак не обичаше пъпеша. Винаги ги ядях скришом в кухнята, със слугите. Не можеше просто да ги понася.

— Вярвам ви, разни хора — разни вкусове...

„Ето — казваше госпожа Перса, — разказвам, знаете ли, на госпожа Сиди, че моята Мелания от време на време кашля. Че хайде вари туй, вари онуй. Много е нежна, казва, като криле на пеперуда! Всичко трябва да върша аз, жал ми е за детето; какво да се прави, когато е родена за нещо повече, казва. А госпожа Сиди от ден на ден пълнее; Юла ѝ върши цялата работа. Това се казва девойка — хвали я госпожа Перса. — Тръгне ли, земята трепери под нея! А моята сякаш е ветрило за бал: да я духнеш, ще се закачи някъде на тарабите или на акацията — толкова е лека. Никаква тежка работа не е за нея. А госпожа Сидината Юла само да сложи зеле в кацата — стига им за цяла година, пък нашето се свършва около Сретение и трябва да купуваме от пазара.“ — „Ето виждате ли — казвам на госпожа Сиди — какво разправя госпожа Перса!“

— И какво мислите — обърна се тя към домакинята, — че я успокоих ли? Пази боже! — продължи Габриела. — Като кипна, че като заподскача, като се развика. А аз я успокоявам, защото никак не обичам, знаете, кавгите: искам всички да живеят хубаво помежду си. Моля ви, мила, аз просто станах безсрамница, но вие сте виновна, че сте избрала такъв сладък пъпеш.

— О, моля, моля, с удоволствие. Заповядайте — каза госпожа потариусшата, като хвана ножа в ръка и сложи пъпеша на скута си. — Все пак послушайте ме! Вземете малко захар и поръсете резенчето.

— Хайде, да не ви огорчавам. Ама само една лъжичка! И така я успокоявам. Обичам всичко да става с добро; с добро, мила, може да се направи всичко. Така, значи, я успокоявам и дето се вика, кърпя дружбата! Но и това не помогна! Докато ме слушаха и докато можех, все някак се уреждаха работите. Но откакто пристигна оня момък, нито едната, нито другата ме слуша. Заради това се стигна до скандала.

— До скандал ли?! Моля ви, само по-скоро, какво е станало? — каза госпожа нотариусшата, като отрязва и на себе си парченце от пъпеша. — От любопитство просто огладнях. Е?

— Малко повечко търпение, гнедиге! Та, както вече ви рекох, щом пристигна новият учител, веднага му се нахвърлиха и едните, и другите. Единият го хванал за ръкава и го мъкне на обед, другият за другия ръкав и яката и го влачи на закуска и вечеря. А горкият младеж, за да не обиди никого, ходи и у едните, и у другите, като някаква комисия. Те хвалят дъщерите си, а той се обръща ту към едната, ту към другата. Момъкът, разбира се, има очи — той избира и преценява. А госпожа Персината Мелания, нали си умее, веднага му взе акъла. Пък знаете ли, не е много и за учудване: тя, както се казва, цял живот с туй се е занимавала! А и немското възпитание... което отдавна препоръчвам, но кой ме чува! Ето и тук се показва! Убедена съм, че госпожа Сида ще си спомня думите ми, но каква полза от това!? Откога ѝ казвам:

„Госпожо Сида, ако сте истинска майка и мислите добро на детето си, не я оставяйте сляпа и без образование; изпратете я в пансиона на фрайла Нимфидора да се научи да плете жартиери, да везе с мъниста торбички за клечки за зъби и да говори немски! Ще доживеете детето ви да ви проклина! Каквото щат да си приказват, но само немският език е създаден за любезности, мила!“

— И не приказвам така, защото майка ми беше немкиня, а защото си е така. Нали? Аз говоря на сръбски само когато трябва да се карам или да псувам някого, той е някак по-удобен за това; но за фини неща, пак повтарям, е само немският език! Само немски, мила моя! Ядосва се сега госпожа Сида, а когато я съветвах да даде своята Юла някъде вън от къщи, в пансион, тя цяла позеленя, взе да подскача, за малко не ме удари и ми каза:

„Докато съм жива, казва, не давам детето си в швабска къща; в едно и също корито, казва, и хляб месят, и бельо перат, и децата си къпят, поганци такива!“ — Така ѝ се пада сега.

— Но бъдете така добра...

— А господин Пера се влюби до уши във фрайла Мелания и всеки ден е у тях, носи ѝ немски книги — сантиментални и пълни с неща, които разплакват. И сега казва, че нито една секунда не може без нея, тоест без Мелания; а ако, не дай си боже, с нея се случи нещо, от отчаяние, казва, щял да стане калугер в манастира „Месич“.

— Оле, горкият младеж!

— А фрайла Юла остана с празни ръце и от мъка се влюби в Шаца, не може да не го знаете, оня младия, якия и хубавия бръснарски асистент. Как да не го знаете?! Оня, който винаги носи отстриани на брадата си изрязан като бенка левкопласт, че уж го боляло и имал пъпка; всъщност нищо му няма — носи го просто от суетност, за да изглежда по-красив. А майките не могат, да се гледат, само се дразнят заради бъдещия зет. Е, питам ви, кой е виновен сега, че Юла изпусна такъв хубав и изгоден случай?

— Но, мила — напомни ѝ госпожа нотариусшата, — нищо не можах да чуя.

— Ах, пардон, пардон, уважаема! Ядосах се, съжалявам горката Юла, сякаш ми е родна сестра. Значи, дотам стигна работата, че заради този младеж, хер лерера^[5], се развалиха отношенията им. Госпожа Сида е свикнала вечерно време да си поседи пред къщи, но не може да гледа, когато фрайла Мелания излиза да се разхожда с господин Пера, и изтълкува, че това се прави напук на нея и Юла. Тогава тя изкара решетото да отвява жито, а Попчирови не можеха да излязат пред къщи по работа, камо ли пък за развлечение. Тогава госпожа Перса започна да кани господин Пера на вечеря и след вечеря, а от двора на госпожа Сида, за да не останат длъжни, почнаха да мятат картофи в

двора на госпожа Перса. Тогава госпожа Перса подучи прислужничката си — буйната Ержа, дето я припяваха за младия аптекарски субект, да дразни госпожа Сида... Излезе уж да помете улицата пред тях и запее с цяло гърло селяндурската песен:

*Прати, боже, мълниите свои,
че изтръшкай съседите мои,*

което се отнасяше за Попспирови. И какво мислите? Кога бихте се сетили за такова нещо! Госпожа Сида уж отвърнала: „Щом ти ме ядосваш с песен, аз ще те ядосвам с музика! Да видиш как зная!“ И една вечер същият този, за когото преди малко споменах, довтасал с цяла банда от духови инструменти, гайди и други инструменти и вдигнал улицата на главата си; срещнала го и добре го видяла, както аз ви виждам сега, фрау Цвечкенмайерка, която се връщала от една родилка на арепдаторската улица. Когато поповете се завърнали (те и двамата отсъствували по това време от къщи), попадите ударили на плач, а съпрузите, вместо да уредят и изгладят отношенията, взели, че се изпотрепали! И поп Спира, казват, нападнал отец Чира; замерил го с пясъчницата, че му изкъртил един зъб, лав кътник, точно на тази страна, от която дъвчел поп Чира, защото с дясната си страна не си служел — зъбите му били развалени и слаби.

— Какво приказвате! — запита слисано госпожа нотариусшата.

— Че какво си мислите! Отец Чира е възпитан човек, а оня е селяндур, макар че е чорбаджийски син! Можете ли да си представите! Нима не сте чули какво е претеглил бащата на поп Спира, докато го е заставил да се учи? Той е чифликчия. Три пъти, казват, бягал от училище в чифлика, като се защищавал с нож. Не искал да седи на чин. И на четвъртия път баща му го вързал с юлар, а с връв го прикрепил за задните ритли на каруцата и така го закарал в училище; и едва тогава се съгласил да учи.

— Не думайте!?

— Че какво си мислите!? Още от детските му години си личало, че ще стане грубиянин — завърши Габриела и сложи в кошничката ръкоделието, което беше извадила след третото резенче пъпеш.

— Ама как...

— Извинявайте, уважаема — отвърна Габриела, като се обличаше, — но аз се позабавих повечко, отколкото трябва! На вашите услуги! Моите уважения, гнедиге! Само ви умолявам — никому нито думичка! Тук да си остане! Не искам, знаете ли, после да ме гледат накриво. На услугите ви!

- [1] Ежедневник (нем.). ↑
- [2] Забавен вестник (нем.). ↑
- [3] Уважаема госпожо (нем.). ↑
- [4] Това е невъзможно (изоп.нем.). ↑
- [5] Господин учителя (нем.). ↑

ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА

КОЯТО СЪДЪРЖА ЦЕЛИЯ КРАЙ НА ГАБРИЕЛИНИЯ РАЗКАЗ, КОЙТО НЕ МОЖА ДА СЕ ПОМЕСТИ В ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА. И ТАКА, ОТ НЕЯ ЧИТАТЕЛЯТ ЩЕ НАУЧИ ОЩЕ НЯКОИ ПОДРОБНОСТИ, КОИТО СЕ ОТНАСЯТ КЪМ СПОМЕНАТОТО ВЕЧЕ ЗНАЧИТЕЛНО СЪБИТИЕ, И ЩЕ ВИДИ КАК СЕ СЪЗДАВА И РАСТЕ СЕЛСКАТА „ФАМА“^[1]

Щом напусна госпожа нотариусшата, госпожа Габриела с бързи крачки се запъти към госпожа Сока — гъркинята. От своя страна госпожа нотариусшата, след като се облече набързо, хукна към госпожа Гецовица, касиершата, и към госпожа аптекаршата, за да разбере дали са чули нещичко от цялата тая история и ако са чули, да научи нещо повече, а ако не са, първа да ги осведоми.

— Кучето вързано ли е? — чу се глас откъм улицата.

„Кой ли пък е това?“ — попита се госпожа Сока и погледна към портата.

— Госпожа Сока, вързано ли е кучето? — чу се повторно откъм улицата и госпожа Сока позна гласа на Габриела.

— Вързано е, вързано. На синджир е под хамбара. Заповядайте, не се бойте! — отговори госпожа Сока.

„За какво ли иде пък сега тая дърта сплетница?! — Госпожа Габриела не беше ни дърта, нито пък грозна, тъкмо напротив, но госпожа Сока бе ядосана, а при подобни случаи дори и мъжете не подбират изразите, нито пък са обективни. — Пак ще ми попречи на работата, както оня ден“ — каза си госпожа Сока, пред която стояха купчина стари плесенясали ръкавици; тя ги изрязваше, за да завърже с тях шишетата с доматиите, които днес беше парила за зимнина.

— Добър ден, кис ти хант^[2]! — поклони се госпожа Габриела. — Пардон, пардон, ако съм ви обезпокоила... вие, както всякога, и днес си имате работа. Божичко, гнедиге, иска ми се да зная кога си почивате?

— О, напротив. Никак не ме обезпокоихте. Току-що си мислех: „Няма ли господ да ми изпрати някого! Както съм самичка, няма да е

лошо да дойде някоя“, а то виж, че вие пристигнахте. Самият господ ви изпрати!

— Ей богу, мила, няма да мога да остана по-дълго, защото ида по работа, пък и вие, както виждам, сте заета.

— Ето, тършувам в шкафа. Събирам стари ръкавици — ще запушвам бутилки с домати. И все бални ръкавици, бог знае откога са. Гледам ги, божичко, и недоумявам: мои ръкавици ли са това?! Та нима в тях се е вмъквала сегашната ми лапа?! Ех, как се променя човек! А че, разбира се, преди колко време бе това, мила моя! Божичко, какво нещо е човекът! Още не си си поживял както трябва, а годините си отминали! Господи, и за това се сетих, какъв фронт бе някога покойният ми мъж, когато беше млад търговец и ме ухажваше! И всичко мина!

— Да, но и вие трябва да признаете, мила, че е имало кого да ухажва — заяви госпожа Габриела.

— Е... не казвам, че не е така. Не един мъж ми е признавал това. Бях млада, а всеки млад е и хубав. Беше, но мина! — въздъхна госпожа Сока.

— Ех, госпожо, „текат годините като мътна вода“, както казват селяните. Каквото си поживеете, мила, това ще ви остане.

— Право казвате — съгласи се госпожа Сока.

— Така си е! А на хората, докато са живи, все им е тясно! Гледам нашите свещеници поп Чира и поп Спира; хе, какво да се прави! На един, дето казват, му е тясно, на друг пък му е широко около врата! Като че ли хиляди години ще живеят!

— Поп Чира и поп Спира ли? — учудено я попита госпожа Сока. — Че какво е станало?

— Нищо ли не знаете? — недоумяваше госпожа Габриела.

— Нищо.

— Ама нищичко не сте чули?

— Нито дума, мила моя, нито думичка!

— Как е възможно!?

— Нали ме задържаха в къщи тези проклети домати, пък и аз намерих точно днес да ги варя! Ефи! Ефика! Вземи тези ръкавици, намокри ги, опъни ги, очисти ги от плесента и ги нарежи на парчета, както аз съм започнала — нареди госпожа Сока на Ефика, една дунда с бели мигли, която начаса изтопурка. — Имам гостенка, нямам време

сега! Хайде, прибирай това по-скоро! Та какво е станало, мила? Просто изгарям от любопитство, толкова съм найгириг^[3]! Нищо, нищичко не зная.

— О, тогава съм загубила много! Пък аз, горкичката, си мислех, че ще спечеля нещо, и си казвам: „Я да прескоча за малко до госпожа Сока, казвам си, тя не може да не знае, нали държи дюкян!“ Ех, много съжалявам.

— Моля ви, нали ви казвам, нито думичка не съм чула! По-скоро казвайте, каквото знаете, не ме измъчвайте, мила! Колкото знаете, ми разкажете, пък аз ще си представя останалото!

— Разбира се, че колкото зная.

— Да не са се скарали?

— То да беше само това, пак добре!

— Мамичко, нима е станало нещо по-лошо?

— А вие какво си мислите?

— Не думайте! Олеле!

— Инзултирунг^[4]! Сбили се!

— Сбили се! Фрау Габриела, вие навярно се шегувате! Недейте, моля ви!

— Честна дума, мила!

— Божичко, кой би допуснал!

— И то здравата!

— Не думайте!

— Как си мислите! Изпати си нашият Чира като италианците при Кустоца^[5]!

— Оле! Госпожа Габриела, що думате! Че от кого, боже господи?!

— От поп Спира.

— Я виж! Че за какво?

— Заради жениха! Все за него се боричкат; нали и двамата имат в къщи моми, та заради господин Пера, учителя.

— Знам де, знам, но все си мисля, че не трябваше заради това чак дотам да се стигне! — недоумяваше госпожа Сока. — И друг път е имало годежлъци! Ах, божичко — учудваше се и се кръстеше госпожа Сока, — сякаш са някакви селяндури!

— Е, така ми каза госпожа нотариусшата... случайно се отбих у тях преди малко, та от нея научих. Като чух, онемях и едва дойдох на

себе си. Не мога сега да ви разкажа и една десета от онова, което тя ми разказа, пък и нямам време, мила. Между другото госпожа нотариусшата ми каза, че причината не била само тази — чия дъщеря да вземе. „За това, казва, поп Спира все някак би му простил, но той се научил, че оня — поп Чира де — ходил, гдето трябва, за да подготви работата така, че бъдещият му зет — тоест сегашният господин Пера — да вземе енорията на поп Спира!“ Как точно е трябвало да стане това, аз не мога сега да ви обясня, но знам, че поп Спира се научил, седнал в каруцата, хукнал след него и навреме му объркал сметките. И още там, в Темишвар, казва жената на господин нотариуса, се скарали, но тая сутрин тук довършили всичко.

— Света Богородичке, мигар са се били!? Как можах на тия години?!

— Здравата са се били. Из селото приказват само за това. Отивам да чуя още нещо. Довиждане! Довиждане! — каза Габриела и побърза да тръгне.

— Поседете още малко — спираше я госпожа Сока, като я изпращаше до портата. — Та нали току-що дойдохте! И никак не ми пречите!

— Налага се, мила, даже много се забавих. И така, довиждане!

— О-о, фрау Габриела, какво ви се влече по земята — извика след нея госпожа Сока. — По-скоро се връщайте! Къде ще вървите такава! Смъкнала ви се е фустата, че се влече — ще се спънете и ще си счупите носа!

— Оле, майчице! — извика отчаяно госпожа Габриела, която беше отишла доста надалече. — Пфу, да я убие господ! Как можа да ми се случи това! — Тя се спря, огледа се и видя, че е истина. — Ух, ух! Как можах да тръгна такава!

— Фрау Габриела — долетя нечий глас от един отворен прозорец в къщата на господин Гена касиера. — Къде ви са очите? Ха-ха-ха! Ще си изгубите фустата наред пътя! Ах, жена, господ да ти е на помощ!

— Влизайте бърже в двора — долетя глас от трета къща.

— Ах, много ще ви моля! — каза госпожа Габриела и се вмъкна тичешком в къщата. — Прощавайте, само за минутка! Уф, уф, как можа да ми се случи това! Моля ви, мила, сега нямам друг изход, ами ето ви фустата, пък утре ще изпратя момичето. Ех, ех, все ще ми се случи нещо, когато имам най-много работа. Моля ви, само до утре.

— Бъдете спокойна.

— Но, мила, никому нито думичка за това! Уф, уф! Много благодаря! Добре, че се случи пред вашата, а не пред някоя друга къща! С това поне се утешавам, защото ви знам, че сте порядъчна жена! Къде щях да се дяна! Оле, мамичко! Ако ме бяха видели селските мъжорляци, щяха, дяволите, да ми измислят някоя песничка! В земята щях да потъна от срам, ако ме бяха видели някои мъже! Проклети мъже! — каза тя и влетя като вятър в къщата на господин Геца касиера, където я посрещна с разтворени обятия госпожа Марта, съпругата на Геца.

— Е — каза госпожа Габриела, като влезе в къщата на Геца, — чудесно изглеждам. Като че ли мене са били, а не отец Чира!

— Ама истина ли е, за бога, това, което чух преди малко за нашите уважаеми свещеници?

— От кого, мила?

— Ами от госпожа нотариусшата. Всичко, казва, й прочел от протокола нейният мъж, господин Кипра.

— Тя ли казва това?! Тя?! Та всичко й казах аз.

— Значи, истина е! — учудваше се госпожа Гецовица. — Значи, са се били?

— Здравата се били. Едва ги разтървали. Поп Спира инзултирал ей тъй, по селски, поп Чира. Ударил го.

— Ударил го! Леле, мамичко! А с какво?

— Ударил го с ютия по лявата буза, та избил всичките му зъби и те се разпилели из черковния двор.

— С каква ютия?

— „С каква“! Ах, боже, що за въпрос?! Че с ютия, ютия за гладене! Боже, госпожо Марта, като че ли сте селянка, че нямате в къщи ютия, ами се гладите като селянките с валяк.

— Ама... знам, но все пак — отвърна Гецовица и от учудване се прекръсти. — Оле, майко, ами откъде намерил ютия?!

— Взел я в джоба си. Поне вие, мила, като касиерша, знаете колко големи са попските джобове и какви ли не работи побират!

— О-о, божичко! Ютия...

— А-а-ама, носил си ютия!

— Знам, знам... — отвърна недоверчиво госпожа Гецовица. — Хайде, да се бяха сбили с ютии попадите, ще кажеш, жени са, никак

нямаше да е чудно да полетят и ютии, и печки! А то мъже, и при това попове! Ах — решително се усъмни тя, — каква ютия, бог да ви е на помощ!

— Ютия, мила, ютия! — с тъжен глас каза госпожа Габриела. — Впрочем сепна се тя и продължи — сега не мога да ви кажа откъде точно намерил ютията, но така чух; така го купих, дето се казва, така го продавам.

— Откъде пък ютия! — продължаваше да недоумява госпожа Гецовица. — То тогава...

— Ами щом не ми вярвате, няма да ви разправам — каза госпожа Габриела, готова да се разплаче.

— О, моля ви, разправайте!

— Не, няма! Пред очите ви ми се случи оная беля — отвърна Габриела и се заплака, — а вие само ме ядосвате и не ми вярвате. Никак не е хубаво от ваша страна, госпожо Марта! Аз, макар че фустата ми пада, все пак нямам навик да лъжа! — рече госпожа Габриела и започна да лее едри сълзи. — А това може да се случи на всяка, щом бърза по работа! — завърши тя заплакана.

— О, боже, боже, с какво да се бият!

— Хубаво, щом не ми вярвате, тогава няма вече да стъпя у вас. Запишете си, когато ме видите у вас!

— Недейте де, вие пък всичко вземате навътре! — успокояваше я госпожа Гецовица. — Божичко, мигар такива хора трябваше да я докарат дотам!?

— Та нали познавате, слава богу, поп Спира — каза, като бършеше сълзите си, поуспокоената госпожа Габриела, — уж е чифликчийски син, а какъв грубиянин е!

— Е, няма да излезе на добре тая! Госпожа нотариусшата ми каза, че според мъжа й поп Спира ще бъде обръснат като две и две четири и че енорията ще получи господин Пера, щом се ожени за Мелания. Чудесна двойка ще бъдат, като се започи. Че какво си мислите! Отиде брадата...

— Ха-ха-ха! — засмя се през сълзи госпожа Габриела. — Не мога да не се смея, мила, макар че не ми е до смях! Какво ми дойде на ума! Горката Юла! Толкова е без късмет! Тя като че предугади: ненапразно се влюби в Шацика бръснарина. Ще има поне кой да обръсне поп Спира. Ха-ха-ха! Собственият му зет! О, господ да те

убие, Габриела, отде пък ти дойде на ум това! Ах, жена, върви по дяволите! Ако някой ме чуе как се кискам, ще помисли, че съм зловна. Горката, горката Юла! Като че е знаела! Останете си със здраве, довиждане!

— Че постойте още малко, мила! Поне на кафенце с мляко да бяхте останали, чудесен каймак имам.

— Друг път, друг път. Сега бързам. Има да обикалям още къщи — отвърна тя и литна като вятър през портата. Тя мина три-четири улици, отби се в някакви си шест къщи. Когато напускаше шестата къща, вече се смрачаваше и тя ускори крачките.

Като тичаше, без да поеме дъх, по улицата, госпожа Габриела отново срещна госпожа потариусшата, след това гъркинята Сока, която остави Ефика да се разправя с доматиите и ѝ каза къде да я търси, ако се случи нещо при варенето, и накрая фрау Цвечкенмайерка, с която си поприказваха доста дълго. Фрау Цвечкенмайерка беше сразена, щом разбра, че нейната близка приятелка фрау Габриела знае много повече от нея; тя гореше от желание някак да ѝ отмъсти, но не можеше да продума и най-много бе огорчена, че фрау Габриела не я подпитваше твърде; затова с нетърпение чакаше да се освободи от нея.

— Е, сбогом — каза фрау Цвечкенмайерка.

— Довиждане, мила, няма да ви задържам, пък и аз си имам работа. А утре след обед ще ви дойда на кафе и ще ви кажа всичко от игла до конец. Божичко, усеща се вече, че е есен — денят намалява! Докато измиеш съдовете и пооправиш, вече мръкнало! А трябва да обиколя още седем къщи. Адио! — каза тя. Целунаха се и се разделиха.

Госпожа Габриела запраши из кожарския сокак. На портата тя завари Пела, жената на Лека, майстора на ямурлуци, която беше ядосана и ругаеше чираците.

— Да не сте се били и вие с някого? — попита я госпожа Габриела.

— Не съм, мила, но с тия чираци само ядове, щом майсторът не е тук.

— А, такава ли била работата! Пък аз мисля, че сте се били, защото това, знаете ли, стана на мода дори и сред отбраното общество. Та си казвам, щом могат и поповете да се бият...

— Не думай, кои попове?! — сепна се Пела.

— Ами нашите попове.

— Кого, казахте, са били?

— Хе, кого! Тоя, който навярно няма да се похвали. Уж пък не знаете! Вие няма да знаете!

— А откъде ще зная! Откакто мъжът ми замина по панаирите, никак не излизам, та нищо не зная.

— Вярвам, вярвам; е, сигурно поп Чира няма да дойде да ви се похвали. Моля ви, дайте ми чаша вода от кладенеца, съвсем пресипнах от вълнение и ужас.

— На драго сърце! Заповядайте вътре — каза Пела и двете влязоха в двора.

— Олеле! — изкрещя госпожа Габриела, изплашена от дрънченето на синджира.

— Мило, я пропъди кучето под хамбара — викна тя на чирака, — нали знаеш, че не понася граждани и обути хора. Все ги мисли за някакви скитници.

И наистина трябваше да го пропъдят, защото кучето на Лека не лаеше много по босите селяни, но видеше ли някой господин или само обут човек, то побесняваше и забиваше зъби в токовете му.

— Прощавайте — извиняваше се Пела, — моят Лека от три седмици е по панаирите, а пък аз се страхувам да не се вмъкне някой, нали знаете какво е къща без мъж, затова го пускам от синджира.

— Много ви благодаря! Чудесна вода. Боже, като казах вода, та се сетих, дето казват, че хората се биели, като се опият; на някои пък им е съдено да се бият и без вино, и без вода. Както сега с поп Чира се...

— Вярно, аз забравих да ви попитам. Кой го е нападнал?

— Поп Спира!

— Поп Спира?! Мамичко, че защо?

— Ами заради жениха, господин Пера.

— А ние, на нашата улица, пък чухме, че между Юла и господина работата била отдавна уредена, още докато той бил в семинарията... казват, че още на другия ден, щом пристигнал, си разменили пръстените.

— Ами, разменили! Че как можете, мила булка Пело, така изведнъж да повярвате?! Това са празни приказки. Поп Спира би искал, разбира се, да е тъй, ама се стиснал като някакъв грък и нито

грошче зестра не дава на девойката. А поп Чира излязъл по-умен и привлякъл младежа! Пък и който има мома за женене, и при това с кусур, не трябва много-много да е циция.

— С кусур? Та няма поповата Юца е с кусур?

— А вие какво си мислите?

— Та тя е здрава като дрян!

— Е, само ви се струва така, мила.

— О, пресветая и пречистая! Че какъв кусур има? — смаяно попита Пела.

— Един ли е, миличка! Не знам откъде да започна!

— Оле, мила — учуди се Пела, — кой би повярвал?!

— Че първо на първо, не знае немски! Нима това не е кусур за една млада девойка! Какво ще кажете, а?

Пела се замисли и млъкна, на нея, изглежда, също ѝ се стори, че това е кусур.

— И то какъв кусур... какъв кусур, мила! На вас, като жена на майстор, не се засягайте, никак не ви трябва, разбира се, но на нея, на нея...

— И се сбили?!...

— За малко не го намушкал с куката, с която си скубят слама. За щастие там се случили господа черковните настоятели и Аркадие клисарят, та му взели куката.

— Мамичко, отде пък тая кука?!...

— Та в черковния двор станало това, в черковния двор. Тогава той грабнал тухла и като го ударил по главата, всичките зъби му избил. Ето, събрал се е консулт от бечкеречки лекари в дома на болния и казват: „Долната челюст бог да я прости!“ Кой знае дали изобщо ще отърве кожата!

— Оле, майчице, какво чувам!

— А сега, сбогом, булка Пело. Много бързам! Сбогом! Сбогом! — каза тя, като забърза, но изведнъж се спъна на портата и изненадана извика: — Ах!

— Ах, какво става с вас, за малко не се проснахте!

— Ах, гащите... огън да ги изгори! И точно сега, когато имам най-много работа! Пело, миличка, сега не мога да си оправям тоалета, толкова работа имам! Нека останат през нощта у вас, пък аз на сутринта ще изпратя. Ето ви ги... — каза тя и бързо ги бутна в ръката

на Пела — Ах, нещастна Габриела, както започна, гола-голеничка ще си отидеш у дома!

— Ах, жена, жена, господ да те убие! Че как... Ха-ха-ха!

— Добре, че тая беля не ми се случи пред друга къща или на улицата. Щях да умра от срам, да ме бяха видели някакви мъже! Хубаво щях да се наредя!

— Да пази господ, каквито са нехранимайковци, щяхте да си имате главоболия!

— Ух, булка Пело, не ми напомняйте. По-добре да бях потънала в земята! Господ да ги убие, може ли те да не стърчат навсякъде! Мъже! Ух, само като си помисля. Пък и тия селски мъжища само зяпат да видят нещо и веднага му измислят песничка. Ох, мойто чудо нямаше да го има никъде, мила булка Пело!

— Господ да ги убие!

— Само, моля те, нито думичка. Нито една думичка. Знаете ли, чух го от фрау Цвечкенмайерка. Тя всеки след обед ми идва на кафе и така ми дотяга, че напоследък ѝ отстъпвам и, ща не ща, я слушам. А тя непременно всичко ще изопачи. Затова не вярвам и на една десета от приказките ѝ.

— Може ли, мила, знам аз какво е тайна — отвърна Пела, изпращайки госпожа Габриела, която се скри в тъмното, като проклинаше кавгата, заради която трябваше да губи фусты и гащи. Веднага след нея започна да реди съседите и булка Пела. Тя не влизаше в къщите, а от портите повикваше домакините и женската челяд, за да им каже какво беше чула. На първите три места тя каза, че повредата била нанесена с желязна кука, а на останалите две места сбърка от бързане, та каза, че е нанесена с желязна вила.

Госпожа Габриела полетя лека и ефирна из улиците и на четвъртата улица отново се срещна с фрау Цвечкенмайерка, на петата — с госпожа Сока гъркинята, на шестата с госпожа нотариусшата и с госпожа касиершата, а на седмата с госпожа аптекаршата.

Тези пет енергични жени, подобно на жените-мироноск^[6], разнесоха вестта за тазсутрешното страшно събитие по-бързо, отколкото ако цялото село беше уплетено в телефонни мрежи. Те бяха улеснени, защото тоя ден, 29 септември; беше някакъв женски празник — Кирияк Отшелник, и се празнуваше в село, откакто преди двайсет и няколко години една жена точно на тоя ден, както переше, получи удар.

На тоя ден всички жени буквално каталясваха от тичане по улиците. Дори госпожа аптекаршата, която отначало се стесняваше да тръгне, защото говореше смешно сръбски, напоследък ревностно се присъедини към тази акция.

Както малката буца сняг, която се търколва от планинския връх, стига в подножието като огромна, затрупваща цели къщи лавина, така и тая мълва порасна от сутринта до вечерта дотам, че буквално затисна къщите на поп Чира и поп Спира.

В крайната улица, където продават скришом тютюн и където не смятат за грях да пребият или дори да убият акцизния, там, където обикновено се търсят и най-често намират откраднатите в село неща, точно в тази част на селото вечерта се разправяха най-невероятни истории, даже цели басни, с всичките им подробности. Ето защо авторът е принуден да си служи с данните на току-що споменатите уважавани дами, докато данните от покрайнините на селото само ще отбележи, тъй като най-достоверният източник за това събитие, клисарят Аркадие, е твърде оскъден и преждевременно би разкрил автора. Той, тоест Аркадие, е бил пред вратата и е чул само кавгата, но щом чул тропане в стаята, избягал и се качил на камбанарията, за да не се окаже в деликатното положение на свидетел, който държи страната на някого. Фамата обикаляше из селото, фамата с всичките свои притурки: едра, тлъста фама, огромна фама, по-дебела от двете попадии, взети заедно.

Точно затуй тази вест стигна накрай селото така преувеличена. Там се говореше, че поповете се сбили още в Темишвар, но уж бързо ги разтървали и те се усмирили, защото видели, че сред чуждите хора наистина не могат да се чувствуват така свободно, както у дома си, на село. Затова още на другия ден след пристигането си се хванали за гушата. И единият, и другият, казват, скрили под расата си климии и така отишли да си поговорят, както прилича на мъже. Дума по дума — разказваше по-нататък Рада Чилашев — и работата станала сериозна. Поп Спира отбягнал някак удара, избил сопата от ръцете на поп Чира и го тряснал със своята така страшно, че му обърнал долната челюст на гърба! Едва я наместил Софра бръснаринът, но зъбите — бог да ги прости! Поп Чира се заклез, че ако остане жив, няма да миряса, докато не обръсне брадата и мустаците на поп Спира, за да изглежда като католически свещеник! Обявил за продан два ланца^[7] от най-хубавата

си земя, намерил адвокат и щял да се съди, докато имало съдилища и земя за продажба. И казват, че дори и владиката му заръчал да не бере грижа: щял да лиши, казват, поп Спира от толкова улици енориаши, колкото зъби липсвали в устата на поп Чира.

Кое е вярното във всичките тия приказки, читателят ще научи от следващите глави, които ще бъдат по-кратки, но не и по-малко интересни.

[1] Фама — мълва, обществено мнение (лат.). ↑

[2] Целувам ви ръка — израз на уважение (изоп. нем.). ↑

[3] Любопитна (изоп. нем. neugierig). ↑

[4] Сбиване (нем.). ↑

[5] Кустоца — село в Италия, недалеч от Верона, където по време на австро-италианската война (1866) били разбити италианските войски. ↑

[6] Мироноски — жените, които според евангелското предание донесли мир за помазване тялото на Христа. — Б.пр. ↑

[7] Ланац — старинна мярка за земя. ↑

ГЛАВА ПЕТНАДЕСЕТА

ОТ КОЯТО ЧИТАТЕЛЯТ ЩЕ СЕ УБЕДИ, ЧЕ И В ТОЗИ СЛУЧАЙ СЕ ПОТВЪРЖДАВА СТАРАТА ПОГОВОРКА: „ИМА ЛИ ОГЪН, ЩЕ ИМА И ДИМ“; С ДРУГИ ДУМИ, ВСЕ ТОКУ НЕ ЩЕ Е БЕЗ НИЩО, ЩОМ ТОЛКОВА МНОГО СЕ ПРИКАЗВА. ОСВЕН ТОВА ЧИТАТЕЛЯТ ЩЕ НАУЧИ КАКВО СТАНА В ПОПСКИТЕ КЪЩИ СЛЕД ОНОВА СЪБИТИЕ

„Всяко чудо за три дена“ — казва нашата поговорка; така стана и с това събитие. Селото говори два-три дена и се умири, като очакваше, разбира се, по-пресни новини. Знаеше се, че поп Чира е скаран с поп Спира, това се прие за естествено и хората започнаха да гледат на него като на нещо старо и обикновено. Селото, като всяко село, свой хляб ядеше, а чужди кахъри береше. Работата с поповете обаче беше по-друга. За тях не важеше правилото, че всяко чудо трае три дена. Те едва сега започваха истинската вражда. Още на другия ден поп Чира се посъветва с приятелите си какво да предприеме. Всички бяха на мнение, че трябва да се оплаче от поп Спира, и то не на протоiereя или на някой друг, а направо на негово преосвещенство владиката.

И той седна, че написа тъжба.

Няма да я цитираме цялата, само ще ви разкажем някои места от нея. В тъжбата си поп Чира говореше най-напред за себе си. Припомняше някакви си тридесет години безупречна служба на черквата и олтара; тридесет години на усилен апостолски труд в божията градина, насаждайки в сърцата на повереното си паство различни добродетели. Той изреждаше колко невенчани: съпружески двойки бе склонил да приемат светото тайнство на брака; колко швабки и маджарки беше избавил от еретическите им заблуди и беше превел заедно с невинните им деца в лоното на православието, като ги венчал за православни сърби; изреждаше редица проповеди, които беше произнесъл и благодарение на които беше изчистил къклицата и плевелите и издухал плявата на греха и лошите навици сред енориашите си... И чак след това преминаваше на стълкновението с поп Спира и на обидата, която той му беше нанесъл. Обвиняваше поп Спира, като добавяше, че доказателствата, отнасящи се към

стълкновението и последствията му, пазел у себе си и че щял да ги покаже в съда.

Тъжбата беше съчинена и преписана собственоръчно от поп Чира, който имаше хубав почерк. В деня, когато я преписваше на чисто, той изгони от къщи всички, за да не му пречат. Останал сам, преписа тъжбата и я изпрати по пощата.

След това, след изпращането на тъжбата, между поповете се отвори огромна пропаст. Оттогава те вече не се събраха наедно. Когато единият трябваше да служи, нито другият, нито пък семейството му поглеждаше нататък. И понеже работите на големите господа вървят бавно, не се бързаше и с тази тъжба. Стоя тя доста време, без да бъде придвижена, а в това време студенината и омразата между поповете се засилваха и все по-ярко биеха на очи. Ако например умреше някой по-богат и семейството му пожелаеше да бият всички камбани и да го опеят и двамата попове, биеха всички камбани, но поповете не искаха да се събират; най-често попът от съседното село заместваше единия от тях.

А какво правеха техните близки — попадиите и дъщерите им; какво правеха господин Пера и Шаца, — ще запитате вие, любознателни читатели.

Господин Пера още на втория или на третия ден от пристигането си се намери като в небрано лозе и не знаеше какво да прави. Той беше доволен и от едните, и от другите. Мили му бяха и Юла, и Мелания и до тоя нещастен случай бяха за него еднакво добри и поп Чира, и поп Спира. Юла много му харесваше; у нея той намери много неща, заради които си струваше да я обикне. Здравето ѝ, буйните ѝ руси коси, румените ѝ бузи, румени като недокоснати праскови (и по-късно, когато го почерпеха у Попчирови с праскови, той веднага си спомняше за розовите бузи на Юла), нейният кротък и добродушен, нейният детски поглед — всичко това му харесваше и той си мислеше колко хубаво щеше да бъде, ако всички тия черти притежаваше и Мелания, която естествено много обичаше. Да, точно това чувствуваше и така си мислеше господин Пера до нещастното събитие.

Но сега, като честен човек, той изцяло премина на страната на поп Чира и решително и открито осъди поп Спира. И никак не беше чудно. Та нали в семейството на поп Чира го наричаха просто: Перо, синко или сине, а той ги наричаше татко, майка или родители. Двамата

с Мелания изпървом си изповядаха взаимно симпатиите, а след това и любовта си, която признаха и пред родителите и даже тайно си размениха пръстени. И като бъдещ зет на това семейство той, разбира се, взе голямо участие във враждата, която придоби твърде сериозен характер.

А Шаца и Юла? И техните отношения се задълбочаваха, но както по-рано, оставаха в тайна. Те продължаваха да се срещат в градината, но по-рядко, защото с настъпването на есента това бе свързано с известни рискове.

Градината оредя. Нямаше я вече буйната зеленина, която помагаше на влюбените, скривайки ги от непоносимия родителски контрол, с който господ гнети всяко младо влюбено същество. Листата на лозите редееха, маковете отдавна бяха процъфтели, само по голите им стъбла стърчаха пълни със семе глави, които даваха на Шаца повод да мечтае и да си създава чудесни картини: скоро, ако е рекъл господ, като на зет в тая къща всички ще му угаждат и често ще му месят баница с маково семе, която той, като всеки бачванин, обичаше повече от всяко точено. Зелените метли бяха отдавна оскубани, завързани и занесени в бараката и от оградата, която през лятото зеленееше и пъстрееше от повета и от пълзящите по нея ластуни, от зелените метли, слънчогледа и щърковия клюн — от тая ограда се виждаха само голите дъски и останалите тук-там суха ластуни, които вече не можеха никого да скрият и така да помогнат на невинното ухажване.

Затова сега — за благоприличие — срещите ставаха в присъствието на леля Макра, за да могат да намират винаги удобно оправдание, че случайно са се срещнали, Ето защо за симпатиите между двамата млади дълго време не знаеше никой, освен тях, господ на небето и баба Макра на земята, с тая разлика само, че господ чуваше и виждаше всичко, а баба Макра виждаше лошо и не чуваше почти нищо от техния разговор.

Така се развиваха нещата до онова фатално и злощастно събитие. Но след това от дома на Попчирови започнаха да следят по-зорко какво става в къщата на поп Спира. И в края на краищата узнаха. Не беше лишено от основание и предположението на Попспирови, че тук има пръст и госпожа Габриела. И така, макар че Шаца и Юла, както всички влюбени, най-много обичаха самотата, техните скромни срещи бяха не само забелязани, но дори и припети.

Кой ги беше припял, не можа да се узнае, но най-големите подозрения паднаха върху Тима шрайбера (собствено „шлайбера“, както му викаха селяните), който, както ви е известно, никак не се спогаждаше с Шаца — погаждаха се, както казват, като петли на бунице. Още от оная песен, ако си я спомнят читателите, в която се говореше за писари и селски ергени, за вили и крясъци и за която предполагаша, че е съчинена и изпратена във Великобечкеречкия календар от Шаца бръснаря, който имал пред вид Тима шлайбера, оттогава съществуваше омразата между двамата.

И щом в село започнаха да шушукат, че попската Юла и Шаца се заглеждат, Тима го намрази още по-силно — защото и той харесваше много попската Юла. Но докато за него тя беше непосуижим идеал, който той се осмеляваше да гледа само отдалече и само от това се чувствуваше щастлив и прещастлив, то, както приказваха на село, Шаца дори се беше срещал с нея в градината, бе ѝ говорил през тарабата, бе я завладял и дори бе довел работата дотам, че дръзваше да разчита на женитба!

Кой не би се ядосал от това, кажете чистосърдечно, драги читатели! Защото, ако сме справедливи и обективни, то с какво Шаца бе по-добър от Тима? И двамата бяха съученици, и двамата учеха в латинско училище, и двамата бяха изгонени от училището; Шаца в четвърти, а Тима в пети клас. Шаца бе изгонен от преподавателя по катехизис, а Тима от учителя по латински език, защото веднъж Тима в най-учтивва форма запитал учителя как се казва на латински „уха“! И е много естествено, че Тима се смяташе за по-добър от Шаца поради две причини: първо, защото Шаца беше изгонен в четвърти, а той в пети клас, и, второ, защото Шаца стана занаятчия, а той, Тима, чиновник. А това, мисля, е значителна разлика. И затова Тима смяташе себе си за по-добра партия за една свещеническа дъщеря като Юла, от Шаца, който бе наистина много хубав, но винаги носеше къси ръкави и зиме ходеше без дълго палто.

Но станалото, станало! Юла принадлежеше на Шаца, а Шаца беше неин. И колкото обичаше преди Юла, толкова повече я намрази Тима сега. И понеже беше майстор на стихчета — многото хубави стихове върху медените питки-сърца бяха най-доброто доказателство за големия поетически дар на Тима писаря, — пък и беше засегнат до дъното на душата си, никак не е чудно, че той бе седнал и съставил

песента, която наистина не искаше, пък и не смееше за нищо на света да признае за своя, но за която цялото село знаеше, че само е негова. Защо то самият Тима, като се прибираше призори, придружен от циганина-музикант, за отмъщение пееше все тая песен, която гласеше:

*Кратунка с тикви зелени,
нашата Юца се жени;
бръснарче тя ще вземе,
момченце — дарец безценен, хей!*

Точно това беше съчинената от Тима писаря песен, която една вечер чу самият поп Спира. Като разбра за кого се отнася, той като луд се втурна към дома и извика на Жужа:

— Къде са тия две тикви?!

— Кои тикви, господарю — попита го учудената и изтръпнала от страх Жужа, като го видя как е вбесен.

— Веднага ми извикай госпожата и госпожицата! — кресна поп Спира и сърдито тупна с крак.

Те дойдоха и застанаха прави пред поп Спира.

До тоя момент никой в къщата — нито поп Спира, нито пък попадията — не предполагаше какво му се готви, затова тази новост ги срази като гръм от ясно небе.

Още при първия въпрос Юла се разрида, а госпожа Сида само се кръстеше и поглеждаше ту попа, ту дъщеря си. Поп Спира крещеше така, че цялата къща се тресеше, а попадията го успокояваше, докато най-сетне той се поукроти и имайки пред вид женската ѝ опитност, предостави на нея да разбере цялата работа и да му съобщи.

И наистина Юла всичко сподели с майка си. Всичко ѝ каза. Не забрави да каже нито за богатия род на Шаца, нито за намерението му да замине за Виена и там да завърши хирургия. Отначало госпожа Сила изглеждаше като заляна със студена вода. Стоеше като вцепенена и не можеше да продума. Странно и неочаквано беше за нея това, което чуваше от устата на Юла; не вярваше на собствените си уши, затуй беше замислена. Юла плачеше в ъгъла, проливаше потоци сълзи и ги бършеше с престилката си, а госпожа Сида се разхождаше из стаята, спираше до прозореца и без всякакъв израз на лицето си гледаше към

улицата, като се мъчеше, но по никакъв начин не можеше да си спомни такъв случай — попска дъщеря да се е омъжвала за бръснар. Точно в тоя миг тя си припомни за Мелания и Пера и за госпожа Перса.

— Не, това няма да стане! Не, това няма да стане! — решително рече госпожа Сида. — И таз хубава, само това ни трябваше! — каза тя и излезе, като остави обляна в сълзи нещастната Юла, за която майчините думи угасиха и последната искрица надежда.

Тъжни се проточиха дните за Юла след тоя разговор. Никой не ѝ съчувствуваше — нито бащата, нито пък майката. И двамата бяха против влечението ѝ към Шаца. Среците се преустановиха, защото Юла беше следена зорко като някакъв престъпник. Затова тя обикна самотата. В самотата намираше известна утеха. Когато беше сама, можеше да си мисли, за когото си иска, това поне никой не можеше да ѝ забрани. И тъй като мислеше, че всяка надежда е изгубена, най-често си мислеше за своята смърт и беше готова да прости на баща си и майка си, макар че те можеха да предотвратят злото. И мислите ѝ, и песните, които тя с голяма охота пееше, и книгите, които четеше — всичко говореше, че животът ѝ беше омръзнал и че единственото спасение за нея бе смъртта. Бащата, като всеки баща, не обръщаше достатъчно внимание на тия неща и нищо не забеляза. Веднъж даже в присъствието на Юла той поведе разговор за един добър кандидат, но госпожа Сида, като всяка майка, на която дъщерята е постоянно пред очи и по-близо до сърцето, забелязваше настроението ѝ и то никак не ѝ харесваше. За настроението на Юла тя разбра преди всичко от песните, които пееше дъщеря ѝ. Затова много внимателно се вслушваше във всяка песен и с все по-голяма болка в сърцето се уверяваше, че нейната Юла е нещастна.

Веднъж госпожа Сида слушаше песента, която Юла пееше, като я съпровождаше с китара.

А Юла пееше прекрасния бачвански романс, който някога често и с удоволствие пееха, но който отдавна е забравен у нас, както много други чудесни стари неща. Никой вече не го пее, както някога. Юла пееше:

*Тръгна Юца във Бечей при вуйчо,
тръгна млада, нали силно страда.
Щом приближи града Феудвара,
срещнаха я трима вехтошари.
Накъде си, маджарева Юло?
Где да ходиш, наша ти ще бъдеш!...
Един сваля златните ѝ гривни,
втори сваля от врата пендари,
трети казва: „Целуни ме, Юло!...“
Но отвърща маджарева Юла:
„Мама ме е вечно заклиняла
да не любя, щом сърце не иска!
На тиската риба за храна ще стана,
но не ще залюбя трима вехтошари!“
Това каза и във Тиса скочи
и оттам тя млада отговаря:*

Госпожа Сида отдавна беше оставила плетивото, внимателно слушаше, търкаше очите си и загрижено поклащаше глава. А Юла продължаваше още по-тъжно:

*„Ой ви вази, трима вехтошари!
Поздравете милия ми татко:
да не коси край Тиса тревата,
ще окоси косите ми руси!
Поздравете сладката ми майка:
да не пие водата от Тиса,
ще изпие очите ми черни!
Поздравете скъпото ми либе:
да не плува по Тиса студена,
ще прекърши ръцете ми бели,
ще наръси очите ми черни!“ —
Това каза и във Тиса скочи!*

Госпожа Сида усети, че очите я засмъдяха и започна да ги трие с кърпичката си, но се овладя, стана и влезе в Юлината стая. И макар че сърцето ѝ се късаше от болка, тя се намръщи и сериозно я запита:

— Що за песен е това?

— Че песен, мамо... бачванска песен, пееха я преди известно време жътварите от Бачка.

— Знам де, знам. Но отде пък нея намери да пееш?

— Та от вас, майчице, я научих — пък и тия дни ме подсетиха за нея.

— Да не съм я чула вече! Разбра ли? Виж я ти нея! — викна госпожа Сида, а гърлото ѝ се стегна от жал. — Да не съм те чула вече да пееш! Я я виж ти нея! Щом не можеш да избереш нещо по-свастно, по-добре да не пееш!

— Няма, майчице! — отвърна Юла. — Нима ми е до песен! — каза тя, избърса носа си с крайчеца на кърпата, с която беше вързала главата си, разплака се и покри лицето си с престилката.

Разплака се и госпожа Сида; тя не намери думи и напусна стаята.

Оттогава госпожа Сида не я оставяше самичка. Постоянно ходеше при нея или пък я викаше при себе си, за да е пред очите ѝ, да я поразговори и поободри. Но това не помогна. Юла тъгуваше, не смея да кажа, вехнеше, защото макар и влюбена, напук на всички правила на поетиката, тя си остана все така пълничка и закръглена както преди, когато още не беше почувствувала оная, така да се каже, адска, но все пак сладостна страст.

Госпожа Сида с всички сили се стараеше да избие от главата ѝ тези мисли и желаня, но всичко това неизменно свършваше със сълзите на Юла и безуспешно за майката. Юла упорито държеше на своето, а госпожа Сида стана по-мека и отстъпчива. Те честичко започнаха да четат. Юла четеше, а майка ѝ работеше нещо до нея и мълчеше, щом Юла четеше на ум, или пък слушаше, щом тя четеше на глас.

Един ден двете седяха и работеха нещо, а Юла покрай това четеше и току бършеше сълзите си. Госпожа Сида скришом я наблюдаваше и ѝ беше много мъчно.

— Ти пак си грабнала тъжна книга! Защо не вземеш нещо весело, да се посмееш? Какво е това?

— „Пътеводна звезда“ на господин Пера, още оттогава остана. Чета „Карловацкият студент“, мамо.

— Остави я веднага!

— Точно я привършвам.

— Чуваш ли какво ти казвам! — викна строго госпожа Сида. — Сигурно за трети път я четеш!

— Само половин странична и свършвам. Слушайте, майчице!

И Юла с треперещ глас зачете високо:

— Сега косите на Любинко лежат в героичната херцеговска земя, но никой не може да намери гроба му; а дори и да го открият, кой ще го посети, кой, оплаквайки го, ще пророни сълза, когато той няма близки на тоя свят?

Пролейте поне вие, драги сестри сръбкини, една печална сълза над злощастната съдба на нашия Любинко; покажете, че цените и уважавате тези, които са се пожертвували за своя род, а сръбската вила^[1] ще запише името му в поменика на сръбските мъченици и ще съхрани паметта му за грядущите поколения.

Но ако на вас ви е много мъчно, нежни сръбски души, че гробът на Шац... тоест на Любинко не се знае и никой не може да го посети и да го облее със сълзи, идете при господаря Йова — там ще се утешите. Господарят Йова ще ви заведе в Карловацките гробища и ще ви покаже гроба, в който спи вечен сън половината от живота на Любинко.

Тук, на гроба на Юл... на Драгиня безутешният баща ще ви разкаже как след женитбата си единствената му дъщеря все повече и повече вехнела, докато съвсем увехнала. Обливайки се в сълзи, той ще ви признае, че е убиец на собственото си дете, че е убиец на жена си — защото наскоро след смъртта на Драгиня от мъка и тя починала; а вие, гледайки горчивото, но късно разкаяние на упорития баща и спомняйки си тези невинни жертви на упоритостта, ще въздъхнете и ще кажете: „Упорство, да потънеш в дън земя!“ — завърши Юла, задавена от сълзи, и изпусна книгата: госпожа Сида изпусна плетивото и също се разплака.

— Е, де да беше това истина! А то така, само да... А кой е написал това? — запита госпожа Сида, като бършеше сълзите си.

— Коста Руварац...

— Коста! Та... та това е Попвасовия Коста, на поп Васа от Сас. Ех, какво приказвам аз! Откъде знае той всичко това? Аз познавам

трима господари Йововци от Карловци и нито един от тях нямаше дъщеря Драгиня. Глупости! Сигурно не е имал друга работа. Така е! Поп Васа, дето се вика, отделяше от залька си да го учи, та да стане човек, а той с глупости се занимава. Сто пъти да е напечатано, пак не му вярвам! — каза госпожа Сида, преструвайки се, че не е покъртена.

— Мамо, нали е много тъжно написано?

— Щастие мое, няма чак дотам да се стигне! — каза покъртена госпожа Сида. — Да ни пази господ! Баща ти не е бездушен като тоя господар Йова.

— Мамо, мила майчице, толкова ми е мъчно!

— А на мене леко ли ми е, пиленце... Но ще видим, каквото мога, ще направя; ще поомекне, гълъбче, той не е толкова упорит! — утешаваше я госпожа Сида, а след това продължи със спокоен глас: — Та казваш, че е от богат род и че може да завърши и хирургия?

— Може, казва, много лесно — отвърна Юла, като постепенно се успокояваше.

„Хм — рече си госпожа Сида, — не умря магарето!...“ — Тя се замисли.

— Виж, за хирург, пак се ядва — каза тя високо и отново се замисли.

Тя познаваше мнозина хирурзи. Всички бяха възпитани и дружеха само с възпитани хора, като например с господин председателя, с аптекаря, с ротмистъра^[2]. Сами се наричаха доктори и наричаха колеги останалите доктори. Пък и другите им казваха само „господин докторе“. Обикновено след обед господин хирургът се отбива в казиното, където играе шах или пие пунш и чете вестници, знае как тоя цар ще излъже другия; когато яде грозде, измива го в чаша и не яде люспите, а ги оставя в чинията и щом се нахрани, измива ръцете си в същата чаша, както правят само големите господа и евреите.

„С една дума — разсъждаваше госпожа Сида, — хирурзите живеят като същински господа и, разбира се, човек трябва да си помисли, защото партията не е лоша.“

Юла я изпрати при леля Макра, за да се осведоми по-добре. И госпожа Сида реши да не споделя нищо с мъжа си, докато не поговори с лелята на момчето. А трябва да признаем, че като гледаше как детето й от ден на ден вехне, госпожа Сида, както всяка майка, омекна и

почти се примири с мисълта, че доктор Шаца, или по-добре „доктор Александър“, е добра партия за нейната Юла.

Още на другия ден тя два пъти се срещна в градината с баба Макра. Също и на по-другия ден. Тя се осведоми за всичко от баба Макра, пък и от други и остана напълно доволна от получените сведения.

„Божичко — мислеше си госпожа Сида, — какво нещо е съдбата! Щастието ни било под носа, а ние да не го видим!“ Поговори и с попа, като му обясни всичко, и добави, че като майка тя няма нищо против този брак; нещо повече, тя би посрещнала такъв зет с разтворени обятия.

— Момчето е добро; нищо лошо не се чува за него, пък и е от добър и богат род! И сега има хубав имот, с който се разпореждат опекуните. Учил е в латинското училище; не е какъвто и да е. Освен това има някакви стари лели и стрини, все бездетни, които скоро ще умрат! Още някой и друг ден — всеки миг очакват вест. Спиरो, Спиро, не изпускай случая — завърши госпожа Сида, — такъв късмет не ще ти се падне скоро!

А поп Спира само я слушаше. Пухтеше през нос, въртеше лулата в ръцете си и се разхождаше по стаята, като на всяка крачка се спираше: размисляше нещо, поглеждаше към стената или през прозореца и накрая, като сви рамене, отсече:

— Ами сега, каквото станало, станало! Ти като майка не биваше да допуснеш да се стигне дотам. Сега не ще ми помогне нито умът, нито пък образованието ми. Какво да нравя! Пък и щом толкова се обичат, какво мога да им направя! Е, нека им е честито! Само че аз никога не съм си представял работата така! Мислех си съвсем иначе! Но... хайде...

— Боже, Спиро! — радостно и доволна каза госпожа Сида. — Аз все си казвам: така, изглежда, й било писано.

— Може пък да бъде щастлива! Ето, да ми беше казал някой в Карловци: „Ще вземеш Сида!“ — „Каква ти Сида!“ — щях да му отвърна аз. Е пък виждаш ли как хубаво си живеем.

— Така си е! Вземат се, както казват, и такива, които ни са се видели, нито са се обичали, пък си живеят щастливо и доволно, та какво остава за нашите! Пак си казвам, Спиро, това е съдба.

— Е, тая работа, сполай на бога, наредихме някак, но оная, оная комендия веднъж да мине, да ми се махне от главата, просто ще си отдъхна, повторно ще се родя!

— А... какво става? — попита и тревожно го погледна госпожа Сида.

— Никак не върви добре, всичко може да се очаква...

— А ти им кажи — поучаваше го госпожа Сида, — че през тоя ден не си го виждал, камо ли да го биеш.

— Не помага! Той си прибра зъба и сега го пази като очите си.

— Оле! Ами какво ще стане? — изплашено попита госпожа Сида.

— Да става, каквото ще! Сега не мога да изляза от кожата си я! Но, моля ти се, кажи на момчето да се поотдръпне, нека си гледа дюкяна, докато свърши тази комендия. Сигурно и той вижда какви са днес хората.

— Добре, ще му кажа! — доволно отвърна госпожа Сида и побърза да обади радостната новина на Юла, на най-нещастното същество на тоя божи свят, което седеше в кухнята обляно в сълзи и безутешно и пробождаше с вилица чушките за туршия.

[1] Фея, русалка. — Б.пр. ↑

[2] Капитан от кавалерията (нем.). ↑

ГЛАВА ШЕСТНАДЕСЕТА

В КОЯТО СЕ ОПИСВА ЕСЕНТА НА СЕЛО. ПРЕПОРЪЧВА СЕ НА ТОЗИ, КОЙТО Е СИТ ОТ СПЛЕТНИТЕ В ПРЕДИШНИТЕ ГЛАВИ, ДА ПРОЧЕТЕ ЗА ОТМОРА ТАЗИ ГЛАВА, КОЯТО НЯМА НИКАКВА СЪЩЕСТВЕНА ВРЪЗКА С ГЛАВНОТО СЪБИТИЕ И КОЯТО НЯМАШЕ ДА СЪЩЕСТВУВА, АКО АВТОРЪТ, ПОДОБНО НА ЩАСТЛИВИТЕ СИ СЪБРАТА, ОБРЪЩАШЕ ВНИМАНИЕ НА БЕЛЕЖКИТЕ НА КРИТИЦИТЕ И СТРОГО СЕ ПРИДЪРЖАШЕ КЪМ ПРАВИЛАТА НА „ПОЕТИКАТА“

Минаха хубавите летни дни с непоносимата знойна жега, но и с приятната вечерна и нощна прохлада. Дните ставаха все по-къси. Отначало незабележимо по-къси, „с кокоша стъпка“, както казваха мъдрите баби, а сетне по-забележимо.

„Отиде си лятото — казваше работливата домакиня, — окъся денят. Таман измиеш съдовете, току-виж, мръкнало; таман станеш от обед — хайде сядай да вечеряш. Докато се обърнеш — мръкнало!“

Мина и „сиромашкото лято“ и настъпи късна, влажна и дъждовна есен. Ето че Димитровден чука на вратата. Изчезна ясното и усмихнато синьо небе, покриха го сиви облаци, които по цял ден се гонят, застигат, надминават. Под тях човек се чувства като войник под нагизнала палатка. Ситен дъждец ръси от сутрин до вечер, по цяла нощ чука монотонно в прозорците, а на другата сутрин — пак мрачно небе, пак дъжд и кал; виждаш само мокри кокошки пред къщи, гарги по клоните и чуваш как врабците вдигат врява под стряхата.

Ръси дребен дъждец и напява с влага и сиромашкия опанджак, и чорбаджийската пелерина, вали непрекъснато и образува по пътя кал до глезените. Колите затъват до главините, а ботушите на мъжете — до над глезените. Нужни са специални ботуши и дебели вълнени партенки, за да се реши човек да прегази дълбоката кал на улицата. Затова в такова време изпращат навън само по-възрастните и по-силните; малчуганите остават в къщи, въргалат се по чергите в затоплената стая или се бодат като овни с дядото, който също варди печката, и по тоя начин каляват главите си, та с време да станат твърдоглави и да не се дават на разни чиновнически нищожества!

Подготвят ги за бъдещия им живот, но все пак не ги пускат да преминават улицата: тръгне ли такъв малчуган из такава кал, той

буквално затъва в калта с батковите си ботуши, върху чиито кончови преспокойно може да седне, когато си поиска; и тъй като не може да се измъкне, надава вой. Вика за помощ и разтревожените домашни хукват да му помогнат; хващат го за ушите и измъкват първо него от ботушите, а след това и ботушите от калта. По тая причина дори и съседите по-рядко си отиват на гости, особено ако къщите им са не една до друга, а една срещу друга.

Животът на село изглежда замрял: всичко е стихнало — по улиците няма нито музика, нито песен, нито шум, нито разговор. Листата окапаха, голите и мокри клони на дърветата се чернеят; силният дъжд е размил варта и мазилката от къщите и те изглеждат дрипави като просяци пред църква. Щъркелите отлитат и гнездата им по комините остават празни; из влажния нощен въздух долита отвисоко тъжното писукане на жеравите — и те ни напускат като неискрени приятели в беда, бягат от мрачните дни и търсят по-ясно небе и по-топли краища.

Само палавите и дръзки врабци ще останат и след Димитровден в летните си жилища. Ще чирикат тези неканени гости под стрехите, ще вдигат врява и ще спорят с кокошките, на които грижливата домакиня хвърля зърна пред къщата; те ще презимуват и ще дочакат своите стари познати — щъркелите и лястовичките.

И селото, и селяните промениха вида си. Няма вече нито боси крака, нито къси ръкави, нито пантофи, нито басмени фусти; всички — и мъже, и жени, и стари, и млади — са се облекли и увидели добре. На главите агнешки или астраганени калпаци, на гърба — кожух или опанджак и пъстра пелерина, а на краката не се виждат вече опинците, които с удоволствие би изяло някое лакомо куче, стига да са добре разкиснати — а ботуши до колене, намазани с лой, със свинска мас или пък рибено масло, което през нощта дълбоко се всмуква в кожата, за да не пропуска вода и да не убива крака. Освен за бащата и свекъра зиме може би за никого в къщи не полагат толкова грижи и никого не уважават така, както ботушите.

Че и животните, и домашните птици не са лятошните. Кучетата са се скрили под хамбарите и по-рядко лаят. По цял ден спят на сушина и ще лавнат само когато сънуват нещо неприятно и страшно. Денем ще видиш по двора само бързивите и лакоми патици с изцапани човки — вечно гладни, те се разхождат натам-насам и ровят с човките

си рядката есенна кал; ще видиш глупавите и намокрени кокошки и още по-глупавите и жалки пуйки, които приличат на стари кокетки след шумен бал; те са се събрали, мълчат и само от време на време чучорят или фиткат.

Всичко, всичко се е променило; само петелът си е останал хубав като през лятото. Наистина и той е мокър, а гребенът му е сякаш посинял, но е все така наперен; не позволява никому да разбере, че му е студено, държи се. Това се казва левент, същински господар! — трябва да си помисли всеки, като го види мокър, но наперен!

Хората са се спотаили в къщи и рядко се показват на двора. Кухнята е станала любимото им място. Приготвянето на зимнина е в своя разгар. Настъпи времето на „свинските помени“, така наречените „диснотори“. Колят се свини, приготвя се „украса“ за огнището. Децата се радват на мехурите, от които ще си направят гайда, а възрастните — на кожичката и останалите лакомства, които обикновено се получават от добре угоеното, след туй заклано и специално приготвено прасе.

На двора се вдигат гъст дим и високи огнени езици от запалена слама. Доволните домакини пърлят закланото прасе и се греят на огъня. Пращи сламата, поръсена по прасето, което се пърли по всички правила, а домакинът го стърже с резачката, с която лете подрязва тревата по градинските пътеки; същевременно той следи зорко някое лакомо дете или някой съсед да не отреже скришом опърленото ухо или опашката на прасето — тези най-големи деликатеси, с който по старинния и хубав обичай „облажва“ мустаците си самият домакин.

След това разрязват прасето на триста парчета, от които приготвят триста ястия, едно от друго по-вкусни; с тях по-неусетно ще мине за домакинните времето на късите дни и дългите нощи.

Домакините ще започнат да си разменят пълни чинии с колбаси, кървавица и кожичка и ще си разправят коя колко мас е стопила, колко пръжки и сланина е получила. Същински чудеса ще си разказват, ще се изслушват внимателно и няма да повярват нито на една дума.

И всичко това ще се окачи в огнището и по стените в кухнята — толкова високо, че домашната котка ще може само да го гледа и да се облизва, но няма да го опита. Ще я заболи вратът да гледа нагоре по цял ден, но мустаците си няма да облажи.

Закаченото е за домашните, а понякога и за коледарите, които от Никулден до Богоявление всяка нощ обикалят къщите и които, между нас казано, и сами знаят да си вземат.

Защото, докато Ирод, Мелхиор, Балтазар и Кашпар с извадени мечове представят в стаята чудесното Христово рождение и докато петият — бай Пера от Старо село Кера — наднича иззад вратата и ги размива с допотопните си шеги, шестият, когото обикновено не представят на домакините, смъква колбасите, пушените езици, сланината и останалите лакомства от огнището; за това му помага и хомерическият смях на домакините, предизвикан от шегите и остроумията на обичания от всички бай Пера от Старо село Кера.

И късната есен си има своя поезия и топлота — поне край огнището и на миндерите край печката; защото цялото бърборене и кикотене е съсредоточено край огнището, а кашлянето, прозяването, мърморенето и сериозните разговори — на миндерите край печката. Младежите се събират в кухнята, а старите сядат по миндерите или край печката, говорят и си припомнят за добрите времена и за някогашните, добрите хора. Цял ден стои на огъня тенджерата с оронена царевица, зърната се варят и домашните по цял ден ядат с пълни шепа; затова всички имат доволен и сит вид, всички са пълни и едва ли не грухтят от дебелина.

Вечер, за да мине по-неусетно времето, чепкат пух. Сядат в топлата стая и започват да чепкат перата. Само жени — от бабата край печката до малката внучка с една педя плитчица като миша опашка. Всички работят вдълбочено и прилежно и слушат внимателно приказките на бабата. А тя им разказва за старо време, когато и войниците носели плитки, когато самата тя била мома и я припявали по улиците за някого, който умрял отдавна, преди да се е родил някой от днешното поколение, и когато се носели шапки с пера. Или пък разказва за още по-стари времена, когато нямало нито данъци, нито екзекуции, нито книжни пари, нито аренда, нито съдии-изпълнители — когато хората живеели щастливо и царските синове се женели за селски моми.

Младите я питат дали са пели песни за нея и за царския син и се смеят; бабата се сърди и киха, пухът хвърчи чак до гредите на тавана, стеле се по цялата стая, дори върху ботушите на бащата, които, напълнени със слама и намазани с мас, съхнат на пейката до топлата

печка, която заема половината от стаята и я прави подобна на еврейска арендаторска канцелария. Отеква смях и кикот. Бабата се сърди, а смехът се усилва; едва затихне и се чуе някакво тропане в кухнята.

Всички трепват и се ослушват, обърнати към кухнята, а бабата казва:

— Я иди виж да не се е промъкнал крадливият котарак до кандилцето, че да излоче зехтина, както беше направил из ония дни.

Но това не беше котаракът — безпричинно го набедиха тоя път, това беше познатият ни нощен пазач Нича. Като газел из разкаляната улица, той чул врява, смях и песни и като представител на властта, отбил се да видя какво става в къщата на чорбаджи Пера Тоцилов (точно за неговата къща се говори в тази глава).

— Я вижте, Нича! — весело извикаха всички, защото нямаше човек, който да не обича бай Нича.

— Така ли пазите къщата, а! Като сте се заплеснали, като сте дигнали една врява, да бях такъв, какъвто ме набеждават, щях да ви оберя здравата! — каза Нича, като влезе.

И той се беше променил ведно със селото и природата. На краката му ботуши, на гърба му опанджак, а върху него дълга пелерина; под пелерината беше рогът, с който Нича съобщава часовете през нощта и събужда селото, и дългата дряновица, която влачи по земята, когато ходи.

— Добре дошел, Нича — радостно го посрещнаха домакините и му свалиха пелерината и опанджака.

— Ама че кучешка нощ, да я вземат дяволите! — каза Нича. — Тъкмо за крадци.

— Няма, Нича, нищо няма да се случи — отвърнаха те, — пък и кой ще посмее, щом ти пазиш селото.

— А аз се отбих за малко. Виждам свещта, па си викам, дай като власт да видя какво правят тия там, отде да знаеш, може да печатат фалшиви десетачки! — засмя се Нича. — Па ако ме подкупят добре, може и да не ги издам — и без туй заплатата ми е съвсем малка в сравнение с големите ми грижи, главоболия и ядове.

— На драго сърце, Нича! Е, благодаря, благодаря. А ще ти стигне ли така една хилядарка, а, Нича? — попита го домакинят Пера Тоцилов от кревата.

— Ама не искам нищо фалшиво; а знам, че ти ще дадеш! Но я по-добре дай от твоето вино, защото знам, че то поне не е фалшиво. Ха-ха! А, какво ще кажеш, право ли казвам?! — загърмя Нича, та огласи цялата къща, засмя се и остави дряновицата и рога в ъгъла на стаята. — А, право ли казвам, дявол да го вземе! Дай ми ти винце, та бай ти Нича да посгрее чиновнишката си душица, нали виждаш каква кучешка нощ е навън.

— Добре, Нича, добре! Само, мили, да не искаш и друг подкуп. Хайде, кръкни си малко — каза Пера Тоцилов и му подаде пълна кана с вино.

— Е, свои хора сме — отвърна му Нича, па с една ръка надигна каната, а с другата свали шапка. — Е, да ни дава господ здраве, чорбаджи Петре! — каза Нича и отпи от каната, а след това зае поза и продължи: — Е, засега ще се отървеш само с туй; колкото десетачки си напечатал досега, напечатал си, по дяволите; не искам после да ми натякват, че съм ти напакостил и съм ти пуснал таралеж в торбата. И без това вие, селяните, доста викате по нас, чиновниците. Но друг път, да знаеш, без едно голямо парче сланина, без печена кожичка или малко пушени свински ребра няма да ти се размине, честна дума. Че и малко пушен език от огнището няма да навреди на Нича. Знаеш ли, викам си, когато моят език се схване и ми изневери след пийването, нека, викам си, за по-голяма сигурност да ми се намира в торбата от оня, свинския. А, какво ще кажеш, ха-ха-ха — гърмеше Нича, та всички да го чуят. — Право ли казвам, а?

— Мигар още не си вечерял, Нича? — попита го домакинът.

— Нали знаеш, че ние, чиновниците, както всички господа, вечеряме много по-късно, отколкото вие, селяните. А понякога толкова късно, дето се казва, че заради чиновническите си умове, кажи-речи, и не вечеряме.

— Ха-ха — засмя се домакинът, — че защо пиеш вино, щом още не си вечерял!

— Знаеш ли — разбъбри се Нича, — това го смятам нещо като след обед; а след обед отива винце, нали, чорбаджи?

— Би ли си позасолил? — попита го домакинът.

— Има ли нещичко? — попита Нича.

— Е, Нича, за тебе все ще се намери.

— Така трябва, така! — отвърна Нича. — Нали знаеш как казват: „Гладна мечка хоро не играе“. Та и моята работа е такава. Празна ли ми е главата, исках да кажа стомахът, не ми се ще дори да надувам рога.

— Ами защо не се „стоплиш“, дето казват, отвътре като мен? — попита го домакинът.

— Е, лесно му е на дявола да пее над блатото по цял ден, та и на теб, чорбаджията, да се мериш с мене.

— Е, на господата все не им стига. Все си мислят, че ние, селяните, имаме кой знае колко.

— А бе толкова, колкото ви трябва и колкото ви е дал господ, знаем ние това. Подуши Нича още от улицата. Постоянно ме гъделичка по носа тая твоя саламура. Ти мислиш, че аз, представителят на властта, не знам, че преди три седмици закла две прасета, дебели като англичани. Да ги беше изпратил във Виена, щеше да получиш медал като образец виршофтер^[1], както казват швабите.

— Значи, си усетил, Нича, а? — попита поласкан от комплимента домакинът. — Чувствителен нос имаш, мечки да го ядат.

— Затуй го пазя и издокарвам, както госпожа перзекуторшата своето дърто лице — каза Нича, доближи се до лоената свещ и започна да си маже носа с разтопена лой от горящата свещ. — Как може да не усетя! Едно са вашите селски, а съвсем друго нашите чиновнически носове! Че за какво ни плащат на нас, нали за да тикаме навсякъде носа си! А, право ли казвам? Просто не мога да мина по улицата от силната миризма.

— Е, щом е така, хайде, Джуко, иди свали от огнището малко суджук за нашия Нича и го сложи на жаравата. Може и малко сланина да донесеш.

— Само да не се покажеш скрънза! — добави Нича. — Отрежи ми тъй, едно парченце, че от кожицата му да излязат един чифт селски цървули. Да не те смуцава, че бай ти Нича е чиновник; отдавна мина туй време! Ти отрежи едно парче, по селски! Кой знае на коя улица ще осъмне и ще закуси бай ти Нича! Та нека му се намери в чиновническата торба. А, какво ще кажеш — боботеше Нича, като се заливаше от смях, — право ли казвам?

— И сланина донеси — нареди домакинът, — и малко пушек език, и крайщник хляб.

И докато Джука приготвяше вечеря за Нича, той разговаряше с домашните и с домакина. След това домашните се заловиха да чепкат пуха, да се кикотят, да пеят, а Нича и домакинът си заприказваха насаме.

— Не съм дошъл заради яденето и пиенето ти, чорбаджи Петре, за което все пак ти благодаря — каза Нича, — а дойдох за твое добро, чорбаджи Перо.

След това тихичко му разказа всичко, което бе чул от Аркадие и което приказваха из село — за поповете, за оплакването на поп Чира, за скорошното пътуване на поповете и за липсата на покрити коли точно сега, когато и двамата свещеници са принудени да пътуват.

— Значи, така, чорбаджи Перо — завърши Нича, — ти знаеш какво трябва да правиш. Та, както те научих. Да не отстъпваш, като се пазариш. Сега ти е паднало. Само — предупреждаваше го с пръст Нича — мълчание! Да не се изпуснеш пред някого, че аз съм те научил. Нали знаеш, и двамата попове са в моята чиновническа енория, та знаеш, не искам да знаят.

В този момент пристигна и Джука и сложи пълната чиния пред Нича.

— Е, домакине, бива ли вечеря без чашка ракия, а?! — каза Нича. — Макар и пърцуца.

— Ама нали ей сегичка ми каза, че за теб сега е „след обед“. Нима след виното ще пиеш ракия?

— Така правят чиновниците, домакине. Ти не си бил чиновник и не ги разбираш тия неща, та много не ти връзвам кусур! — шегуваше се Нича. — Така мешат чиновниците — пият вино, па го пресекат с ракия, и пак пият вино.

— Хайде, дай му и ракия — каза домакинът.

Донесоха и ракия. Нича започна да пие ракията, па се залови за яденето и покани и домакина.

— За трети път вечерям тази вечер! Но как да не ям, като те гледам как знаеш да лапаш! — каза му домакинът и се примъкна поблизо. Двамата започнаха да ядат, предлагаха си взаимно най-хубавите парчета и като ги поливаха с вино от каната, която опразваха и пълнеха, разговаряха за спешното пътуване на поповете. Домакинът не можеше да се начуди откъде Нича знае всичко.

— Ех, Нича, Нича — каза му домакинят, — ти струваш златни пари! Само не знам откъде научаваш всичко!

— Е, чорбаджи Перо! Не току-тъй родителите ми се казват Цунялови^[2] и не току-тъй и аз се казвам Нича Цунялов! Добре запомни туй, чорбаджи Перо... — гордо заяви Нича, като изпи половин кана, и отново продължи: — Да ти кажа, чорбаджи Перо, всичко по света зная по-добре и от месеца, който зяпа по цели нощи по земята; където стигам аз, не може да стигне нито месецът, нито вятърът! Аз каквито историйки зная из село, едва ли ги знае друг! Ако ме бе надарил господ и книги да пиша, както надувам рога, такива чудеса щях да напиша за селото, че трима дякони три дена и три нощи да ги четат, пак нямаше да ги прочетат. Добре запомни туй, чорбаджи Перо — каза Нича, по когото си личеше действието на виното от Тоциловата маза. — Каквото му трябва на Нича, той си го намира, гледай си работата!

— А как не можа досега да си намериш жена? — закачи го Ракила, хубавичка млада вдовица — съседка. — Докога ще се мъкнеш така самотен?

— Ех, какво да правиш! Друга Пела не мога да намеря лесно! — тихо и печално отвърна Нича. — Откакто ми почина тя, така се отчаях, че съвсем изпаднах. Какъв чорбаджия бях, а сега, виж на какво съм заприличал!

— А къде ти е маджарката от Сента, Нича, оная де, Какаш-Верка — дяволито го попита Ракила.

— ... Та обеднях от дертове и от мъка по Пела — отмина Нича въпроса на Ракила. — И така се простих с всичко — каза той и махна с ръка. — Изглежда, така ми било писано, крив ли съм аз?!

— Ех, Нича, Нича, как да не си крив! — не го оставяше на мира Ракила. — Искаше да подковеш с талери ботушите на Какаш-Верка! А къде ти е тя сега?

— Ех, оттогава вече не съм виждал талер — печално отвърна Нича.

— Избяга — намеси се друга съседка — с някакъв ескадрон, с някакъв словашки улански ефрейтор.

— А вие какво, пера ли чепкате? — попита Нича, за да промени разговора. — А?

— Да — отвърнаха те, — готвим се за сватба.

— Кой се жени?

— Никой още не се жени, но скоро може и да се ожени — каза бабата. — Слава богу, две моми има в къщата.

— Какво ли пък съм седнал да разпитвам — каза покуражен Нича, — ето и нашата Ракила...

— Е, никой не ме иска, Нича, братко! — дяволито отвърна Ракила.

— Та ти нито се интересуваш, нито търсиш — каза Нича. — А какво ти пречи да си намериш, да кажем, вдовец?

— Че кой ще ме вземе, Нича, вдовица с три деца? — попита Ракила.

— Ами ето, ти си вдовица, а аз вдовец; какво ни пречи? Сега съм на четирийсет и пет години, а хороскопът ми предсказва, че ще изкарам цели сто, пък и още три отгоре.

— Шегуваш се, Нича — каза Ракила.

— Да се оженя за тебе, Ракила, не три, а девет деца ще родиш, както Юговичите^[3]. На единия ще предам службата си, а за другите, както казват, господ ще си има грижата... Е, домакини, господ да ви поживи.

— Да ти кажа ли, никак не ми е по сърце тая твоя служба. Много скиташ нощем, Нича, та се боя да не вехна по тебе! Затова не те искам.

— Право казваш. И аз не те искам.

— Че защо, Нича, братко?

— Ами ако те взема, ще имам само грижи, а файда никаква. Видиш ли, уважаемата община само на мене ми плаща, загдето пазя толкова къщи и сокаци. А колко пазачи ще трябва да издържам със своята мизерна заплата, за да пазят моя сокак, докато аз пазя останалите, а? Къде му е сметката? Е, Ракила, право ли казвам, а?! — попита Нича, доволен, че си върна на Ракила за Какаш-Верка, и привърши и вечерята, и разговора, при който езикът му се позаплиташе.

В този момент му донесоха пушен език и голямо парче сланина.

— Ето ти, Нича, пушен език, че твоят вече не те слуша, заплита се — каза му Ракила.

— Не си струваше да се безпокоите толкова — каза Нича и мушна пушения език в ръкава на опанджака, който беше завързан на края и служеше и за торба. — Няма да приказвам повече; само ще

духам в рога, а за туй няма да ми потрябва дори езикът на Нецо Пелтека! А това парче сланина ще вдигна за утре — добави Нича и го пъкна в същия ръкав. — У Бучкалови месят хляб сутрин рано, ще намина у тях на топла питка, ще им кажа, че открих следите на откраднатите им коне. А сега лека нощ на всички! И на тебе, Ракила, душманко моя!

— Лека нощ, бай Нича.

— Ех, де да вървеше все така, как леко бих карал службата. Но, чорбаджи Перо — обърна се Нича към домакина, като сложи пръст на устата, — нито думичка! А сега, лека нощ. Бог да ви поживи за посрещането. Много съм доволен. Както съм в настроение, така ще духам в рога, че никой няма да разбере колко е часът!...

Нича си излезе, някой от домашните го изпрати до портата, заключи я и бързо се върна в топлата стая.

— Времето все си е облачно, хич не мисли да се оправя! — каза влезлият, като седна между останалите.

Седяха още известно време да чепкат пуха. Бабата се прозяваше, затваряше очи, сякаш спи, но все още продължаваше да чепка и слага пуха на една купчина, а отпадъците на друга.

А девойките и младите съседки си шепнеха. Казваха по някоя дума на висок глас и се засмиваха; пухът хвърчеше на всички страни, а ясният момински смях угасяваше свещта. Бабата се събуждаше сърдита.

— Хайде де, млъкнете най-после! Няма ли свършване? Започнете ли, забравяте се! Нищо, нищо! Ще станете и вие на моите години, сега ви е лесно — казваше бабата, защото мислеше, че на нея се присмиват. — Хайде, събирайте пуха, че да се ляга!

Скоро след това съседките си тръгнаха, изпратени с фенер. В стаята останаха само домакините. Угасиха свещта, разговорите стихнаха и настъпи тишина. От затоплените си пухени легла доволните домашни слушаха цъкането на стенния часовник, тракането на дъжда по стъклата, свистенето на вятъра, който разтърсваше прозорците и от време на време траскаше таванската врата, която бяха забравили да затворят.

Домакинът псуваше разсеяната и непослушна челяд и питаше кой е ходил днес на тавана, но всички си мълчаха: девойките завираха глави под топлия пухен юрган и тихо се кикотеха, но домакинът не ги

чу и млъкна. Отвън се чуваше само тихият и монотонен ромон на есенния дъжд, чието потропване по стъклата се слуша тъй приятно от затопленото легло. Чу се рогът на нощния пазач Нича — той духна дванадесет пъти, но Тоцилови чуха само три пъти — останалите вятърът ги отвя по другите улици, в енорията на другия пазач.

[1] Стопанин (изопач. нем.). ↑

[2] Цуняло — човек, който надушва всичко. — Б.пр. ↑

[3] Юг-Богдан — герой от сръбския епос. Според преданието той имал деветима синове, които загинали заедно с него в битката на Косово поле в 1389 г. срещу турците. ↑

ГЛАВА СЕДЕМНАДЕСЕТА

КОЯТО ВЪЗНИКНА САМО ЗАЩОТО ГЛАВА ШЕСТНАДЕСЕТА ЩЕШЕ ДА СЕ ПРЕВЪРНЕ В ГЛАВИЩЕ. ОТ НЕЯ ЧИТАТЕЛЯТ ЩЕ РАЗБЕРЕ КОЙ Е ГЛАВНИЯТ ВИНОВНИК ДА СЕ МРАЗЯТ НЕ САМО ГРЕШНИТЕ МИРЯНИ, НО ДАЖЕ И ПОПОВЕТЕ

Ах, есен, есен! Каква тъга навяваш ти, когато те гледа човек, шляпайки в калта по улицата, или когато, измокрен до кости и сгушен, пътува с открита кола. Точно в такъв мрачен ноемврийски ден от резиденцията на владиката в Темишвар пристигнаха призовки и за единия, и за другия поп. Там бяха разгледали молбата и й бяха дали ход. И сега двамата попове трябваше да се явят пред съответната съдебна инстанция. Налагаше се да тръгнат незабавно, защото в събота поне единият от тях трябваше да се върне за църковната служба. И двамата попове бяха омърлушени; обзе ги някакъв трепет. Дори тъжителят Чира се изплаши и му идваше да си изтегли тъжбата и да забрави разправията.

— По дяволите всичко! — разсъждаваше поп Чира. — „Помнният отстъпва“ — казват старите. Въздържах се, овладях своя гняв и го засрахих със смирението и дълготърпеливостта си, а това е по-голям удар, отколкото ако го бях проснал в нозете си. Да върви по дяволите! Ще заявя, че прекратявам делото и великодушно прощавам за нанесената обида.

Но госпожа Перса не се съгласяваше за нищо на света; тя непрестанно раздухваше пламъка на злобата и ненавистта.

— Какво?! Нима оня селяндур и занапред да остане в една енория с теб?! — крещеше госпожа Перса, като се разхождаше из стаята; от време на време тя спираше, бършеше с престилка порцелановите сервизи, поглеждаше гърба на поп Чира и продължаваше да го подккоросва. — Чиро, опичай си акъла! Чиро! Чуваш ли? Ще избягам при нашите, да знаеш; ще се махна по дяволите, ако този грубиянин не си получи заслуженото. Ще отида, където ми видят очите, и тогава ще те видя какво ще правиш без попадия.

— Персида, послушай ме, за бога!

— Нищо не искам да слушам, нищо не чувам! Стига! — крещеше като разярена лъвица госпожа Перса. — Чиро, запомни добре какво ти казвам: само като го видя обръснат така, че лицето му да заприлича на тиква, само тогава ще ми дойде сърце на място, да знаеш!

— Но, Персо, за бога! Та ти не знаеш как се развиваха нещата, докато се стигна до това положение.

— Не зная и хич не искам да зная! — съскаше госпожа Перса. — И мустаците му махни на тоя грубиянин чифликчийски, не само брадата. Той да не си въобразява, че може да получи сомборската енория, защото на времето дядо му се бил с турците под командата на Иван Текелия и получил от принц Евгений земя край Сента? Чуваш ли, Чиро, и мустаците му да махнеш. Да бях аз на твое място, щях да искам от негово преосвещенство да нареди да го обръсне оня, как се казваше, оня де, неговият Шаца. Точно той да го обръсне! Само той, не друг! Да бях аз на твое място, Чиро, щях да седна срещу него, ей така — каза тя и седна в един фотьойл, — па щях да си запаля лулата и щях да нареждам как да го обръснат! „Тук още! Тук не е добре обръснато! Ей там виждам още три косъма!“ — и щях да ги соча с чибука! Чуваш ли, мамалиго банатска?

— За бога, Персида, достатъчно съм удовлетворен! Ето, Пера ще вземе нашата Мелания; след някоя и друга седмица ще вдигнем сватба. Та нима не си доволна, че грабна зетя, кажи-речи, под носа му? Право да си кажа, аз никак не се учудвам, че му е било тежко. Че баща е това!

— Чиро! Това е съвсем друго нещо! Едно е нашата Мелания, друго е тяхното цвекло! Младежът е възпитан, образован и си търси подходяща другарка, както бих направила и аз на негово място. За тая работа ние съвсем не сме му виновни, Чиро. Имаше очи младежът и си избра. Че онази, тяхната, ако струваше нещо, нямаше да се задоволи с калфа!

— Е, е... ти накъде го откара!

— Ето ти сега, аз съм го откарала! Така, значи, пресилвам, а? Ех, мамалиго банатска! А ти си готов всичко да забравиш! Слушай, Чиро! Като мразиш, трябва да мразиш докрай. Да, точно така! Всичко да му обръснеш! И брадата, и мустаците, и...

— Но негово преосвещенство владиката...

— Какво преосвещенство! Какъв ти владика! Ех, да бях на твоето място, още откога да съм го... щеше да видиш ти, Чиро! Дори да завариш там четиримата вселенски патриарси и петия — римския папа, пак да не се плашиш, Чиро, като знаеш, че си прав. Само трябва да им разкажеш всичко, което е на сърцето ти, което те яде и мъчи. Мразиш ли, Чиро, мрази до гроб! И мустаците да не му оставяш, всичко да обръснеш, всичко! Ама всичко!

— Но, Персида...

— ... А на нашия Пера трябва да кажем веднага, още от утре, да си пусне косата. Дойде ли му времето, да е готов и за дякон, и за поп!

— Ех, леко ти е на тебе! — въздъхна поп Чира.

— Всичко, всичко да му обръснеш, нека да заприлича на къосав мюсюлманин! И в гроба ще мисля за това, Чиро! Струва ми се, че и от гроба ще стана да го обръсна, ако ти не искаш! Да помни кога е посегнал на тебе!

— Ех, ти, като намразиш някого, не знаеш да поставиш, както се казва, граница на омразата и яростта си! — отвърна поп Чира, като се поусмиваше. Изглежда, че му стана смешно, като си помисли как госпожа Перса ще започне да бръсне поп Спира, а той ще се дърпа. — А, не, не! Ти си страшна, когато намразиш някого.

— Че какво, да се сдобря ли искаш? Ти може да искаш, но аз — за нищо на света! Когато обичам някого, аз съм мехлем, но намразя ли го — по-горчив пелин не му трябва!

— Имай милост, Персо; почти трийсет години живеем като приятели!

— Не трийсет, ами трийсет пъти по трийсет да са, не искам и да чуя. Всичко е свършено. Било, каквото било! „Разтуреното приятелство — помня, че винаги ми казваше покойната ми майка, която беше много умна жена, бог да я прости — не е като скъсан чорап, че да го закършил!“ Не, Чиро, така не може! „А подновеното приятелство, детето ми — казваше тя, — прилича на подгрята картофена манджа. Ако от подгретите обедни картофи става вечеря, и от разтуреното приятелство може да стане нещо!“ Не, Чиро, нищо не става вече! Било, каквото било, Чиро, и дано не се върне! — боботеше госпожа Перса.

— Някакъв страх ме е обзел, че не мога да се окопитя — каза поп Чира. — Не е шега работа да се изтъпанчиш пред негово

преосвещенство! Нима съм свикнал с такива неща. Пък както съм си късметлия, могат и виновен да ме изкарат!

— Всички знаят, че той е виновен.

— Но това никак не ме утешава! Познавам го аз Спира. Не се предава лесно! Не го гледай, че е такъв дебел — мята се като шаран, изваден от водата. Знае всички дяволии. Колко пъти се е измъквал от трудни положения, при които, да ми прости господ, съм мислел, че и самият Саваот няма да може да му помогне. Че не си ли спомняш как преди петнадесет години на празника на храма господен теглиха в църковния двор въжето със селяните и всички победи. Казаха на епископа и какво му направи? А преди това, ако си спомняш, когато закъсна за утрenna, мислех си: отиде му брадата, все едно че не я е имал! А него на туй отгоре го и похвалиха, че и с червен пояс наградиха! Работи му на човека късметът повече от акъла и това си е.

— Ще му преседне! Ще му преседне, Чиро, ако има господ, а нали има! Само ти не отстъпвай нито крачка от правото си! Де да беше прав поп Спира, тежко ми! Трябваше да бягам накрай света от Сида! Ще победиш, Чиро, само се дръж здраво!

— Виждам си вече присъдата — каза поп Чира. — Виждам и своята, и Попспировата!

— Само пази зъба! Пази го като очите си! Това за тебе сега е по-важно от всичко на света!

— Тук е, у мен. Винаги го нося със себе си, проклетия! Но каква полза от него, когато устата ми ще се върже като камбаната на велики петък, че думичка няма да мога да обеля, щом застана пред негово преосвещенство.

— Ех, Чиро, да можех да ти дам моя език! Кога тръгваш за там?

— В другиден тръгвам.

— А за каруца погрижи ли се?

— Утре ще видя в село.

— Виж, погрижи се, времето е студено... не е като лете, пък нали знаеш какви мошеници са селяндурите!

— Кога ще пътуваш, Спиро? — запита госпожа Сида.

— Утре, ако е рекъл господ — въздъхна поп Спира.

— Ами пригответи ли се? — попита тя загрижено.

— Е, не съм както трябва, но...

— Веднъж да мине тази комендия. Ужасно съм загрижена, Спиро! От три-четири дни все сънувам някакви епископи и някаква бръснарска сапунена пяна... Не е на хубаво!

— Ами щом искаш бръснар за зет, това ще сънуваш!

— Не, не за това, страхувам се да не те разпопят.

— А, чак дотам няма да се стигне — успокой я поп Спира. — Докато съм жив, не се давам! За нищо на света! Дори още два ланца земя да отидат на вятъра.

— Значи, все пак има надежда?

— Как да няма! Нали казват: докато е жив, човек все се надява, все очаква! Аз, да си призная, отначало се поизплаших, защото отде да знаеш какво те чака. Пред теб мога да призная. Виновен съм. Виновен съм, сама виждаш, както никога съм виновен! А толкова се сдържах! Но сега пък не бива да се предаваме на отчаяние.

— А ти посъветва ли се с някого?

— С кого да се посъветвам, като не смея на никого да кажа как стана всичко! Шаца е дете, пък и кой го знае...

— Толкова ли нямаш някой друг? А как си с Аркадие, близък ли си с него?

— Е, той ми е много предан, реших се и му казах, пък и самият той знаеше нещичко.

— И какво ти казва той?

— Ами казва, че не е безнадеждно. Само, казва, да си помислел още малко. Днес ще ми каже какво е измислил.

— Ох, чул те господ, дано всичко излезе на добре — каза госпожа Сида и скришом от поп Спира се прекръсти. — Да ти приготвим ли както всякога нещичко за път?

— Може, макар че не ми се мисли за нищо.

ГЛАВА ОСЕМНАДЕСЕТА

В НЕЯ ЧИТАТЕЛЯТ ЩЕ ВИДИ КАКВИ ТРУДНОСТИ ТРЯБВА ДА ПРЕОДОЛЕЕ ЧОВЕК, КОГАТО МУ СЕ
НАЛАГА ДА ПЪТУВА В ЛОШО ВРЕМЕ

В този момент влезе Аркадие.

— Да търся ли каруца? — попита Аркадие.

— Разбира се! Само се пазари, нали познаваш селяните! — отвърна поп Спира. — Хитри са. Като те намерят натясно, нямат ни срам, ни очи, сякаш си казват: „Нали ми падна в ръцете!“ Забравят се и не знаят колко да поискат!

— На кого ги разправяте тия?! Нима за пръв път ми се случва да се пазаря! Знам аз да се пазаря, не се безпокойте! — похвали се Аркадие.

— Кого мислиш да наемеш, а? — попита поп Спира.

— То... сега, право да си кажем, знаете ли, не е толкова лесно. Есен е, пътищата са разкаляни до колене.

— Така си е, трудно се пътува!

— Ех, как щеше да е хубаво да имахме своя каруца и коне! — каза госпожа Сида.

— Ех, Сидо, колко пъти и аз съм си мислил за това... но какво да правиш! Да взема, много е скъпа храната; пък и ония отгатак реката, бачванците, много ни пречат! Щом се научат, че у нас, в Банат, някой има хубави коне, веднага се нахвърлят проклетите бачванци! Каква страст да крадат коне от банатци имат тия хора, чудна работа. То, че крадат, крадат, да вървят по дяволите, ама и обичат да орезият стопанина, на когото открадват конете! Ето например Нецо, преди три месеца му задигнаха конете и не им стига, че отвели конете, ами му окачили юлар на врата. Офейкали с конете, а него го оставили вързан. Като се събудил Нецо, едва го освободили домашните му от хамутите! Такива работи! И при това човекът спал в конюшната, да пази конете си! От срам и до ден-днешен не смее да се покаже пред хората.

— А се оправдава — подхвана Аркадие. — „Аз съм, казва, лунатик и щом захъркам, нищо не усещам. Преспokoйно можеха —

казва — да ме впрегнат в щирийската каруца и да ги тегля дори без камшик; нищо нямаше да усетя! Но съм доволен, че все пак се показахора!“

— Е, затова не съм мераклия да имам каруца и коне — каза поп Спира и се приближи към прозореца. Той дълго гледа в един стъклен буркан.

Настъпи мълчание.

Може би казаното преди малко бе една от причините, но не по-малка причина беше и това, че поп Спира, като всеки умен и пестелив човек, искаше да мине колкото може по-евтино. През лятото му беше лесно. Все му намираше колая, защото от село постоянно пътуваха по работа. И потриваваше ли на дядо поп каруца, той просто се качваше с пътуващия, защото нямаше енориаш, който да откаже на своя поп място в каруцата! Но сега, през ноември, пътуваха рядко, и при това само по сватби; затуй поповете нямаха възможност да се возят без пари и бяха се загрижили! Към когото и да се обърнеш сега, размишляваше поп Спира, ще си прихване и загдето някога те е возил безплатно, та безплатните пътувания ще ти излязат през носа.

От това се страхуваше поп Спира и като отлагаше тази неприятна работа, стигна дотам, че трябваше последния ден да наеме каруца. Измъчваше го и неговият домашен „барометър“ — зелената жаба в стъкления буркан на прозореца; от няколко дни той постоянно предсказваше дъждовно време.

— Е, какво решихте?, попита го Аркадие.

Поп Спира стоеше мълчаливо и неподвижно до прозореца, загледан разсеяно в буркана с жабата. През последните няколко дни споменатата жаба стоеше все на дъното. И денем и нощем не мърдаше оттам и създаваше големи грижи на поп Спира и на всички домашни, особено на Юла. Защото Шаца беше дал ботушите си на поправка и беше платил предварително, а обуцарят Ника, един закоравял пияница, беше ги затворил в дюкяна си и трети ден киснеше при гайдарите в една кръчма до пазарището. Шаца остана по летни обувки, та не можеше да мръдне от калта. А жабата в буркана, сгушена на дъното, се спотайваше и пускаше мехури и, види се, нямаше намерение да се покачи по стълбичката, която ѝ беше поставена, и да предскаже оправяне на времето.

Всички бяха загрижени. Поп Спира я гледаше разсеяно. Юла, щом я погледнеше, плачеше, а госпожа Сида, като я виждаше в неизменната ѝ поза, бълваше змии и гущери.

— Черна ми се вижда — казваше госпожа Сида, когато минаваше край прозореца. — Виж я ти как се е заинатила зелената непрокопсаница, не помръдва по стълбичката, ама ме гледа нахално, като ококорена чифутка. Да пукнеш дано, непрокопсанице зелена!

Така я кълнеше госпожа Сида, но жабата не се качваше по стълбичката.

— А ти... измисли ли нещо? — попита поп Спира Аркадие след продължителното мълчание; той не можеше повече да издържи дръзкия и безсрамен поглед на жабата.

— Знаете ли, измислих. Само не знам дали ще помогне — отвърна Аркадие.

— Кажу ми, какво си измислил?

— Измислих, че вие трябва на всяка цена да му откраднете проклетия зъб, за да не може в никой случай да го покаже пред негово преосвещенство епископа. Освен това трябва да твърдите упорито, че не се е случило това, за което ви обвиняват в тъжбата, че с нищо не сте го измеряли. Кажете само: „Бузата спадна, а зъбът липсва“, нека тогава да докаже, ако може.

— Това и сам зная, но работата е там, че зъбът е у него. Какво да правим?

— Е, там е лошото, че и на мене като никога нищо не ми идва в главата! Все си мисля дали да подкупите каруцаря, който ще го вози, той да измъкне зъба.

— Знаеш ли поне с кого ще пътува?

— Не са кой знае колко, че да избира. С нито един от тия, които са си в къщи и могат да пътуват, не са се спазарили.

— Не знам кого да взема! Дали ще иска Пера Боцкалов?

— Оставете го по дяволите! — отхвърли го Аркадие. — Скъпчия е, пък и да се спазарите, ще си имате неприятности с него. Има лош навик: научил се е, колкото и да му плащате, да кара по прекия път. А заловят ли го, глобата плаща тоя, който пътува.

— А Прока Циканов?

— Майчиното си мляко ще прокълнете, ако го вземете. Ужасно е пипав, затуй в село му викат: „Прока, щеш не щеш!“ Все си намира с

какво да се занимава — ту ще запали лулата, ту го убивал ботушът, та го събува, ту изпуска камшика, та слиза от каруцата и се връща кой знае къде назад. А вие седите в каруцата и чакате. Това, което другите свършват за половин ден, той го върши за цял ден, дори и за ден и половина! Пък и конете са му дръгливи! Сремски кранти, дребни като котки! Сякаш му служат, за да разкарва сливи из пазарищата. А най-лошото е, че никога не знаете за колко сте се пазарили. Гледаш го загубен и вързан, но да видите как се кара и как лъже, когато му плащате. Него в никой случай!

— А какво ще кажеш, да вземем Рада Карабаша, а? Той има чудесни коне!

— Хм, хич не ми споменавайте името му! Да беше добър на половината на конете си, пак щеше да е хубав. Вярно, той хубаво кара, но и него не го бива.

— Че щом кара добре, какво искаш повече?

— Бачванец е, та обича много да дърдори. Види ли някаква кръчма — а, слава богу, из пътя кръчми колкото искаш, а той спира: да напои конете и себе си, а сетне, като грабне юздите, кара като луд. Казва само: „Дръжте се, господине!“ и подкарва конете, а господинът, ако не се е хванал добре за дъските, изхвърква от каруцата, все едно че не е бил в нея! Ей това не му харесвам. Така по-лани возил от Симиклуша за Велики Бихач един евреин, че го беше изгубил още при Бочара и чак при Карлово разбрал, че кара празна каруца. „Защо не внимаваш?“ — ругаят го хората. „Ами той защо не се държи като човек!“ — защитава се Рада и изкарва виновен другия. Ако почестичко поглеждаше назад, пак добре, а той, като нахлупи шапката над самите си очи, по два часа не се обръща, крещи и шиба конете; калта хвърчи направо в човека зад него, та не знаеш кога ще бъдеш позцапан: ако се изтърсиш от каруцата или ако останеш в нея!

— Ох! — завайка се поп Спира.

— И друго — продължи Аркадие характеристиката. — Рада си има и друг лош навик — да не пуца чужда каруца пред своята. Така подкарва край нея синковецът, че само да опре климия в климия, веднага обръща другата каруца! Пък и обича да пие и да се бие из пътя. Щом си пийне, започва да пее. То нищо, че пее, ами кара и пътника да пее. А ако той не иска, грабва климията и го натиря от

каруцата. Казва, че бил „благородник“ и никак не очаквал да стане каруцар.

— Той е луд човек!

— Луд, напълно луд! Не знаеш кой е по-луд — той или бесните му коне. Трезвен ли е, пак се ядва, но щом е пиян, никой не може да му излезе насреща. Пие, бие се, купува коне из пътя, плаща и пие, щом го черпят; с него ще тръгнете, а някой десети ще ви закара. Не знаете какво ви очаква, ако тръгнете с него. Хубаво кара, това е така, но никак не подхожда за духовно лице, каквото сте например вие.

— Е, кого да взема, за бога? Що за човек е оня Пера Тоцилов? Какво ще кажеш, да вземем него?

— Знаете ли, като че ли той е най-подходящ. Пък има и покрита каруца. Скоро купи чергилото от една щирийска каруца, че го сложи на своята лека и хубава каруца. Та той е най-подходящ.

— Е, много добре. Ха върви сега, че се пазари. Или слушай, не е ли по-добре да отида аз, а? Какво ще кажеш?

— Така ще е най-добре! А през това време аз спокойно ще си помисля за оная работа и ще разбера дали отец Чира е пазарил каруцар и кого е пазарил; ако не е още, ще се заема да наглася работата. Ако стане, както аз мисля, ще знаете, че сме отлично. Чудесно — добави Аркадие.

— Тичай веднага — каза му поп Спира, — тичай и сериозно се заеми; все едно че за тебе се отнася.

ГЛАВА ДЕВЕТНАДЕСЕТА

ОТ НЕЯ ЧИТАТЕЛИТЕ ЩЕ СЕ УБЕДЯТ, ЧЕ СТАРИТЕ ХОРА СА БИЛИ ПРАВИ, КОГАТО СА ИЗМИСЛИЛИ
ЗЛАТНАТА ПОГОВОРКА: „СВОЙ СВОЕГО НЕ ХРАНИ, ТЕЖКО МУ КОЙ ГО НЯМА!“

След половин час поп Спира тръгна да търси каруца. Пътем той за всеки случай се отби у всички селяни, които се занимаваха с кираджийство. Ходи и при Пера Боцкалов, и при Прока Циканов, и при Рада Карабаша, и при други, но никъде не намери покрита каруца, а там, където имаше, стопанинът беше заминал на път. Остана му само чорбаджи Пера.

Поп Спира влезе в чорбаджи Перовата къща и го свари под навеса да рони царевица.

— Помози бог, Петре, синко!

— Дал ви бог добро, отче! — отвърна Пера, който скочи от стола, извади бързо лулата от устата си и я сложи в един ъгъл, па свали шапка и целуна ръка на дядо поп.

— Е, какво правиш, как я караш? Работиш ли, трудиш ли се? — попита го поп Спира. — Че сложи си шапката на главата, Петре, синко, сложи я, сложи!

— Ами трудим се, отче, колкото ни позволяват силите и колкото, както се казва, е нужно! — отвърна чорбаджи Пера Тоцилов, като си помисли: „Аха, един след друг!“ — И дяволито смигна под шапката си. Защото същият чорбаджи Пера не беше някой друг, а добре известният ни от миналата нощ Пера Тоцилов, при когото Нича пазачът се отби и почерпи добре, както вече знаят от глава шестнадесета търпеливите читатели. Домакинът почерпи Нича, но трябва да признаем, че той си заслужи почерпката, защото беше дошъл нарочно при Пера Тоцилов. И докато жените пееха и се кикотеха, като разчепкваха перата, Нича разказа на домакина всичко и добави, че утре и двамата попове ще му дойдат на крака, дето се вика, за да се пазарят да ги закара. Налага им се да пътуват, а никой друг, освен него няма покрита каруца и такива коне.

— Па недей да излагаш прекрасните си коне да ги возиш без пари — съветваше го Нича. — Сега ти е паднало да бъркаш в меда. Опичай си акъла, както си правил всякога, и не изпускай случая! Нали знаеш как ни скубят, като изпаднем в неволя; например като се жени някой! Да ти кажа право, по ми е сладък попският крайцер, отколкото търговския форинт! Помисли си колко струва на нас енориашите само тяхното „господи помилуй“ и „подай господи“ — поучаваше го миналата вечер Нича. Всичко това си припомни чорбаджи Пера Тоцилов, щом видя поп Спира в своя двор.

— Ето че се отбих за малко! — започна разговора поп Спира. — Видях те на двора, па си рекох: „Я да се отбия за малко при нашия чорбаджи Петър.“ А ти все работиш!

— Сполай... сполай ви, отче, задето се сетихте за мене бедния.

— Ех, синко, не си беден ти. Чорбаджия си, щом храниш коне за големство и за сватби.

— Ех, отче, де да беше, както казвате! Какво ли ми е големството. Кърпим, кърпим по малко! За какви сватби говорите, до тях ли ми е. Имаме малко нивички, малко свине храним, малко кираджилък и така връзваме двата края. Живуркаме, отче, а след италианската война и откакто излезнаха книжните сексери — още по-зле я караме; и докато мога, пак добре; но удари ли нож на кокал, ще си взема парцалите, дето се вика, па или през Тиса в Срем, или още по-далеч в Сърбия... А засега ще караме с малко кираджилък...

— Има ли поне файда от тая работа?

— Както ви казах, сполай на бога, че не сме по-зле! А за файдата, дето казахте... Ех, кой е прокопсал днес от работа? Никой! А селянинът пък хич!

— Поне добър каруцар ли си?

— Абе то, защо да говоря за себе си, по-добре питайте други хора, евреите и господата. Попитайте хората, които е возил Пера Тоцилов, и се поинтересувайте търсили ли са после друг каруцар!

— Чудесно, чудесно! Много ми е драго. А тъй като сега съм по-свободен, да си поговорим... Би ли искал например тия дни да пътуваш?

— То, знаете ли... — провлече Пера, почесвайки се — и сами виждате какво дяволско време е! Та право да ви кажа, не съм много мераклия в такова време. Виж, лете е по-друго.

— Разбира се, че лете е друго. Лете човек може и пеш да върви. А за колко например возиш лете?

— Като... кого например?

— Когото и да било... Не е ли все едно? Лете например колко взимаш за ден?

— А че осем форинта^[1].

— Скъпичко. А зиме?

— Зиме двойно — шестнайсет форинта.

— Охо! Соленичко, Петре, синко! А през есента?

— Както през зимата, шестнайсет.

— Скъпичко е, ей богу, скъпичко...

— Какво да правите, есен е, кално е, по-лошо, отколкото през суха зима по снега.

— Знам, знам, Петре, синко! Но летният ден е по-дълъг от зимния, а за зимния искаш двойно! Хайде да бяха десет, пак добре.

— Е, ама вие забравяте колко е дълга зимната нощ. Конете цяла нощ ядат, а нощта се проточила като гладна година; конете искат храна, иначе няма да можеш да караш. Какво е една десетка! Отива си, както казват, само за зобта — десетницата в зобницата!

— Скъпо е, скъпо!

— Ами според кесията, отче, и според сана. То, знаете ли, дето казват, пътуващия майстор човек може да прибере и без пари в каруцата, но той е скитник, а не господин. А колкото повече плаща господинът, толкова по-добре за него; чест му прави. И конете в талигата са горди, какво остава за стопанина им.

— Аз, знаеш ли, тия дни се стягам за път; ей така, хрумна ми да се поразвлека малко. Та, рекох, я да отида и да попитам първо нашия Петър.

— Е, благодаря, благодаря, отче. И аз, дето се вика, ви почитам, както и всички домашни; никой не ви вика другояче, освен „нашият отец“.

— Та, колко, значи, искаш?

— Ами, казах вече, шестнайсет форинта.

— Осем, Петре.

— Малко са, малко, отче, сега не е лято.

— Ще се оправи! Непременно ще се оправи времето! Ето, моята жаба предсказва, че ще настъпи промяна, ще настъпи хубаво време.

— Ама каква жаба, отче! Какво говорите? Сто жаби да ми кречат и писмен документ да ми поднесат, пак няма да повярвам. Никаква жаба не минава пред мене! Ще вали още цяла седмица, отче! Познавам аз по себе си — по-добра жаба не ми трябва! — На времето Пера Тоцилов беше сякъл дърва в някаква спахийска гора, че го надупчили със сачми и оттогава предсказваше времето по-точно и по-сигурно дори от Вечния календар.

— Нали ти казвам — уверяваше го поп Спира, — ще се оправи.

— Ех, отче, не ми давайте акъл, имам си аз достатъчно, затуй така приказвам. Куче да стана, ако се излъжа! Още покойният ми баща, бог да го прости, ми казваше: „Синко, Пера, казваше, щом дъждът пробие зората, ще пробие и кожата.“ И не ме е излъгал! Много добре съм запомнил това! Дълго няма да видим хубав ден, отче! Ами дайте четиринайсет форинта и утре призори, ако е рекъл господ, да потеглим.

— Ама ти, Петре, така се пазариш, като че си единственият каруцар в село.

— То, отче, кажи-речи, така си е! Иска ли някой закрыта кола, ще ме потърси. Защото всички закрыти коли от селото са на път.

„Виж го ти мръсния селяндур, всичко знае. Така си е, какво да правиш!“ — каза си поп Спира и добави, гласно:

— Осем, осем, Петре. Достатъчно са ти осем форинта. Пък може да се случи и друг да вземеш в колата.

„Защо пък да не взема!“ — помисли си Пера Тоцилов и добави гласно:

— Четиринайсет, отче... Хайде, дайте дванайсет и като взема още един човек, ще изкарам поне шестнайсетте форинта. Хайде, намерете вие някого и ще ви закарам не за осем, а за шест форинта!

Замисли се поп Спира и най-сетне след дълги размисли, колебания и пазарлъци склони. Отстъпи и Пера и се съгласиха за десет форинта.

— Добре! — каза поп Спира. — Десет, десет, но щом ти плащам десет, искам да караш както трябва.

— Не се безпокойте, като железница!

След един час Аркадие доприпка у Попспирови и завари попа у дома.

— Какво добро те носи, Аркадие? — запита го попът.

— Всичко е наред! Разпитах! Поп Чира е пазарил Пера, оня, Тоциловия, да го кара утре.

— И таз хубава! Че и аз го пазарих! Ще стане една, не е за приказване!

— Значи, заедно ще пътувате! Чудесно! Отлично! По-добре от туй здраве му кажи!

— Какво добро те е патило?! Тъкмо така не бива!

— Не, не, само така! „Е, слава богу — помисли си Аркадие, — сега ще стане работата!“ — А след това каза високо: — Много добре се нагласиха работите!

— Защо мислиш така?

— Ами ето защо! Сега много лесно ще се доберете до зъба.

— Как?

— Ето как мисля да стане. Ако тръгнете утре в зори, вечерта ще стигнете в Темишвар и тогава няма никаква надежда. Затуй недейте тръгва сутринта, а към обед. Ще се наложи да преспите в Ченей у свещеника, у оня, когото селяните наричат Олуя^[2], вашия и негов приятел. А аз ще подшушна на Тоцилов да не впряга в зори, нека намери някакво оправдание, ще му кажа, че вие не можете да тръгнете преди обед.

— Е, добре де, но аз все пак не разбирам... А по-нататък?

— А сега, моля ви, кажете ми само това: на кого е по-голям приятел този поп Олуя, на вас или на поп Чира?

— Поп Олуя! На мене, разбира се! Много близки приятели сме ние с него, и то отдавна! Още от първи клас! Като деца заедно коледувахме: аз играех царя Валтасар: а той Пера от Старо село Кера. Нямахше по-луд от него в училище! Приятел ми е, много добър приятел!

— Чудесно! Щом е така, вие можете преспокойно да му се доверите; тогава гледайте да ви помогне да измъкнете зъба. Знаете как се пътува... времето е есенно, влажно... човек изстива... Сетне вечеря, приказки, винце!... Разбирате ме вече... Има възможност... удобно е...

— Но как, как? Нали казват, че той го пазел като очите си. Всяка минутка поглеждал и пипал дали е на мястото си. Да речем, че го докопам, ами като види, че го няма, а?

— И за туй си има лек, не се безпокойте! За всичко съм се постарал. Ето, вземете това загънатото. И щом приберете зъба, сложете

му това нещо — отвърна Аркадие, като му подаде нещо загънато. — Сигурно няма да го разгъва по пътя.

Поп Спира го взе, разгъна го и като видя какво е, силно, сладко се изсмя.

— „Сей ден, йегоже сотвори господ!“ Аркадие, човече, ти си ми спасител за втори път! Ех, отърва ли се и сега, няма да те забравя, докато съм жив. Ех, Аркадие — каза поп Спира и доволно повдигна веждите си, — ти, ти си... същински мошеник! — потупа го той доволно по рамото.

— Ха-ха! — малко смутено се засмя Аркадие.

— Ама как можа, дявол да те вземе, да се сетиш за това нещо? Та нали никакво училище не си учил!

— Е — отвърна Аркадие, като потриваше смирено, по попски, ръцете си и срамежливо протягаше врат, — учил съм, отче, колкото съм могъл. Учил съм, и още как! Завършил съм, отче, тринаесетото училище! — гордо заключи Аркадие. — Освен това всички Провлакови са майстори за такова нещо, пък и аз, право да си кажа, трябва да се казвам Провлаков!

— Ах, ненапразно казват: „Дори и триста без попа са нищо!“ — възкликвава доволен поп Спира. — Ако досега никой не е направил това, аз ще поправа поговорката, та отсега да се казва: „Дори и триста без клисаря са нищо!“ А, право ли казвам, както вика нашият пазач Нича? Така си е! Прави са били старите хора, като са казвали: „Свой своего не храни, тежко му кой го няма!“

[1] Форинт — австроунгарска монета. ↑

[2] Олуя — буря (сръб.). ↑

ГЛАВА ДВАДЕСЕТА

В НЕЯ СЕ РАЗКАЗВА ЗА ЕДНО ЕСЕННО ПЪТУВАНЕ И ЗА ЕДИН ЕПИЗОД В ХАНЧЕТО. ПЪРВАТА ЧАСТ НА ГЛАВАТА Е ЗАБАВНА, А ВТОРАТА — ПОУЧИТЕЛНА; С ДРУГИ ДУМИ, ЗА НАЗИДАНИЕ НА МНОГО ЧИТАТЕЛИ НАРИСУВАН Е УЖАСНИЯТ ОБРАЗ НА ЕДИН РАЗРУШЕН ОТ АЛКОХОЛА ОРГАНИЗЪМ

В сряда, към десет часа, тъкмо когато господин нотариусът тръгваше на работа, портата на Пера Тоцилов се отвори широко и от нея излязоха коне и каруца; каруцата бе покрита с хубаво чергило, под което седеше Пера Тоцилов. Като се наведе и протегна шия, той поръча нещо на домочадието си, което бе наизлязло на двора. След това се прекръсти, изпсува калта и дъжда, който така усърдно се лееше, сякаш цяла седмица бяха правили пеперуди и молебени за него, шибна конете и подкара право към попската улица, към къщата на поп Спира. Като го взе в колата, той несъзнателно се прекръсти още веднъж, защото съзря кръстещата се на вратата госпожа Сида, пък свърна към къщата на поп Чира и спря пред портата.

— И мустаците, и брадата — долетя откъм двора, — всичко, всичко да обръснеш, всичко да махнеш на тоя дръвник чифликчийски, всичко, всичко! Нека да му се трупат хората като на мечка, нека...

И изведнъж замръзнаха и госпожа Перса, която говореше, и поп Чира, който се беше хванал за климията и бе метнал единия си крак на стръката, за да се качи на каруцата; и двамата застанаха като вкаменени, защото и двамата видяха как поп Спира, завит в големия зимен шал на госпожа Сида, се отместваше вляво и от уважение правеше място на поп Чира да седне отдясно.

— А-а-а — заекна от почуда поп Чира, — а-а-а, какво е това там, а, Петре? Каква е пък тази комендия?

— За каква комендия става дума, ваша милост? — попита Пера Тоцилов с наивно почтителен вид, както умеят селяните.

— Петре, синко, почтено ли е това от твоя страна, кажи ми? Аа ли пазарих каруцата и ти дадох капаро, или някой друг? А? — попита поп Чира, като застана до каруцата.

— А, моля ви, отче, и вие пазарихте, но и негово благородие пазари. И двамата пазарихте и съвсем честно, дето се вика, ми дадохте капаро, което аз, бедният човек, никога няма да забравя и за което съм ви благодарен. То вярно, Аркадие се пазари, а не вие. Но заповядайте в каруцата; заповядайте да се не мокрят бадева и конете, и хамовете.

— А, Петре, синко, така не може — укоряваше го поп Чира.

— Но почитително ви моля, отче, нали вие сам ми разрешихте да приема още един човек при себе си на капрата!? А отчето е също свещеник като вас, как ще го туря до себе си, пък и той ви оказва чест, отстъпва ви дясната страна; нали затуй ви возя за половин цена. А за десет форинта, дето се вика, не си струва да се впряга в такова време. Па нали и аз съм човек, дето се вика, нали и аз, бедният, трябва да изкарам някой крайцер за хлебеца, пък и конете имат душа, макар че са животни, дето се вика.

— Такива сте вие, селяните. Знаем ги вашите мошеничества! — намеси се госпожа Перса. — Боже, Николаевич, защо не си отваряш очите, кога пазариш каруца; нали ги познаваш селяндурите, чумата да ги изтръшка заедно с нехранимайковците! Божичко, та прилича ли ти на тебе да се возиш, с когото и да е! — продължи госпожа Перса позеленяла от яд. — Търси веднага друга каруца, каруци поне, слава богу, в село, колкото искаш!

— Има каруци, но не са покрити, уважаема — каза Пера Тоцилов. — Вижте само какво е времето! Грехота е дори куче да изгониш на улицата в такъв дъжд и такава кал.

— Мошеници сте вие всички, всички до един! Земевладелци ви трябват на вас, земевладелци!

— Ех, на кого ги разправяте, госпожа! Какви ти земевладелци! Та ние всички сме „земевладелци“, затуй се и караме. Ако бяхме истински земевладелци, и вие щях те да си имате каруца, пък и аз нямаше да лежа на туй ухо — другиго да возя, че да печеля. Пък то и земевладелците не са прокопсали кой знае колко! Ето например Раде Карабашев, той е поне земевладелец, пък е каруцар! Даже стигна дотам, да кара евреи, които закупуват пух. Аз поне карам преподобните отци! Но по-добре сядайте, та по-малко да се мокрим и ние, и конете!

— Ама как може да не се намери каруца в цялото село? — нареждаше госпожа Перса.

— Че то има каруци, уважаема, не искам да кажа, че няма, но там е работата, че не са покрити. Много добре го знаят и свещениците. Мислите ли, че те, толкова умни и учени хора, не са проверили, ама като видяха зор, дойдоха при Пера Тоцилов.

— Право казва нехранимайковецът селяшки! Ах, Аркадие, ти забърка цялата тая каша! Няма накъде? Каквото станало, станало! — тихичко каза поп Чира на госпожа Перса.

И тя разбра положението, съгласи се; и тихичко му пришепна на ухото:

— Па недей да отстъпваш, дръж здравата. Да не си посмял да говориш с него. Нито го питай, нито му отговаряй. Най-добре ще е още сега да се увиеш в кожуха. Скрий си главата, нахлузи шапката си над очите и спи. А ако не можеш да заспиш, престори се на заспал, това поне е лесно. До Темишвар да не се излъжеш да покажеш, че си буден! Дръж на своето, Чиро, ако обичаш децата си!

— Хе, лесно ти е на тебе! А аз все предусещам, че ще се отърве, знам го аз него! Хайде, сбогом! Отваряйте си очите в къщи! Ако дойде Лоренц чифутинът, кажи му, че в събота се връщам, нека да почака дотогава. Па рано затваряйте портата и веднага пускайте Трезор от синджира и внимавайте да не се вмъкнат скитници.

— Карай най-последно! — каза поп Спира, след като поп Чира седна от дясната му страна.

— Е, сбогом! — викна поп Чира от каруцата.

— На добър път! — изпратиха го близките му — госпожа Перса, Пера и самата Мелания, която се бе съвзела от лекия припадък, който получи преди малко, като видя поп Спира в каруцата, в която щеше да пътува нейният папа!

— Хайде, бог да ни помага! — каза Пера Тоцилов и едва сега се сети да напълни лулата си.

— Така ви искам, това е хубаво! Шармант^[1]! Айсгецайхнет^[2]! Браво, отче Чира, браво! Моите уважения! Кис ди ханд! Така, това е чудесно! Защо трябва да се мразите и карате? Помирихте се, значи, не сте вече фаше^[3]; значи, „алте фройндшафт растет ни“^[4], значи, пак постарому. И сега тръгвате на лустрайзе^[5]! Нали? Пътувате заедно? Браво! Е, щастлива съм, че видях това, което отдавна желяех. Мойте гратуляции и майн грус^[6]! — извика фрау Габриела, която се показа и за собствена изненада видя, че поповете седят чинно един до друг. Кой

знае откъде довтаса тя, цялата окаляна, тук, пред Попчировата къща, в момента, когато Пера Тоцилов пълнеше лулата си, чаткаше огнилото и псуваше и праханта, и кремъка, и огнилото, и евреина-търговец.

— Хайде, ще тръгнеш ли най-после! — извикаха в един глас двамата попове.

Каруцата тръгна.

— На добър път! — извика след колата, като махаше с бяла кърпичка, фрау Габриела. — Това е чудесно. Кой би повярвал! Е, сега, сега... как да ви кажа, много съм щастлива. Все ми се струваше, че нещо ми липсва, докато бяха фаше, просто бях като убита, гнедиге, повярвайте ми, буквално като убита! — продължи фрау Габриела, обръщайки се към госпожа Перса. — Е-е, кой можеше да допусне такова нещо! Още щом се събудих, с истински дешперат^[7] си помислих: божичко, какво ще стане с негово преподобие, вашия съпруг, с вас и с вашите! А то, какво да видя! Мамичко! Няма да ми повярват хората, като взема да им разказвам; пък да си призная и самата аз още не мога да повярвам на очите си. Отивам веднага да обадя на отчаяните приятели на вашия съпруг! Уважаема госпожо, кис ди ханд! Фрайлице... господин Пера, моите уважения! — каза фрау Габриела и бързо се отдалечи.

— Върви по дяволите, троши си главата — подхвърли сърдито след нея госпожа Перса. — Нищо не може да се скрие от тази швабска клюкарка и кречетало! Навсякъде си пъха мутрата, господ да я убие! Сякаш из земята изниква! Виж я ти, моля те — каза госпожа Перса, като гледеше подир нея, — цялата е в кал, сякаш бикове са я гонили, Света Богородице! — кръстеше се госпожа Перса. — И каква страст е това, да газиш калта, без да има защо! Е, това е същинска божия напаст за селото! — добави тя, като продължаваше разсеяно да гледа подире ѝ. — Хайде, деца, ще изстинете! Мелания, дъще, пак ще бълуваш нощеска, като се простудиш в тази тънка рокля.

Портата се затвори след тях, а от двора отново долетяха страшните думи: „И брадата, и мустаците — всичко, всичко... всичко на нахалника чифлигарски!“

Каруцата мина през селото, остави го след себе си и удари през пазарището. Как пусто и печално изглеждаше това място сега, а колко

весело и оживено беше преди седем седмици по време на тридневния панаир. Шест дни Рада Карабаша се черпи под една от шатрите с джамбази от Бачка за прекрасния жребец, който си купи; жребецът струваше двеста форинта, а само изпитото вино, счупените бутилки и глави му струваха седемдесет и пет форинта.

Колко пъстър свят се беше насъбрал, колко много неща се продадоха и откраднаха през тия панаирни дни! А сега беше пусто! Тишина. Не се чува ни говор, нито викове и писъци под шатрите, нито подвиквания и песни на хорото, нито удари на сопа по гърба на някой крадлив циганин, нито обясненията, па някакъв си Неца или Прока пред комисаря, че продавал собствения си кон и че няма разрешително, защото неговите врагове му откраднали първо документите, а сетне щели да се опитат да откраднат и коня, та затуй сега го продавал поевтино.

Както караше през пазарището, на Пера Тоцилов му домъчня; спомни си за миналия панаир и за един вран жребец от мартоношкото или башахидското хергеле, за който се пазари, но го изпусна! Ще умре и няма да си прости, че не го купи или открадна. Затова бе сега тъжен, лулата му изгасна и погледът му блуждаеше по пустото пазарище. Той позна мястото, на което стоеше враният жребец, заобиколен от тълпата хора — сега то бе пусто, никъде жива душа, само мокри гарги и гарвани грачеха и прелитаха от салкъм на салкъм. Пера Тоцилов се сепна, мушна угасената лула в ботуша си, наметна пелерината и шибна конете.

Само след миг зад тях останаха и пазарището, и гробището, и черничевите дървета; поеха по шосето. От двете страни на шосето — ниви. Пред всяка нива имаше по две черници, които служеха за межда. Всичко бе мрачно — и нивите, и дърветата. По пътя нямаше жива душа, по нивите — също, черничевите дървета бяха голи, а мокрите им клони се чернееха. Тук-таме по тях се виждаше гарга или опашка от детско хвърчило, долетяла кой знае откъде и заплетена в клоните. Листата бяха окапали отдавна, а опашката беше останала да краси голото дърво и щеше да остане чак до другото лято, когато зелените листа и безбройните плодове щяха да я скрият. Чак тогава може би щеше да я свали някой гладен скитник, който ще се покатери на черницата и без да избира зрелия от незрелия плод, ще утоли глада си и ще събере сили за по-нататъшното ходене пеша. Той ще свали

опашката, ще завърже с връвта ѝ панталоните си и ще продължи да върви край черниците, по същия път, по който днес нашите пътници не срещаха жива душа.

Пера Тоцилов подкарваше конете и си говореше с тях, защото поповете упорито мълчаха. Поп Чира по всяка вероятност спеше, а поп Спира поддрямваше, доколкото грижите му позволяваха. Пера ободряваше конете, подкарваше ги и все им напомняше за врания мартоношанин; като ги засрамваше с него, те теглеха по-добре. След тричасово пътуване каруцата спря пред килнато, разнебитено ханче.

— Ще си починем ли малко? — запита Пера, който не обичаше да минава като край турско гробище. Неговият принцип беше известен надалече, като популярна поговорка: „Минеш ли край какъвто и да е кръст, прекръсти се, а минеш ли край кръчма, каквато ще да е, отбий се!“

— А? — попита той по-високо седящите в колата. — Ще дадем ли малка почивка на клетите коне?

— Няма да е лошо! — отвърна поп Спира, защото искаше да се освободи от натрапчивите мисли, които го бяха обхванали в каруцата, и да се подкрепи малко.

Каруцата спря. Поп Спира и Пера слязоха. Пера покри конете с чулове, разпрегна ги и влезе с поп Спира в кръчмата, а поп Чира остана в каруцата, като се преструваше на заспал.

Ханчето — стара къщурка, килната на една страна — беше празно, само един пъдар с подпухнало лице седеше на една дълга чамова маса и надничаше от къошето като мишка от дупка. Пред него стоеше шишенце с ракия. Той си попейваше и разговаряше с кръчмарката, която гладеше в кръчмата някакви везани фусты. Тъкмо ѝ разказваше нещо за добрите стари времена, за някогашните големи и сегашните нищожни пъдарски заплати. Разказваше ѝ — макар че тя не го слушаше, защото сто пъти бе чувала тия неща и ги знаеше наизуст — как преди тридесет години, когато бил ергенин, си струвало човек да бъде пъдар и свинар, защото чорбаджиите и търговците закарвали свинете си на пазара чак в Пеща, та покрай тях и свинарите се разхождали и виждали свят.

— Ей, кръчмарино! — тропна по масата Пера Тоцилов. — Свещеникът те вика.

— Хайде, донеси нещо на Пера — поръча поп Спира, — па донеси и на мене.

— Ракийка, ракийка донеси! — каза Пера. — Много е хубава за такъв студ.

— Сега, ей сега! — каза кръчмарката — все още красива жена, с превързани бузи, и като прекъсна работата, целуна ръка на поп Спира и донесе ракия — на поп Спира в по-малко шишенце, а на Пера в по-голямо.

— Къде е мъжът ти? — попита я Пера Тоцилов.

— Отиде вчера в Темишвар по работа, господине. Приготовляваме се!... Ще имаме в неделя малко гости, веселие! — доволно отвърна кръчмарката.

— Какви гости? — поинтересува се Пера.

— А че... няхаме си друга работа! — срамежливо каза кръчмарката, като излизаше.

— Значи, вие — намеси се в разговора седящият в ъгъла пъдар с дълги засукани мустаци, когото гостите едва сега забелязаха и който бе същинска развалина, — вие искате като пътници да знаете какво ще стане в неделя у нас. Е, то аз мога да ви обясня туй-онуй. Нали съм един вид роднина на кръчмарина, който е сега в Темишвар. Той, знаете ли, ще се жени, та в неделя ще му бъде сватбата.

— Е, това е чудесно — каза поп Спира, като започна да яде от шунката, която донесе от каруцата.

— Ще се жени за тази, която досега беше тук и излезе — продължи пъдарят, като посочи с чибука си към вратата, откъдето излезе кръчмарката. — Такава, знаете, честна душа е, та, дето викат, по вестниците да беше търсил, нямаше да се случи такава — не е жена, а душичка! — продължи пъдарят, като стана и бързо си наля ракийка в шишенцето. — Аз съм тука, знаете, един вид роднина, та затуй много-много не се превземам, а сам се обслужвам. Това е за мене мехлем и така да се каже, единствената ми наслада. Помагам им като на свои, защото ги има и такива, които искат да пият, а не щат да плащат; но аз не им давам, следя ги като роднина и дето се вика, пазя това имущество като свое.

— Е, много хубаво от твоя страна! — каза поп Спира, като закусваше и подаваше и на Пера.

— Тя е влахиня, пък моят Миша е сърбин, какъвто съм и аз, и всички от моята вамилия. А тя се казва Тинкуца, с една дума, Тинка. Живее тя с Миша вече единайсет години, откак той изгони тотицата^[8], която по-рано бе тук. А сега го подгониха от окръжното и му наредиха да я вземе, защото в противен случай ще я закарат по етапен ред в Лугош, откъдето беше дошла.

— Така ли? — каза поп Спира.

— Тя удари на плач, а на него, разбира се, му дожаля. Толкова години, дето се вика, живяха като венчани, какъв мъж ще бъде, ако сега направи такова нещо! И казва: „Е, няма да стане, както иска окръжното, а както искам аз!“ И както ви казах, тая неделя ще се венчават. Сега глади за сватбата. Приготвя се, горката, и се радва — не е за приказване! Пък и той вече цяла седмица не я е бил поради венчаването.

— Така трябва, така трябва! — каза Пера Тоцилов, както ядеше. — Хора са, трябва да се венчаят; не са например добитък, да живеят, без да са венчани. Та от какво ще живеят например поповете, ако никой не се венчаваше. Дето викат: „Ръка ръката мие!“ Всекиму е оставил господ по нещичко и дето се вика, предназначил е какъв да бъде. Ето например ти обслужваш гостите, аз съм каруцар, те се женят, а поповете, те пък венчават. Е, така си е, всеки си има работа и така да се каже, припечелва. Не може един човек да прави всичко.

— Ще станем за смях и чудо — продължи пъдарят, като плахо си наля още едно шишенце ракия, — ще станем за смях, ако дотогава не ѝ спадне бузата! Отече ѝ, както виждате, и я върза. Боли я зъб, та изглежда, че са я били. А тази седмица не я е закачил с малкия пръст, дето се вика. Това аз зная много добре, нали по цял ден съм тука, дето се вика. Ех — дълбоко въздъхна пъдарят и надигна хубаво шишенцето, — няма го вече онуй време, кога пъдарят се разхождаше до Пеща и виждаше свят; седя си тук без работа, а никак не ми е по сърце, нали съм човек работник. Кога съм носил тия пъдарски опинци? Само ботуши и през лятото, и през зимата, и то подковани с талери. А сега виж какъв съм. Цъфнал съм като опашката на стар камшик! — завърши пъдарят и надигна докрай шишенцето. — Моето тегло никъде го няма; ако започна да разправам...

— Е, ще тръгваме ли, Пера? — попита поп Спира и стана.

— Може, отче — скочи Пера и извика кръчмарката, която влезе.

— Какъв е пътят до Ченей?

— Лош, отче. Та щях ли аз да седя и да се измъчвам тук като в арест — отвърна пъдарят.

— Хайде, изпий това да не стане зян — каза поп Спира и му даде своята ракия. А и от Перовата ракия беше останало малко. — А кога мислиш, че ще можем да стигнем, щом пътят е такъв?

— Благодарим, ваше преподобие. Бог да ви поживи. Покрай вас и беднотията може да живурка — поблагодари пъдарят и изпи предложената му ракия. — А че още два часа и ще стигнете. Още по видело ще стигнете в Ченей.

Платиха на кръчмарката ракията и виното. Кръчмарката и пъдарят поблагодариха и целунаха ръка на поп Спира. Те излязоха, кръчмарката ги изпрати и срамежливо им пожела добър път...

— А ти, пещенски търговецо, ти пак си се почерпил, докато бях навън — каза кръчмарката, щом излязоха пътниците. — Пак си си сипал, а?

— Не съм сипвал, защо да сипвам! Да не е сливова? Една долнокачествена пърцуца!

— Сипвал си си! Познавам аз! Сливова искаш, значи, а? Сливова, да ти пукне главата.

— Защо да сипвам и кому да сипвам, нали едвам изпих туй, което доброволно ми отстъпиха! Сипвал! — мърмореше пъдарят. — Все аз виновен, само аз сипвам и пия! Хем искате да продадете, хем пак да ви остане.

— Мълчи си, мълчи, знам те аз тебе.

— Че какво, какво пък знаете? Насила изпих и оная. Та нали знаете колко се дърпах. Просто да не ви оскърбя, дето се вика, взех и я изпих. Нима не се дърпах?

— Е, дърпал си се! Ти ще се дърпаш! Намери кой да се дърпа!

— Да не пия случайно от удоволствие? Ей тъй... пия, че все още ми се живее по малко. Това ми е единствената наслада. Па си викам: „Добър е господ, той няма да се откаже от своите пъдари.“ Все се таи някаква надеждица, защото същински мехлем е за мен, щом си гаврътна малко.

— Мехлем!... Всичко, което дращи проклетото ти гърло, всичко за тебе е мехлем, само да дращи.

— Е, драци! Отде наде пък драци, нали се хлъзга като зехтин! Самичко се вмъква! — каза пъдарят.

— Хлъзга се, разбира се, че се хлъзга. Затуй ти и казвам, че си си сипвал и пил, сюнгер такъв.

— Не съм, заклевам се в слънцето! Не съм, бог ми е свидетел! Хич не съм се помръдвал, а камо ли да съм сипвал и пил. Хайде, да беше поне сливова, та да речеш, че ме е подмамила, а то една пърцуца.

— Ти би си пийнал и шайтвосер^[9]!

— Не си грешете душата! Не ме оскърбявайте напразно, булка! Не ме винете и не ми се карайте, и без друго господ достатъчно ме е наказал! — роптаеше новият „Йов“ от ханчето.

— Ще изгориш, глупчо! Ще те изгори тая пуста ракия!

— Ех, ще изгоря! Че кой в нашия род е изгорял от ракия?! И таз добра! Сега пък и рода ми не оставяте на мира!

— А бе за рода ти не знам, но ти ще изгориш...

— Кой, аз да изгоря от ракия? — защищаваше се пъдарят. — Е, да не съм случайно хартиен фишек, та да изгоря. Няма да успея да се запаля, а камо ли да изгоря. Само ме разхлажда, като я пия. Да не е от петдесет градуса, та да ме изгори! Не искам пред чуждите да я коря, нали сме роднина, но това ракия ли е като ракия?! Да беше някоя хубава, щях да се потрисам, кога я пия. А то, блага като божа росица, можеш да я лочеш като свиня от локва, нищо не усещаш! Аз ли не знам: нали я кръщавахме заедно с моя Милош! Виках му: „Имаш ли съвест, стига вече, много е!“ А той ми отвръщаше: „Още малко“ и продължаваше да я кръщава.

— Я го виж, куче неблагоприятно! — изненадана каза кръчмарката и от удивление остави гладенето. — Пък и избира!

— ... ами ти, ей така, все искаш да ме клъвнеш... А аз се съсипвам да те хваля пред дядо поп, че си работна и добра...

— Че съм добра, добра съм, ама ти си лош! — отвърна кръчмарката и продължи да глади.

— Пак аз лош, все съм лош! Та щом съм толкова лош, по-добре да ме няма!

— Откога съм ти казала! — отвърна кръчмарката, като продължаваше да глади.

— Защо не ме прибере тоя господ, та да се отърва!

— Не бой се, няма скоро да те прибере! Не му трябва на него боклуци, на нас ги оставя, ние да теглим.

— ... да се не мъча и да не тегля на тоя свят, щом на всички тежа и им преча! — оплака се пъдарят, па се примъкна и изпи и това, което беше останало в шишето на Пера Тоцилов. — Ех! — въздъхна той дълбоко. — Ако не беше и тоя мехлем, щях да намеря някакъв крив клон, че да...

— Да се обесиш, нали?

— Не — прекъсна я бързо пъдарят, сякаш искаше да избяга от кривия клон, — ами да скоча във водата, защото там смъртта ми е сигурна.

— Ти да скочиш във водата! Виж го само как лъже. Ти бягаш от водата като бясно куче.

— Ех — въздъхна отново бившият пъдар. — Приказвате си вие, че си огрешавате душата. Ама нали не знаете защо е така. Та на мене в Хороскопа ми пише, че ще пострадам, и то не от друго, а точно от вода, затуй аз и до ден-днешен малко пия вода.

— Е, щом в хороскопа пише така — каза кръчмарката и сложи върху дъската друга фуста, — такава ти е, значи, съдбата. Пък аз не знаех. Е, тогава скачай...

— Знам, знам, че само това чакате, ще ви олекне на сърцето! Ех, не ме огорчавайте, булка! Че защо ли не се смили бог най-сетне над мене, нещастния! — вайкаше се той.

— Стига, стига се преструва и примигва като католически поп, ами я вземи, че нарони царевица на свинете и им сложи!

— Сега, ей сегичка! Само не ме огорчавайте повече, булка...

— А щом им сложиш да ядат — напътствувахе го кръчмарката, — чеши жълтия по гърба, докато яде. Той е ненаситен, току си бута зурлата навсякъде и граби от другите, а щом го почешеш малко, поплахите се вреждат да хапнат.

— Знам де, знам! Не за пръв път му чеша гърба! Толкова години с търговия съм се занимавал, дето се вика, сам-самичък... И сребърни копчета, и шубка с токи, и ботуши, и копринена мъхната шапка съм носил... Ех, булка, де да ме познавахте тогава и де да бяхме така свои...

— ... а щом го чеше някой по гърба — продължи кръчмарката, без да го слуша, — той става по-учтив и не граби от другите. И без

това е най-глъст...

— ... Какъв бях аз тогава, а сега докъде я докарахме... Погледнех ли някоя — моя беше. За която исках, можех да се оженя!

— Знам, известни ми са твоите буйства и грехове! Слушала съм колко са ти костували ботушите и антериите на маджарките в Кун-Сент-Мартон, които по цяла нощ са ти играли чардаш. Затуй си стигнал до туй дередже.

— Ама, па и бях гидия, ей, дявол да го вземе! — каза той и удари с ръка по масата. — Не се страхувах, дето се вика, от ни едно бачванско конте, на малкия си пръст ги слагах! Ех, де да ми е сега тоя хал и сегашният акъл!

— Хайде сега, върви! Па заколим ли го, ще закачиш и ти. Ще ти дам сланинка със зеле, пък и мехура, да си направиш кесия за тютюн, а аз ще ти я обшия с червена панделка. Хайде, лудесийо моя!

— Хубаво! Всичко ще направя, както ми кажете, само не ме корете за ракийката, защото това е моята сладост, моят мехлем! Ракията ми е, така да се каже, единствената наслада! А на вас така не ви ли е студеничко, булка? Няма да е лошо да има така да се позагрее човек с нещо отвътре.

— Нали одева каза, че те разхлаждала, а сега пък казваш, че те грее?

— Добър ли е човек като мен, всичко му върви добре.

— Да ти дам тогава — засмя се Тинкуца и му даде шишенце ракия, което той наведнъж опразни. — Помогни ми, нали виждаш, че тия дни не съм на себе си от много работа и от гладене на фусти.

— Ех — спря се пъдарят и въздъхна, — дето викат:

*Я глади се, фусто извезана,
в събота ще има...*

— Излизай навън, та да изтрезнееш! — сопна се Тинкуца. — Виж го ти!

— Ех! — въздъхна пъдарят на излизане. Въздишката му беше изпълнена с меланхолия, която е така характерна за всички страстни обожатели на ракията. — Виждам, мина времето, когато пъдарите и свинарите ходеха в Пеща и виждаха свят; няма ги вече ония пазари и

черпни; сега и без нас могат, имат си железници. И кой ги измисли! Мамицата му швабска!...

— Дий! Шарга, Пирош! Хайде момчета! Хайде хубавци мои! Хайде, още малко ще пошляпаме в калта! — долетя гласът на Пера Тоцилов, камшикът изплющя и каруцата остави ханчето зад себе см.

Поп Спира се намести до поп Чира, който, завит в кожуха, все още се преструваше на заспал. И единият, и другият поп се попипваха: поп Чира, за да види дали зъбът е на мястото си, а поп Спира — дали не е загубил загънатото от Аркадие.

„Подлец такъв селяндурски — мислеше си поп Чира, — мен ме вози за десет, а него за пет сребра.“

Същото си мислеше и поп Спира:

„Чифутин такъв, той се вози за пет, а аз за десет. Все той евтино минава.“

Така си мислеха и двамата попове. А Пера Тоцилов пушеше и през чибука си говореше с конете. Доволен беше, та обещаваше и на Шарга, и на Пирош нови „ботуши“ от спечелените двадесет сребра.

[1] Чудесно (фр.). ↑

[2] Отлично (нем.). ↑

[3] Сърдити (фр.). ↑

[4] Старото приятелство не ръждясва (нем.). ↑

[5] Увеселително пътешествие (нем.). ↑

[6] Моите поздравления и привети (нем.). ↑

[7] Отчаяние (изоп. френ.). ↑

[8] Тотица — название на слугините от Войводина — Б.пр. ↑

[9] Азотна киселина (изопах. нем.). ↑

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА

СЪДЪРЖА, ВЕЧЕРЯТА И НОЩУВАНЕТО ПРИ ГОСТОПРИЕМНИЯ ЧЕНЕЙСКИ СВЕЩЕНИК, ТАКА НАРЕЧЕНИЯ ПОП ОЛУЯ. В НЕЯ Е КУЛМИНАЦИОННАТА ТОЧКА НА ДЕЙСТВИЕТО, КОЕТО СЕ РАЗВИВА В ЧЕНЕЙ И ТЕМИШВАР

Отново продължителен и скучен път. Дъждът престана. Пера Тоцилов подкара по-бързо конете, които в ханчето си бяха починали добре. На хоризонта се показва ченейската камбанария, но Ченей все още беше далеч. Пътуваха, без да срещнат някого из пътя. Така минаха два часа и половина и едва тогава започнаха да срещат изпървом каруци, а подир тях и пешеходци — все шваби с дървени обуца, с ръце в пазвите, наредени един след друг като гъски.

Ето го и Ченей.

Още малко и ще стигнат на пазарището. Минаха край гробището, оставиха след себе си и големия кладенец в началото на селото, и големия кръст и навлязоха в Големия сокак. Отминаха и него и още по видело спряха пред къщата на свещеника.

Пред поповата къща имаше цяла сюрня изкаляни деца. Бяха се насъбрали върху меката утъпкана кал и играеха на „прескочикобила“. Щом каруцата зави и се запъти към поповата къща, едно от тях като вихър се втурна в двора и закрещя, колкото му глас държи:

— Отворете портата, гости идат!

— Какво се дереш като магаре! — сопна му се от двора стопанинът, който като всеки поп предпочиташе да ходи на гости, отколкото да ги посреща. — Ако са гости, да не са вълци!

Портата се разтвори и каруцата влезе.

— О-хо-о! Добре дошли! Добре дошли! — посрещна ги и ги поздрави домакинът. — Какво щастие, каква чест!

— Добре заварили! — долетя изпод кожуха гласът на поп Чира; а щом слязоха, от лявата страна на каруцата се показва и главата на поп Спира, от която се вдигаше пара като от варена шунка, когато я извадят от голямата тенджера.

— О, какво щастие, какво щастие! Та вие ли сте това, честнейши?

— Мимоходом, само мимоходом — каза поп Чира, — утре продължаваме пътя.

— О, много, много ми е драго!

— Утре, щом се зазори, тръгваме — каза и поп Спира, като слезе от каруцата и се запъти към домакина.

— О-о-о! Спира — възкликна радостно домакинът, — ти ли си това, Спира? О-о-о! Чудесно, чудесно! Значи, това си ти?...

— Не, не съм аз, ти си! — отвърна поп Спира и двамата се целунаха няколко пъти най-сърдечно.

— Е, заповядайте, заповядайте! Рокса, Глиша, къде се запиляхте, по дяволите!? — закрещя домакинът, като се разшъта из двора.

Начаса дотичаха Глиша и Рокса и започнаха да свалят багажа от каруцата.

— Е, много ми е драго — каза домакинът. — Значи, чак утре си отивате? Поне малко, ей тъй, на рахат ще си поприказваме. Заповядайте, заповядайте в стаята, съблечете се.

Влязоха в къщата, Пера остана да чисти колелетата, като псуваше калта и пътя; Глиша отведе конете в конюшнията, а Рокса започна да мами кокошките по двора.

И докато цяла дузина съседски дечурлига се покатериха в каруцата и започнаха да „яздят“, да се бутат, въргалят и плачат, а жените в кухнята скубеха кокошката и приготвяха богата вечеря, поповете си поговориха за много неща. От разговора хазяинът забеляза, че между гостите има нещо — че не са в добри отношения. И понеже бе по-близък с поп Спира, най-сетне, щом останаха за малко насаме, той го запитва:

— Спира, аз забелязвам нещо! Все ми се чини, че между тебе и поп Чира нещо не е в ред, а? Какво става с вас? Да не сте се скарали по пътя! Толкова е противно времето, та никак не е чудно, че човек се сърди на всекиго и го избива само на кавга.

— Ех — въздъхна поп Спира, — скарахме се ние в много хубав ден, който сега ми изглежда съвсем черен, като се сетя за него.

— Как тъй?

— Заради жените. Жени, като всички жени! Направили триста поразии, та сега и двамата си имаме работа до гуша и главоболия,

особено аз...

— Нищо такова не съм чувал, Спиро!

— Изглежда, че фрау Габриела не е имала пари за каруца, иначе и вие щяхте да се научите.

— Какво приказваш!

— Ами такова, най-добре е да отидем в друга стая; не искам, знаеш, да ни прекъсват! А там ще ти разкажа всичко, от игла до конец; защото това е дълга история, а ти, както рекъл псалмопевецът, си единственото мое упование и щит.

— О-о! Какво приказваш! Вярно ли! — учуди се поп Олуя. — Казвам ти, нищо не съм чул. Виж ти! Хайде, на драго сърце ще ти помогна! Хе-хе! — засмя се домакинът. — Може ли, може ли да не ти помогна! Спомняш ли си, Спиро, какви лудории вършихме, когато бяхме семинаристи; как аз правех серенади на икономката на католическия свещеник, а? Да не беше тогава ти, зле щях да си изпатя! Та как няма да ти помогна! Ти само си кажи болката!

— А, сецам се, беше му някаква роднина, нали?

— Такова нещо! Е, хайде!

И двамата отидоха в съседната стая. Докато те стояха там, в кухнята се приготвяше вечерята в присъствието на Пера Тоцилов, който седеше край огнището и в компания с ченейския клисар попейваше ракийка. За да съкратят по някакъв начин времето до вечерята, разговаряха за тазгодишната реколта и ядяха подлучени тиганици, намазани с мас. През това време от разговора се разбра, че Пера Тоцилов и клисарят са някакви роднини или по-точно, ще станат роднини, когато някои техни близки, които живееха невенчани, се венчечат.

Наредиха масата и донесоха гозбата.

Поп Спира и домакинът излязоха от стаята. Последният го окуражаваше:

— Не се грижи! Как да не те отърва. Спомняш ли си, когато ти ме отърва от белята! Но хайде, слагат вечерята.

Влезе и поп Чира.

Всички насядаха, а госпожа попадията с клисаря и Рокса им поднасяха.

Гостите бяха изгладнели здравата, затуй до средата на вечерята никой не говореше, всички се хранеха както у дома си. Разговорът се

оживи чак когато донесоха две чинии с понички, наслагани като пирамиди, и пиеха осмата или деветата чаша. Разговаряха за свои неща — за енориите, за венчавките, кръщавките и погребенията; за епископите и учителите, за старите времена и за това, как е днеска.

— Е, как са енорияшите, домакине? Като предишните ли са?

— Все си казвам: „Да не дава господ по-лошо!“

— Така ли? — каза поп Чира.

— Знаете ли, не умират нещо хората сега... помня други години как беше; пък и не се раждат както някога — отвърна домакинът. — Малко се раждат, затуй, изглежда, и малко умират.

— Да, да, имате право. И аз съм забелязал такова нещо — потвърди поп Чира.

— Няма ги старите времена — каза домакинът. — Помня, боже, тогава всяка къща беше пълна с деца, все по девет Юговичи! И тогава беше леко. Женитби — колкото искаш! Че лесно и драго ти беше да попуваш! Попувай днес, когато всичко е с такси и по някакви тарифи. Ха живеј, ако можеш!

— Не струва, не струва! — каза поп Спира.

— Ето, тръгнете от къща в къща и ще видите, че никъде няма да намерите, както някога, в щастливите времена, пълна къща с деца, ами или по едно или пък хич. Ако е девойка, току-виж, избягала с някой ергенин, че после едва можеш ги накара да се веичеят по обряда на нашето благочестие; а ако е момче, взема девойка от второ или трето село и там се венчава, а аз оставам с празни ръце. Не знаеш кое е по-лошо.

— Лоши времена наистина! — съгласи се поп Спира.

— Все си мисля, че са виновни нашите епископи — каза домакинът. — Няма вече някогашните попове, а ги няма, защото няма и предишните владици. Боже, помня през детските си години какво се разказваше за митрополит Ненадович, че и за Стратимирович! Какви великани бяха! Каква дисциплина, каква строгост! Каква глава, боже мой! Е, разбира се, тогава бяха по-други и владиците, и поповете, пък и енорияшите! Това беше мълния, същинска мълния за духовенството — и за бялото, и за черното. Той да чуеше, че някой се е карал с енорияшите или че е пушил пред хората, или че се е веселил в компания — тежко му! Тежко му! Пък ако някой, като вдовец например, вземеше домакиня в къщи, както друговерците-попове, или

поп с поп да се скара за сеир на стадото си, е, тогава бих искал да видя кой ще посмее да се покаже пред очите му! За най-малкото прегрешение наказваше жестоко.

— Ех! Не е хубаво и когато някой е прекалено свиреп. Е, боже, нали сме хора, слаби същества, та понякога и грешим, защото е казано „никто же без греха, токмо един господ“. Та нима затуй да ме наказва, като безбожните Содом и Гомор?! — каза поп Спира, на когото никак не се понрави разговорът за строгите епископи и архиепископи.

— А пък свещеник да се оплаква от свещеник пред епископа — продължи домакинът, — и то енорияшите да знаят! Хубава работа! Не знаеш кой ще си изпати по-зле — тъжителят или обвиняемият.

— Я я, я оставете тия разговори! — каза поп Чира. — Цял ден ни друса каруцата, а сега и такива приказки. По-добре кажете накратко: нищо не е както едно време; нито ги има някогашните епископи, нито старите попове, нито тогавашните енорияши, нито пък ония учители.

— Тъкмо ми взехте думата от устата, уважаеми — подхвана домакинът. — Та нима е хубаво това, което правят новите, днешните учители?! Все да се отличават от другите! Не разрешават на учениците да бият камбаната: казват: „Учениците са, за да учат.“ — „Вярно, учениците са, за да учат, но те са синове и на нашата света църква — казвам на учителя, — защо да не служат на църквата и олтара!“ Поне да не знаех, че децата обичат камбанарията и че душа дават, за да се увият на въжетото! По цял ден не биха слизали оттам. И тъкмо оня ден, сладко се посмях. Питам едно дете:

„Перо, какъв ще станеш, щом пораснеш?“

А то казва:

„Ще стана звънар.“

„А ти, Иво?“

„И аз“ — казва то.

„А ти, Живко?“

„Ще нося първия дискос.“

„А ти, Нико?“

„Ще стана клисар.“

„А ти?“

„Ще духам в кадилницата.“

„А ти?“

„Ще стана звънар.“

„Аз ще нося рипидите.“

Като погледнеш, всички искат да служат на църквата. При това и други неща си признаха! Мислиш, че много им е зор за читанките! А как хубаво беше преди — децата биеха камбаната, а звънарят оставаше у дома да помогне в работата. А сега трябва да взимаш и-и-и помощник-звънар! Ето докъде я докарахме! Не струва, за нищо не струва тая нова наука. Докъде ще ни изведе това, един господ знае!

— Е, бог да ни спаси! — прекъсна го поп Спира.

— За спасение! — отвърна му домакинът, като се чукна с него един, а с поп Чира два пъти.

Попийваха си, разговаряха се и пак пиеха. Поп Чира се зачерви и не само пиеше, а наливаше и своята чаша, и чашата на домакина, сякаш той беше домакин. Разговорът течеше живо и неусетно, чашите непрекъснато се пълнеха и опразваха. Домакинът обръщаше чашите и току ги подканяше, и по-често поп Чира, с когото бяха по-малко познати; щом речеше да се чукне, с поп Спира се чукаше по веднъж, а с поп Чира все по два пъти. Почерпиха се и с пунш, който по онова време се пиеше във всяка по-заможна къща.

Поп Спира излезе навън, за да каже на Пера Тоцилов кога да ги събуди. И докато той се позабави навън, а домакинята тършуваше из кухнята, домакинът се впусна в съвсем друг разговор с поп Чира:

— Ама вие нищо не казвате, честнейши, на вас, мисля, че може да се честити. Научихме се, че вие, такова, омъжвате госпожица дъщеря си, а?

— Така е! — отвърна поп Чира. — Сега, след Коледа.

— А, значи е истина? Е, няма що, този човек ще вземе добра домакиня и дете се казва, спътница в живота — каза домакинът. — То по-добре да беше той тук, та на него да честитя, защото има за какво да му се честити. Малко ли е да вземеш девойка от такава къща!

— А, и той е добър! — добави поп Чира. — И тя ще вземе, дете се вика, добър другар! Аз съм много доволен, предоволен! — каза доволно поп Чира, като напълни своята чаша и чашата на домакина. — Е, господ да ни спаси!

— За спасение! — Опразниха чашите до дъно. — Завършил е семинарията, така ли?

— Да, завършил е семинарията с отличие. Има чудесен глас, като цар Давид с арфата. Външен вид, обноски — всичко, всичко!

— А много ли иска?

— Не е споменал нито дума. Нито думичка...

— А че, разбира се, умен младеж и си мисли: нали най-скъпоценното взех, а? Взе работлива и възпитана девойка, примерна тъща и честен тъст, а останалото, казва, за какво ми е? Хайде, значи, за здравето на годеника! Да ни спаси господ!

Чукнаха се. Поп Чира изпи до дъно чашата и си наля още една.

— Е, да се чукнем — каза домакинът — за здравето на родителите на годеника!

Чукнаха се. Поп Чира отново изпи чашата до дъно.

— Пък и той, и той е чудесен. Олицетворение на скромност! Ако го видеше негово преосвещенство, нямаше да го изпусне. Веднага щеше да го прибере; нямаше да му даде да се жени, ами с него, та в манастира; щеше да стане от него втори Раич или Мушицки^[1]! Много, много съм доволен от него! — каза разчувствуван поп Чира, който не забеляза кога домакинът напълни чашата му и съвсем несъзнателно се чукна с него. Домакинът я изпи на половина, а поп Чира — до дъно. — На дъщерята, на нея трябва повече да се честити, трябва да призная това! — откровено каза поп Чира.

— Собствено — започна домакинът — всичката заслуга трябва да се припише на вашата уважаема съпруга, госпожа Перса, защото има една приказка: „Виж майката, па тогава искай дъщерята!“ И така, осмелявам се да вдигна наздравица в чест на примерната ви съпруга, госпожа Перса!

Чукнаха се; поп Чира надигна до дъно, а домакинът — останалата половина от чашата.

— А бе то — добави домакинът, — знаете ли, ако продължим все така, да ме простите за израза, да се ровим и да подушваме, то не е чак толкова заслуга и на госпожа Перса, на съпругата ви, колкото ваша, тъкмо ваша, честнейши отче Чиро, че вие на времето си избрахте за жена госпожа Перса, а пък тя възпита госпожица Мелания!... В края на краищата вие сте главният виновник за днешното щастие на господин Пера, пък и на госпожица Мелания, както вие поне казвате.

— Горе-долу така е! — съгласи се поп Чира.

— Ех, че защо тогава пихме напразно за други, по-малко достойни, а вас прескочихме. Трябваше първо за ваше здраве, скъпи и рядък мой гостенино, честнейши отче Чиро! Но нищо, все още можем

да поправим грешката. И така, зачеркваме всичко и започваме отново! Това е, значи, първата наздравица, нека да бъде във ваша чест! Да ни спаси господ!

Чукнаха се и пиха: домакинът изпи половина, а поп Чира цяла чаша. Добре се поразвеселиха поповете.

„На реках вавилонских, тамо седахом и плакахом“ — запя разчувствуван поп Чира. Той се пооблегна на стола, вдигна вежди, отпусна глас и започна да извива все по-високо и по-високо, за удоволствие и удивление на домакина, който от време на време го ободряваше с думите:

— Така, така! Това ми харесва!

Поп Чира изпя целия псалм, всичките девет куплета, като след всеки куплет смигваше на домакина, сякаш, тържествувайки, го питаше: „Е, какво ще кажете?“

Веселиха се поповете. Домакинът изпя един друг псалм: „Из глубини възвах к тебе, господи“, а поп Чира трети: „Господи, възвах к тебе, услыши мя; вонми гласу моления моего“.

В чудесно разположение и домакинът, и поп Чира се чукаха, пееха псалми — един от друг по-хубави, и пиеха подред за здравето на госпожа Перса и на останалите.

След това отново продължиха разговора за девойката, за младоженеца и енориашите, и дали младите щяха да останат на село, или щяха да търсят някакъв град. Тук поп Чира подшушна, че Мелания желае да се преселят в града. Те си побъбриха още известно време, чукаха се и обръщаха чашите, хвалеха взаимно гласовете и пеенето си, докато не се върна поп Спира и домакинята не ги почерпи за втори път с пунш. След пунша отново се изредиха с вино. Най-приказлив беше поп Чира; той сипваше и на себе си, и на останалите, като хвалеше домашните си.

— Каквато е майката, такава е и дъщерята! — каза поп Чира. — Моята Персида е, така да се каже, съвкупност от добродетели и разбира се, че и дъщеря си е възпитала така; а който я вземе, ще бъде щастлив и доволен, както съм доволен аз от съпружеския си живот.

— На кого ги приказвате вие — попита домакинът, — това нещо ние го знаем отдавна!

Пиха, чукаха се и пак пиха. Но от време на време настъпваха кратки паузи и щом разговорът започна да замира и очите да се

затварят, поп Чира пръв напомни, че с удоволствие би си легнал, защото утре сутринта тръгвали рано. Домакинът не се възпротиви. Гостите станаха от масата и отидоха да спят. Поп Чира сложиха в гостната стая, а на поп Спира, като на по-близък, дадоха легло в спалнята на домакина.

Подир малко влязоха домакинята и една сънлива и разрошена прислужничка, събраха съдовете от масата и си излязоха.

— Какво си помъкнала тази саксия с кактуса, къде ще я носиш? — попита я домакинята, която се спря и погледна как Рокса се покланяше сънливо. — Ей, рошло такава, та ти както си права, ще заспиш. Само за дрямане мислиш, ненадрямала се дано, мързелано влашка. Остави саксията, прибери вилиците и лъжиците, па върви да спиш, а утре рано те искам на крака да измиеш всичко, щом тая вечер не те бива за нищо! Докато не измиеш всичко, не очаквай закуска! То се е видяло, че трябва по-иначе да се отнасям с тебе. Дай тоя кактус насам, какво го държиш; хайде, махай се да спиш. Ех, тежко му на тоя, който се осланя на тебе!

Излязоха.

Настъпи тишина, а подир малко се дочу шушукане.

— Къде го пази? — попита домакинът.

— Изглежда, в джоба! — шепнешком му отвърна Спира.

— Я да видя! Но най-напред да проверя дали спи.

Отново настъпи тишина. И двамата се заслушваха към стаята на поп Чира.

— Отче Чиро — силничко подвижна домакинът на вратата. — Честнейши... Хей, отче Кириле! — извика още по-силно той. — Забравихте да ми кажете кога да ви събудя.

Тишина. Никакъв отговор.

— Отче Чиро — извика още по-силно домакинът. — Спите ли, а?

Пак никакъв отговор. Тишина. От стаята се чува само силно хъркане, придружено от някакво свистене.

— Разбира се, че спи! — каза домакинът. — Когато обори моето вино, леко не се вдига.

— А-ай! Юнашки „стърже“ — пошепна доволно поп Спира. — Чудесно. Сега може да действуваш спокойно. Познавам го аз него като себе си. Щом веднъж захърка, може триста топа да гърмят до главата му, няма да се събуди. Хайде, върви...

Домакинът се вмъкна в гостната стая...

— В джобовете няма — каза той от вратата, — претърсих ги, но няма. Само някакви мостри; мостри от кукуруз и мостри от вълна, решил е нещо да търси за дъщеря си.

— Къде ли го е мушнал дяволът! — каза замислено поп Спира. — Провери, да не би да е в пояса му! Има той нещо като джобче в пояса си.

— Ама няма го пояса между дрехите му! — каза подир малко домакинът. — Дали не го е оставил в къщи?

— Как няма да го вземе! Как ще се покаже пред владиката без пояс!? Тук някъде ще е поясът. Провери, да не би да го е сложил под главата си, под възглавницата. Стар вълк е той... Същински каяфа^[2].

Домакинът влезе отново и подир малко донесе зъба, като сияеше от щастие.

— Имаш право. Беше го сложил под главата си, под възглавницата.

— Дай го по-скоро насам! — каза поп Спира и трескаво сграбчи пояса. — Ха, ето го, ето! Тук е, в джобчето, какво ти разправям?! Сега бързо да го изхвърлим и на негово място да сложим туй! — Поп Спира бързо извади зъба, сложи го в своя джоб, а от джоба си извади загънатото от Аркадие, зави го в хартийка и го мушна в пояса на поп Чира.

— Е, готово ли е?

— Всичко е наред; всекиму своето. Сега по-скоро го остави, откъдето го взе. Сгъни го, както си беше.

Домакинът взе пояса, остави го на мястото му и се върна обратно.

— Продължава да хърка! — учудваше се домакинът.

— Спи като заклан. Ако бяхме някои лоши хора и врагове, преспокойно можехме да му извадим още два здрави зъба; пак нямаше да се събуди лесно! — каза поп Спира, окуражен от успеха. — А казваш, че виното беше силно, а?

— Същински гръм, същински гръм; би съборило и самия Голиат^[3].

— Доказателство за това е поп Чира! Ама се накисна, ха-ха-ха!

— Е, сполай на бога! Нали ти казах: остави на мен.

— Е, благодаря ти. А като спомена преди малко за Голиат, след така успешното свършване на начинанието, мога и аз да кажа като цар Давид: „Да постидят се и смятут се вси врази мои; да возвратится и устидят се зело вскоре.“ Ха-ха-ха!

— Ха-ха-ха! — засмя се и поп Олуя.

— Е, сега лека нощ! Поне тая вечер след толкова седмици ще спя спокойно! Благодаря, лека нощ! Ти, кажи-речи, за втори път ме запопи. Лека нощ! Чакай само да унищожа този проклет *corpus delicti*. Ако остане в джоба ми, няма да спя спокойно, докато не се отърва от него! — каза поп Спира и излезе на двора.

Сутринта рано каруцата потегли и към обед пристигна в Темишвар.

На другия ден преди обед и двамата попове ходиха при негово преосвещенство, защото той искаше да ги посъветва предварително и, както се казва, да потуши работата, преди да се стигне до съда и до самия процес. Никога не сме имали под ръка актовете от епископската архива, затуй не можем да се впускаме в подробности при разказването; пък и тази и без друго дълга повест би се удължила с още една глава. В заключение на тази глава ще кажем само, че и двамата попове отидоха при негово преосвещенство. Застояха се при него доста дълго и подир няколко часа напуснаха епископията. Чудно нещо, че поп Чира, макар и тъжител, излезе с клюмнал нос и зачервени страни, а поп Спира, напротив, макар и подсъдим, излезе съвсем весел, така весел, както бе, когато го наградиха с червения пояс. Още по-чуден бе отговорът, който двамата попове дадоха на един свой познат, който ги срещна тъкмо когато излизаха от епископията.

— Какво стана, как завърши? — попита ги познатият. — Свършили?

— Да, най-сетне! — отвърна му поп Чира.

— Сполай на бога, всичко е добре! — добави доволно поп Спира.

Но най-чудно е, че при излизането си от епископията двамата попове не се разделиха, а продължиха заедно пътя си, като разговаряха и се обясняваха.

„Помириха се, значи!“ — ще възкликнат читателите. Но защо поп Чира беше унил и разтревожен, а поп Спира весел и щастлив, читателите ще разберат от следващите две глави.

[1] Лукиян Мушицки — сръбски поет (1777 — 1837). ↑

[2] Еврейски първосвещеник, който според евангелието е осъдил на смърт Исус Христос и е преследвал апостолите. Символ на лукавство. — Б.пр. ↑

[3] Според библията филистимянки великан, убит от Давид с прашка. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ВТОРА

В НЕЯ ЧИТАТЕЛИТЕ ЩЕ ВИДЯТ КАРТИНА НАПЪЛНО ПРОТИВОПОЛОЖНА НА КАРТИНАТА ОТ ПРЕДИДУЩАТА ГЛАВА; ТОВА СЕ ОТНАСЯ ЗА ПОПОВЕТЕ — ПОП СПИРА И ПОП ЧИРА, ЗАЩОТО ПО ОТНОШЕНИЕ НА ПОСЛЕДНИЯ, Т.Е. НА ПОП ЧИРА, СЕ СБЪДНАХА ДУМИТЕ ОТ ПОГОВОРКАТА, КОЯТО ГЛАСИ: „АЗ САДЯ БОСИЛЕК, ТО ПЕЛИН ПОНИКВА“

Поповете останаха в Темишвар още половин ден, за да накупят разни неща. Домашните им ги бяха отрупали с поръчки; както е известно на всекиго, семейният човек не може да се отдели от село дори за половин час, без да бъде отрупан от женската челяд като камила с разни поръчки. Те бяха толкова много, че дори и главата на Стратимирович не можеше да ги запомни. Най-удобният случай за поръчките бе сега, когато поповете отиваха в Темишвар: там дошлите от село можеха с часове да стоят и да разглеждат една само витрина. Поп Чира имаше безброй поръчки. Поп Спира наистина нямаше нито една, защото никой от домашните му не мислеше за поръчки, преди да се разбере изходът на делото, но на него сега му бе олекнало и той искаше да накупува подаръци и да изненада близките си. Доволен, че така леко се отърва, той мислеше, че ще бъде най-добре да купи нещо полезно за в къщи с парите, които смяташе за сложени „на дявола в торбата“. Поп Чира купуваше, за да омилостиви, а поп Спира — за да зарадва домашните си.

Какво ли не накупиха те! И фуркети, и фланелен плат за зимата, и ботуши за попадиите. Поп Чира купи и оризова пудра за лице, и прибор за къдрене, и разни заврънкулки за правене на букли, и някакви модни игли за коса, наименувани в чест на някаква швабска принцеса-годеница, и гумиластик за чистене, и машинка за закопчаване на ръкавици, и всевъзможни скъпи конци за везане — около десетина най-различни номера, които той не можа да запомни, а още в къщи записа на половин лист хартия.

Щом влезе в дюкяна, той извади от джоба изписания половин лист, разгърна го, седна на стола, избърса очилата и като ги сложи на носа си, започна да диктува на едно дребно, грижливо вчесано еврейче

поръчките и да ги зачерква с молив една по една, докато не ги изпълни точно по списъка.

Поп Спира купи голям калъп сапун, нож за рязане на шунка и други необходими за кухнята неща, от които толкова много се нуждаеха, но които на село бяха малко или съвсем неизвестни.

Той не забрави и избавителите си — Аркадие и поп Олуя. На Аркадие купи високи ботуши, за да ги обува, когато служи в църквата, шалче за три форинта и красива лула от морска пяна с дълъг чибук за тринайсет форинта. Такава лула купи и за поп Олуя.

„Боже мой, какво нещо е човекът: не знае какво му носи денят и какво нощта! — мислеше си той, докато правеше покупките. — Можех ли да се надявам, че ще купувам подаръци и ще изненадвам Сидя!“

И двамата купиха кафе и захар и голямо количество хлебчета и кифли. Накратко казано, изпонакупиха толкова много неща, че, кажи-речи, нямаше къде да ги сложат в каруцата. И когато в петък сутринта се качиха в каруцата и потеглиха, и двамата попове седяха на задната седалка — да ме простите за израза, защото става дума за попове — като на тръни. А за това допринесе до известна степен и самият Пера Тоцилов, който сякаш се бе заклел да разори всички попаднали му в ръцете попове. Той на два пъти се възползува от гостоприемството на ченейския поп. Добре се нагостиха и той, и конете му, а освен това той здравата натъпка със сено мястото под предната и задната седалка на каруцата, та конете му поне още една седмица ще се черпят с ченейско сено.

Каруцата потегли и по пътя от Темишвар до Ченей поповете непрекъснато разговаряха. Разговорът им не протичаше сърдечно, откровено, както някога, и това, разбира се; е съвсем понятно; но все пак те разговаряха и даже по един въпрос проявиха пълно единодушие.

— Колко платихте за каруцата? — запита поп Спира.

— Десет форинта! — отвърна поп Чира.

— Какво думате?! Че и аз толкова. Навярно защото пръв сте го пазарили — каза поп Спира.

— Е, там е работата, че още от къщи си мисля за това. Така се пазареше с мене, сякаш само мене ще кара. Казвам му:

„Скъпо е, Петре, не може ли по-евтино?“

„Вземете някого и ще ви закарам по-евтино.“

„Хайде, намери някого“ — викам му аз.

„Не мога — казва той. — Намерете вие и ще ви закарам за шест форинта“ — разказваше поп Чира.

— Ах, нехранимайко такъв; точно така разговаря и с мене! Точно така! — оплака се и поп Спира. — Казва: „Намерете още някого и ще ви откарам за четири форинта.“ А то виж, че и от единия, и от другия взел по десет форинта. Така се пазареше с мене, като че пръв бях отишъл при него. Хитър селянин, ей!

— Всички са такива, мътните да ги вземат! Все си мисля, че го е подучил оня хайдук, оня архихайдук Нича пазачът. Помислил си е: нали са скарани, няма да се научат един от друг.

— То ако е така, и аз ставам каруцар — каза поп Спира. — Виж как се поддържат селяните.

Щом пристигнаха в Ченей, отбиха се за половин час при поп Олуя, за да си починат.

— Е, какво стана, как мина? — запита любопитният домакин, щом остана насаме с поп Спира.

— Чрезвычайно добре — отвърна весело поп Спира — и благодаря ти, още веднъж много ти благодаря. Чудесно, надмина всички, ама казвам ти, всички очаквания. Негово преосвещенство ми накара да се помирим с добро и да забравим всички нанесени помежду ни обиди. Дори пред него се ръкувахме и целунахме...

— Целунахте! Ама недей, моля ти се! Какво приказваш!? Целунахте се, значи...

— Че какво си мислиш?! Целунахме се, разбира се. Но всичко това мина като по тръни и коприва, дето се вика.

— Е, така е, мога да си представя.

— Аз, разбира се, видях, че работите ми се оправят, та никак не ми беше мъчно. Мълча и си мисля: „Сполай на бога, щом само с туй минах!“ Но той, той...

— Вярвам, вярвам. Но, моля ти се, разправи ми за всичко.

— Та, казвам ти, сто пъти отправях благодарствени мисли към тебе, а като доказателство, че си спомнях за теб — каза поп Спира, като извади от кожуха си скъпата лула и му я подаде, — ето, вземи туй в знак на искрената ми благодарност.

— О, чудесна, чудесна — каза доволен поп Олуя, като разглеждаше лулата, — а колко струва?

— Колкото и да струва, не е нищо в сравнение с услугата, която ми направи. Със здраве да пушиш с нея. Хайде, още сега запали една, а аз накратко ще ти разкажа.

Поп Олуя запали лулата, а поп Спира му разказа всичко:

— И така епископът завърши словото си, като отправи укор към поп Чира, че не е хубаво, гдето се е опитал да излъже висшестоящи лица, но аз, казва, ти прощавам — завърши поп Спира разказа си.

Тъкмо завърши, влезе поп Чира и ги завари да се смеят. А те се смееха тъй сладко, както могат да се смеят само здрави и дебели попове.

— Е, честнейши — заговори го поп Олуя, показвайки му новата си лула, — вие пък не се сещате да ми честитите! Трябва сам да ви се похваля. Вижте какъв подарък ми донесе моят Спира.

— А-а, много добре, много добре! — отвърна поп Чира, като се засмя насила и си помисли: „Не току-тъй ти е купил подарък поп Спира и ти имаш пръст в цялата тая работа, Каяфа такъв!“

— Е, хайде де, заповядайте, заповядайте, вземете си — покани ги домакинът, когато домакинята донесе пържени яйца, любимото ядене на всички пътници. — Заповядайте, честнейши, хайде, Спирос!

Пътниците седнаха. Те подканваха домакина, той се извиняваше.

— А, благодаря, благодаря! Аз, знаете ли, сега не изпускам лулата от уста, чак до довечера! — рече той, като се смееше.

— Вземете си де, честнейши отче Чиро — подканяше го домакинът. — Какво, не ви ли харесват яйцата? — попита поп Олуя, като изпускаше гъсти струи дим през чибука на новата си лула.

— А, благодаря, благодаря! Не затова! Ами нещо стомахът ми не е в ред — отвърна поп Чира, а си мислеше: „Познавам те, познавам, дърти вълко, знам за какво си запалил лулата и за какво ми поднасяш пържени яйца! За моя сметка са и скъпата лула, и пържените яйца. Сега виждам колко умни са били нашите стари хора, като са казали: «Пази се от поп!» А аз имах работа с двама попове и с един клисар!“

— Е, ще тръгнем ли, прият... спътнико? — попита поп Спира, като изяде сам пържените яйца.

— Може, може! — съгласи се поп Чира, като завиваше шала около врата си. — Е, сега, скъпи домакине, да се разделяме. Благодаря за гостоприемството.

— О, голяма работа, голяма работа! Де това щастие по-често да се сещате за мене!

— Е, бога ми — добави поп Чира, — сега вие трябва да ни посетите; сега е ваш ред! Заповядайте на сватбата. След няколко седмици ще ви съобщим, нали ще имаме тържество в къщи, сватбата на дъщеря ми.

— И аз ще ти обадя — каза поп Спира, — и при мене подготовката върви с пълна пара.

— Какво? — възкликна изненадан и зарадван домакинът. — И ти ли ще омъжиш дъщеря си? А за кого, за кого?

— Ех, за кого! От нейната черга е, ще чуеш и ще видиш! „Търколила се тенджерата, та си намерила похлупака“. Ха-ха-ха! — засмя се поп Спира. — Дълго се противихме, не давахме, но тя като каза той, та той. Дето викат селяните: „Или той, или ще скоча от брега в Тиса!“ И ние можехме ли да направим друго, освен да се съгласим. Дигнах ръце и си казах: „Махай се, нещастие, проклето да си! Щом като сте рекли, женете се!“ Ха-ха-ха! — смееше се поп Спира, като излизаше от кухнята. — И така, сбогом, домакине, и от все сърце ти благодаря — поп Спира го целуна.

— Благодаря и на теб за лулата, а и на вас, скъпи отче Чиро, за честта, която оказахте на скромния ми дом.

— Благодаря и на вас, така да се каже, втори гостоприемни Авраме! — каза поп Чира, като се ръкува с него и побърза да се махне по-скоро оттук.

— Благодаря и на вас, многоуважаема домакиньо — каза поп Спира, като се ръкува с нея, — човек не може да забрави никога вашия гостоприемен дом. Сбогом!

— Е, можеше да ви посрещнем и по-добре — извиняваше се домакинята, — но вие ще прощавате! Па поздравете госпожите и децата. Божичко, те сигурно са станали вече моми за женене, а?

— Та нима не чу, че се женят и двете! — упрекна я домакинът.

— Хайде де! Какво думаш! Абе то си е така! Минават си годинките, а женската челяд, дето има дума, за ден израства, като гъбите. Добър път и поздравете всички.

— Хайде, Петре, карай!

Каруцата потегли.

Пера Тоцилов караше по пътя, който беше поизсъхнал, конете ляха весело, сякаш гайдар свиреше в каруцата, а Пера, доволен, все си мислеше какво ще купи за спечелените 20 форинта.

Минаха ханчето и без да се отбиват в него. Какво ще търсят там, щом Пера добре беше „подкрепил“ при попа и себе си, и конете, та хич не му беше до ханче. Притрябвало му ханчето! Нима след прекрасната попска сливова можеше да пие тая водичка, на която намираше кусур и самият свинар. Не му трябваше да гледа и да слуша меланхоличния свинар, който бърбореше и се оплакваше и когато имаше, и когато нямаше хора в ханчето! Разказваше за старото време, за стадата свине, за младите си години, по които, изглежда, щеше да въздиша до гроб, и за състоянието, което искаше да има сега, при сегашния си ум и опит; и от време на време с въздишка хвърляше тъжен поглед към Тинкуца, своята бъдеща роднина. Хвалеше себе си и отдалече кореше своя Милош, като казваше, че не заслужавал жена като нея!

И все в тоя дух, докато Тинкуца не го натиреше да нахрани свинете, които грухтяха на вратата и подсецаха стопаните.

Сега Пера Тоцилов отмина всичко това и го остави зад себе си; той караше напред към селото. Привечер пристигнаха в село. Поповете платиха на Пера Тоцилов честно, както се бяха пазарили. И единият, и другият поп му дадоха уговорените десет форинта, след като дълго тършуваха из дълбоките си попски джобове — не защото там нямаше пари — пари имаха колкото искаш, а защото и двамата много трудно се разделяха с такава сума и защото и единият, и другият дълго мислиха дали не е хубаво да го укорят за неговата селска неискреност и за ограбването на собствените си попове; да му кажат, че това никак не е хубаво и че друговерците никога не биха направили такова нещо на своя патер или пастор. Но сякаш размислиха и платиха без забележки. Това покуражи чорбаджи Пера Тоцилов и след като преброи парите и ги сложи в кесията, той я мушна в кончовите на ботушите си и вежливо им поблагодари:

— Е, благодарим ви, че помогнахте на един сиромаш. Много ми помогнахте. Па дотрябвам ли ви, заповядайте — аз съм насреща, а как карам и какъв е характерът ми — видяхте сами.

Двамата попове махнаха с ръка и нищо не му отвърнаха.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ТРЕТА

В НЕЯ ЛЮБИМИЯТ ЧИТАТЕЛ ЩЕ УЗНАЕ — ОТ РАЗГОВОРА НА ПОП ЧИРА С ГОСПОЖА ПЕРСА — КАКВО СЕ СЛУЧИ ПРИ НЕГОВО ПРЕОСВЕЩЕНСТВО ЕПИСКОПА В ТЕМИШВАР И КАК ДВЕТЕ ПОПАДИИ ПРИЕХА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ТОЗИ ДА ГО НАРЕЧЕМ ТЕМИШВАРСКИ МИР

Никога, изглежда, двамата попове не са били очаквани с по-голямо нетърпение, отколкото този път. И двете загрижени попадии изживяха няколко тежки дни. Даже най-дългите летни дни не бяха им се стрували толкова дълги, както тези няколко къси есенни дни. А нощите? Как безкрайни се сториха на попадиите прекараните в размисъл нощи!

Госпожа Перса бе нетърпелива като годеница и яростна като фурия. В нейното сърце нямаше място за милост и прошка дори колкото за глава на топлийка. Тя гореше за мъст и все ѝ се струваше далечен този желан ден, денят на правдата и сладкото отмъщение.

„Ах, как ще го насапунисат! — казваше си госпожа Перса. — Ах, как ще го обръснат, боже мой!“ — възклищаваше доволна тя, като тропаше из стаята с ботушите си. Как щеше да се зарадва тя този ден, когато щяха да обръснат поп Спира и на лицето му щяха да останат толкова косми, колкото на нейната длан. И само като си помисли за госпожа Сида. Нея да можеше да види през тия дни, как сладко щеше да ѝ отмъсти за всичко! „Ох, божичко — говореше си тя, — нека доживея само да срещна оная дебелана. Веднага ще се спра да я попитам: «Извинете — ще кажа, — но много отдавна не сме се виждали и сега просто не знам вие ли сте това, уважаема госпожо Сида, или е вашият съпруг, господин Спира, оня, който едно време, много добре помня, имаше чудесна брада? Знаете ли, сега и двамата — каквото си е право, право, — и двамата сте голобради, знаете, като яйце, та дори човек не може лесно да ви разпознае! Ха-ха-ха! — сатанински се смееше в себе си госпожа Перса. — Ама рихтиг^[1]! О, извинете, къде ми бяха очите! Та вие нямате расо, значи сте госпожа Сида. Да, да, точно така! Господин Спира ще да е по-иначе облечен,

макар че и той не носи вече расо! Ха-ха-ха!» — смееше се госпожа Перса, като се пляскаше по колената.

«Върви по дяволите, Персида, що за приумици ти пълнят главата! Това никак не е хубаво. Ха-ха-ха! О, жено, чумата да те тръшне!...»

Колко по-хубава бе картината в дома на поп Спира! Колко християнско търпение и смирение прояви госпожа Сида през тия дни! Още преди заминаването на попа тя естествено беше разтревожена и загрижена. Приготвяйки го за път, тя както всякога му сложи шунка и сирене в каруцата и го посъветва да се въздържа, да се отнася внимателно и любезно с оня, да го почерпи с шунката, защото — напомни му тя — той обича шунка и все хвали нашата и, разбира се, няма да се реши да откаже.

Докато поп Спира отсъствуваше, госпожа Сида по няколко пъти на ден прочиташе «Сънят на майката божия», от който десет-петнайсет екземпляра бяха пхнати в подгъвите на роклите, между бельото в гардероба, зад иконата и в джоба на старото кожено палто, с което през студените дни покриваха тестото за козунака, тъй като големият зимен шал не беше достатъчен. Четеше тя «Сънят на майката божия», кръстеше се постоянно и наглеждаше кандилата, като им сменяше фитилите и досипваше зехтин. През тия дни, накъдето и да се обърне в къщата на поп Спира, човек можеше да види само кандила — и висящи, и оцърбени старомодни чаши, които преди шейсет години се донасяха като чеиз. Те горяха и пред иконата на свети Георги, домашния покровител на поп Спира, и пред иконата на светите неподкупни лечители Козма и Дамян, покровители на семейството на госпожа Сида, и пред други икони. Едно кандило гореше дори и пред картината с прекрасния Йосиф и жената на Пентефрий, макар че те бяха от Стария завет. Големият страх на госпожа Сида бе превърнал и тази картина в икона и навярно ѝ беше подшушнал старата поговорка: «Добре е понякога да запалиш свещ и на дявола!»

Тия дни госпожа Сида се бе буквално преобразила. Станала беше олицетворение на благост. Мека като памук, тя никого не ругаше, не ругаше дори и Жужа, а само я съветваше. «С добро може повече да се направи, отколкото с викане и кавги!» — казваше тя.

— Я, Жужа, дете мое, изтичай, ако не те мързи, и донеси малко картофи от мазето!“ — кротко нареждаше тя на Жужа.

През тия дни тя по цял ден си шепнеше молитви, дори и тогава, когато помагаше в кухнята на Юла и Жужа и белеше с тях картофи.

— О, боже, боже! — шепнеше си госпожа Сида. — Само сега ни отърви от тая беда и никога вече няма да се стигне дотам! Няма вече, господи, да ти досаждаме!

А Юла ѝ помагаше и скришом поглеждаше загриженото ѝ лице.

И Юла се измъчи през тия дни. Половината от мислите ѝ бяха тук, край готварската печка, а останалата половина — чак през една улица, край оня дюкян, на който висеше бял пешкир и се поклащаше жълта ламаринена фирмичка. Читателите ще се досетят, че предмет на мислите ѝ беше Шаца, както и тя беше предмет на неговите мисли.

Цяла седмица вече не бяха се виждали, защото госпожа Сида беше помолила Шаца да потърпи през тия няколко дни, да не идва и да не минава по улицата поне докато не си дойде поп Спира. Ето защо повече от седмица Шаца не беше идвал, макар че дъждът отдавна бе престанал и беше поизсъхнало. Обущарят беше поправил ботушите му, но него все още го нямаше.

Юла си мислеше само за него; през тия дни тя се сресваше така, както той я харесваше, и ѝ беше по-леко. Пък и на Шаца му стана драго, като я видя такава. Той не можа да надвие сърцето си и да изпълни нарежданията на госпожа Сида и веднъж все пак мина по тяхната улица; съгледа я хубаво сресана, обади ѝ се, тя му отговори мило и му показа прическата си. Това нещо толкова трогна Шаца, че той се почувствува блажен и прещастлив. Дълго, дълго мисли за Юла и до късна нощ прелиства песнопойката, чете и тананика разни песни. Тогава самият той изпадна в поетическо настроение и съчини една песен и като издебна момент да не узнае майката, предаде я на Юла.

В песента бе възпята неговата разходка и щастието, че я беше видял на прозореца. В нея той проклинаше злодеите, заради които не можеха да се срещат, но я утешаваше, че това няма да бъде за дълго; благодареше ѝ, че се сеца за него и сресва косата си така, както му харесва. Особено хубав беше краят на песента, който гласеше:

*На челото виѝ сте
къдри подредили,
сколуфи сте ситно*

*фино накъдрили.
Руси коси по вкуса ми
наресали!...
Ах, фрайла, златото
Ротшилдово що е,
щом помисля, че
това ще бъде мое:
сколуфи и къдри,
и лицето бяло,
розовичко то е,
ах, любезна Юло,
всичко ще е мое!*

Юла се скри в килера, където няколко пъти прочете песента и още първия ден я научи наизуст.

И тя изпадна в някакво поетично и песенно настроение и постоянно декламираше на ум песента на Шаца или полугласно тананикаше познатата:

*Мини, любе, щом сърце те тегли;
мини, любе, по нашия сокак,
мойта къща е тук, на сокака.*

Тя постоянно си тананикаше тия стихове и не можеше да се освободи от тях. Те едновременно я натъжаваха и утешаваха.

А колко по-бодра и по-доволна се чувствуваше нейната доскорошна приятелка Мелания. Годеникът ѝ по цял ден седеше при нея. Щом свършеше училищните занятия, той веднага отиваше у тях и прекарваше времето в кръга на бъдещото си семейство. Майката плетеше черги от стари пъстри парцали. Мелания шиеше монограма си върху салфетките, а Пера седеше и четеше нещо или пък им разказваше случки от ученическия си живот; разказваше им за интересни събития, за утрините, които са го заварвали над книгата, за изпитите и за трудностите при подготовката им или пък им разказваше

преживявания, при които е стоял на ръба на пропастта и е бил на косъм от смъртта.

А те го слушаха със затаен дъх и си отдъхваха едва когато научаваха как се беше спасил. Молеха го да не им разказва вече такива страшни неща, защото и двете имали слаби нерви.

Често тримата се съветваха и чертаеха планове за бъдещата квартира и за подреждането на мебелите. Откъм улицата щяха да имат две или една стая, откъм двора също две (отначало и една щеше да им бъде достатъчна), сетне кухня и слугинска стая. От столовата щеше да се влиза в кухнята, а от нея в килера и в слугинската стая и тогава в къщата нямаше да могат да се вмъкват разни безделници. Още отсега започнаха да разместват из тези стаи мебелите: маси, столове, кревати, канапета, шкафове, етажерки и тям подобни неща.

Всичко в къщата бе добре подредено, макар и още мислено. Не знаеха само какво да правят с един широк, не много хубав на вид, но много удобен и практичен шкаф, който бе извънредно старомоден, едва ли не от времето на блаженопочивщата Мария-Терезия: твърде възможно бе шкафът да помни и самото преселване на сърбите по времето на патриарх Чарноевич, защото за него се разказваше, че минавал ту в ръцете на Ракоцевите куруци^[2], ту у монастерлийските сърби^[3], докато накрая не намерил спокойствие у сръбския народ. Изглежда, че сега за девети или десети път той попадеше в списъка на нещата, определени за чеиз, и само бог знае къде не е бил досега и къде още няма да бъде! Защото, ако се съди по здравината и солидната му изработка, още много невести ще го закарат в новите си къщи; изглежда, че „зъбът на времето“ е безсилен срещу него, както старческият зъб — срещу костелив орех.

Беше твърде практичен и необходим, но груб и смешен и не можеше да го продадат, защото, вместо да попита за цената му, всеки, на когото го предложеше, се разсмиваше. Има предмети, от които човек не може да се избави, както Доситеевият багдадски търговец Абу Казем Тамбури не може да се отърве от старите си чехли. Затова годениците говориха най-дълго за него — къде да го сложат, та гостите да не го забелязват.

Точно за това си говореха в петък привечер, когато влезе поп Чира и внесе сандък и цяла купчина покупки.

— А-а-а! — възкликнаха едновременно всички.

— Е, как сте, как? Очаквахте ли ме? — попита ги поп Чира, който внесе в стаята вълна от свеж и хладен въздух. Цялата стая замириса на сено и оборски тор.

Всички се раздвижиха, Мелания тутакси остави работата, изтича към покупките и започна да рови из тях.

— Какво ми купихте, папа? Да не сте забравили нещо?

— Е, какво стана, Чиро? — нетърпеливо попита госпожа Перса. — Получи ли си оня заслуженото?

— Всичко, всичко купих по инструкциите — отвърна поп Чира на Мелания.

— Е? — отново попита госпожа Перса.

— После, после ще разбереш всичко.

— Получи ли удовлетворение? — запита госпожа Перса, която едва преди две-три седмици обогати своя и без туй богат речник с тази дума.

— Почакай де, чакай да си отдъхна! — каза ѝ поп Чира. — Човек, дето се вика, от круша падне, па си почине, та какво остава за мен — толкова дълъг път съм пропътувал. Почакай...

— Ух, папа, ум готес вилен^[4] — каза Мелания, като разглеждаше оризовата пудра, — какво сте направили? Много е едра тази пудра!

— Е, сега, каквато е, такава е! Да не съм я случайно аз млял! Каквато ми каза и написа, такава ти купих.

— Не е, пиленце — каза и госпожа Перса, като я опипваше с пръстите си, — не е едра, ами кожата на лицето ти е много нежна, та затова така ти се струва.

— А за какво ти е това? — попита я Пера.

— Ех, не се меси в нашите работи! — отвърна му Мелания, като леко и нежно го удари по пръстите.

— Нима не е по-хубаво лицето да бъде естествено, такава, каквото го е създал бог? — каза Пера.

— Е, пък аз искам да съм ти и по-бяла, и по-хубава от всички жени! — отвърна тя и крадешком го помилва по бузата. — Всички мъже сте такива. Упреквате ни и се преструвате, че сте против това, но се обръщате, щом видите нагласени жени.

— А сега — каза поп Чира, като вадеше нещата от сандъка — ето и за тебе, майко, да видиш, че не съм те забравил; но чакай, я по-добре сама се сети какво съм ти донесъл! — каза той, като скри пакета.

— Ах, мама, иберашунг^[5]! А-а-а

— Да не си ми купил очила?... Дали защото зимата е пред прага, та се мръква рано, кой знае защо, започнах рано да оставям ръкоделието и едни очила ще са ми добре дошли.

— А, не, майко! За какво са ти очила? Когото е трябвало да видиш, видяла си го преди много години. Ха-ха-ха!

— Да не е молитвеник?

— Не, не е и това, хайде да не те измъчвам — каза поп Чира и ѝ показва купените ботуши.

— Я, ботуши! Ще ме топят зимъс! А за колко ги взе? — запита го тя, като ги мереше. — Педя и три пръста дълги, пет широки. Добре. А колко струват?

— Три и половина.

— Банкноти?

— Какви банкноти!

— Форинти! Олеле, мамичко! Излъгал те е, нехранимайковецът чифутски! Аз, разбира се, щях да ги купя по-евтино; не умееш да се пазариш, Чиро.

— Може да ги върнем, търговецът каза, че ще ги приеме...

— А, не, каквото станало — станало! — отвърна госпожа Перса и доволно погледна новите ботуши, като ги сравняваше със старите на краката си. — А от кого купи този фланелен плат?

— Е, отде ще зная. Не погледнах фирмата.

— Я да видя дали не те е излъгал. Колко аршина взе?

— Двадесет и седем.

— Ти ли държа аршина?

— А, само това ми оставаше. Стига ми, че си отварях очите на четири, а с аршина мереше едно еврейче. Даже пусна малко повече от двадесет и седем.

— Я да видя! — каза госпожа Перса, па взе аршина и измери. — Какво ти думам!... Двайсет и шест и една трета. Казах ли ти аз! Един аршин по-малко ти е измерил, нехранимайковецът.

— А толкова внимавах.

— Трябваше ти да държиш аршина. Хайдуци са те; всички до един са хайдуци! Ще те гледат в очите и ще откраднат. Само на мен не ми минават тия.

— А, не минават! Когато иска да открадне, и сто очи да ококориш, нищо няма да направиш! Но я кажи да приготвят една крем-супа, че съм намръзнал.

— Хайдукът чифутски, под носа ти да ти открадне две-трети от аршина! Това е, когато мъже се месят в нашите работи! Нито умеете да се пазарите, нито знаете къде да отидете, нито пък внимавате да не ви окрадат! Нехранимайковецът неден чифутски — ядосваше се госпожа Перса, — точно от попската фланела намерил да направи на чифутчетата си чифутски антерии!

— Хайде, Мелания, върви приготи в кухнята една крем-супа за татко — каза поп Чира, — от път се връщам, та съм понамръзнал.

— А вие закъде се готвите? Останете за вечеря — възпираше Пера госпожа Перса.

— А, не, ще дойда веднага след вечеря — отвърна Пера.

— Е добре, но непременно.

Мелания и Пера излязоха, а от кухнята след малко се чу едно „ах“.

— И тъй? — стана от стола госпожа Перса, която през цялото време седеше като на тръни. — И тъй, какво стана? И оня ли си дойде?

— Дойде си — каза поп Чира и пребърса челото си с ръка. — Ето го там, в къщи си е.

— Дойде си?! — попита учудено попадията и седна.

— Дойде си здрав и читав.

— Е, тогава...

— Е, тогава... тогава, значи, нищо не стана.

— Ами като не е станало нали ще стане? — каза госпожа Перса, като стана и започна нервно и без нужда да подрежда и мести покупките.

— Каквото стана, стана; комуто се полагаше, него „насолиха“.

— Ама насолиха ли го?

— Да, както всякога насолиха твоя прекрасен съпруг.

— Не те разбирам! А той?

— Той се измъкна. Както всякога аз си го отнесох, а той се измъкна. Сега разбра ли ме? — попита поп Чира, стана и започна да се разхожда. Попадията също стана и започна да се разхожда — той в една посока, а тя — в обратна.

— Не ги разбирам аз твоите ребуси; я ми разкажи простичко, поред как стана всичко.

— Добре, слушай тогава! Когато седнахме в каруцата, направих точно така, както ти ми каза. Нахлупих шапката, мушнах се в кожуха и си мълчах чак до ханчето. Щом той слезе от каруцата, аз си показах главата да поема малко свеж въздух. Не е шега да издържиш три часа в тази парилия! Щом се върна той, аз отново се муснах като костенурка в кожуха и стоях така до Ченей. Тук вече не можех да остана в каруцата, ами самият дявол ме измами — исках да икономисам и не отидох, както си бях намислил, в хана, ами и аз останах у ченейския поп.

— Знам го, дете жена му се казва Тина, Тининия Акса. Как да не го знам.

— Не е Тинин, ами Луциферов, подлецът неден! Чакай само да видиш комендията. У него вечеряхме и пренощувахме; и не друг, а той, докато съм спал, е откраднал моя *corpus delicti* — зъба.

— Откраднал зъба! — повтори госпожа Перса, като скочи от стола и плесна с ръце. — Стига, стига вече! Не ми разправяй, не искам да те слушам! По-добре главата да ти бяха откраднали! Не искам, не искам да слушам вече!

— Добре де, щом не искаш, толкова по-добре.

— А забеляза ли? Попипа ли се на сутринта?

— Вятър забелязах! Пипнах се и ми се стори, че нищо не липсва!

— Ух, ух, ух! — викна госпожа Перса и се заудря по челото. — Остави ме, не ми разправяй! Отивам в кухнята; когато работя, забравям, та поне не се ядосвам.

— Че върви де! И без това ти най-добре знаеш да правиш крем-супа.

— Боже, Чиро — рече госпожа Перса, като разпери ръце и ги дигна по подобие на древните пророци, — и на туй отгоре ти се яде? Ух-ух-ух! Отивам, отивам! — каза тя и тръгна, но се спря. — А какво стана после? Значи, с празни ръце отиде при владиката?

— Де да беше така; лошото е, че не стана така. Да бях отишъл с празни ръце, щях само да загубя; а така хем загубих, хем се посрамах! Да видиш само как ме наредиха!

— Олеле, майчице, нима се случи и нещо по-лошо?!

— Слушай само! Когато отидохме при негово преосвещенство, той ни прие любезно. Започна да ни съветва и така нататък, не искам да те отегчавам, виждам, че се въртиш като на тръни. Когато ме запита как се стигна до това, аз му разказах как се счепкахме и как той в яростта си ме замери с дебелия „Пентикостар“^[6] с твърдите корици и така лошо ме удари, че ми изби зъба. „А че всичко е така, казвам, ваше преосвещенство може да се увери от приложения corpus delicti.“ И взех, че му предадох възелчето със зъба.

— Видя ли, значи, у теб е би зъбът...

— Ама чакай, моля ти се! Не бързай толкова. Имах зъб, но нямах ум и колкото същинския притежател на този зъб! И така, извадих пакетчето и го попигнах. Усетих между пръстите си нещо твърдо и си помислих: „Добре е, тук е!“ и както бе загънато, предадох го на владиката.

Негово преосвещенство взе възелчето, разгъна го и го погледна. Не видях какво извади, защото ние със Спира седяхме на канапето, както сега седим с тебе, а владиката зад бюрото, колкото оттук до оня шкаф там. Гледа... гледа. Извади очилата си, сложи ги на носа си и взе да се усмихва, после пак го гледа и ме пита мой ли е зъбът.

А представяш ли си какво ми беше — ту ме втрисаше, ту ме обливаше пот. Не зная какво е, но вече предчувствувам, че лошо ми се пише. След това той извика своя секретар — един млад и хубав дякон — и му каза:

— Я, млади приятелю, казва, вие сте по-млад, имате много по-силно зрение, вижте това, моля ви...

Дяконът го взе и също го разглежда, че и той се засмя! Смее се той, смее се и негово преосвещенство; смеят се и двамата, а негово преосвещенство така силно се друса, че му падна кепето. „За какво ли, по дяволите, се смеят“ — си мисля, а негово преосвещенство ме попита:

— Ама това ваш зъб ли е, отче Кириле?

— Да, ваше преосвещенство — поклоних се и му отвърнах аз. — Мой собствен. Служил ми е безукорно почти половин столетие. Мой собствен!

— Кой дявол ме накара да повтарям! Когато му казах това, негово преосвещенство буквално падна във фотьойла, хвана се за корема, който бе опнал пояса му, и така се разсмя, че взе да се тресе.

Всички се разтърсваха от смях, че и оня, и той се смееше, само тихо.

— Мамичко — подскочи госпожа Перса, — че какво беше туй?

— Та това е конски зъб, отче Кириле — каза владиката. — Я по-добре вижте какъв е; навярно и оня, така нареченият „зъб на времето“, не е по-голям от него.

— Боже господи! Че отде накъде пък конски зъб?!

— За бога, къде го намерихте такъв? — пита ме владиката. — Заповядайте да се уверите сам!

— Ух, ух, ух!

— Аз се приближих, погледнах го и какво да видя! Конски зъб, съвсем конски, и при това много голям. Толкова голям зъб, какъвто аз, Персида, през живота си не съм виждал! Впрочем виждал съм само веднъж такъв зъб, който висеше на фирмата на един зъболекар, за да се вижда отдалече!

— Ха-ха-ха! — смееше се негово преосвещенство. — Та как можахте да го намерите такъв?

— Ама, моля ви, ваше преосвещенство, изслушайте ме! Нито съм го търсил, нито съм го намирал — извинявах се аз, а всичко около мене се въртеше, като че играе полка. И-и-идваше ми в земята да потъна.

— Уф, уф, уф! — развика се госпожа Перса. — Защо поне не потъна, та да не узная за този позор! Ух, ух! А оня вагабонтин?

— Добре го каза — точно вагабонтин. Вагабонтин е. Чак там се уверих, че е вагабонтин. Прави се на светец гледа учудено отдалече и се намесва:

— Така е! Този зъб съвсем не е, да кажем, на някакво кръстено същество — нито на светско, а камо ли на духовно, казва. Аз, казва, добре познавам цялата фамилия на моя за съжаление сегашен противник. Истина е, че те до дълбока старост имаха здрави и силни зъби, но чак такива зъби не са имали, казва, това нещо, ваше преосвещенство, не ми е известно! Напълно сте прав, това е, както благоволихте да отбележите, типичен конски зъб! Но, разбира се — добави той и раздуха повече огъня, — когато потъва човек, както казват, и за сламка се хваща. Но аз, ваше преосвещенство, му прощавам и единственото ми утешение, казва, е в думите на миропомазания псалмопевец, който казва: „Да постидятся и

посрамят се ишчущие душу мою и да възвратит се и постидят се мислящи ми зла.“

— Е, кажи ми, как да не побеснее човек! Персо, той... поп Спира... събра кураж, па като започна да декламира пред негово преосвещенство псалми на славянски език, а аз, аз се уплетох и не можах да обеля думичка дори на сръбски; в тоя момент не можех и името си да кажа! Е, можеш да си представиш какво ми беше! Мислех си: „Отвори се, земьо!“

— Ух, ух, ух! Как не можа да разбереш, че зъбът е по-голям?

— А как да разбере! И тук ме изиграха вагабонтите! Аз бях загънал малкия зъб в голямо парче хартия, а те загънали голям зъб в малко парче хартия! Кой дявол ще го познае! В туй се крие целият им майсторлък и цялото мое нещастие и беда.

— Ех, хубаво се нареди и ти, че и ние покрай тебе.

— А след Попспировия псалм негово преосвещенство се разсърди, та насмалко не излязох аз виновният, като че умишлено съм искал да излъжа. Насмалко мене щяха да обръснат!

— Това — каза намръщен негово преосвещенство — е или преднамерена лъжа, или дебелашка шега с мен! А и едното, и другото никак не ми харесват, отче Кириле!

— Чиро, Чиро!

— ... Напразно се оправдавах, че не съм, че бях понесъл собствения си зъб и че това е нечие воистина сатанинско и пъклено дело, благодарение на моята доверчивост към хората; че съм невинна жертва на всичко това и че някой ми е сменил и подхвърлил зъба! Нищо не помогна, негово преосвещенство държеше, че съм искал да го излъжа, и щял да ми повярва, само ако пред него си подадем ръка, ако забравим взаимните обиди и се помирим.

— Уф, уф, уф! Да се помириш!

— Какво да правя; нали виждаш какъв съм, слава богу, кутсузлия. Ще ме изкарат на туй отгоре и виновен... и... подадох си пръв ръката. А той, вагабонтинът, уж не знае къде да сложи оня проклет зъб и както държех протегнатата ръката си, взе, че бутна зъба в ръката ми и така се ръкувахме и помирихме!

— Помирихте се! Уф, уф! Щастие е, че не съм дебела като оная пепелянка, щях да получа удар!

— ... И се целунахме — завърши поп Чира доклада си, — целунахме се по искане на негово преосвещенство. А зъбът остана у дякона. Ти знаеш вече за какво го взе.

— Це-целунахте се! „И се целунахме“ — цитираше госпожа Перса, позеленяла от яд. — С покойния си баща да се целунеш, с Аверкие, дето виси на стената!

— Ама, Персида, чакай, чакай, моля ти се!

— Чакай! Какво да чакам? Чакай ти! Ти какво чакаш... ти, ти...

— Какво чакам? Питаш ме? Нищо не чакам — избухна и поп Чира — или по-добре да кажа, всичко очаквам. Нищо няма да ме изненада.

— Уф, уф! — затюхка се госпожа Перса.

— Навикнах вече!

— Виждам! — каза тя.

— На тоя човек му помагат и дяволът, и бог! Защото, когато и да е направил някаква беля, вместо да получи заслуженото наказание, получава незаслужена награда! И на туй отгоре ме питаш какво чакам! Какво чакам?

— Да, какво чакаш? Какво още чакаш? — крещеше госпожа Перса.

— Когато още като дякон се наддърпваше с въже и се бореше със селяните, вместо да го накажат, направиха го поп. А когато закъсна за утрenna, вместо да му наложат епитимия^[7], наградиха го с червен пояс. Върви, че се разправяй с него! Ти ме питаш какво чакам!

— Да, питам те, Чиро, какво още чакаш? — още по-силно извика госпожа Перса позеленяла.

— Какво чакам? Какво чакам аз! Искаш ли пък да ти кажа?

— Да, поне докрай да чуя позора ни.

— Какво чакам! Както е тръгнало, чакам и това чудо и позор — да чуя, че ето този поп Спира е станал протоиерей, прота; да, протоиерей Спира.

— Какво? Сида презвитерка! Чумата да ви тръшне и тебе, и нея! Стига! — изкрещя госпожа Перса, тресна вратата след себе си и хукна като фурия в кухнята.

— Е, щом пък толкова искаш да знаеш как беше, тъй беше! Ако беше ти на мое място — продължи поп Чира, останал сам в стаята, — и ти щеше да извикаш заедно с мен: „Сполай на бога, дето само с туй

мина, и владиката не остана с убеждението, че умишлено съм искал да го излъжа...”

— Помирили се и се целунали! Помирявай се ти с дядо си, мамалиго банатска — госпожа Перса беше от Бачка, — но аз не се помирявам! — чу се откъм кухнята яростният глас на госпожа Перса. — Какво търси тука това гърне, като не му е мястото тука?! Само да се мръдна от кухнята, веднага се превръща на пазарище!

И в същия миг се чу страшен трясък и парчета от хвърленото гърне полетяха на всички страни из кухнята. Мелания избяга в стаята, а уплашената Ержа, знаейки от опит, че второто гърне може да се стовари върху главата ѝ, изтича право към купата слама, за да наскубе слама за печката. Даже Ержиният улански ефрейтор, по прякор „Все едно“, който отдавна киснеше в тъмнината до портата и който според кавалерийския устав трябваше да посрещне безстрашно поне десетина пехотинци — и той избяга от страшния вик и гръмотевицата в кухнята; избяга, сякаш го преследваше самият Бонапарт. Скри се от опасността, от която би избягал и цял ескадрон; офейка, защото му опротивя всяко удоволствие тази вечер.

Всичко живо се разбяга, далече наоколо не остана жива душа. Разярената госпожа Перса остана самичка да приготвя крем-супата, тъй като тя я правеше най-добре. Но какви страшни изрази не се изрекоха по повод на крем-супата! Самичка край огъня, тя приличаше на една от трите вещици в Шекспировия „Макбет“. Всичко мина през „огъня ѝ“, дори и негово преосвещенство не остана незасегнат.

— Крем-супа! Искаш крем-супа! — крещеше госпожа Перса, като бъркаше с дървената лъжица запръжката. — Мишеморка да ти дам, а не крем-супа, това заслужаваш! Тя презвитерка преди мене! Под носа ми да се измъкне! Така си е: „Прати лудо за вода, да ти счупи стомните!“ „Насмалко мене не обръснаха!“, казва, мамалига недна банатска... Ех — с болка извика госпожа Перса с вдигната лъжица и заприлича на Исус Навин, когато спирал слънцето да не залязва, — ех, защо нас, жените, не ни е направил господ попове, та така, каквито ни е създал господ, да си поговорим с тия техни владици и да видим кой кого ще обръсне!

[1] Вярно (нем.). ↑

[2] Куруци — участници в селското въстание и национално-освободителното движение на Унгария (1703 — 1711), възглавявано от Ференц Ракоци. ↑

[3] Монастерлии — жители на град Монастер. ↑

[4] За бога (нем.). ↑

[5] Изненада (нем.). ↑

[6] Богослужебна книга, която съдържа реда на службите от Великден до Петдесетица — Б.пр. ↑

[7] Наказание, наложено на духовно лице — постене, лишаване от причастие и пр. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА

В НЕЯ СЕ РАЗКАЗВА ЗА ОБЩАТА РАДОСТ НА ДВЕТЕ СЕМЕЙСТВА: СЕМЕЙСТВОТА НА ЛЕЛЯ МАКРА И НА ПОП СПИРА, ЧИИТО НАЙ-МЛАДИ ЧЛЕНОВЕ БЯХА ШАЦА И ЮЛА

За разлика от Попчирови настроението у Попспирова беше чудесно. Когато поп Спира влезе с покупките в двора, излезнаха да го посрещнат госпожа Сида и Юла. И двете го гледаха загрижено и се мъчеха да прочетат по лицето му какво им носи: щастие или нещастие. Поолекна им, като го видяха разположен и особено като видяха, че се беше сетил да изненада и госпожа Сида, и Юла; сетил се бе дори и за Шаца, беше му купил хубава връзка от червена коприна — цвят, който, както е известно, всички бръснари обичат много. Щом видя всичко това, госпожа Сида предугади, че работите са се наредили. Веднага почувствува, както се изразяваше самичка, че „тежкият камък поолекна с три четвърти“, но все пак, като изпрати Юла в кухнята, запита го как е завършило делото.

— Слава богу! Слава богу, ще кажа, а той, разбира се, трябва да благодари повече и от мене. Я го виж ти, моля ти се, него! Искаше да излъже негово преосвещенство! Насмалко не му махнаха брадата.

— А ти?

— Аз? Нищо! Много добре! Негово преосвещенство ме извини. Освободиха ме и получих удовлетворение! Излязох невинен, а той — дързък клеветник, който е дръзнал да излъже дори негово преосвещенство! Упрекна ме само загдето си бях послужил с „Часослова“; каза, че това са църковни вещи и не било хубаво да се употребяват при такива случаи. А след това каза и на двама ни, че не трябвало дотам да се забравим. „Вие сте солта на земята — каза владиката, — ащче же соль обуяеть, чим осолится; ни во что же будет кому точною да исипана будет вон и попираема человеки.“ И право каза. Засега, казва, ни прощавал, но ни посъветва занапред да живеем в мир и съгласие. И на него му прощава, дето се опита да го излъже.

— Ама наистина ли искаше да го излъже?

— Обвини ме, че съм си послужил с „Пентикостара“ и съм му избил зъба, а то фактически беше с „Часослова“.

— Ама чакай, нима не беше...

— Когато си помисля добре — каза поп Спира, като всеки човек, минал опасността, — то не беше точно така. Сега вече сам виждам, че опасенията ми са били напразни. Всичко това, Сидо, са глупости! Какъв избит зъб! Какъв зъб! От сутрин до обед мъчат селянина, докато му извадят зъб: всичко става доброволно — и от страна на тоя, който го вади, и от страна на другия, на когото го вадят, и пак едва го измъкват! В нашия случай той не искаше, аз — още по-малко, пък зъбът паднал! Всичко бе само длънопробна обида и клевета, нищо повече! Чудя се само как можах да се изплаша толкова.

— И после?

— Ами клевета; разбира се, че е клевета! Когато каза, че съм си послужил с „Пентикостара“, излъга за първи път. Не беше „Пентикостара“, а „Часослова“, малкият „Часослов“! И при това не истинският, изпратеният от Русия, ами един друг, напечатан от някой си шваба — и то без титли, без титли, Сидо; такъв „Часослов“ хората не смеят да държат дори в православния черковен двор, а камо ли в канцеларията на черковния настоятел! Заслужава да го обръснат само защото внася униатски книги^[1] в православна църква! А „Часослова“ беше негова собственост, той го беше купил и донесъл. Да го питам аз кой руши православието? Каза пред владиката, че бил „Пентикостара“ само защото това е по-голяма книга; сигурно си мислеше, че последствията трябва да бъдат по-страшни!

— Я виж ти, какво лицемерие!

— Аз си замълчах, нищо не казах. Не исках да го уличавам в лъжа пред негово преосвещенство. Ако бях казал, че беше „Часослова“, щеше да се издаде и да си признае.

— Ама, разбира се, добре си направил!

— Но да видиш какво направи по-нататък! Да видиш каква хитрост беше замислил! То поне да беше намерил зъб от някакво словесно същество, та да му се повярва; а той, какво ли си казва, сега ми е паднало да разчистя сметките си с поп Спира и окончателно да го унищожа, нека да види негово преосвещенство как съм пострадал. И взел, че домъкнал един голя-а-ам зъб, почти колкото половин мамул...

Някакъв зъб от най-едър щирийски кон, като ония, с които краинчани разнасят стоки по нашите градове.

— Конски зъб! В тая работа има пръст оная, неговата кучка; никой друг, само тя. Ах, сякаш я виждам и чувам! Тя, само тя е способна на туй! Та той не е толкова луд, нито е злобен! Виждаш ли я ти как го е посъветвала, като някакъв адвокатин.

— Така го беше посъветвала, че насмалко не пострада.

— Ама какво думаш!

— Насмалко не отиде брадата му!

— Знаеш ли — каза окуражена госпожа Сида, — че това нямаше да му струва кой знае колко. Ето, нашият Шаца щеше да го обръсне без пари — ако не за друго, то поне за нашето някогашно приятелство.

— Да беше видяла само негово преосвещенство! Мене ме заряза, па като взе него на мушката, че както казват, дръж здравата! Едва отърва кожата си.

— Така е — доволно потри ръце госпожа Сида. — Който копае гроб другиму, сам пада в него, обичаше да казва покойната ми майка!

— Хайде, остави вече туй! Било и минало!

— Право думаш! Боже, знам, че като я срещна в другиден пред църковния двор, Перса ще ме изяде с парцалите от яд и злоба. Непременно ще гледам да се срещнем. А, вярно, щях да забравя. Имам да ти кажа една новина, която получихме в твое отсъствие. Нашият Шаца получи наследството. Умря една негова стринка от Итебей и Шаца се сдоби с богато наследство; сега чрез нашата община го викат да отиде да го получи, тъй като той е единственият законен и най-близък наследник.

— Еее, бог да я прости! Не е лоша новината!

— Вчера ме видя от бръснарницата си и изтича да ми каже, а аз го посъветвах да те почака! Сега може да отиде във Виена да завърши хирургия. Ще почака да се отслужат четиридесет дни на добрата му стринка и ще се ожени, а сетне ще замине да учи хирургия.

— Всичко това е хубаво, но сватбата може да стане чак през април.

— Ами добре, нека да пожали стринка си и половин година! Далече е, но какво да правим, ами годежът...

— Годешът! Че може и довечера! Какво има толкова да чакаме! Нека довечера да бъде първото сватосване, а след два-три дена и

годежът. Нека някой отиде да извика Аркадие. И него не съм забравил, а и как да го забравя! Искам малко да се повеселя. Не е шега толкова време да живееш в неизвестност и страх; как тръгнах, а как се завръщам от Темишвар.

След малко пристигна Аркадие и много се зарадва, когато се научи, че всичко е минало благополучно благодарение на неговата изобретателност; а още повече се зарадва той, когато получи шал, ботуши и лула от морска пяна. Но най-много се зарадва, като чу от устата на поп Спира, че утре той ще занесе в швабската спестовна каса сто форинта и ще ги внесе на името на Йела, хубавата дъщеря на Аркадие, мома за женене.

След един час бе приготвено всичко. Аркадие отиде да извика Шаца и му занесе и червената връзка. Свари го в дюкяна да кълца конопено семе за храна на щиглеците и канарчетата и да си свирука. Той засия, щом се научи за какво го викат. Тутакси облече вишневата си душанка, върза копринената връзка около врата си и се издокара празнично. Нагизден като в празник, Шаца покани майстора си, който пък покани Кипра нотариуса, а Кипра — съпругата си. Господин Кипра щеше да бъде полезен на Шаца със съветите и напътствията си по отношение на наследството и затуй бе разумно да го поканят. Всички приеха поканата с удоволствие и от дома на майстора отидоха у господин нотариуса, а от последния — у леля Макра, която също се бе облякла празнично. Оттам отидоха право в къщата на момата, където завариха всички празнично облечени. Леля Макра като стара жена искаше да минат по най-късия път — през прореза на оградата между градините, който в Бачка и Банат открай време е знак на голямо приятелство и любов, — но господин нотариусът и госпожа нотариусшата напомниха, че така е по-тържествено, пък и по-официално.

Официалната част на сватосването мина и замина. Госпожа Сида изреди поименно всичко, което Юла щеше да занесе като зестра, а пък леля Макра с помощта на господин нотариуса изложи имотното състояние на Шаца и новото наследство, като напомни, че Шаца е и неин единствен и неоспорим наследник, независимо от това, дали ще има, или няма да има завещание.

— Като учени хора, какъвто например е негово преподобие — завърши леля Макра, — вие можете да се уверите, че тук няма никаква лъжа, защото можете да видите всичко в поземлената книга.

— Ама вярваме, вярваме ви, мила сватя — отвърна поп Спира, — та може ли съсед съседа си да лъже!

След официалната част, след като се уговориха в кой ден да бъде годежът, настъпи веселието. В миг се насъбраха съседите. Намериха и Совра гайдаря.

Игрите, песните и наздравниците се редяха едно след друго. Есички се развеселиха и не мислеха да си ходят и едва ли някой щеше да си тръгне и да развали компанията, ако внимателният и вежлив майстор не беше станал пръв и не бе напомнил на развеселените гости, че всичко това е хубаво, но че все пак трябва да имат пред вид уважаемия домакин, когото каруцата беше друсала през целия ден и който сега се нуждае от топло легло и укрепителен сън.

Никой не възрази и всички си тръгнаха въпреки упоритите увещания на госпожа Сида да останат. Гайдарят изпрати най-напред господин нотариуса и съпругата му, след това леля Макра и най-накрая майстора и семейството му.

Шаца беше толкова разнежен, че по никакъв начин не можеше да се прибере направо в къщи, а тръгна по улиците, преизпълнен с най-хубави мисли и сладки спомени за днешната вечер. Доволен, той скиташе из улица в улица и си мислеше за голямото си щастие. Тази вечер Юла за пръв път му каза: „Ти, Шандоре“, а той няколко пъти й рече: „Ти, Юло.“ И двамата гласяха разговора така, че да могат по-често да си казват „ти“.

Вървеше Шаца и си спомняше за всичко, което беше чул, видял и преживял тази вечер. Спомняше си как и той, и Юла два пъти слизаха в мазето за вино.

„Деца, няма вино; донесете вино! Татко е жаден, пък и гостите са жадни!“ — казваше развеселеният домакин.

„Тичай, Тино, в мазето за вино!“ — добавяше господин Кипра нотариусът, а Совра гайдарят запяваше: „Сипвай, Тино, във полата вино!“

А те бяха послушни като деца: той взимаше две огромни кани, а Юла свещника с лоената свещ и тичаха долу в мазето — той наливаше, а тя му светеше. Шапа се шегуваше, плашеше я, заканваше се, че ако не го целуне, ще ѝ угаси свещта и ще си отиде, а нея ще заключи в мазето. А Юла му отвърщаше, че ще умре от страх самичка в тъмното мазе, затова предпочита да го целуне, отколкото тъй млада да умре от страх в тъмното. Тогава той я питаше дали се бои и когато е с него. А тя отвърщаше, че когато е до него, не се бои от никого на света. На него му беше драго, че тя го смята такъв юнак, целуваше я, но тя се дърпаше и му казваше:

„Не те е срам!“ — но толкова меко и нежно, че нейните думи и сега звъняха в ушите му.

Шаца тичаше напред, а в главата му преминаваха картините от тази вечер — една от друга по-хубави и по-приятни; изведнъж той се намери далеч извън селото, чак на пазарището. Тогава се спря учуден, като се питаше кога е успял да попадне чак тук. След това се върна в къщи, но дълго не можа да мигне. Два дена след това в ушите му бучеше гайдата на Совра и звъняха думите на Юла: „Не те е срам!“ На другия ден чиракът се измъчи, докато изчисти ботушите на бате си Шаца.

И Попспирови бяха също така доволни. Поп Спира си легна веднага, а госпожа Сида остана да поразтребви след гостите.

А колко щастлива и доволна беше Юла! Преливаща от щастие, тя искаше всички да бъдат доволни и щастливи и се впусна в разговор с Жужа. Много се зарадва, когато Жужа похвали вкуса ѝ и каза, че годеникът ѝ е много хубав и че са си лика-прилика. Юла се зарадва, па я попита обича ли и тя някого и дали някой я обича. А Жужа призна откровено и се похвали, че мнозина я обичат, но, каза тя, нито един не е така хубав като годеника на госпожицата, нито пък някой има такава хубава червена връзка, която да му стои така хубаво, както на годеника на госпожицата.

Така си бърбореха те, докато Жужа не започна да нахалничи и да става прекалено интимна и докато не чуха заповедта на мама: „Хайде, лягайте!“ Чак тогава прекъсна разговорът и започнаха сладките мисли и мечтите под юргана.

— Ех, жалко, че сега не е лято — каза щастливата госпожа Сида, като прибираще съдовете и сновеше по стаята, — не знам какво бих

дала да беше сега лято, че да бяхме извели гайдаря на двора или пред къщата! Щеше да надува гайдата, та да се чува както голямата камбана чак до последната колиба, па ако ще да се скъса, пущината! Как щеше да се ядосва и пука оная дебелана! Ех, моята радост нямаше да има край! Да я питам сега — каза госпожа Сида, като отваряше прозореца да се проветри стаята, — да я питам кого ще обръснат! Дали моя Спира, или она, нейния, дете мъкне разни чифутски „Часослови“ в нашата църква и лъже негово преосвещенство владиката! Хайде да спим! Боже, дали не остана още нещо — каза тя и започна да оглежда стаята. — Та защо горят толкова кандила! Виж, моля те! Във всяка стая по половин дузина кандила, като на Христовия гроб! Я загаси тия кандила, Жужа; ако сме попска къща, да не сме случайно чифликчии от Елеонската гора^[2]! Ух, не знам какво бих дала, за да разбере дали знае! Защо, защо не е лято! — каза тя, като сложи бонето на главата си.

Впрочем това нейно желание бе съвсем излишно. Още същата вечер — след вечеря, щом поп Чира си легна, госпожа Перса започна да размерва и крои купения фланелен плат и научи от Ержа всичко, което стана у Попспирова, тъй като Жужа и Ержа, не желаейки да се поведат по скараните си господари, продължаваха да дружат. Както и преди скарването, на господарите си те се срещаха на улицата, придружени от своите улански ефрейтори.

Единият от тях те наричаха помежду си „Нечестивец“, а другия — „Все едно“. Тези прякори ефрейторите получиха поради различните си темпераменти. Единият се сърдеше, когато видеше неговата Жужа да говори с другия, и ругаше: „Нечестивец!“, а другият не беше такъв, той ухажваше тази, която намереше по-рано — Жужа или Ержа, — и казваше: „Есе едно!“

Те се срещаха всяка вечер и между другото си съобщаваха всичко, каквото се казваше или случваше в едната и в другата къща. От тях пък научаваха всичко техните господарки и това беше причина за постоянното раздухване и засилване на започнатата веднъж страшна вражда. Така стана и тая вечер. Въпреки заетостта си от време на време Жужа намираще удобен момент да излезе с пълна кана на улицата, където я чакаха нейният „Нечестивец“ и Ержа с нейния ефрейтор, и тук разправи на Ержа всичко. Тук, пред къщата, те пиха, даже си поиграха под звуците на гайдата, която се чуваше добре и навън. Още същата вечер Ержа докладва всичко на госпожа Перса.

— Да им преседне дано! — каза госпожа Перса, когато слушаше доклада на Ержа. — Сега — казваше тя, уморена от силните викове, отпаднала и сломена до такава степен, че будеше съжаление, — сега можете, ако искате, и три нощи да се веселите, щом сте попаднали на побъркания Чира.

[1] Богослужебни книги, отпечатани с кирилица от държавната власт в Австрия по настояване на католическата църква, която е искала да привлече православните сърби към католическата вяра или унияда — Б.а. ↑

[2] Елеонската гора — планина, на изток от Ерусалим, обрасла с маслинови гори, от която, според евангелието, Христос се възнесъл на небето. ↑

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ПЕТА

В КОЯТО СА ОПИСАНИ ДВЕ СВАТБИ — ПЪРВО, СВАТБАТА НА МЕЛАНИЯ, А СЛЕД ТОВА СВАТБАТА НА ЮЛА — И МЕЖДУ ДРУГОТО СА РАЗКАЗАНИ ДВЕТЕ НЕПРИЯТНИ СЛУЧКИ С ФРАУ ГАБРИЕЛА

Цялото село се беше научило за помиряването на поповете, преди още те самите да узнаят това. Още щом ги зърна един до друг в каруцата, фрау Габриела хукна и разказа на всички, у които се отби, че поп Чира се е помирил с поп Спира и че заедно са тръгнали да купуват неща за чеиз. Поп Спира, казваше тя, беше повел поп Чира на свои разноски, той да му избере нещата от дюкяна; каквото поп Чира купи за своята Мелания, същото ще купи и поп Спира за своята Юла, за да не би Мелания, която има „немско възпитание“, да изглежда по-благородна от Юла.

Фрау Габриела и нейната приятелка Цвечкенмайерка знаеха дори сумата (три стотарки), която поп Спира беше дал на поп Чира, за да се откаже той от тъжбата и процеса. Фрау Габриела и Цвечкенмайерка знаеха всичко и го разказаха на всички; фрау Цвечкенмайерка, като акушерка, беше научила също, че в бъдеще госпожа Перса щяла да кръщава внучетата на поп Спира.

Впрочем уважаемите читатели, които и досега вярваха само на автора и на никого другиго, ще разберат, че всичко това е само нелепа измислица и че нещата се развиваха съвсем иначе. Между поповете наистина бе установено нищожно и жалко *status quo ante*^[1], но попадиите не го приеха, и то по съвсем понятни причини. Госпожа Перса бе толкова близко до желания час на отмъщението и се чувствуваше права, та сега, когато научи как се бяха обърнали нещата, беше като поразена от мълния; а раната, която се отвори в душата ѝ, все още зееше разтворена и кървяща. И как можеше тогава да се изисква от нея да протегне ръка или пък да приеме подадената ѝ за помирение ръка, та дори тази ръка да беше ръководена от негово преосвещенство. В гнева си тя какви ли не думи каза за владиката! Поп Чира се уплаши и избяга чак през една стая, щом чу кощунствените думи на разгневената попадия. По същата причина и самият автор

нарочно ги изпуска. Страшни думи! Щастие е, че никой друг не ги чу и че бяха изречени през втората половина на просветения деветнадесети век, когато няма нито инквизиция, нито анатемосване. Ако бяха казани против католически епископ по времето на някой папа Инокентий или Урбан, госпожа Перса щеше да бъде сполетяна от съдбата на Орлеанската дева.

А госпожа Сида премина от едната в другата крайност. До завръщането на поповете тя беше по-мека от памук, но щом научи как свършили нещата, отдъхна си и се почувствува без грижи. Срамуваше се за предишния си страх и поиска да си отмъсти за всички преживени тревоги през последните няколко дни; затова тя не искаше и да чуе за някакво помирение, макар че имаше много хубаво мнение за негово преосвещенство владиката, чието желание беше помирието на поповете да се разпростре и в техните семейства. Това неочаквано щастие възвърна предишната ѝ храброст и старата ѝ заядливост. След всичко това госпожа Перса ненавиждаше, а госпожа Сида се заяждаше, но и двете бързаха колкото може по-добре да притъкмят сгодените си дъщери.

На другия ден, щом се съмна, госпожа Перса уговори с попа да направят през следващата седмица годежа, а след Коледа и сватбата. По тоя начин щеше да си отмъсти на госпожа Сида, че я изпревари със сватосването и годежа. Така и стана. И започна усилено приготвяне на моминските дарове и на чеиза, в което не малко помощ им оказа фрау Габриела.

Фрау Габриела беше създадена точно за подобни случаи и услуги, а най-хубавото у нея беше, че не чакаше много да я молят. Често пъти идваше и неканена. Тя по цял ден беше из чуждите къщи. Щом срещнеше на улицата някоя жена, веднага я спираше.

— За бога, ум готес вилен, госпожа — или бульо, или каквото и да е друго обръщение, — какво сте направили от това прекрасно дете или фрайлица? Че къде ви бяха очите?! Я вижте: лицето, фигурата и маниерите ѝ — същинска принцеса, а я вижте каква талия има роклята ѝ! Ай-ай-ай! Изглежда като някакво карнавално плашило, а фрайлицата е същинска принцеса!

И наред улицата започва да гласи и разтърсва обезобразената принцеса.

— Че кой я уши? Кой, тя ли? А защо я дадохте на нея, когато всички знаят, че тя не умее да шие. Уф, уф! А, трябва да дойда да я поправя; та да видите как ще изглежда, когато я издокарам аз!

Напразно майката прави усилия да се отърве и ѝ казва:

— Моля ви, не си правете труд!

Габриела крещи:

— А, не, не! Найн, найн! Непременно трябва да я поправя! А от желанието ви ще зависи дали ще дадете нещо, защото аз, като се амбицирам, и без пари работя, но никак не мога да търпя — в селото, където аз живея и шия, една такава хубава девойка — тя целува момичето — да носи такива, ама, казвам ви, такива безобразни, унпасент^[2] рокли! Недейте, моля ви! О, Йесус Мария! Со шьонес кинд унд со, со...^[3] А-а-а! Само се ядосвам! Ето вижте, фрайлицата се разплака! — казва Габриела, като сочи момичето, което, след като фрау Габриела му „отвори очите“, отчаяно и нещастно се оглежда. — Утешете се, фрайлице, не сте единствената, която сладката ѝ майка е измамил и направила нещастна с една такава лъжешивачка! Ах, недейте, моля ви се... само ядове! — казва тя и си отива.

А на следващия ден, около закуската, слага в кошничката си две ножици — голяма и малка, напръстник и още някои инструменти и отива на обещаното място. И работата, която може да свърши за половин ден, тя я свършва за ден и половина. Където работи, там и обядва, и вечеря, защото домакините — щат не щат — трябва да я задържат на обед. А тя не се превзема много. Не чака, дето се казва, втори път да я канят; защото нейните съседи не помнят коминът на къщата ѝ да е пушил дори зиме, а камо ли лете. Поканена по този начин, тя остава на обед. През лятото обича да яде цвечкен кнедли^[4], а през зимата — грундбирн нудли^[5].

Когато има такива ястия, тя, по собствените ѝ думи, не знае мярка. Толкова много се навежда над чинията, че не вижда човека срещу себе си; яде и ги хвали, че само в тази къща могат да правят такива цвечкен кнедли и грундбирн нудли, та тя не може да им се насити. А, така умее да наглася работите, че в края на краищата става необходима на много семейства. Наистина отначало домакинята мърмори и я мрази, но сетне, малко по малко, всички в къщи свикват с нея и им е чудно, когато тя дълго не идва.

— Боже, отдавна не ни е идвала фрау Габриела, какво ли става с нея; къде се дяна тая жена?! — ще запита някой от домашните.

Към такъв живот беше привикнал и нейният пинчик — малко, бяло и зло паленце със синя фльонга между ушите. Щом се разкаля, то по цял ден стоеше на прозореца и джавкаше по минувачите. Когато времето беше хубаво, тя го водеше със себе си или му донасяше в къщи, защото много хора не понасяха куче да се храни в чиния, а умният пинчик пък беше така възпитан, че не искаше да яде от земята като другите негови селски събратя, а само в бяла порцеланова чиния. Освен фрау Габриела никой не можеше да оцени това същество, защото всички имаха големи рунтави кучета — червени, черни и тъй нататък.

— А защо не държите пинчик като мене — говореше често тя, — тогава няма да плащате глоби за разкъсаните наполовина опанджаци или кабаници. Щом си дойда и му кажа: „Пинчили, пинчили!“, той, малкият дявол, само души, киха и маха с опашка.

Съвсем друг беше котаракът ѝ, наричан „Хер Катер“^[6]. Той не можа да се приспособи към такъв живот, защото, както всички от своя род, обичаше спокоен и тих домашен живот. Затуй, щом поукрепна и както се казва, стъпи на краката си, той остави и фрау Габриела, и фрау Габриелината къща, нещо, което става рядко с котарациите поради консерватизма и силната им котешка привързаност към месторождението им; той се настани в една друга къща, където всички останаха доволни от него и го хвалеха като полезен член на семейството, който не чака наготово, а сам си изкарва хляба. Станал беше любимец на бабата и не искаше да знае за фрау Габриела и за нейния авантюристически начин на живот. По цял ден предеше, задрямал спокойно на пейката, и прекъсваше преденето само когато чуеше, че в кухнята тракат със сатъра и режат месо; след туй отново се връщаше на пейката при своя покровител — добрата баба — и продължаваше прекъснатото предене.

Но щом става дума за прекъснатото предене, да продължа и аз прекъснатия си разказ. И така, тия дни фрау Габриела най-често се отбиваше у Попчирови. Тук помагаше, обядваше и си отиваше чак след вечеря. От нея госпожа Перса научаваше много неща, тъй като често си говореха.

— А вие — попита я попадията един следобед непосредствено след Коледа, когато подготовката на чеиза беше в разгара си — не сте ли чули кога ще се омъжи тяхната маска за оня голтак? Насрочили ли са сватбата?

— Разправят, гнедиге, че ще бъде чак около Гергьовден.

— Хе, кой знае! Дето се казва, ожени мома, да не остане дома! Какво ще прави! Няма файда и от чакане! Сигурно няма някой барон да я поиска, я! Търколила се тенджерата, че си намерила похлупака!

— Разправят, че нямало да останат тук след сватбата.

— Какво, няма ли да открият тук бръснарница?

— А, нямало изобщо да откриват бръснарница.

— А какво?... Няма аптека да открият я!? — злобно добави госпожа Перса.

— Ах, не, боже господи, ум готес вилен! Но госпожа Сида казва, че щом се оженят, веднага щели да заминат горе, за Виена.

— Мале, мале, я ги виж ти аристократите! Значи, хохцайтсрайзе^[7]?!

— Ах, не, гнедиге, ами да следва хирургия. Нали знаете, че има свидетелство за завършен четвърти клас в гимназията.

— На гол корем пищови! — заядливо каза госпожа Перса. — А с какво? Да не го изпрати поп Спира на свои разноски! Таман!

— Оставете го, по дяволите! Не е беден той! Има някакви ербшафти^[8]. Пълен е той с пари! Разправят, че имал от две места наследство.

— Може и да е така! С това им остава да се утешават! — каза госпожа Перса, като наду устни.

— Госпожа Сида разправя, че щял да се върне оттам хирург и дентист, тоест цанарцт^[9], защото имал лека и опитна ръка и му казвали, че е грехота да закопае таланта си тук, в това разкаляно село — каза фрау Габриела.

Тук госпожа Перса съвсем млъкна. Навярно и самата тя се убеди, че може да е и така. А освен това, като сравни току-що получените от фрау Габриела данни с тия от преди няколко дни, всичко ѝ стана ясно. Тя толкова много се ядоса, че дори не можеше хладнокръвно да си спомни за това, а сега думите на фрау Габриела удивително съвпадаха с думите на госпожа Сида и хубаво ги доизясняваха.

Преди няколко дни те случайно минаха една край друга тъкмо като излизаха от утрenna. Госпожа Сида говореше с госпожа Сока гъркинята.

— Ах, нима се решавате да пуснете детето далеч от вас? — попита я Сока гъркинята.

— Какво да се прави — отвърна ѝ госпожа Сида — щом се омъжи, тогава, дете се вика, където мъжът — там и жената!

— Ама, разбира се, че какво ще правят двама бръснари в едно село! — каза Сока. — И за един няма всякога работа. Пък и тия, които бяха войници, и те, дяволите, се научили да бръснат, та правят конкуренция.

— А, само живот и здраве да е, нашият Шандор няма да бръсне никого; той, сполай на бога, не мисли да живее от това!

— А от какво? — попита Сока гъркинята.

— Ще ходи във Виена да следва хирургия и зъболекарство! Да поправа зъби и челюсти и ако на някого потрябва изкуствен зъб — каза госпожа Сида, като наблегна по-силно последните думи тъкмо когато госпожа Перса минаваше, — той ще бъде майстор да слага зъби!

Госпожа Перса чу това и тутакси забърза, за да не слуша повече. Целия ден беше ядосана. Тогава тя мислеше, че това бе казано само така от злоба, за да чуе и да се ядоса, но сега разбра, че беше самата истина.

— Ех, мила моя фрау Габриела! Леко и е сега на нея да се перчи! — каза с въздишка госпожа Перса. — Ах, Чиро, Чиро!

Пера беше уредил работите си. Предстоеше му да го направят дякон в близкия град Б. Той нае хубава, удобна квартира и изпрати всичките мебели в новата квартира. Фрау Габриела си предложи услугите да му подреди къщата, защото за такива неща имаше вкус, пък и много ѝ идеше отръки. Тук ще бъде доведена булката да живее като дяконица, защото веднага след сватбата Пера ще стане дякон. Мястото харесаха всички, дори и самата Мелания, която беше създадена само за град, както често заявяваше фрау Габриела.

Отдавна очакваният и желан ден пристигна. Денят на венчавката на първобрачния жених Петър Петрович и девицата Мелания, дъщеря на уважания свещеник Кирил Николаевич дойде и отмина. Сватбата

мина чудесно. Присъствуваха всички местни големци. Доведоха и градска музика за танци, а и Совра гайдарят не липсваше; само че той повече свири на гостите в кухнята и на двора, отколкото на тия в залата. Невестата беше хубава, малко по-бледа от обикновено, а младоженецът — малко по-стеснителен от обикновено.

Веселието и хората продължиха толкова, колкото се полагаше на отбраното общество, т.е. до четири часа следобед. Тогава старият сват заповяда да впрегнат конете. Насядаха или по-точно, натрупаха се по шестима-седмина в каруца и потеглиха за къщата на младоженеца в Б. Другарките на булката запяха, госпожа Перса се разплака, поразплака се и булката, бършейки сълзите с крайчеца на носната си кърпичка. Старият сват даде знак, каруците полетяха из улицата и за миг се намериха извън селото.

Буйни конете, а кочиашите още по-буйни; и настана едно бясно сръбско надбягване и подвикване. Конете пощръкляха и се поизправиха на задните си крака, а женурята пищяха и се запровикваха, обхванати от лудост:

— Иху-ху-хууу!

Имаше и обръщания, и падания от каруците. Най-лошо си изпати фрау Габриела, която тръгна като другарка на булката, макар че това беше против принципите ѝ, защото се боеше от надбягванията и ги наричаше „глупав рацки^[10] и кучешки обичай“. За свое нещастие тя седна в каруца, карана от един колар, който обичаше да обръща чуждите каруци и с това им беше станал борчлия. Още преди две години той беше обърнал каруцата на един човек, който се случи тук и беше твърдо решил да си отмъсти за по-ланшния случай. И намери удобен момент. Точно когато се бяха отдалечили на около четвърт час от селото, той подкара конете си край фрау Габриелините и опря климия в климията на другата каруца, но не можа да я обърне, а само я отблъсна встрани. А фрау Габриела се беше улисала в ухажванията на пияния господин асесор. И точно когато той я уверяваше, че заради нея е готов да забрави и изгони собствената си жена и да прибере нея, климията на другата каруца се закачи в тяхната; фрау Габриела изхвъркна от каруцата като някаква пухена възглавница и по тоя начин стана невинна жертва на стара омраза.

Падна горката и твърде неприлично се просна на земята. „Я вижте какво прави фрайлицата!“ — извикаха кочиашите-селяни от

другите каруци. Но Габриелината каруца препусна с другите, като я остави в хендека, а господин асесорът продължи да ухажва една друга дама, защото толкова беше пиян, та дори не забеляза, че това не е фрау Габриела! Доброто в това нещастие все пак бе, че това се случи така близко до селото, та фрау Габриела можа тихомълком да се прибере пеш там, откъдето така тържествено беше тръгнала с каруцата.

Тя се завърна толкова разсърдена, че даже след една седмица не пожела да отиде с погачарите^[11] в Б., нито пък приемаше каквито и да било оправдания и извинения. На другия ден ѝ се извиняваха, че в гоненицата и надбягването, както на всяка сватба, не били забелязали, че е паднала. Но това беше много плитко скроена лъжа, забеляза им фрау Габриела, защото тя много добре видя как лудешки ѝ се смееше Цвечкенмайерка, когато нея, фрау Габриела, я сполетя бедата. Така се беше засмяла, че буквално беше паднала в скута на господин съдията-изпълнител, а той като възпитан и образован човек я подхвана, за да не изхвъркне и тя от каруцата. При това не само Цвечкенмайерка забеляза падането — и много други хора го видяха. Защото дълго още след това, когато станеше дума за тая сватба и за тая неприятна случка с Габриела, невъзпитаните селяни се смееха, засукваха големите си и рошави селски мустаци и смеейки се, подхвърляха:

„Ех, чудесно го направи тя тогава! Просто да ѝ се ненагледаш!“

Това фрау Габриела никога не можеше да забрави. Тя намрази и Цвечкенмайерка, и госпожа Перса, и всичките им близки. Затова и отиде при госпожа Сида, стана близък човек в къщата ѝ и усърдно ѝ помагаше около приготвянето на даровете и другите неща; при това, както се казва, напълно премина на издръжката на Попспирови.

Помагайки им, фрау Габриела разказваше много интересни и неизвестни дотогава за госпожа Сида неща из живота в къщата на госпожа Перса. Госпожа Сида чу за пръв път много неща, даже и това откога точно Габриела е намразила фрау Цвечкенмайерка.

— Това, уважаема, стана още преди оная неприятност на сватбата — каза Габриела. — По-рано, много по-рано, гнедиге. А нима не са ви казали това нещо? Нима не знаехте това, уважаема? Намразих я още по времето, когато двете живеехме в Темишвар и когато умря мъжът ѝ; още тогава видях колко е равнодушна и студена, сякаш беше

умрял някакъв съдия-изпълнител, а не собственият ѝ съпруг! Казвам ви мила — нищо, ама нищо; нито припадък, нищо, нищо! Само малко сълзи колкото за очи, за да може да извади кърпичката си, и то благодарение на хремата, която за свое щастие имаше по това време. Съпруга ли е тя! Тя! Тя!

— Какво приказвате! — каза госпожа Сида, която бе улисана в работата си, та много не я слушаше.

— Няма да се хваля, защото нямам такъв обичай, но трябваше в подобен случай, т.е. когато моят съпруг умря, да ме видите... Да, да!

— Ама недейте, моля ви! — каза госпожа Сида, като се прозяваше и учудваше.

— Е, това заслужаваше да се види! Тя трябваше да дойде мене да види! А знаете ли, тогава, в тоя ден, бях толкова скръбно настроена, че просто не мога да ви кажа! Насъбрали се бяха около мене жени и току ми викаха:

„Та успокойте се, елате на себе си, фрау Габриела! Напразно се съсипвате! Него, казват, не можете и не можете да го вдигнете, а на кого вреди всичко това, пак на вас!“

А аз им отвърщам:

„Никой не знае и не вярва какво загубих с неговата смърт!“

А те казват:

„Вярваме ти, мила, и ние сме така нещастни!“

— А аз, мила, просто не съм на себе си, ами от един припадък — в друг! Точно припадък след припадък! И то така страшно, че една се принуди да носи със себе си шише с оцет и все го буташе под носа ми, и тогава, знаете ли, по малко идвах на себе си!

— О-о-о! Горката фрау Габриела! Горката жена!

— Там трябваше да бъде, че да види, никаквицата недна, как се жали съпруг и мъж. При мене, знаете ли, при мене всичко излезе така сполучливо, че на другия ден сама си се удивлявах, хвалих се и се поздравявах, че съм могла да бъда толкова трауриг^[12]. Знаете ли, това понякога излиза чудесно!

Фрау Габриела имаше намерение още да разказва за скръбта си, но суеверната госпожа Сида я прекъсна и обърна разговора на друга тема и фрау Габриела продължи работата си.

От ден на ден работата се приближаваше към края си. А какви неща бяха приготвени! Просто не се решавам да ги изброя, защото се

страхувам, че никой няма да ми повярва, пък и ако започна да изброявам сега всичките тия неща, тая глава ще заприлича на търговски ценоразпис. Може би никога попска дъщеря не е била приготвяна така, както попската Юла. Един господ знае колко каруци ще потрябват, за да закарат всичката прикя! Защото и самата госпожа Сида работеше денонощно и приготви толкова много неща, че поне през първите двадесет години младоженците не ще трябва да купуват нещо. Само колко пелени, шапчици и камизолки беше приготвила! И всичко това не фигурираше в списъка на чеиза, а бе приготвено и оставено в шкафа, за да се намира, щом потрябва. Само за пелени предвидливата госпожа Сида, която бе голяма оптимистка, бе дала да се поръбят около седемдесет аршина. По това читателите могат да съдят колко много и какви бяха другите неща, така че не е необходимо да се изброява всичко. Достатъчно е да ви кажа, че Шандор (така всички в къщи наричаха Шаца след сватосването) остана предоволен, когато му показаха точния списък на всички предмети и когато му казаха, че след една седмица ще получи и това, което не е вписано, но което е най-важното — самата Юлиана! А то ще стане много скоро, след някой и друг ден.

Идваше Гергьовден, в който ще се венчелят Юла и Шандор. Всичко беше уговорено и със сватове. А те бяха такива хора, че Шандор можеше само да се гордее, като виждаше сред какви хора е попаднал. Стар сват щеше да бъде Кипра нотариусът, кум — господин докторът, бъдещият колега на Шаца, а шафер щеше да бъде един студент по право от Стари Бечей, който се позапъна на изпитите и сега като патавариста (второкурсник) практикуваше при един адвокат. По-малко се занимаваше с практика, а повече с лов на бекаси или на шарани и друга риба, която по цял ден ловеше в Тиса или в блатото. На бомбето си носеше огромно перо от чапля и щом излезете извън града, сваляше ботушите си и ги премяташе отзад на тояжка. Той беше другар на Шаца от детинство; заедно учиха в основното училище и до средата на латинската гимназия и още тогава си бяха обещали, че този, който се ожени по-рано, ще покани другия за шафер.

Дойде и денят на сватбата. Блесна хубавият гергьовденски ден. Дворът на поп Спира ухаеше на люляк, цялото село по случай празникът беше накитено със зеленина, люляк и върбови клопки.

През последните няколко дни Попспирова просто не знаеха какво е сън. Поп Спира беше истински сърбин и не жалеше нищо, щом трябваше да развърже кесията и да покаже какво значи попски дом. „Нека се харчи, нали за това е печално! — казваше той. — Всеки ден не стават сватби! Ако нямам аз, ще има евреинът Лоринц!“ И както в подобни случаи изискваше от енорияшите да има всичко в изобилие, така беше приготвил всичко за деня на Юлината сватба. Той бе един от горещите почитатели на Доситей, макар че малко го четеше; и все пак не беше съгласен с неговите викове против охолството, музиката, игрите, пиенето и веселията и му се сърдеше, че той, Доситей, иначе толкова учен и умен човек, пишеше и говореше така за сръбските сватби и за другите весели и хубави обичаи. „Никога не се е женил — извиняваше го поп Спира, — та не бива и да му се сърдим, че е писал така. Докато съм жив аз, така ще бъде и в моята къща, и в село!“

И наистина какво ли не бяха приготвили. Голямата стая и двете странични бяха опразнени и всички мебели бяха занесени в бараката. Стаите бяха опразнени, та на Гергьовден да се изпълнят с трапези, богато отрупани с разни пития и лакомства. Старото вино в мазето беше проверено и предназначено да се точи, докато желае последният от гостите. А веселбата щеше да продължи през целия ден и през цялата нощ, защото младоженците оставаха в къщи и чак след няколко седмици щяха да потеглят на път, за да се учи Шаца.

Сватовете и младоженецът пристигнаха. Шаца беше чудесен зет, същински чорбаджийски син! По изисканото му облекло личеше, че беше свършил няколко класа в латинската гимназия. Облеклото му беше скъпо и красиво. И душанката, и жилетката, и панталонът му бяха от тънко бяло сукно, богато обшито със син гайтан. По жилетката бяха наредени трийсет сребърни копчета, на врата му — червена копринена връзка, върху която беше изшит със сърма сръбският герб — беше го извезала неговата Юла, като непрестанно си мислеше за него. Под полуразкопчаната му жилетка се белееше риза от тънко сръбско платно, извезана отпред със сърма, изработена и изпратена от сестра му Яна. Беше обут в лачени ботуши със златни розетки и пискюли, а на главата си носеше шапка със стръкче коило, което беше разцъфнало на топлото гергьовденско слънце, та покриваше цялата шапка на годеника.

Зад каруцата на младоженците се беше проточила цяла върволица от каруци. Чак от Бачка снощи бяха пристигнали с лодка девет, а тази сутрин седем каруци роднини на Шаца. А още толкова пристигнаха по сухо! Каруците задръстиха улицата, която и без друго бе препълнена от любопитни канени и неканени хора. Свиреха гайди; на няколко места в двора и на още два пъти по толкова по улицата се виеха хора. От къщата излизаха помагачки, роднини на булката или на младоженеца, раздаваха варакосан бръшлян на сватове и тънки пешкири за конете — и даже и на конете им беше драго, и те влизаха „в крак“ и танцуваха по гайдата; най-добре потропваха конете на Раде Карабаша.

В стаята, където обличаха булката, се суетяха; всяка минута там влизаха и излизаха жени.

Когато Шаца слезе от каруцата и тръгна към къщата, девойките бачванки, всички Шацови роднини, запяха:

*Стягай се, стягай, братко Шандоре!
Че да потърсим за теб невеста,
за теб невеста, за нас прислуга;
тебе да люби, нам да помага!*

— О-о-о-о! — посрещнаха го близките на Юла. — Заповядайте, заповядайте. Ниска стряха, висок годеник! — казаха те и го въведоха в къщата; почерпиха роднините му, доведоха гайдаря и заиграха хоро в коридора, очаквайки булката, около която се бяха насъбрали безброй нейни другарки и роднини, които е голямото си усърдие и услужливост повече пречеа, отколкото помагаха.

От стаята се чу сватбарската песен, която девойките пеят, когато сресват булката:

*Щом друга започне да плете,
разплита и чужда ръка коса да навива,
ти ще заплачеш, тогава, Юло,
и ще си спомняш за свойта майка:
„Ох, майко моя, щастие мое!“*

— Хайде, шафере, давай златния пръстен! — извика едно хубавичко, весело лице през откренатата врата на булчината стая.

Шаферът скочи от каруцата и тръгна да изведе булката. И той беше облечен хубаво. На шапката си носеше голямо перо от чапля, както подобава на един юрист. Изведоха булката и я доведоха до каруцата, в която бяха впрегнати най-хубавите и най-буйните коне. Булката беше прекрасна. Очите и синееха както гергьовденското небе, а погледът ѝ грееше тържествено и красиво, както днешният сватбен ден.

И докато роднините си шушукаха и се суетяха около каруцата и търсеха някакви игли за коса и фуркети за Юла, придружаващите я жени и селските моми запяха през сълзи тъжната песен:

*Не се ядосвай, Юло девойко,
не се ядосвай, не рони сълзи!
Майка ти утре ще те оплаква,
щом дружките ти за вода тръгнат,
за вода тръгнат, под пенджерата спрат
и теб извикат, Юло девойко:
„Хайде за вода, Юло девойко,
хайде да идем, вода да вземем!“
Що ще отвърне твоята майка?
Дали ще каже: „Замина Юла!“
Или ще каже: „Наточи вода?“
Или ще каже: „Заспала ѝ Юла?“
Твоята ще майка порти отвори,
порти отвори и ще ни каже:
„Ей ви, девойки, Юлини менци,
мойта е Юла вода донела,
вода донела — на чужда майка,
няма я Юла с вода студена!“*

И изведнъж се напълниха със сълзи очите и на старо, и на младо, а най-вече на Юлините другарки. Те се смееха, а сълзите се търкаляха

по белите им лица. Плачеха и Юла, и госпожа Сида, и баба Макра: всички бършеха и нос, и очи. А Нича пазачът — в ботуши и обшита с гайтани антерия, закичен с варакосан бръшлян — утешаваше девойките и им казваше:

— Че защо плачете! Ще дойде и вашият ред! Да плачат бабите и старците, защото на тях вече няма да им се случи такова нещо, а вие ще чакате до първия кукуруз. Останаха, слава богу, още ергени!

А девойките се смееха през сълзи.

Булката се качи в каруцата и седна до шафера. Старият сват се разпореди да тръгнат. Заплющяха камшици и каруците полетяха една след друга и една до друга. Така бясно се втурнаха, че от улицата избяга всичко живо — кокошки и гъски се разлетяха на всички страни пред това множество от сватбени каруци и селски ергени на коне. Като вихър прелетяха по улицата и в миг изчезнаха и каруците, и конете, и ергените, и момите, и цветята, и перата, и коилото — за миг всичко изчезна в далечината. В последната, най-кратко карана каруца седяха двете свати — госпожа Сида и леля Макра, и двете облечени в копринени рокли. Госпожа Сида беше с някакъв капишон, какъвто авторът отдавна не е виждал, дори и на старите щампи, а леля Макра — с копринена кърпа; те седяха, плачеха и взаимно се утешаваха. Нищо не говореха, само проливаха и бършеха сълзи: още не избърсали едните, ето че извираха други.

— Не плачете, сватя — утешаваше я баба Макра, — ето че и мен ме разплакахте, а аз съм с кораво сърце; та това трябва да стане. Веднъж трябва да стане!

— Ах-ах, мила сватя — вайкаше се Сида.

— Ето и ние, дето казват, сме се омъжили и какво ни липсва? Слава богу, останахме здрави и читави. Така и те...

— Ах, сватя, лесно ви е на вас да приказвате така; вие не омъжвате дъщеря! Но да знаете какво ми е на мене! Отгледала съм я, дето казват, от толкова, а сега... — и сватята Сида отново се разплака.

— Та не отива при турчин ами, както се казва, пак в християнско и съседно семейство! — утешаваше я сватята Макра.

— Ех, мила сватя, нали плача от радост!?

И двете свати отново заплакаха, тоя път от радост.

Венчавката свърши и сватбарите се завърнаха, като минаха отдалече, по обиколен път; върнаха се по-бясно, отколкото отидоха.

На хорото се залови и канено, и неканено; по-младите играеха, по-старите се черпеха поред със сливова, която беше на Юлините години, а Нича пазачът хем пиеше, хем играеше. Започна обяда. Насядаха всички и заеха пет маси, две като глагол^[13], а три като покой^[14], поставени в къщи и на двора. Самия обед няма да описвам, защото признавам, че е по-лесно и по-хубаво да те поканят на обед, отколкото да го описваш. Ще спомена само, че госпожа Сида беше направила всичко, каквото прави омразата и любовта на една домакиня — омразата към госпожа Перса и любовта към гостите и сватовете, — за да мине всичко по-добре. Разпита до последна подробност как е било у госпожа Персини и се постара да направи така, че всичко у тях да бъде още по-хубаво и повече — и каруци, и коне, и пешкири, и гайдари, и наредени трапези, и ядене, и пиене. „Сербский кувар, трудом Иеротея Драгановича общежителнога м. Крушедола йеромонаха, сабран и довольним изкуством правилно изпитан“ беше проучаван и постоянно прелистван. И така днешният чудесен и богат обед, който всички гости — и селяни, и чиновници — превъзнасяха до небето, беше резултат от съчетаването на теорията с практиката — теорията на йеромонаха Крушедолски Иеротей и практиката на госпожа Сида. По време на обяда се вдигнаха и няколко наздравници.

След обета хорото продължи отново.

По-старите не станаха от масите, а младежите се заловиха на хорото. Свиреха петима гайдари: двама в стаите, двама в широкия двор и един на улицата пред къщата. Имаше и шести, но той още до обед така жестоко се напи, че го заведоха в бараката да си поотспи, а децата грабнаха гайдата му, мъкнеха я по двора и я надуваха.

След обед народът се трупна на сватбата на попската Юла, така че който искаше, можеше преспокойно да обере цялото село. Кой ли не беше дошъл на сватбата и кой ли не се напи и налудува през тоя ден! Дошла беше дори и Попчировата Ержа, неканена, но негласно изпратена. Грабнаха я от улицата и я вмъкнаха на хорото в двора, макар че се дърпаше и казваше: „Нем тудом^[15] и не знам нищо!“ и искаше да я пуснат в кухнята, за да помага на Жужа. Нищо не й помогна, уловиха я на хорото между Нича пазача и Прока месаря. Ержа се срамуваше, но играеше и постоянно се извиняваше на Прока, че не знае да играе, а Прока й отвърщаше скокливо:

*Аз съм малка, разберете,
до огнището ме вий сложете,
там готвачи огъня разгарят и
към мен ръце разтварят!
Иху-ху, иху-ху!*

Вие се хорото, звънтят сабите на кавалеристите-руснаци и пендарите по врата на селските моми, развяват се басмените им фусти; окуражи се и Ержа, заситни до Нича пазача, та разгорещи и него, и той ѝ изпя своята:

*Тропай, тропай, щом се хванеш,
и без рокля да останеш!
Иху-ху, иху-ху!*

Хорото растеше, ставаше все по-голямо и по-голямо. Вътре, сред голямото хоро на Нича, образуваха друго, по-малко, на което се хващаха разни търговски калфи и фрайли с шапки. Поканиха ги на голямото хоро, те учтиво им благодариха, но отказаха, искаха, види се, да бъдат отделени като зехтин над водата. Това нещо обиди Нича, който вече се намираще в състоянието, в което човек става откровен; тъй като и без друго се чувствуваше много добре, той започна:

*Ах ти боже, в небеса
не си виждал чудеса:
как търговци хоро водят,
а селяни до тях ходят!*

До голямото хоро на Нича и малкото хоро на търговчетата вътре образува се и едно трето, също от селяни. На него уловиха и някакви шваби от другия край на селото, между които бяха мелничарят Сепъл, жена му Бетика и дъщеря му Кредла. От уважение към поп Спира, като лоялен шваба-кореняк, Сепъл подари на младоженците торта. Внесоха

я тържествено: най-напред вървеше Кредла с тортата, след нея, като носеше огромен щирийски чадър, вървеше Бетика, а подир тях кривокракият Сепъл с огромна лула и отпусната долна устна. Той се извиняваше, че дори сръбски не знае да говори, а какво остава да играе, но туй не му помогна. Принудиха швабата да играе, макар че не му се играеше. Гледаше го Нича пазачът от голямото хоро, гледаше как смешно играят и Сепъл, и Сепловица, и останалите шваби и швабкини, па запя:

*Ситният шваби и швабкини,
на гърба им пелерини;
по-добре играят пелерините,
отколкото швабите с швабкините!*

Виеше се хорото, пицяха гайдите, а децата търчаха наоколо, гонеха се и се провираха между играчите, хвърляха шапките си в хорото и ги изритваха навън или пък се трупаха край огъня. Там стояха клисарят Аркадие и неговият помощник — най-тъпият някога ученик в училището, комуто старият учител предричаше, че от него никога нищо няма да излезе и че няма да видят полза нито черквата, нито общината. Но той горчиво се излъга, защото ученикът му беше стигнал до помощник-кларнет и гърмеше с църковните фишеци. Децата се бяха натрупали и чакаха Аркадие да запали един фишек. Но те имаше много да чакат, защото фрау Габриела беше помолила Аркадие да не гърми, докато тя е на двора, защото имала много чувствителни уши.

— Нали няма да гърмите с топа? — попита фрау Габриела.

— Няма, няма, госпожа...

— Много ще ви моля! Ама нали не се шегувате, нали... не, не, моля ви, не вдигайте това желязо! — извика фрау Габриела и бързо запуши чувствителните си уши. — Знаете ли, много съм нервозна!

— Няма, няма, госпожа, може ли! — засмя се Аркадие.

— Много ще ви бъда задължена! — поблагодари му фрау Габриела, която също присъствуваше на сватбата (както и нейната доскорошна приятелка Цвечкенмайерка) и ту влизаше вътре, ту излизаше на двора.

По време на обета фрау Габриела отлично се развличаше. Беше в чудесно настроение, защото я ухажваше един възрастен франт. Тя не пожела, пък и не можа да отговори и на един твърде деликатен негов въпрос и затова разчувствувана, разгорещена и зачервена излезе на двора, като се разхлаждаше с носната си кърпичка. По лицето ѝ бе изписано блаженство, а устата ѝ — полуотворена, сякаш леко духаше в нещо — подобно на домакия, която разчупва току-що извадения от фурната горещ картоф; картофът се оказва чудесен и неговата ароматна пара се вдига към устата на домакията — тя усеща миризмата и цялото ѝ лице изразява неописуема сладост и умиление.

Изпитвайки подобно чувство, щастливата и разнежена фрау Габриела излезе на двора, готова да прегърне целия свят. Тя искаше да покаже на хората, че не страни от селяните, да се покаже плебейка, затуй се хвана на селяшкото хоро, което се виеше на двора сред подвиквания. Хвана се точно между двама хубави на вид и добре облечени чорбаджийски момци, които в село наричаха „пайташи“^[16]. Трудно беше да се каже кой от тях е по-строен и по-хубав и със своя избор фрау Габриела наистина показва, че е добра модистка и че има вкус. Като обърна главата си вляво и заби срамежлив поглед в земята, тя заигра леко, като момиченце.

— А защо не ме ухажвате? — запита изведнъж съседите си фрау Габриела, на която дотегна мълчанието. — Какви кавалери сте вие, щом оставяте дамата до вас да задреме! Какви играчи сте вие! Че кажете нещичко де!

— Ама ние, знаете ли, се страхуваме да не сбъркаме — отвърна ѝ единият пайташ.

— А, абер майн гот^[17], какво объркване! — окуражи го развеселената фрау Габриела, като му стисна ръката, за да го поопитоми и покуражи.

— Че такова, може! Хайде, Севере, ти по-добре умееш — каза пайташът на другия пайташ.

— О-о, разбира се, разбира се — каза фрау Габриела, па взе, че покуражи и Север, както момъка от лявата си страна. — Да се похваля на ония вътре със своя успех и със своите кавалери.

— А може ли, госпожа, да подвикнем малко тъй, по нашенски, „опашато“, дете се казва, ако нямате нищо против? — попита Север.

— О, на драго сърце! Их бите си! — моля ви! — рече фрау Габриела, която не разбра нищо друго, освен думата „опашато“, и започна да ситни още по-буйно.

Но когато нейният партньор ѝ изпя един такъв куплет, какъвто фрау Габриела през целия си живот не беше нито чула, нито пък чела — тя само извика по швабски: „Ха!“ Извика с такъв глас и с такъв израз на лицето, сякаш огромна гъсеница беше паднала на врата ѝ. Пусна се изведнъж като опарена от хорото и тръгна с отпуснати ръце като човек, чиито ръце са мокри и търси пешкир. И как се случи, срещна на вратата не някого друго, а пак фаталната Цвечкенмайерка!

— Йесус Мария! — извика като гръмната фрау Габриела. — Фрау Цвечкенмайер!

— Ха, боже господи, така ви се пада! — поздрави я тя.

— О, моля, моля! Това може и на вас, и на всеки друг да се случи.

— Да, ако фрау Цвечкенмайер беше толкова лекомислена, че да се бута там, където не ѝ е мястото.

— Когато стана на вашите години, драга хебаме^[18], тогава навярно няма да бъда толкова лекомислена, а практична като вас...

— А, прощавайте! — прекъсна я Цвечкенмайерка. — Аз мога да стигна вашите години, но вие моите, разбира се, никога... Никога, мила!

— Ха! То си личи по... Лесно ви е да приказвате, след като Бонапарт изгори всички протоколи и регистри в империята!

— А за вас нито една сватба не минава без приключения! Няма ли произшествия, просто не можете да живеете! — каза фрау Цвечкенмайерка, като очевидно поомекна. — Така ви се пада; много се радвам! — рече тя, мъчейки се да изрази, че никак не ѝ е радостно; и като я дръпна настрана така тайнствено, както съзаклятниците от трагедиите правят на сцената в третото действие, приятелски започна да я кори полугласно, за да не чуе никой:

— Ах, за бога, мила, какво правите със себе си! Та нима не познавате тия луди рацки селяни, тия диваци, които само това знаят! Ако ние не бяхме дошли от империята, и до ден-днешен нямаше да знаят какво е това сепрезл^[19] и покенес! Още това ненаучили, пък искат да се сравняват с благородниците!

— Е, моя е грешката, признавам! — отстъпи фрау Габриела, зарадвана и доволна, че приемайки укорите и съветите, изглеждаше по-млада от Цвечкенмайерка.

— Много, много се радвам! Господ да прощава! Така ви се пада, щом избягвате нас и търсите селяндурите!

Това дълбоко съчувствие трогна фрау Габриела и тя се помири с фрау Цвечкенмайерка.

— Хайде, мила! — каза ѝ фрау Цвечкенмайерка. Хванаха се под ръка и като оставиха пълния със селяни двор, влязоха в къщи сред отбраното общество, където им бе мястото.

Не по-малко се веселяха и в голямата стая, където влязоха двете помирили се дами от висшето общество. И тук непрекъснато пиеха, вдигаха наздравици и играеха. Но точно когато влязоха двете, всички замълчаха. А замълчаха, защото Юла се стесняваше; тя се стесняваше, защото старият сват, който днес беше на особена почит, я помоли да му изпее неговата песен, песента, която той и пиан, и трезвен най-много обичаше да слуша и която днес много подхождаше на Юла да я изпее. А булката, като всяка булка, се срамуваше и казваше, че няма глас. Младоженецът я съжаляваше, защищаваше я и казваше да я извинят днес, защото няма глас, но другарките ѝ я уличаваха в лъжа и казваха, че тя пее най-хубаво от всички тях.

— Пей, лудо, щом ти заповядва старият сват! Ех, пусто, защо не съм аз на твойто място, щях да пея, ако пожелаеше и десетият сват, а камо ли старият сват! — казваше ѝ една.

— Нали знаеш, че си булка — пошепна ѝ друга. — Булката трябва да пее, дори и да няма глас, а камо ли, когато има, като тебе! И тази, която никога през живота си не е пяла, на днешния ден трябва да пее!

— Ще имаш време и за сълзи — пошегува се старият сват, — а сега пей!

— Ех, нима не знаем какво е пеенето на булката! — окуражаваше я бащата. — Хайде, пей, пей, Юло!

Юла се колебаеше още, но щом другарките ѝ започнаха да я молят по-настойчиво: „Трябва, трябва, Юло! Ако ние бяхме булки, нямаше да оставим да ни молят!“, тя запя с хубавия си и звънък като сребро момински глас. Запя старата трогателна песен:

*Радвай се, млада булке,
твоите черни коси
миртов венец краси,
зелен венец от мирта.*

*Китени сватове пеят:
счупи се вито клонче
от нашия люляк син.
От клончето падна цвят.*

Тук Юла искаше да завърши, защото, докато пееше, цялата изгаряше от срам, даже се беше изпотила около носа и под очите. Но сватбарите упорито настояваха и тя трябваше да продължи:

*Върни се, булке, върни —
нима сестрите мили
не бяха те пленили?
Къде отиваш? Върни се, хей!*

*Момчето чуждо нима
е по-скъпо от майка,
която за теб се вайка,
проклинайки живота свой?*

Тук Юла отново замълча, защото, като пееше този куплет и погледна майка си, тя забеляза, че госпожа Сида се разплака. Разплака се и Юла и гласът ѝ изневери. Сватбарите не настояваха повече да пее, тъй като и те се бяха трогнали. Като дъжд се посипаха хвалби от всички страни; хвалеха и песента, и поета, и певицата.

Старият сват разказа на кума първо за автора на песента, Васа Живкович, негов съученик, а след туй за песента, или по-точно защо той обича тази песен повече от всички други, и по-нататък как например той благодарение на нея се оженил за сегашната си съпруга. Старият сват разказваше нашироко, че и свещи запалиха, и вечеря сложиха, а той още не свършваше. Неговата сегашна жена пеела като

мома тази песен в една компания; тя имала чудесен глас, а песента била нова, непята и неслушана дотогава в компании, та възхитила всички, а него възхитили и песента, и певицата. Тогава всички гости настояха тя да продължи и изкара песента, започната от Юла. След известно противене и извиняване жената на стария сват запя петия куплет:

*Нима, където отиваш,
слънцето по-ярко блести
и цветето по-добре кълни?
Ела, върни се, снахо!*

*Виж, дружките ти носят
подарък — гнездо прекрасно
и в него гукат гласно
две сиви гургулици!*

*Хубава Юла нехае,
с бяла си ръка помахва.
След нея, коня яхнал,
върви женихът неверен.*

*О, върви, красна булке,
където щастieto те води
и песента да те провади
на твоя шафер близък.*

*Където зълва цвете бере,
във нови отиваш двори
и друга майка постила
от тънко платно пътека.*

*Хай, сбогом, мила моя,
щастлива навеки бъди.
И в близките сърца звъни
ехото: „На добър път!“*

Гласът ѝ леко потреперваше, но тя наистина пееше хубаво. Докато пееше, гледаше пред себе си, а след завършването на всеки куплет тихо се молеше да я извинят и се оплакваше, че гласът ѝ не е същият както на младини. В смущението си тя събираше от покривката трохите от ореховата пита и ги слагаше на купчина. И нея похвалиха и ѝ благодариха, като завърши последния куплет.

Чак когато свършиха всичките тия церемонии, беше поднесена вечерята, на която бяха задържани много гости, а останаха и още толкова непоканени. Вечеряха в стаите и в кухнята. В стаите отбраното общество, а в кухнята — „плебеите“, към които за тази вечер причисляваме и Нича пазача, макар че той минаваше за чиновник. Наистина Глиша Сермияш го подкани да отиде в стаите при господата и чиновниците, но Нича се извиняваше с това, че там нямало да се чувствува свободен. Той казваше, че не смята яденето за ядене, ако не се облегнел на единия или на другия си лакът, а такова нещо в стаите не можеше да се прави. Затова до късна нощ той остана да яде и пие в кухнята. Когато му напомняха, че трябва да иде на работа, той не искаше. Всеки час изпращаше някой от по-младите да свирне с рога на всеки кръстопът, а той продължаваше да яде и пие. Вдигаше страшна врява, когато искаше да отиде с пълна чаша в стаята и да се чукне с домакина и младоженците, а хората в кухнята не му даваха, ами постоянно го караха да върви на работа.

— А защо да отивам и за кого да отивам!?!... Право да си кажа, никой не ме е викал на сватба, но никой, ето, слава богу, не ме и гони! Че защо да си ходя? Кажете де, защо? Бяга ли някой от доброто си?

— Трябва да пазиш селото — гракнаха всички в кухнята.

— Та откакто са изкопали първия кладенец в село, не е имало подобър пазач от тая вечер! Нали тая нощ самият светец свети Георги пази селото! Виждали ли сте колко е голям маждракът му, като на някакъв улан! Крадци няма, защото днес всичко живо си отиде пиано оттук, все едно че са били на сватбата на великия цар Стефан! Кой ще краде на днешния свети празник! Пък и да има крадец, викам си, нито той може да бяга, нито аз, както съм се натряскал, бих могъл да го гоня и настигна. Нали и двамата сме, както казват, от един дол дренки! Ха-ха-ха! А, право ли го казвам? Ами я дайте тази бъклица насам. Ако съм чиновник, поне да съм чиновник; като съм се ценил, не съм, дето казват, побеснял.

И прав беше Нича пазачът. Всичко живо беше пияно — и в стаите, и в кухнята, и на двора, и в село. Чак на разсъмване стихнаха песните и музиката, стихна врявата и сватбарите се разотидоха от уважение към уморените младоженци и утрешната кисела чорба.

Кумът, старият сват и шаферът бяха изпроводени от гайдаря, с когото по-късно и Нича пазачът продължи да изпълнява по улиците служебните си обязанности. Тази нощ, съпровождан от гайдаря, веселият Нича духна хиляда и няколкостотин пъти в своя рог. За щастие цялото село спеше като заклано, та никой не можа да проследи работата му и да го обади на другия ден за несъвременно изпълнение на длъжността. Накрая и гайдарят го остави, зави в друга улица, отиде да спи, защото ще му трябват нови сили, когато утре отиде на благата ракия и на киселата чорба, с която заедно с останалите гости ще пьди сутрешния махмурлук. Може би и самият Нича се готвеше за такова нещо, затуй и той легна на първата пейка, покри се с ямурлука и по навик започна да брои звездите на небето, за да заспи по-скоро; преброи седем-осем звезди, па захърка юнашки и тоя последен мохикан от днешните сватбари.

Така приключи и тази сватба, но цяла седмица още в ушите на махмурлиите селяни бръмчаха гайдите и с години се разказваше за сватбата на Юла.

Шаца живееше ту в едната, ту в другата къща, оградата, между които беше съборена още от деня на самата сватба; един ден той стоеше у леля Макра, а другия у Попспирова. Тук всячески му угаждаха. Всяка сутрин го питаха какво обича да яде най-много и му го готвеха. Шаца и Юла ходеха по цял ден заедно като същински котета. Но с най-голямо удоволствие те стояха в градината под бъза, макар че за тия, които не са влюбени, бъзът не е особено поетично дърво.

— А, вие сте били тук! — казваше им госпожа Сидя, щом ги съгледаше някъде. — Човек не може никъде да ви открие, сякаш сте пропаднали в земята! — доволно казваше майката.

Доволни бяха и младите. Все по-голяма и по-голяма ставаше любовта им и все не можеха да повярват, че са женени и че ще бъдат все заедно.

Подир два месеца Шаца замина за Виена заедно с Юла, за да завърши там хирургия и зъболекарство. Преди това отслужи панихида за покойната си стринка и настани леля Макра при тъста си. Гледана и искоено уважавана на стари години, тук баба Макра спокойно очакваше смъртта си, като търщуваше по шкафа, проветряваше дрехите си и често нареждаше в какво да я погребат и какво да купят за успокоение на душата ѝ.

Пера и Мелания отдавна бяха напуснали селото. Той беше станал дякон в Б. На село останаха поповете и попадиите; поповете се търпяха, но попадиите не можеха да се гледат.

-
- [1] Предишното положение. — Б.пр. ↑
 - [2] Неприлични (нем.). ↑
 - [3] Такова красиво дете, а такава, такава... (изоп.нем.). ↑
 - [4] Точено, пълнено със сливи. ↑
 - [5] Тестено произведение, пълнено с настъргани картофи. ↑
 - [6] Господин Котарак (нем.). ↑
 - [7] Сватбено пътешествие (нем.). ↑
 - [8] Наследства (нем.). ↑
 - [9] Зъболекар (нем.). ↑
 - [10] Рацки — сръбски; презрително-шеговито название на сърбите сред маджарите. ↑
 - [11] Участници в сватбения обред, които носят погачи. ↑
 - [12] Опечалена (нем.). ↑
 - [13] Глагол — старославянско название на буквата Г. — Б.пр. ↑
 - [14] Покой — старославянско название на буквата П. Масите са били наредени във вид на буквите Г и П. — Б.пр. ↑
 - [15] Не разбирам (унг.). ↑
 - [16] Другари (унг.). ↑
 - [17] Но, боже мой! (нем.). ↑
 - [18] Акушерка (нем.). ↑
 - [19] Специалитет от боровинки. ↑

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА

КОЯТО СЪС СЪДЪРЖАНИЕТО СИ МНОГО ПРИЛИЧА НА „ПЕЧАТНИТЕ ГРЕШКИ“, КОИТО ОБИКНОВЕНО СЕ ПОМЕСТВАТ В КРАЯ НА ВСЯКА, ДОРИ НА НАЙ-ХУБАВАТА КНИГА И КОИТО ПОКАЗВАТ КАК Е ОТПЕЧАТАНО И КАК ТРЯБВА ДА СЕ ЧЕТЕ.

От разказаното в миналата глава изминаха много години и през това време се промениха много неща — и селото, и енорияшите, и поповете, и попадиите, и зетъвете, и дъщерите им.

Поповете имаха помощници, а попадиите не можеха сами да си вдянат игла. Попадиите — искат или не искат да признаят това — доста бяха поостарели, те вече и през лятото, щом се позахладеше малко, обуваха ботуши.

Малко по малко силите ги напущаха. И двете носеха очила. Много рано захвърляха плетивото и сами признаваха, че не са същите, както някога. „Хе, остаряхме, разбира се! Минават си годинките!“ — казваше едната или другата, като увиваше плетивото и забождаше иглите в кълбото и чорапа. А още по-ясно признаваха, че са остарели, когато трябваше да вдянат игла. В подобни случаи те обикновено викаха прислужничките, които имаха много по-здрави очи и можеха да видят много по-дребни неща, отколкото, да кажем, аптекарският помощник, полицейският или пък уланският ефрейтор.

Започнаха и да забравят, оплакваха се, че паметта им изневерявала. Забравяха къде какво са оставили и често пъти по половин час и повече търсеха например напръстника. „Че къде ли се дяна този проклет напръстник? Ей сега беше тука, господ да го поразит! Спомням си даже, че го сложих на специално място само да не го забравя! Трябва да зашия тия проклети джобове: сто джоба, а всичките празни!“ Те непрекъснато се удряха с ръце, като петел, който се готви да изкукурига; ругаеха, викаха и обвиняваха всички в къщата, докато напръстникът не паднеше от пръста им. „О, господ да те убие, Персида (или Сидя)! Какъв дявол ти е влезнал в главата, като че ли си на осемнайсет години!“

И все пак нито зрението, нито паметта на попадите им изневеряваше, когато трябваше да видят своята противничка и да си спомнят всички неприятни подробности от старата си вражда. Всичко помнеха и макар че се оплакваха от слабо зрение, отдалеч се забелязваха и кривваха по друга улица. Избягваха да се срещат, защото все още смъртно се мразеха. Но трябва да се признае, че бяха станали по-малко нападателни и войнствени, отколкото бяха някога; сега предпочитаха да се отбягват, докато по-рано искаха да минат една край друга и всяка да каже или да подхвърли на другата нещо неприятно, за да я ядоса и отрови поне за този ден. Но омразата все още не беше угаснала — оная тиха, но постоянна, вечна омраза. Тя ги крепеше, вдъхваше им сили, подслаждаше им живота. Както на някоя селска бабичка е необходима ежедневно малко ракия, за да се движи, така и те се нуждаеха от тази омраза — за да ги крепи в живота. Тя беше моторът на живота им и те поне знаеха защо живеят. Всъщност те само живуркаха, защото какъв е този живот, когато зъбите ти един по един изпадат и с всеки изминат ден дават на лицето ти все по-старчески вид. Едната дъвчеше само на лявата, а другата — само на дясната си страна. И тук не се погаждаха!

Всичко, казвам ви, всичко се бе променило — даже старият часовник на поп Чира бе преместен в слугинската стая, защото, както злобно обясняваше госпожа Перса, бе толкова одъртял, че не само кихаше и кашляше, но беше започнал да изхвърля и слуз. Само старата усойница, старата омраза си остана същата да ги трови и унищожава или както сами се утешаваха, да крепи живота им.

И поповете не бяха предишните. Вярно, те говореха помежду си, но това беше повече заради епископа и заради паството. Нямахме я предишната сърдечност, всичко беше официално, студено — никога вече няма да се върне миналото!

Че и зетьовете им се измениха. От учител Пера беше станал дякон, а след това и поп, а Шаца от бръснар — хирург и зъболекар. И в столицата, и навсякъде му викаха „господин доктор Шандор“, само госпожа Перса не признаваше неговите виенски дипломи, защото, станеше ли дума за него, все му викаше „оня, бръснарина“. „Та и дядо му не е бил доктор!“ — добавяше тя злобно.

И двамата живееха в град. Шаца в бачкия град Б., а Пера в банатския град В.

За Пера това беше второто местожителство през тия шест години, откакто бе облякъл расото. Той живееше добре и на старото място. Енорията беше чудесна за попа, обаче не харесваше на попадията. Тук Мелания, както сама се беше изразила в едно свое писмо, се чувствуваше като погребана, та той се принуди да търси друга енория и го преместиха във В.

Сега, слава богу, и попадията беше доволна, даже по-доволна от самия поп. Хареса ѝ тук на Мелания. Голям град, с отбрано градско общество; имаше всичко, каквото душата пожелае, „а моята Мелания е създадена само за града“ — казваше едно време госпожа Перса.

Тук Мелания намираще много развлечения. „Колосално“ овладя пианото; сега изпълняваше и по-сложни пиеси, които простаците не можеха да разберат. Учител ѝ беше някой си Пемак, „артист“ в тая област — млад и блед блондин, с рядка брадица и с уста от едното до другото ухо. Не беше толкова хубав, но като специалист беше приятен. Тя на два пъти беше участвувала в благотворителни концерти, изнасяни в полза на градската болница и с някаква друга хуманна цел.

Освен това тя изучаваше и езици. Учете френски, защото беше обикнала силно този език на образованото общество. Затова пък беше поизоставила немски, който госпожа Перса постоянно защищаваше. Това стана причина майката и дъщерята да встъпват често в пререкания. Госпожа Перса не беше против изучаването на френски език; напротив, радваше се, но все пак казваше, че не бива да се подценява и немски, както прави Мелания. Ако френският език беше чак толкова благороден — заявяваше госпожа Перса, — нима нямаше да говори на него госпожа бюргермайстершата Евлалия — знатна дама, в чийто дом по три-четири пъти на ден се пие шоколад и се купува хляб с ким. Но Мелания държеше на своето и казваше, че не би било лошо и мама да знае малко повече френски. То, да си признаем, и тя, Мелания, още не говори както трябва френски, но поне дружеше с хора, които го знаеха, и ходеше на уроци при един военен съдебен кандидат. А нейният Пера бе станал почетен член на местния офицерски клуб. Заслугата за неговия достъп в тези кръгове принадлежеше на Мелания. Когато научи за това, госпожа Перса много се зарадва и каза възхитена:

— О, с нашата Мелания Пера изтегли голяма печалба... Кога щеше да попадне той между тия хора?! Никога! Ами му помогнаха

нейното образование и моето възпитание!

Всички го уважаваха и канеха на офицерските балове, които и тук, както навсякъде по света, са най-бляскавите.

Често ходеха на гости при тъстовете си и Пера, и Шаца, пък и тъстовете с тъщите често ги спохождаха, но Шацови и Перови, както и тъщите им нито се събираха, нито се виждаха. Младите не се мразеха, но не се и интересуваха едни от други.

Един летен ден — осем години след разказаните събития в предпоследната глава — един млад поп, връщайки се от Омладинския събор, пътуваше с каруца през Бачка. Летният ден беше хубав. Каруцата мина по Главната улица на Б. след обед. Горещината беше понамаляла, лек ветрец поклащаше клоните на дърветата пред къщите, които хвърляха сенки чак до средата на улицата. Разнасяше се мирис на акации, орехови листа и мерудия от градините. На пейката под сенчестите акации пред една хубава къща, покрита с нови дъски, със зелени кепенци и прозорци, потънали в прекрасни цветя, седеше една млада жена, заобиколена от дечица. Едно от децата тя държеше в скута си, второто и третото седяха до нея и ядяха, а четвъртото най-голямото, беше излязло наред пътя и замеряше с прах бавно минаващата по улицата каруца, в която седеше пътникът.

Младата жена, облечена в чистичка светлосиня басмена рокля на бели точки, бързо стана и заплаши палавия малчуган, който държеше прах в двете си шепи. Пътникът я погледна. Погледите им се срещнаха и на пътника се стори много познато това хубаво и приветливо лице.

Той погледна към къщата и към фирмата, на която блестяха позлатени букви, и прочете:

АЛЕКСАНДЪР Н. ВИЕНЧАНИНА

ХИРУРГ И ДЕНТИСТ, Т.Е. ЗЪБОЛЕКАР

„Значи, това е тя! Юла! Колко е хубава!“ — прошепна си пътникът, свали шапката си и махна с нея на младата жена, поздравявайки я. А тя се усмихна и му отвърна приятелски. Позна го.

— А, откъде сте дошли в нашия край, господин Перо! — каза тя приятно изненадана, изтича към каруцата, която спря, и се ръкува с пътника.

— Ами ето, откъдето най-малко очаквате. Връщам се от събора... от оня, нашия. И сега си отивам в къщи.

— А, зная, и моят Шандор изпрати заедно с другите поздрав на омладинците! Откога не съм ви виждала! Какво прави Мелания, здрава ли е, как изглежда?

— Слава богу! А вие как сте? Как е господин съпругът ви, в къщи ли си е? Вие, както виждам, добре изглеждате. В къщи ли си е господин Шандор?

— Няма го! Извикаха го, наложи му се да замине набързо за панаира в П. Час и половина е дотам. Сбили се в някоя барака, нали знаете какви работи стават по панаирите! — каза Юла, като се смееше.

— Е, как живеете?

— Слава богу, добре. Шандор по цял ден е зает. Работата върви много добре.

— Та вие сега не сте каквото и да е, ами виенчанка! Пък не се хвалите как прекарахте там?

— Ах, как. Като при чужди хора! Не е като между свои! Но няма как: където мъжът, там и жената; а където на него му е добре и на жената трябва да е добре. Е, и туй преживяхме. Едвам дочаках да се свърши това негово учение! Никъде я няма нашата Бачка! — с гордост заяви Юла. — Все едно че съм си в Банат, толкова е хубаво! Добре, че сме тук!

— А вие, госпожа Юла — засмя се пътникът, — не ми се сърдете, но много добре говорите сръбски; пък аз си мислех: „Нашата госпожа Юла е научила там, разбира се, немски и се е отказала от своите, не може да продума по сръбски.“

— Да, научила — засмя се тя, — научила е това, което е забравил швабата.

— А-а-а, а тия тук всичките са ваши, нали?

— Да — отвърна любезно Юла и погледна децата ласкаво, по майчински.

— Добри ли са, слушат ли мама и татко, които денонощно се грижат за тях? — попита пътникът, като гледаше нежно децата.

— А, добри са, само оня, най-големият — отвърна тя, като по негово искане му подаде най-малкото.

Пътникът го взе в каруцата, целуна го и го сложи на коляното си. Щом видяха най-малкото в каруцата, останалите три в един глас писнаха да качат и тях.

Засмяха се и пътникът, и младата жена. Тя ги взе едно по едно и ги качи в каруцата. С детските глави тя заприлича на каруца, която се връща от бостан.

— Я, вие се качихте в каруцата направо, без да се представите, а, малчугани? — каза пътникът, като се смееше и ги милваше.

Децата се заливаха от смях, но нищо не му отвърнаха.

— Е, засега им простете — застъпи се Юла, — майка им е виновна. Както виждате, останала съм си все така проста, като че не съм живяла във Виена.

— Моля, моля — смееше се пътникът, — грешката може да се поправи! И така, моля...

— И така... и така... — започна младата жена, но по-нататък не можа да продължи от смях, като гледаше децата, които се бяха наблъскали в каруцата и се кискаха от удоволствие и радост, че се „возят“. — И така, това, най-малкото, е Сида, другото, по-голямото — Макра, още по-голямото е Ива, а най-голямото е Рада. Рада и Ива са, разбира се, виенчани, а Макра и Сида са бачванки, чистокръвни бачванки.

— Послушни ли са поне, слушат ли? — попита пътникът и започна да целува децата.

— Добри са — отвърна Юла, — само Рада е малко такъв... Я ми кажи ти — обърна се тя към Рада, — целуна ли ръка на дядо поп и помоли ли го да ти прости, че замеряше каруцата с прах? А? Хайде, веднага да му целунеш ръка! — каза тя, като се намръщи, за да го сплаши.

— Не искам! — засмя се Рада, който не се страхуваше от никого на света, освен от коминочистача.

— Какво каза? — извика Юла, като повдигна веждите си и се престори на сериозна и строга.

— Не искаам!

— Ха, какъв виенчанин си ти! Селяндур си ти! Веднага да целунеш ръка на дядо си поп.

— Не искам — отвърна Рада, — целуни го ти.

— Веднага на дядо поп ръката! Сега ще те сваля от каруцата! — каза тя и го хвана под мишниците.

Рада поотстъпи и целуна ръката на попа.

— Нищо, нищо — оправдаваше го пътникът. — Порасне ли, ще стане по-послушен! Горкият виенчанин, зажаднял е за прах! Какво ще приказваме, личи си то бачката кръв! Обичат праха, и туй то! — каза той, смеейки се, и целуна Рада.

— Нали може и мама да се качи в каруцата? Дядо попе, нали може? Хайде, мамо, качвай се и ти в каруцата! — повика я Рада.

— Е, мама не може, пиленце, мама трябва да чака татко! — каза тя, като се смееше.

— Нека и дядо поп да почака татко! — отговори Рада.

— Ами ето, дядо ти поп не иска да се отбие — каза жената.

— А защо не слезете за малко от каруцата, докато конете си починат и се нахранят? Да отворя портата, а? — каза тя и направи весело движение към портата. — Хайде де, поне за малко.

— Не, не... не мога! — отказа пътникът, но повече на себе си.

— Ама много ви моля...

— Благодаря, благодаря, госпожа Юла, трябва да бързам! Не бива да си пиля времето, утре сутринта трябва да съм си у дома.

— Ама хайде де! Толкова много ви моля!

— Не! — каза твърдо пътникът и уморено прекара ръка по челото си.

— Ах, много съжалявам, че не искате! Па поздравете Мелания! Ах, как много съжалявам, че не се отбихте за малко! Е, какво прави Мелания — попита тя, като се облегна на каруцата, сякаш искаше поне по този начин да го задържи. — Откога не сме се виждали! Струва ми се цял век! А така ми се иска да я видя! Нали бяхме другарки от детинство, не помня и кога сме се запознали! От една улица сме — каза тя и сълза блесна в околото ѝ. — За какво да се сърдим.

— И тя... да... ще дойдем при първата възможност.

— Гледайте да дойдете! Толкова обичаме да посрещаме гости! Аз не мога заради децата, на нея поне ѝ е лесно!

— Ще дойдем, ще дойдем, госпожа Юла. Е, Радо — каза Пера, като се обърна към каруцаря, — да тръгнем ли?

— Той целуна Рада, Сида и Макра по бузите, а Ива, който закусваше хляб и мармалад, целуна по вратлето.

— Хайде, деца, слизайте, дядо поп си отива — каза Юла на децата и понечи да ги свали от каруцата.

Но на децата никак не им се слизаше. И четирите ревнаха и се развикаха. Не искаха да слязат, а викаха и майка си да седне в каруцата.

— Ще се върне дядо поп; ей сега ще се върне! — успокояваше ги пътникът.

— Хайде, пиленце! Нали чу какво каза дядо поп, че ще се върне — обърна се тя към Рада, след като свали трите по-малки. — Хайде, Радо, упование мое, сега ще си дойде татко! — а Рада беше легнал в каруцата, крещеше с все сила и риташе. — Нима като си дойде татко с медените питки от панаира и ме запита: „Къде е Рада?“, аз ще му кажа: „Рада избяга от татко си!“ Хубаво ли е това? Хайде, козленце мое, слизай от каруцата!... Пък и дядо поп ще се върне. Ей сега ще се върне. Отива само да доведе своята попадия, а тя много обича добрите деца! — каза тя и едва смъкна Рада от каруцата.

„Блазе му!“ — каза си Пера, като гледаше разплаканите дечица, които се бяха наредили край каруцата и стояха като наказани, а едрите им сълзи капеха по дрехите, по ръцете им и долу в праха.

— Нали ще дойдете?

— Ще дойдем — уверяваше пътникът плачещите деца. — Непременно ще дойдем.

— Ето, виждате ли, палавници такива, а вие плачете. Ще дойде, разбира се. Те са наши добри приятели, нали, дядо попе; приятели на татко и на мама, нали? Дядо поп обича татко ви и пак ще дойде. Той обича татко.

— И мама обича?! — каза разхълцано малкият Ива, когото Юла държеше на ръце. — Нали, мамо, и мама обича? — каза детето поуспокоено, но все още изплашено и разплакано. То сложи пръстче в устата си и загледа майка си с изплашен и питащ поглед. — И мама обича?

— Да, пиленце, и мама обича. И мама! И Сида, и Макра, и Ива — тя го целуна, — и Рада, и татко, всички ни обича дядо поп, всички; и твоята мама обича! — каза Юла, успокоявайки детето и бършейки сълзите му, както бършеше скришом и своите. — Той ще дойде пак.

— На вас прилича! — каза Пера развълнуван, като гледаше поуспокоения Ива. — Кожата ви е одрал! — добави той нежно.

— А, не, на него прилича, на баща си, същински бащичко! — отвърна Юла и започна да целува чертите на бащата... — Пак ще дойде дядо поп, Иво. Нали ще дойдете?

— Да, ще дойдем! — прошепна Пера. — А сега сбогом! — каза той с развълнуван глас, подаде ръка и се ръкува, без да снесе поглед от нея.

Тя му се стори по-хубава, откогато и да било по-рано. Свежа, надвесена над каруцата, тя приличаше на буйно разцъфнала сред пъпки и окъпана в майски дъжд роза, която протяга стъбло над градинската пътека. И Пера, като милваше детето, продължаваше да я гледа и мислено се упрекуваше: „Къде ми бяха очите преди осем години?!“ А тя го гледаше с кротките си сини очи, с искрения си, вечно приятелски поглед. И този поглед обзетият от тъга Пера не можа да издържи. Той се ръкува, свали шапка и каза: „Сбогом!“ Каруцарят шибна конете.

Каруцата с пътника замина, а децата останаха да реват, колкото им глас държи, и да ритат, ядосани от безсилието си. Известно време Юла продължи да следи с кроткия си поглед каруцата, която отмина по Главната улица, и си рече:

„Много бих искала да се видя с Мелания; да видя дали се е променила!“

След това извика най-големия да се върне. Той беше хукнал след каруцата с викове и плач: искаше да се качи при дядо поп и да се вози.

Каруцата все по-бързо и по-бързо се отдалечаваше, а детето все повече изоставаше и по-силно плачеше. Пера се обърна още веднъж. Беше отминал далече, но все още можеше да чуе и да види как „старият виенчанин“ се въргаля в праха и крещи: „Искам при попа!“, можеше да види и милата си позната. Тя беше настигнала малкия беглец, който крещеше и се въргаляше в праха, като риташе и не даваше на майка си да го вдигне, беше се попревила над детето и му се смееше, а сетне го повдигна и помъкна през улицата.

„Да им отидем на гости!“ „Ние толкова обичаме да посрещаме гости!“ — повтори си пътникът Юлините думи и се замисли. „Тя е щастлива, а той, той колко ли е щастлив! Колко ли е щастлив!“ — каза пътникът и отново се замисли. Той дълго мълча, унесен в мислите си, а

щом се отдалечиха от града, сред полето, махна с ръка и като човек, потиснал тъгата по нещо най-скъпо, въздъхна: „Ех!“ Сетне заговори каруцарят — хубаво, мургаво и наконтено момче.

— Хей, Радо!

— Заповядайте, отче!

— Какво си се умълчал?

— Смяя ли да се впускам в разговор, щом ваше преподобие не ме пита.

— Все пак, мисля си, как не ти омръзна през целия път да мълчиш? Аз зная, че каруцарите понякога обичат да запоят.

— Ами... знаете... както се случи.

— Какво значи това: „Както се случи“?

— Ами ей така. Според хората, знаете. Има и такива каруцари например, дето пеят, но всичко зависи от пътника. Защото вие сте, както се казва, духовно лице и не знам, знаете, дали ще ви се поправи и къде ще се дявам тогава.

— Как няма да ми се поправи! Нима поповете не пеят като другите хора? Нима аз не пея в църквата? Ние, виждаш ли, пеем за вас всяка неделя, а вие ще трябва през делниците да ни пеете! Какво ще кажеш, така ли е? — запита пътникът, като се смееше.

— А бе то, знаете, така си е, както вие казвате. Вие пеете в църква, ама това е бамбашка; то е пеене и пение, а нашето, селяшкото, е крещене! Какво, скучно ли ви е, като мълчим?

— Разбира се. Затуй почвай да пееш, развесели ме; тежи ми нещо на душата! Но аз не те попитах, знаеш ли да пееш?

— Кой? Аз ли? Как може да не пея, когато ми е весело на сърцето! Крещя и пея отче. Пял съм аз дори и „Херувикото“ на село, и то пред протоиерея, оня, нашия, от Стари Бечей.

— Хайде де?! — учуди се пътникът.

— Толкова високо я започнах, че трябваше половин час да я карам, за да излезе в края на краищата както трябва! Колкото беше дълга цялата служба, два пъти по-дълго май излезе моето „Херувико“! Но поне протоиереят разпитвал за мене! — гордо завърши Рада.

— Хайде де?!

— А моите роднини, пък и всичките селяни се надуват като пуяци, току ме хвалят и казват: Ех, че умееш да го докараш. Попитайте протоиерея дали му е харесало молчанското „Херувико!“

— Виж, това говори много хубаво за тебе! Пей тогава.

— А каква ще искате да чуете — някоя от черковните или от ония от мегдана, дето ние им викаме мегданджийските?

— Та, знаеш ли, хайде от тия, които вие пеете. Или хайде тая, гдето най-много обичаш. Точно нея искам!

— Ами, щом толкова настоявате, защо не! — отвърна той, като нахлупи копринената си бачка шапка над очи и запя с ясен глас:

Юло, фина, с теб отдавна сме роднина

— А от къде на къде пък точно тая песен ти дойде на ума? — прекъсна го пътникът. — Нима не знаеш някоя друга?

— Та може ли, отче, как да не зная; сума ти песни знам, ама нали вие казвате: „Хайде тая, която най-много обичаш“, а аз исках да изкарам тази, защото аз... знаете ли, и моята жена се казва Юла.

— Нима си женен вече?

— Нали знаете как е у нас на село; ние не мъдруваме много-много като гражданите! Да, какво си мислите вие?! — гордо рече Рада и се извъртя върху капрата. Стана по-интимен и през капрата прехвърли десния си крак в каруцата.

— А откога?

— Ами има вече три месеца, но като че бе вчера, така хубаво мина.

— Е, как върви, доволен ли си, щастлив ли си?

— Че как да не съм щастлив, когато се любихме, да ме простите.

— А, любихте се, значи?

— Да, две години и четири месеца.

— Ей богу, никак не е малко.

— Напротив, отче, хич не усетих кога минаха!

— Та казваш, че се любихте?

— Колко пъти само съм се бил на хорото заради нея! Все до мен я карах да се хваща, до мен да играе!

— Че тогава защо не се ожени веднага?

— Ех, щях да се ожения още веднага, щом я видях за пръв път на хорото, ама опаките ми родители дълго време не се съгласяваха!

— Виж ти, защо не се съгласяваха?

— Били сме уж чорбаджии, а аз нали съм единствен син, пък тя бедно момиче! Та ми казваха нашите: „Не е, казват, за нас!“

— След това?

— След това им казвам: „Щом моята Юла не е за нас, тогава и аз не съм за другите! Тя или никоя друга!“ И им казвам: „Ако не ми давате да взема Юла, ще ида доброволец.“ И щях да отида, честна дума.

— А те тогава какво?

— Наложих се да поотстъпят. А баща ми вика: „Щом обичаш нея повече от нас, тогава нека, казва, ти е честита! Но аз, казва ми той, няма да те признавам вече за син. Нищо, казва, няма да получиш; не се надявай на наследство! Всичко ще припиша, казва, на градската болница.“

А аз му отвърщам:

„Аз съм ви благодарен и за туй, че сте ме родили и отгледали като син! Имам, слава богу, две ръце, не съм сакат, пък и моята Юла също; все някак ще се прехранваме и ще преживеем и без вашето наследство!... А вие го дайте на болницата — рекох му аз, — нека пияните печалбари-шваби го използват, за да изтрезняват, и нека се молят на бога за успокоение на рацката душа!“

Но не направи така, както се беше зарекъл в яда си! На годеща, когато моята Юла му целуна ръка, тате се разплака, па я дари с девет дуката и един солферин! А когато излезнахме и тръгнахме за дома, той беше най-весел от всички ни, тупа ме с ръка по шапката и вика:

„Ах ти, главо глупава! Ама имаш набито око, магаре такова! Знаеш какво избираш! — казва ми тате. — Е, сега разбрах и те признавам, казва, за свой син и за моя кръв, дето се вика. Ама нали си от Бирцлиите, какво има да се учудвам! Бирцлиите, казва той, никога не са довеждали в къщи, която и да е и никога не са се омъжвали за когото и да било, все най-хубавото избират!“

Така тате омекна и сега най-много се радва и най-много държи на моята Юла: все тя му събува ботушите, не разрешава другиму, нито пък някой смее да се приближи. И много е горд, че снаха му е хубава.

„Хубави коне и хубави жени — казва той, — ако не по друго, по това ще познаеш Бирцлиите!“

— Познавам ги Бирцлиите!

— И сега живеем при него... Само понякога пътувам с каруцата. С това, което ще изкарам от вас, ще купя на моята Юла най-фината кърпа. Тате ми казва да карам кираджилъка, та отрано да се науча да си изкарвам хляба със собствени ръце. А не й казах, че ще й купя кърпа. Колко много ще се зарадва другиден вечерта, като намери новата кърпа под юргана. Само туй си струва сто форинта!

— Сега се обичате и добре си живеете, нали?

— Както сол и хляб, дето казват.

— А добра ли е, хубава ли е?

— Всички Юли, отче, са и хубави, и добри. Щом се казва Юла, не питай, ами я грабвай, докато не те е изпреварил друг! — каза Рада блажено, от сърце и като кривна шапката си, запя. Гласът му литна високо, до небето и се разля нашир, сякаш по цялата равна Бачка! Както се извива над полята есенната паяжина, така се изви и проточи от веселото сърце на Рада тъжната песен:

Мила Юло, цвете повехнало!

— Шибай, Радо! — викна пътникът и бързо притисна ръка към очите си, сякаш искаше да върне обратно сълзата, която заблестя в окото му. — Карай по-бързо!

— Хааа! — подвикна Рада на конете и камшикът му изплющя над тях. Конете полетяха като вятър из равния бачки път, а той запя за себе си, за собствено удоволствие:

*Ще застанеш и с въздишка
ти ще кажеш: „Моя беше,
моя беше, по мен въздишаше,
въздишаше, мене обичаше;
чужди ръце сега я прегръщат,
чужди устни сега я целуват!“*

Слънцето вече залязваше, скриваше се зад безкрайното блато с високата тръстика, още малко и щеше съвсем да се скрие. Рада

продължаваше да гони буйните си коне. С лодка ги прекараха на Банатския бряг. Мръкна се, мрак покри всичко наоколо, дори и безкрайното блато, ширнало се вляво от насипа на пътя. Духна нощен ветрец, безкрайното тръстиково море в блатото се люшна и този тайнствен и елегичен шепот на разлюляната тръстика погълна унесения в мечти пътник, който буден сънуваше изгубеното си щастие!

Конете препускаха като вихър по високия и просторен насип на друма, край блатото; Рада доволно плющеше с бича и мислейки за своята Юла, пееше някаква песен, която заглъхваше сред конския тропот. От време на време вятърът я грабваше и я смесваше с шепота на разлюляната блатна тръстика и ругатните на овчарите, които псуваха блатните комари, че не бягат дори от запаления огън.

На пътника му полекна, настроението му се възвърна, прииска му се да впрегне шест такива хали, да заплющи с бича и те още по-бързо да се втурнат напред, да полетят! Да прелети из цяла Бачка и Банат, из целия свят; да замине и да остави зад себе си всичко — и щастието, и нещастията си, а конете да летят и да го закарат накрай света, в мрака, в гори Тилилейски...

— Е, слава богу, пристигнахме вече! Ето ни! Още малко! — каза Рада призори и посочи с камшика църковната кула, гората от геранила и крайните къщи, които открийваха сиви силуети в ранната утринна мъгла и здрач.

— Нима пристигнахме! — въздъхна пътникът, който се сепна от мислите си.

Белград, 1894.

Издание:

Автор: Стеван Сремац

Заглавие: Поп Чира и поп Спира

Преводач: Дарко Попов

Година на превод: 1959

Език, от който е преведено: сърбохърватски

Издание: първо

Издател: ДИ „Народна Култура“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1959

Тип: повест

Националност: сръбска

Печатница: ДПК „Димитър Благоев“

Редактор: Лилия Кацкова

Художествен редактор: Васил Йончев

Технически редактор: Кръстю Георгиев

Художник: Атанас Пацев

Коректор: Надежда Добрева; Мария Ждракова; Евгения
Кръстанова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/2066>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.